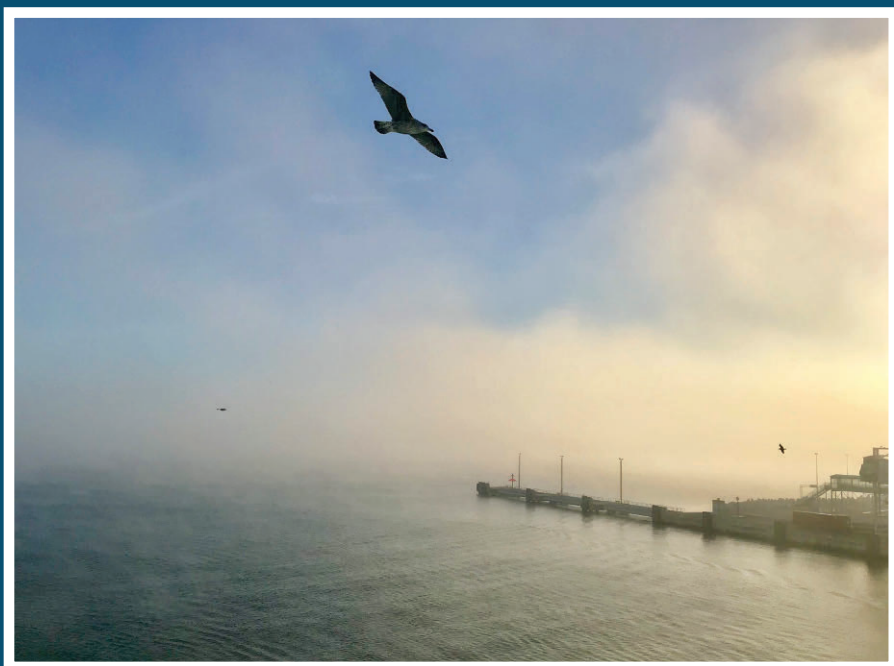

Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanömm (toim.)

LIKKUVUUS, MUUTTOLIIKE JA YLIRAJAISET SUHTEET SUOMEN JA VIRON VÄLILLÄ

LIKKUVUUS, MUUTTOLIIKE JA YLIRAJAISET SUHTEET SUOMEN JA VIRON VÄLILLÄ

Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanömm (toim.)

**SIIRTOLAISUUS-
INSTITUUTTI**

Turku 2020

Julkaisuja 28, 2020
Siirtolaisuusinstituutti

Copyright © Siirtolaisuusinstituutti & tekijät

Kansikuva: Keiu Telve

ISBN 978-952-7167-77-9 (nid.)
ISBN 978-952-7167-78-6 (pdf)
ISSN 2343-3507 (painettu)
ISSN 2343-3515 (verkkojulkaisu)

Painosalama Oy — Turku 2020

Lukijalle

Kirjamme tarkoitus on esitellä ajankohtaista ja monitieteellistä tutkimusta Suomen ja Viron välisestä liikkuvuudesta ja muuttoliikkeestä sekä maiden välisistä ylitraajaisista suhteista. Kirjahanke on saattanut yhteen 19 aihepiirin tutkijaa Suomesta ja Virolasta, jotka edustavat seuraavia tieteenaloja: sosiologia, historia, poliittinen historia, etnologia, folkloristiikka, kasvatustiede, viestintä, maantiede ja taloustiede.

Vuosien varrella Siirtolaisuusinstituutissa oli käyty keskusteluja tämän kaltaisen kokoomateoksen tarpeellisuudesta. Lopullinen päätös kirjahankkeesta tehtiin Tallinnassa maaliskuussa 2017 järjestetyssä *Immigration to the Nordic-Baltic Region: New Challenges to the Nation States at the Age of Migration*-konferenssissa.

Kirjan toimittajat haluavat kiittää Siirtolaisuusinstituuttia kirjanhankkeen mahdollistamisesta. Erityisesti kiitämme instituutin toimitusjohtajaa Tuomas Martikaista ja instituutin hallintojohtajaa Kirsi Sainiota heidän tuestaan. Kiitämme myös professori Laura Assmuthia kirjan johdannon sekä kirjan alunperin suomen kielellä kirjoitettujen kirjalukujen kommentoinnista. Kiitämme professori Mikko Lagerspetziä kirjan johdannon kommentoinnista. Eve Kyntäjä, Kristiina Praakli ja Epp Lauk kommentoivat kirjan alun perin viron kielellä kirjoitettuja kappaleita. Kiitos kuuluu myös heille. Lisäksi kiitämme kaikkia kirjalukujen kirjoittajia, erityisesti niitä, jotka osallistuivat kirjoittajaseminaariimme Villa Tammekannissa Tartossa maaliskuussa 2018.

Outi Lepola ja Johanna Leinonen avustivat Kirstel Edelmanin ja Miika Tervosen kirjallisuuskatsauksen luomisessa. Kiitos myös heille! Kiitämme Järvi Lipastia Tuglas-seurasta, joka avusti Mikko Lagerspetzin kirjaluvun tietojen keruussa.

Suomalais-virolainen yhteys on aina ollut monikielinen. Niin on myös tämä kirjahanke. Kirjan tekijät ovat kommunikoineet keskenään – tilanteesta riippuen – suomeksi, viroksi, ruotsiksi ja englanniksi. Uskomme, että monikielisyys on ollut etu siinä mielessä, että olemme joutuneet pohtimaan tavallista syvällisemmin eri käsitteiden merkityksiä kielirajojen yli.

Terhi Pääskylä-Malmström, Arja Korhonen ja Hannu Oittinen vastasivat viron kielellä kirjoitettujen kirjalukujen kääntämisestä suomen kielelle. Suomen kielellä kirjoitet luvut käänsi viron kielelle Ramona Lepik. Annekatrin Kaivapalun luvussa emme käyttäneet kääntäjää, sillä Kaivapalu käänsi itse oman lukunsa. Anna Niilekselä teki suomen kielellä kirjoitettujen lukujen kielihuollon ja Ivi Tammaru teki viron kielellä kirjoitettujen lukujen kielihuollon. Kirjan johdantoluku on käännetty myös englannin kielelle ja sen kielihuollosta vastasi Veera Supinen. Kiitämme kaikkia käännöksiin ja kielihuoltoon osallistuneita. Kiitämme A. ja T. Mattilan säätiötä käännöksiin saamas-

tamme taloudellisesta tuesta. Rolle Alho kiittää Suomen akatemiaa saamastaan tutkija-tohtorirahoituksesta (päättö 310470). Lopuksi kiitos kaikille niille, keitä on haastateltu tämän kirjan tutkimuksia varten.

Kirjan toimittajat
Rolle Alho ja Kaja Kumer-Haukanömm
4.12.2019

Sisällysluettelo

Lukijalle.....	3
Kirjoittajat.....	9
1. Johdanto	13
– <i>Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanömm</i>	
1.1. Muuttoliike muuttaa muotoaan	13
1.2. Suomen ja Viron välisen liikkuvuuden ja muuttoliikkeen aikakaudet	14
1.3. Kulttuuriset samankaltaisuudet ja erilaisuudet	16
1.4. Hellinna/Talsinki, tunneli, digitalisaatio	16
1.5. Tilastot laahavat perässä	17
1.6. Epäsymmetrinen liikkuvuus ja muuttoliike	19
1.7. Ylirajaisuus	20
1.8. Metodologinen nationalismi.....	22
1.9. Kirjan luvut	22
Lähteet ja kirjallisuus.....	26
2. Viron ja Suomen välinen muuttoliike: katsaus aiempiin tutkimuksiin.....	29
– <i>Kristel Edelman ja Miika Tervonen</i>	
2.1. Johdanto	29
2.2. Tutkimukset akkulturaation teoreettisessa viitekehyksessä.....	30
2.2.1 Sopeutuminen Suomeen.....	31
2.2.2 Sopeutuminen Viroon	33
2.3. Tutkimukset ylirajaisuuden teoreettisessa viitekehyksessä.....	34
2.3.1 Työmarkkinat.....	35
2.3.2 Kansalaisuuden merkitys	36
2.3.3 Perhe-elämä ja sukupuolirollit.....	36
2.3.4 Kielenkäyttö.....	37
2.4. Yhteenveto.....	37
Lähteet ja kirjallisuus.....	38
3. Suomen ja Viron poliittiset kulttuurisuhteet	44
– <i>Heikki Rausmaa</i>	
3.1. Kansallinen herääminen.....	44
3.2. Viron itsenäistyminen	46
3.3. Rakkautta ja perheriitoja.....	47
3.4. Sotavuodet.....	51
3.5. Hiljainen aika	52
3.6. Presidentti Kekkonen Viron-vierailu ja suhteiden vilkastuminen	53
3.7. Laulava vallankumous ja Suomi	54
3.8. Viro ja Suomi 1991–2019	57
Lähteet ja kirjallisuus.....	58

4.	Suomalais-virolaiset suhteet 1991–2017 integraation ja liikkuvuuden valvonnan näkökulmasta	61
	– <i>Aappo Kähönen</i>	
4.1.	Johdanto	61
4.2.	Historiallinen Venäjä-suhde taustana valtion rakentamiselle	62
4.3.	Tulli ja rajavartiolaitos suomalaista kansallisvaltiota rakentamassa	63
4.4.	Suhde integraatioon ja liikkuvuuteen Viron alueelta: Tullin näkökulma	65
4.5.	Integraation vaikutus Viron ja Venäjän rajaan: Rajavartiolaitoksen näkökulma	69
4.6.	Schengenin jälkeiset suhteet	70
4.7.	Suomen ja Viron välisen liikkuvuuden historialliset ja turvallisuuspoliittiset puitteet ...	72
	Lähteet ja kirjallisuus.....	74
5.	Viron ja Suomen taloudelliset siteet	76
	– <i>Alari Purju</i>	
5.1.	Johdanto	76
5.2.	Taloushistorian yhtäläisyyksiä ja eroja.....	76
5.3.	Taloukasvu ja elintaso	80
5.4.	Ulkomaankauppa	85
	5.4.1 Tavaraluokat	88
	5.4.2 Viron ja Suomen välinen ulkomaankauppa	89
5.5.	Ulkomaiset investoinnit	90
	5.5.1 Suomi	90
	5.5.2 Viro.....	91
	5.5.3 Talouksien integroituminen ja ulkomaaninvestoinnit.....	91
5.6.	Yhteenveto	93
	Lähteet ja kirjallisuus.....	93
6.	Kuvia perhepiiristä? Viron ja Suomen suhteiden esittäminen tiedotusvälineissä.....	96
	– <i>Sigrid Kaasik-Krogerus</i>	
6.1.	Johdanto	96
6.2.	Viron ja Suomen suhteet tiedotusvälineissä	97
6.3.	Ilmailu ja ylimielisyys	99
6.4.	Eronteko ja ”toisena” esittäminen.....	101
6.5.	Pyrkimys kohti harmoniaa	102
6.6.	Yhteenveto.....	104
	Lähteet ja kirjallisuus.....	106
7.	Erään uhkakuvan anatomia: Virolainen vierastyövoima, uutisvälitys ja SAK.....	110
	– <i>Mats Nylund</i>	
7.1.	Johdanto	110
7.2.	Toiseus uhkana ja pelon kulttuuri	111
7.3.	Uutinen: Ammattijärjestöt pelkäävät.....	112
7.4.	Uutisarvoisia lukuja.....	114
7.5.	Lukujen tulkitseminen.....	115
7.6.	Tulevaisuuspuheen ja toiseuden tuottaminen.....	119
7.7.	Jälkisana: Virolainen työvoima ja suomalainen media vuonna 2019	120
	Lähteet ja kirjallisuus.....	122

8.	Suomen virolaiset – vähemmistö, väestöryhmä, vai jotakin muuta?	123
	– <i>Mikko Lagerspetz</i>	
8.1.	Aluksi	123
8.2.	Virolaisten notkea muuttoliike.....	125
8.3.	Kansalaisyhteiskunta ja maahanmuuttajien järjestäytyminen	126
8.4.	Viroon ja virolaisuuteen liittyvät järjestöt Suomessa.....	128
8.5.	Suomen virolaisten yhteinen toiminta	131
8.6.	Virolaisena Suomessa	134
8.7.	Lopuksi.....	135
	Lähteet ja kirjallisuus.....	137
9.	Ylirajaista yhteenkuuluvuutta ja hoivaa: sukupolvien väliset suhteet Suomessa asuvissa virolaisissa perheissä.....	141
	– <i>Pihla Maria Siim</i>	
9.1.	Perheyden ylläpitäminen yli rajan	141
9.2.	Haastattelut avaamassa eri perheenjäsenten näkökulmia.....	143
9.3.	Ylirajaisen hoivan sukupuolittuneisuus.....	144
9.4.	Sukkulointia erilaisten hoivavelvoitteiden välissä	145
9.5.	Muutokset Viroon jääneiden isovanhempien elämässä	148
9.6.	Sukupolvien väliset suhteet ja niiden muuttuminen ylirajaisissa perheissä	150
9.7.	Yhteenveto.....	152
	Lähteet ja kirjallisuus.....	154
10.	Pendelöinnin vaikutus lähisuhteisiin Suomessa työskentelevien virolaismiesten esimerkin mukaan.....	157
	– <i>Keiu Telve</i>	
10.1.	Johdanto	157
10.2.	Tutkimuksen toteuttaminen ja keskeiset kysymykset	159
10.3.	Pendelöinnin negatiiviset vaikutukset perhesuhteisiin.....	161
10.4.	Pendelöinnin positiiviset vaikutukset perhesuhteisiin.....	164
10.5.	Yhteenveto.....	167
	Lähteet ja kirjallisuus.....	168
11.	Paratiisi ennen ja nyt – eli kuinka norsu vastaa niin kuin suomalainen toivoo	170
	– <i>Mika Helander</i>	
11.1.	Johdanto	170
11.2.	Uuden muuttoliikkeen ominaisuudet.....	172
11.3.	Ennen Suomeen tuloa ja heti sen jälkeen	173
11.4.	Suomessa asuminen ja työskenteleminen	177
11.5.	Retrospekti	180
11.6.	Yhteenveto ja pohdinta	184
	Lähteet ja kirjallisuus.....	186
12.	Viron ja Suomen välinen muuttoliike: kääntyykö suunta?	188
	– <i>Tiit Tammaru, Anneli Kährik, Karin Torpan</i>	
12.1.	Johdanto	188
12.2.	Viron muuttoliikkeen suuntauksia kautta aikojen	190
12.3.	Viron ja Suomen välisen muuttoliikkeen suuntauksia.....	193
12.4.	Virolaiset Suomessa.....	196
12.5.	Virolaisten asuinalueet pääkaupunkiseudulla.....	200

12.6. Yhteenvedo.....	202
Lähteet ja kirjallisuus.....	204
13. Arkipäivän oppiminen ja identiteetit: siirtolaisten kokemuksia työelämässä ja yhteiskunnallisessa toiminnassa yllirajaisessa Suomi–Viro-tilassa	207
– <i>Pauliina Alenius</i>	
13.1. Johdanto	207
13.2. Yllirajainen, informaali oppiminen työelämässä.....	210
13.3. Siirtolaisten elämä yllirajaisessa yhteiskunnallisessa tilassa	212
13.4. Kansalaisjärjestötoiminta identiteettien rakentajana.....	213
13.5. Yhteiskunnallisten käsitysten ja toimintatapojen yllirajainen välittäminen	214
13.6. Kansallisten identiteettien rakentuminen yllirajaisessa tilassa.....	216
13.7. Johtopäätökset ja pohdinta	217
Lähteet ja kirjallisuus.....	218
14. Viron ja suomen samankaltaisuuden vaikutus lähisukukielen oppimiseen ja virolaisten ja suomalaisten kanssakäymiseen	220
– <i>Annekatriin Kaivapalu</i>	
14.1. Suomen ja Viron kielisilta	220
14.2. Viron ja suomen keskinäisestä ymmärtämisestä	223
14.3. Kieltenvälinen samankaltaisuus ja sen havaitseminen	225
14.4. Viron ja suomen kielten vaihtelevat käyttötilanteet	228
14.5. Viron- ja suomenkielisen vuorovaikutuksen mahdollisuudesta ja tarpeesta	231
14.6. Yhteenvedo ja johtopäätökset.....	232
Lähteet ja kirjallisuus.....	233
15. Suomen siltoja pitkin ja poikin. Transnationalismi, Suomi ja Viro.....	237
– <i>Jussi S. Jauhiainen</i>	
15.1. Johdanto	237
15.2. Transnationalismi käsitteenä.....	239
15.3. Transnationalismi käytäntönä Suomen ja Viron välillä.....	240
15.4. Suomen silta 1.0	241
15.5. Suomen silta 2.0	242
15.6. Suomen silta 3.0	243
15.7. Johtopäätökset.....	246
Lähteet ja kirjallisuus.....	248
Appendix: Preface and the Introduction chapter in English	249
Preface.....	249
Changing Migration Patterns.....	251
Different Eras of Mobility and Migration between Finland and Estonia.....	251
Cultural Similarities and Dissimilarities.....	253
Hellinna/Talsinki, the Tunnel, Digitalization	254
The Statistics Lag Behind.....	255
Asymmetric Migration Patterns	256
Transnationalism	257
Methodological Nationalism	259
The Book Chapters.....	260
References	263
Hakemisto	266

Kirjoittajat

Pauliina Alenius työskentelee Tampereen yliopistossa, erityisesti eTraining FinPal-kehitysyhteistyöprojektissa kouluttajana ja tutkijana. Hän suoritti filosofian tohtorin tutkinnon kasvatustieteissä vuonna 2015. Alenius on tutkinut siirtolaisten yllirajaista oppimista, monikulttuurisia työyhteisöjä, korkeakoulutuksen kansainvälistymistä ja yliopiston opetushenkilöstön oppimiskäsityksiä.

Rolle Alho työskentelee Suomen Akatemian tutkijatohtorina Helsingin yliopistossa. Hän väitteli valtiotieteiden tohtoriksi Turun yliopistosta vuonna 2015. Alho on työskennellyt tutkijana myös Jyväskylän yliopistossa. Alho on julkaissut vertaisarvioituja julkaisuja, jotka käsittelevät kansainvälistä muuttoliikettä, työmarkkinoita ja hyvinvointivaltiota useassa maassa. Alhon nykyinen tutkimushanke käsittelee ay-liikkeen suhtautumista muuttoliikkeeseen Suomessa, Irlannissa ja Portugalissa. Alho opettaa maahanmuuttopolitiikkaa ja työn sosiologiaa Helsingin yliopistossa.

Kristel Edelman on sosiologian väitöskijatutkija Tallinnan yliopistossa. Vuosina 2009–2017 Edelman oli Tallinnan teknillisen yliopiston lehtori sekä kaupunki- ja asuinpaikatutkimuksen tutkimusryhmän jäsen. Hän on myös tehnyt yhteistyötä Turussa sijaitsevan Suomen Siirtolaisinstituutin kanssa. Edelman keskittyy väitöskirjassaan Viroon ja muihin Euroopan maihin muuttaneiden monikulttuuristen parien kodin perustamisen ja sisustamisen käytänteisiin liittyviin kokemuksiin ja identiteettikysymyksiin.

Valtiotieteen tohtori **Mika Helander** on sosiologian yliopistonlehtori Åbo Akademiassa ja Tampereen yliopiston dosentti. Hän väitteli tohtoriksi Helsingin yliopistosta vuonna 2004. Helander on työskennellyt pidempiä jaksoja kahdeksassa eri yliopistossa, joista neljässä Suomessa ja neljässä muissa maissa. Helanderin kiinnostuksen kohteena ovat sosiologinen teoria, työn ja pääoman säännelty konflikti sekä työperäinen maahanmuutto, pohjoismainen hyvinvointivaltio ja etniset suhteet.

Jussi S. Jauhiainen on maantieteen professori Turun yliopistossa, jossa hän väitteli vuonna 1995. Hän oli professorina Helsingin ja Oulun yliopistoissa ennen paluutaan alma materiin vuonna 2009. Siellä hän astui virkaan, jonka ensimmäinen haltija oli Johannes Gabriel Granö. Jauhiainen on myös vieraileva professori Tarton yliopistossa, jossa hän on työskennellyt neljännesvuosisadan. Jauhiaisen kiinnostuksen kohteina ovat kaupunkien ja alueiden kehitys, suunnittelu ja politiikat, tiedon jalostuminen ja innovaatiot sekä ihmisten ja ilmiöiden muuttoliike.

Sigrid Kaasik-Krogerus aloitti syksyllä 2019 Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa virolaisen kulttuurin yliopistonlehtorina. Sitä ennen hän toimi kolmen vuoden ajan postdoc-tutkijana Jyväskylän yliopiston musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella EUROHERIT-projektissa, joka analysoi, miten Euroopan unioni luo eurooppalaista kulttuuriperintöä ja käyttää sitä identiteettinsä rakentamiseen. Alueellisesti Kaasik-Krogeruksen tutkimus on Viron ja EU:n lisäksi kohdistunut itäiseen Eurooppaan.

Annekatriin Kaivapalu on suomen kielen professori Itä-Suomen yliopistossa. Hän väitteli filosofian tohtoriksi Jyväskylän yliopistossa 2005, aiheena viron- ja venäjänkielisten oppijoiden suomen nominimorfologian omaksuminen. Kaivapalu on toiminut apulaisprofessorina Tallinnan yliopistossa ja professorina Turun yliopistossa. Hänen kiinnostuksensa kohteina ovat viron ja suomen vertaileva tutkimus, kieltenvälisen samankaltaisuuden tietoinen ja tiedostamaton havaitseminen, lähisukukielten keskinäinen ymmärrettävyys sekä suomen ja viron oppiminen toisena ja vieraana kielenä. Kaivapalu on tieteellisen kausijulkaisun "Lähivõrdlusi. Lähivertailuja" päätoimittaja.

Kaja Kumer-Haukanõmm väitteli tohtoriksi vuonna 2012 Tarton yliopiston historian ja arkeologian instituutissa. Tällä hetkellä hän vahvistaa asinantuntemustaan Bernin yliopiston monikansallisuuden maisteriohjelmassa sosiaaliantropologian alalla. Hänen tärkeimmät tutkimusalueensa ovat liikkuvuus, erityisesti Virostä suuntautunut ensimmäinen (1800-luvun puolivälistä ensimmäiseen maailman sotaan) ja toinen maastamuuton aalto (toisen maailmansodan aika), globaali virolaisuus ja monikansallisuus.

Anneli Kährrik on erikoistutkija Tarton yliopistossa, jossa hän väitteli tohtoriksi vuonna 2006. Siitä lähtien hän on toiminut samassa yliopistossa sekä tutkijana että opettajana. Vuosina 2013–2016 hän oli tutkijana Uppsalan yliopistossa. Hänen kiinnostuksen kohteinaan ovat kaupunkien kehitys, eriarvoisuus ja liikkuvuus sekä asuinpaikka- ja kaupunkipolitiikka.

Valtiotieteen tohtori **Aappo Kähönen** on poliittisen historian dosentti Helsingin yliopistossa, jossa väitteli 2006. Hän tutkii Neuvostoliiton ja Suomen suhteiden historiaa ulko- ja sisäpolitiikan vuorovaikutuksen näkökulmasta, kansainvälisessä kehityksessä. Yliopistontutkijana 2016–2019 Kähönen tutki nykyisen Venäjän rajojen muodostamista monikansallisen valtion näkökulmasta GLASE -projektissa. Kähönen on työskennellyt myös Aleksanteri-instituutissa ja vierailut venäläisissä arkistoissa toistuvasti.

Mikko Lagerspetz on Åbo Akademin sosiologian professori. Hän opiskeli sosiologiaa Turun Yliopistossa, ja puolusti Viron sosiaalisia ongelmia koskevaa tohtorinväitöskirjaansa vuonna 1996. Lagerspetz työskenteli Viron humanistisessa instituutissa 1990–

2005 (instituutin rehtorina 1998–2001), Tallinnan yliopistossa ja vuodesta 2006 Åbo Akademiassa. Hän toimi Viron sosiologiliiton puheenjohtajana vv. 1998–2003.

Valtiotieteen tohtori **Mats Nylund** on mediakulttuuriin yliopettaja ammattikorkeakoulu Arcadassa ja viestinnän dosentti Helsingin yliopistossa. Hän väitteli tohtoriksi Helsingin yliopistossa vuonna 2000. Nylund johti Arcadan englanninkielistä Media Management -maisteriohjelmaa vuosina 2011–2018. Hänen nykyinen tutkimuksensa liittyy mediaorganisaatioiden johtamiseen, uusiin teknologioihin ja liiketoimintamalleihin sekä kulutuskäyttäytymiseen.

Alari Purju on Estonian Business Schoolin (EBS) talousteorian ja -politiikan vieraileva professori. Hän on toiminut Tallinnan teknillisen yliopiston dekaanina, EBS:n yhteiskuntatieteiden instituutin dekaanina, Viron talousministerin neuvonantajana sekä Viron opetus- ja tiedeministeriön tieteellisen kompetenssin neuvoston jäsenenä. Hän on ollut vierailevana opettajana Turun kauppakorkeakoulussa, Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa ja Jyväskylän yliopistossa. Hän on osallistunut noin 40 tutkimusprojektiin keskittyen erilaisiin taloudellisen kehityksen ongelmiin ja talouspoliittisten ratkaisukeinojen kehittämiseen.

Filosofian tohtori **Heikki Rausmaa** väitteli Helsingin yliopistossa vuonna 2013 aiheenaan Suomen ja Viron poliittiset suhteet vuosina 1988–1991. Hän on tutkinut laajemminkin Suomen ja Viron välisten suhteiden historiaa ja julkaissut aihepiiristä useita teoksia ja lukuisia lehtiartikkeleja. Heikki Rausmaa on työskennellyt kirjaston- ja arkistohoitajana vuodesta 1991 asti Tuglas-seurassa, jonka päämääränä on Suomen ja Viron suhteiden edistäminen.

Pihla Maria Siim työskentelee Tarton yliopistossa nuorempana tutkijana ja viimeistelee väitöskirjaansa Itä-Suomen yliopistoon. Hän on tutkinut yllirajaisia perheitä Viron, Suomen ja Luoteis-Venäjän kontekstissa. Siim on tutkimuksessaan tarkastellut muun muassa liikkuvuuteen liittyvää eriarvoisuutta, Viroon suuntautuvaa paluumuuttoa ja lasten kokemuksia liikkuvuudesta, käyttäen metodeina haastattelun ja havainnoinnin lisäksi myös sadutusta ja piirittämistä.

Keiu Telve väitteli tohtoriksi Tarton yliopiston etnologian laitoksella, jossa hänen väitöskirjansa ”Monikansallinen perhe Viron ja Suomen välillä” tarkastettiin 2019. Telve on soveltavan antropologian keskuksen perustaja ja johtokunnan jäsen. Telveen tärkeimmät tutkimusaiheet ovatkin työmatkaliikenne ja monikansalliset perheet. Hän on mukana kahdessa kansainvälisessä perheiden liikkuvuusmalleihin keskittyvässä hankkeessa: Koneen Säätiön rahoittamassa yhteistyöprojektissa ”Liikkuva eriarvoisuus: monikansalliset perheet Virossa ja Suomessa” ja Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa ”Inequalities of Mobility: Relatedness and Belonging of Transna-

tional Families in the Nordic Migration Space". Vuoden 2019 keväästä alkaen Telve on johtanut miehitysten ja vapauden museota Vabamu.

Tiit Tammaru on väestö- ja kaupunkimaantieteen professori Tarton yliopistossa ja Viron tiedeakatemian jäsen. Hän on toiminut vierailevana tutkijana Helsingin, Uumajan ja Utahin yliopistoissa sekä vuonna 2018 vierailevana professorina Delftin teknillisessä yliopistossa. Hänen tärkeimmät tutkimusaiheensa ovat valtion sisäinen muuttoliike, integraatio ja segregatio sekä monikansallisuus ja diasporat. Hän on ollut muun muassa kokoomateoksen "Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Eesti rändeajastul" (www.inimareng.ee) päätoimittaja.

Miika Tervonen on Siirtolaisuusinstituutin vastaava tutkija ja Helsingin yliopiston dosentti. European University Institutessa 2010 väitellyt Tervonen yhdistää työssään historiallisia ja yhteiskuntatieteellisiä lähestymistapoja liikkuvuuden, kulttuurisen monimuotoisuuden ja nationalismin tutkimukseen.

Karin Torpan on maantieteen väitöskirjatutkija Tarton ja Turun yliopistoissa. Hän aloitti maantieteen opintonsa Tarton yliopistossa. Hän suoritti maisterintutkintonsa 2016 ja sovelsi samalla tietojansa Tarton kaupunginhallinnon kaupunkikehityksen ja -suunnittelun tehtävissä. Hän on kiinnostunut siitä, mitkä tekijät vaikuttavat kansalaisten elinympäristötyytyväisyyteen, mikä johtaa asuinpaikan vaihtamiseen ja miten tällainen liikkuvuus vaikuttaa ympäristöön.

1. Johdanto

Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanömm

1.1. Muuttoliike muuttaa muotoaan

Muuttoliike on poliittisten agendojen kärjessä kaikkialla maailmassa, eivätkä Suomi ja Viro ole poikkeuksia. Siinä missä muuttoliikkeen katsottiin aiemmin johtavan asuinpaikan pysyvään muutokseen, entistä parempien liikenneyhteyksien ja teknologian avittamien yhteydenpitomahdollisuuksien ansiosta tämän päivän muuttoliikettä luonnehtii ihmisten jaksoittainen asuminen eri maissa (esim. Penninx ym. 2006; Castles ym. 2014). Euroopan unionin sisäinen vapaa liikkuvuus on lisännyt tämän kaltaista muuttoliikettä entisestään. Suomen ja Viron välinen muuttoliike on malliesimerkki muuttoliikkeen muutoksesta, sillä suomalais–virolaisessa kontekstissa ei ole helppo tehdä eroa ”väliaikaisen liikkuvuuden” ja ”pysyvän asumisen” välille. Lisäksi Suomen ja Viron välillä liikkuvia/muuttavia ihmisiä ei aina voi luokitella vakiintuneiden kategorioiden mukaan työperäisiksi muuttajiksi, perheen perässä muuttaviksi, väliaikaisiksi muuttajiksi tai vaikka turisteiksi. Esimerkiksi virolaisen isovanhemman, joka viettää aikaa Suomessa huolehtien lapsenlapsistaan, voi katsontakannan mukaan luokitella mihin tahansa (tai kaikkiin) edellä mainituista kategorioista, sillä hänen oleskeluaan määrittävät hoivatyö, perheasiat ja ehkäpä vielä tarkoitus tutustua maahan turistina. Kategorioiden päällekkäisyys näkyy monien virolaisten ja suomalaisten eletyissä kokemuksissa, jotka liittyvät liikkuvuuteen maiden välillä ja joita käsitellään useissa tämän kirjan luvuissa. Kirjan tavoite on valaista Viron ja Suomen välisen liikkuvuuden ja muuttoliikkeen eri muotoja käsittelemällä sekä lyhytaikaista että pysyvään asumiseen tähtäävää muuttoa. Lisäksi tarkastelemme maiden välisiä ylijärjaisiä suhteita, jotka yhdistävät ihmisiä valtionrajojen yli ja jotka usein kytkeytyvät liikkuvuuteen ja muuttoliikkeeseen.

1.2. Suomen ja Viron välisen liikkuvuuden ja muuttoliikkeen aikakaudet

Suomen ja Viron rannikoiden välisellä alueella on ollut kaupankäyntiin liittyvää liikkuvuutta jo vuosisatojen ajan (Zetterberg 2005; Jakobson ym. 2012). Kulttuurivaihtoon ja tieteelliseen yhteistyöhön perustuva liikkuvuus (josta käytetään joskus nimitystä Suomen silta) oli aktiivista 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkuvuosina. Virolaisen Lydia Koidulan (1843–1886) ja suomalaisen Elias Lönnrotin (1802–1884) kaltaiset kulttuurihenkilöt puhalsivat myötätuulta Suomenlahden ylittäviin suhteisiin molempien maiden kansallisen heräämisen aikaan. Lisäksi esimerkiksi monet suomalaiset arkkitehdit toimivat aktiivisesti Virossa 1900-luvun alussa. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa suomalaisia pappeja ja opettajia työskenteli Viron ruotsinkielisissä seurakunnissa, ja nuoria vironruotsalaisia opiskeli Suomen ruotsinkielisissä maatalousoppilaitoksissa (Aman 2017).

Helsingissä asui 1900-luvun arvioiden mukaan noin kolmetuhatta virolaista (Zetterberg 2013, 9). He olivat käsityöläisiä, ammatinharjoittajia, palvelijoita ja työläisiä —ihmisiä, joita ei ole huomioitu historiankirjoituksessa samalla tavoin kuin kulttuurihenkilöitä ja intellektuelleja (emt.). Suomen ja Viron välisestä todellisesta liikkuvuudesta ei ole tuolta ajalta olemassa tarkkoja lukuja, sillä molemmat maat kuuluivat Venäjän keisarikuntaan, eikä rajamuodollisuuksia ollut. Toisin sanoen nykyinen (enemmän tai vähemmän) vapaan liikkuvuuden aikakausi ei ole uuden ajan tuote, vaan enemmänkin normaali tila, jonka Viron neuvostomiehitys keskeytti. (emt.)

On myös tärkeää huomata, että Suomen ja Viron välinen liikkuvuus oli jo 1800-luvulla monikielinen ilmiö, sillä maiden välillä kulki suomen- ja ruotsinkielisiä suomalaisia, etnisiä virolaisia, ruotsinkielisiä virolaisia, venäläisiä ja Baltian saksalaisia (Aman 1992; Zetterberg 2013). Suomen ja Viron välisestä säännöllisestä laivaliikenteestä huolimatta liikkuvuus tuolloin vielä ei-itsenäisten maiden välillä oli kuitenkin suhteellisen vähäistä (Zetterberg 2015).

Kansainvälinen politiikka on muovannut voimakkaasti Suomen ja Viron suhdetta tällä ja edellisellä vuosisadalla. Viro oli osa Neuvostoliittoa, ja neuvostoaikana turismia, liikkuvuutta ja muuttoliikettä — suomalaisten ja virolaisten väliset suhteet mukaan lukien — rajoitettiin ja kontrolloitiin Suomen ja Neuvostoliiton kahdenvälisillä sopimuksilla (Jakobson et al. 2012, 162). Tätä Viron kannalta synkkää aikaa on kuvattu tarkasti esimerkiksi Sofi Oksasen ja Imbi Pajun toimittamassa artikkelikokoelmassa *Kaiken takana oli pelko* (2009).

Rautaesiripun laskeuduttua Suomen ja Viron välinen lauttaliikenne keskeytyi vuosien 1944 ja 1964 väliseksi ajaksi, ja 1960-luvun alussa Tallinnassa vieraili vain muutamia satoja suomalaisia vuosittain. Helsingin ja Tallinnan välinen matkustaminen oli rasittavaa, sillä reitti kulki Leningradin kautta ja edellytti viisumia neuvostoliittolaisine tullimuodollisuuksineen. (esim. Nupponen 2007) Viisumin lisäksi Suomen ja Viron vä-

lillä matkustamiseen tarvittiin selkeä syy. Kuten toimittaja-kirjailija Sakari Nupponen Viru-hotellia käsittelevässä kirjassaan totesi ”jos Tallinnan matkasi, sinne piti toden totta olla asiaa” (Nupponen 2007, 16). Liikkuvuutta neuvosto-Virosta Suomeen rajoitettiin vielä enemmän: neuvostokansalaisten muutto ja matkustaminen Suomeen oli sallittu vain erityisissä poikkeustapauksissa (ks. esim. Laurén 2014, 1130). Jonkinlaista työperusteista liikkuvuutta kuitenkin oli Suomen ja Viron välillä jo neuvostoaikana (toisen maailmansodan päättymisestä vuoteen 1991). Suomalaiset rakentajat esimerkiksi rakensivat Tallinnan Viru-hotellin 1960-luvun ja 1970-luvun vaihteessa (ks. esim. Nupponen 2007). Suomessa vallitsi tuolloin suuri työttömyys ja Viru-hotellin rakentaminen tarjosi työtä sadoille työttömille suomalaisille rakentajille (emt.).

Helsingin ja Tallinnan välisen lauttayhteyden avaaminen vuonna 1965 lisäsi Suomen kansalaisten mahdollisuuksia matkustaa Viroon ja lyhensi Helsingin ja Tallinnan välistä matkustusaikaa huomattavasti. Vuosien 1965 ja 1967 välillä Tallinnassa vieraili 15 000 suomalaista. Määrä oli tuolloin suuri, mutta tänä päivänä se vastaa laivamatkustajien määrää yhden kesäpäivän aikana. (Nupponen 2007, 16–18.)

Viron itsenäisyyden palauttaminen vuonna 1991 poisti nopeasti poliittiset ja käytännön esteet, jotka rajoittivat maiden välistä liikkuvuutta, muuttoliikettä ja muuta yhteydenpitoa Neuvostoliiton aikana. Yhteydet helpottuivat entisestään, kun molemmat maat liittyivät Euroopan unionin jäseniksi (Suomi vuonna 1995 ja Viro 2004) ja Schengen-alueeseen (Suomi 2001 ja Viro 2003) sekä eurojen käyttöönoton myötä (Suomi 2002 ja Viro 2011). Työperusteinen liikkuvuus helpottui vuonna 2006, kun uusista EU-maista (Viro mukaan lukien) kotoisin olevien työntekijöiden liikkuvuutta rajoittavat siirtymäkauden lait poistettiin Suomessa. Suomen ja Viron kielten samankaltaisuuden lisäksi maiden välistä käytännön liikkuvuutta helpottavat tänä päivänä nopeat ja edulliset ympärivuotiset laivayhteydet.

Työ, opiskelu, perhe- ja tunnesyyt sekä kulttuuriset seikat ovat motivoineet maastamuuttoa Virosta 1990-luvulta alkaen (Jakobson ym. 2012, 168). Lisäksi on selvää, että Suomen Viroa suuremmat palkat, korkeampi elintaso ja kattava hyvinvointivaltio ovat samanaikaisesti olleet virolaisten Suomeen muuttoa selittäviä tekijöitä (esim. Alho & Sippola 2019). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna virolainen muuttoliike on perustunut ensisijaisesti virolaisten haluun parantaa taloudellista elintasoaan. Ennen Viron EU-jäsenyyttä, eli 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa, muuton syyt liittyivät kuitenkin usein inkerinsuomalaisten paluumuuttoon ja suomalaisten ja virolaisten välillä solmittuihin avioliittoihin (Pohjanpää et al. 2003; Liebkind ym. 2004). Toisaalta taas inkerinsuomalaisten niin kutsuttu paluumuutto (Virosta Suomeen) oli vahvasti sidoksissa taloudellisiin tekijöihin, eli Venäjän 1990-luvun epävakaaseen taloustilanteeseen (Kyntäjä 1997).

1.3. Kulttuuriset samankaltaisuudet ja erilaisuudet

Suomen ja Viron kulttuurien samankaltaisuus nousee usein esiin maiden välistä muuttoliikettä helpottavana tekijänä (esim. Anniste & Tammaru 2014, 388). Vaikka kulttuurisesta samankaltaisuudesta puhumiselle on hyvät perusteet, joissakin tutkimuksissa on painotettu eri-ikäisten, Suomeen muuttaneiden etnisten virolaisten kokemia huomattavia kulttuurieroja. Assmuthin ja Siimin (2018) tutkimus osoittaa, että vaikka ”suomalainen” ja ”virolainen” kulttuuri ovat pintapuolisesti samankaltaisia, maiden kulttuurien läheisyydessä on kyse pitkälti ”samankaltaisuuden illuusiosta”. Assmuthin ja Siimin tutkimuksessa keskityttiin virolaisten lasten ja heidän vanhempiansa kokemuksiin Suomessa asumisesta ja maiden välillä muuttamisesta. Tutkimuksessa havaittiin, että lapset ovat herkkiä huomaamaan eroja Viron ja Suomen koulujärjestelmien ja opetuskulttuurien välillä, ja että heidän sosiaalinen ja emotionaalinen sopeutumisensa Suomeen ei välttämättä aina ole vaivatonta heidän vanhempien toiveista huolimatta. (emt. 182–184.)

Toiset tutkimukset (Alenius 2015, 150–152; Alho 2010, 105) ovat osoittaneet, että Suomen ja Viron työkulttuureissa on eroja: Suomessa työskentelevät virolaiset pitävät suomalaista työelämää virolaista vähemmän autoritäärisenä. Suomalaiset Virossa asuvat äidit niin ikään ovat kertoneet osittaisista kulttuurieroista, jotka liittyvät äitiyteen ja lapsiin kohdistuviin odotuksiin (Hyvönen 2009). Toisin sanoen on olemassa kulttuurieroja, jotka ovat merkittäviä Suomen ja Viron välillä liikkuville ihmiselle. Sen vuoksi halusimme ottaa tähän kirjaan mukaan laadulliseen tutkimukseen perustuvia lukuja, joissa käsitellään ihmisten subjektiivisia kokemuksia kulttuurin roolista Viron ja Suomen välisessä liikkuvuudessa ja muuttoliikkeessä.

1.4. Helsingin/Talvink, tunneli, digitalisaatio

Vaikka Suomenlahden yli on kuljettu molempiin suuntiin vuosisatojen ajan, Suomen ja Viron yhteys on tällä hetkellä syvempi ja tiiviimpi kuin koskaan aiemmin. Tämä näkyi muun muassa molempien maiden itsenäisyyden satavuotisjuhlissa: Suomen itsenäisyyttä juhlittiin monissa tapahtumissa Virossa vuonna 2017 ja Viron itsenäisyyttä vastaavasti Suomessa vuotta myöhemmin. Juhlallisuudet huomioitiin kattavasti myös molempien maiden tiedotusvälineissä. Naapurimaa Suomen tapahtumat kiinnostavat Virossa ja toisin päin.

Jos maat yhdistävästä, Suomenlahden alittavasta tunnelista tulee totta seuraavien vuosikymmenten aikana, Tallinnan ja Helsingin välinen matkustusaika putoaa suunnitelmien mukaan vain puoleen tuntiin, minkä voi ennustaa syventävän suhdetta entisestään. Aika näyttää, pääsemmekö tulevaisuudessa todistamaan Helsingin ja Tallinnan välillä samanlaista kaksoiskaupunkikehitystä kuin Malmön ja Kööpenhaminan

alueella on nähty vuonna 2000 avatun Juutinrauman sillan valmistumisen jälkeen. Ajatus ei ole mahdoton, sillä Helsingin ja Tallinnan alueen yhteenlaskettu väkiluku on jo tällä hetkellä noin kaksi miljoonaa, mikä tekee siitä huomattavan talousalueen. Riippumatta siitä, toteutuuko Suomenlahden tunneli vai ei, Suomen ja Viron digitaaliset yhteydet etenevät jatkuvasti. Vuonna 2017 Suomi ja Viro perustivat Nordic Institute for Interoperability Solutions (NIIS) -instituutin, jonka tarkoitus on kehittää ja ylläpitää turvallisia verkkoyhteyksiä, tiedonhakua ja tiedonsiirtoa eri valtiollisten ja yksityisten tietokantojen välillä.

Yhteyksien tiivistymistä kuvaavat hyvin puolileikilliset kaksoiskaupunkinimet Helsingin ja Talsinkin sekä maiden välillä tehtyjen matkojen määrän kasvaminen 2010-luvulla. Nykyään Suomen ja Viron välisten, matkailu- ja työtarkoituksessa tehtyjen vuositteisten matkojen lukumäärä lasketaan miljoonissa.

Suomen ja Viron välillä näkyvä peräkkäinen ja edestakaisin suuntautuva liikkuvuus ja muuttoliike haastaa identiteetin luokittelun binaarisesti ja karkeasti "suomalaiseksi" tai "virolaiseksi" sekä antaa uusia merkityksiä "kodin", "ulkomaan", "läsnäolon" ja "poissaolon" käsitteille. Molemmissa maissa tavalla tai toisella aktiivisesti toimivien virolaisten parissa on havaittavissa merkkejä uudenlaisen ylijärjestyksen identiteetin syntymästä, jota esimerkiksi Pauliina Alenius kuvaa omassa luvussaan.

1.5. Tilastot laahavat perässä

Suomen ja Viron välisen muuttoliikkeen nopea kasvu näkyy tilastoissa: vuonna 1991 Suomessa asui alle tuhat Viron kansalaista, mutta vuonna 2018 heitä oli jo noin 50 000. Virolaiset muodostavatkin suurimman ryhmän Suomessa asuvista ulkomaan kansalaisista, minkä lisäksi Suomen kansalaisuuden on saanut useampi tuhat virolaista. Virolaisväestön arvioitu määrä on huomattavasti suurempi kuin virallisissa tilastoissa näkyvä. Koska liikkuvuus Suomen ja Viron rajalla on jatkuvaa, on vaikeaa arvioida tarkasti, kuinka monta virolaista Suomessa todellisuudessa asuu – tai kuinka monta suomalaista Virossa. Kaikki Suomessa asuvat virolaiset eivät rekisteröidy Suomeen, eivätkä suomalaiset Viroom, joten muuttoliike ei näy virallisissa tilastoissa kokonaisuudessaan. Suurimman arvion esitti Suomen virolaisten yhdistyksen (*Soome Eestlase Liit*) Rain Ots vuonna 2012. Hänen mukaansa vironkielisten lukumäärä Suomessa voi olla jopa satatuhatta henkeä. Koska Suomeen muuttaneilla virolaisilla on perheenjäseniä, sukulaisia ja ystäviä Virossa, Suomeen suuntautuva muuttoliike vaikuttaa suureen osaan Viron väestöstä (noin 1,3 miljoonaa) joko suoraan tai epäsuorasti.

Virosta Suomeen suuntautuva muuttoliike ei koostu pelkästään etnisistä virolaisista. Heidän lisäksi Suomeen on 1990-luvulta alkaen muuttanut myös inkerinsuomalaisia sekä Viron venäläisiä. Osa heistä pitää itseään virolaisena, kuten venäläistaustainen virolainen runoilija ja kirjailija Igor Kotjuh kirjoittaa omassa luvussaan Oksasen ja

Pajun (2009) artikkelikokoelmassa, mutta osa puolestaan ei. Tämä korostaa entisestään Virosta Suomeen suuntautuvan muuttoliikkeen monimuotoisuutta. Paljon riippuu siitä, miten ”virolaiset” tai ”maassa asuminen” määritellään. Tämän lisäksi tiedämme, että Virosta Suomeen muuttaneet muodostavat sosioekonomisesti heterogeenisen ryhmän (ks. Lagerspetzin luku tässä kirjassa).

Virossa asuvat suomalaiset ovat niin ikään heterogeeninen ryhmä, joka koostuu opiskelijoista, lähetetyistä työntekijöistä, yrittäjäistä, eläkeläisistä sekä virolaisten suomalaisista puolisoista ja heidän lapsistaan. Vuonna 2000 tehdyn väestönlaskennan perusteella Virossa asui vain yhdeksänsataa suomalaista, kun taas vuonna 2011 heidän lukumääränsä oli 1 500. Virossa asuvien Suomen kansalaisten määrä on kuitenkin kasvanut huomattavasti 2010-luvulla; tällä hetkellä Viron on rekisteröinyt asuinmaakseen 8 800 suomalaista, joista suurin osa asuu Tallinnassa tai sen ympäristössä. (Suomen Viron suurlähetystö 2019) Viroon muuttaneiden suomalaisten lisäksi Virossa asuu pieni historiallinen inkerinsuomalaisten vähemmistö, jolla on tiettyjä lakisääteisiä oikeuksia.

Virossa asuvien suomalaisten määrän kasvusta huolimatta heitä on vähän verrattuna Suomessa asuvien virolaisten määrään ja Suomen väkilukuun suhteutettuna. Vaikka varsinaisen muuttoliikkeen suunta on epäsymmetrinen, Viroon on rekisteröity tuhansia suomalaisia yrityksiä, mikä suomalaisten matkailijoiden suuren määrän lisäksi vahvistaa maiden talouksien ja työmarkkinoiden välistä yhteyttä. Määrällisen epäsymmetrian lisäksi maiden välisessä liikkuvuudessa ja muuttoliikkeessä on ollut havaittavissa laadullisia eroja aina 1990-luvulta alkaen. Suomalaisille Viro on ollut ennen kaikkea matkailumaa, kun taas Suomi on houkutellut virolaisia pääasiassa korkeamman elintason, parempien palkkojen ja sosiaaliturvan takia (Anniste ym. 2017; Alho & Sippola 2019). Anniste työryhmineen (2012) on huomauttanut, että Virosta muualle suuntautuvaa maastamuuttoa selitti vuosina 2000–2008 Euroopan unionin vanhojen jäsenmaiden korkeampi palkkataso. Tässä on nähtävissä samoja historiallisia samankaltaisuuksia kuin suomalaisten muutossa Ruotsiin 1950- ja 1960-luvuilla, sillä suomalaisten muutto perustui ensisijaisesti Ruotsin korkeampaan elintasoon (Korkiasaari & Tarkiainen 2000). Suomen ja Ruotsin väliset elintasoerot tasoittuivat kuitenkin 1970-luvun aikana, jolloin Ruotsista tuli suomalaisille vähemmän houkutteleva. On näkyvissä merkkejä, että samankaltainen muutos on odotettavissa myös virolaisen muuttoliikkeen kohdalla Viron elintason nousemisen myötä (ks. esim. Helander ja Tammaru ym. tässä kirjassa). Vuosi 2018 oli nimittäin neljäs peräkkäinen vuosi, jolloin Viron nettomaahanmuutto oli positiivista, mikä tarkoittaa sitä, että Viroon muutti enemmän ihmisiä kuin sieltä pois (luku sisältää sekä Viron että muiden maiden kansalaiset) (Statistics Estonia, 2019).

Suomi on maana hyötynyt virolaisten panoksesta työmarkkinoillaan; yritykset ovat saaneet työvoimaa ja valtio verotuloja (Alho & Sippola 2019). Samalla tavalla Virossa toimivat suomalaiset yritykset ovat hyötyneet Viron matalemmista veroista ja palkkakustannuksista (Holm 2013). Suomeen ja muihin maihin suuntautuva maastamuutto

on kuitenkin noussut Virossa poliittiseksi huolenaiheeksi sen takia, että huomattava osuus työikäisistä virolaisista asuu ulkomailla (pääasiassa Suomessa) (Kaska 2012). Viron hallitus on tehnyt joitakin aloitteita virolaisten maastamuuttajien houkuttelemiseksi takaisin Viroon, mutta niiden vaikutus on ollut vähäistä (emt.), kuten muissakin maissa, joissa vastaavia aloitteita on sovellettu. Maastamuuton aiheuttamista haasteista huolimatta Virossa on valtiollisella tasolla tunnustettu, että maastamuutolla voi olla myös positiivinen vaikutus. Positiiviset vaikutukset liittyvät ulkovirolaisten tekemiin rahalahetyksiin sekä heidän ulkomailla omaksumaansa tietotaitoon, josta on hyötyä Virolle mahdollisen paluumuuton jälkeen (emt. 37–38). Vastaavasti virolaisten ammattiliittojen edustajat ovat niin ikään toivoneet, että Viroon asettuvat paluumuuttajat suhtautuisivat nykyistä positiivisemmin virolaiseen ammattiyhdistysliikkeeseen Suomessa mahdollisesti hankittujen positiivisten kokemusten perusteella (Alho 2013). Suomen kansalaisten ja virolaisten paluumuuttajien asettuminen Viroon on ainakin toistaiseksi ollut niin vähäistä Suomen väkilukuun suhteutettuna, että sen vaikutus Suomen talouteen on todennäköisesti hyvin pieni.

1.6. Epäsymmetrinen liikkuvuus ja muuttoliike

Muuttoliikkeen epäsymmetrisyys näkyy myös akateemisessa tutkimuksessa, joka on keskittynyt pääasiassa *Virosta Suomeen* suuntautuvaan muuttoliikkeeseen ja virolaisten integraatioon *Suomeen*, kuten Edelmanin ja Tervosen luvussa tässä kirjassa kuvataan yksityiskohtaisesti. Poikkeuksen muodostaa Heli Hyvösen tutkimus (2006; 2008; 2009) Virossa asuvien suomalaisnaisten kokemuksista (ks. luku 2). Toinen poikkeus on Sakari Nupposen (2007) Tallinnan kuuluisaa Viru-hotellia käsittelevä historiateos, jossa kerrotaan hotellin rakentamisesta vastanneiden suomalaisten rakennustyöläisten tarinoita. Jari Havian toimittama artikkelikokoelma *Meidän Viro* (2018) ei varsinaisesti käsittele muuttoliikettä, mutta kuvaa sen sijaan Viroon yhteyksiä ylläpitäneiden suomalaisten kulttuurisia, taloudellisia ja tieteellisiä yhteyksiä 1960-luvun ja 1990-luvun välisenä aikana.

Ajallisesti tämän kirjan näkökulma on vuoden 1990 jälkeisissä tapahtumissa, jolloin Neuvostoliiton kaatuminen tasoitti tietä Viron itsenäisyyden palauttamiselle ja muutti suomalais–virolaista yhteyttä perustavanlaatuisesti. Joissakin luvuissa käsitellään kuitenkin historiallisesti pidempää ajanjaksoa. Kirjassa ei keskitytä Suomen ja Viron valtioiden väliseen suhteeseen, vaan sen sijaan lyhytaikaisen liikkuvuuden ja muuttoliikkeen eri muotoihin sekä ihmisten välisiin ylitajaisiin suhteisiin. Siitä huolimatta kirjassa tarkastellaan jossain määrin myös valtiollisia suhteita (erityisesti Purjun, Kähösen ja Rausmaan luvut), sillä valtiolliset suhteet — ylikansallinen konteksti, EU ja Neuvostoliitto, mukaan lukien — ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat ihmisten liikkuvuuteen maasta toiseen joko rajoittavina tai mahdollistavina tekijöinä.

1.7. Ylirajaisuus

Yksi tämän kirjan tärkeimmistä ulottuvuuksista on ylirajaisuuden käsite, vaikka termiä ei sovelletakaan sellaisenaan jokaisessa luvussa. Ylirajaisuus (josta jotkin kirjamme kirjottajista käyttää termiä ”transnationaalisuus”) viittaa valtioiden rajat ylittävään ihmisten, ajatusten ja tavaroiden virtaan, jossa tärkeimmät toimijat ovat *ei-valtiollisia toimijoita* (ks. Hannerz 1996; Bryceson & Vuorela 2002; Vertovec 2009; Recchi & Favell 2019). Valtioiden välisiä suhteita puolestaan kuvaa paremmin termi ”kansainvälinen” (Vertovec 2009). Samalla kun kansallisvaltioiden rajat ylittävä liikkuvuus ja muuttoliike on kasvanut ja monimuotoistunut, tutkimuksen kärki on siirtynyt kohti ihmisiä, verkostoja ja toimijoita, joilla on kahden tai useamman kansallisvaltion rajat ylittäviä suhteita (Hannerz 1996; Basch et al. 2000; Vertovec 2009; Garcés-Macareñas & Penninx 2016, 4–5). Ylirajainen lähestymistapa korostaa myös sitä, kuinka ylirajainen muuttoliike ja liikkuvuus vaikuttaa niihin, jotka *eivät itse liiku* kansallisvaltioiden rajojen yli (ks. esim. Körber & Merkel 2012). Ylirajaisen suhteiden maailmanlaajuinen kasvu ja syventyminen liittyvät luonnollisesti sähköisen viestintäteknologian nopeaan kehitykseen: nykyajan muuttajille läheisen ja tiiviin yhteyden ylläpitäminen kotimaahan ja siellä oleviin läheisiin on huomattavasti helpompaa kuin aiemmin.

Ylirajaisuuden tutkimuksen lisääntyminen ei tarkoita, että kansallisvaltioista olisi tullut tarpeettomia tai että ne olisivat menettäneet valtansa. Haluamme kuitenkin esittää, että nykyaikaista Suomen ja Viron välistä muuttoliikettä ei voi ymmärtää tarkastelematta sitä ylirajaisuuden linssin läpi. Muuttoliikkeen ei-valtiolliset toimijat muovaavat Suomenlahden ylittäviä suhteita päivittäisillä valinnoillaan. Tällaiset toimijat voivat olla esimerkiksi molemmissa maissa toimivia yrityksiä, ammattiliittoja, jotka ylläpitävät suhteita saman alan liittoon lahden toisella puolella, kummankin maan puolelle jakautuneita perheitä, suomalaisia ja virolaisia journalisteja, jotka raportoivat naapurimaan tapahtumista tai suomalaisia ja virolaisia tutkijoita, jotka työستävät tämän kirjan kaltaista yhteistyöprojektia. On myös muistettava, että suomalainen Tuglas-seura tuki ylirajaisena toimijana aktiivisesti Viron itsenäistymispyrkimyksiä 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa (Rausmaa 2013). Suomen ja Viron välille on syntynyt ylirajainen tila, joka ulottuu siinä toimivien ihmisten elämän kaikille osa-alueille, ja samat ihmiset puolestaan muokkaavat sitä uusiksi jatkuvasti omassa arjessaan.

Tutkijoita on kiinnostanut, estävätkö vai parantavatko ylirajaiset suhteet muuttajan integroitumista kohdemaahan, ja kysymykseen on kiinnitetty yhä enemmän huomiota muuttoliikkeen maailmanlaajuisen kasvun myötä. Päätäjillä on joskus tapana ajatella, että muuttajan läheinen suhde lähtömaahan on merkki yhteiskunnallisesta irrallisuudesta (ks. esim. Ren & Liu 2015). Useissa tuoreissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että niin ei välttämättä ole, vaan muuttajien ylirajaiset suhteet lähtömaahan voivat tukea heidän pyrkimyksiään kasvattaa taloudellisia ja sosiaalisia resurssejaan molemmissa maissa (emt.; Snel 2006). Myös tämän kirjan luvuista käy ilmi, että ylirajaiset suhteet eivät välttämättä vähennä virolaisten motivaatiota integroitua suoma-

laiseen yhteiskuntaan. Heli Hyvösen väitöskirja (2009), joka käsittelee Virossa asuvien suomalaisnaisten ja Suomessa asuvien virolaisnaisten kokemuksia, osoittaa niin ikään, että parhaiten kohdemaahan integroituneet naiset olivat samoja, jotka ylläpitivät vahvoja siteitä kotimaahansa. Toisaalta on selvää, että huomattavan suuri osa Suomessa asuvista virolaisista ja Virossa asuvista suomalaisista ei suunnittele integroituvansa kohdemaahansa pysyvästi (esim. Anniste ym. 2017). Tämä koskee erityisesti maiden välillä sukkuloivia työntekijöitä, jotka integroitumisen sijaan hyödyntävät maiden – ja etenkin pääkaupunkien – väliin muodostunutta ylijarajasta tilaa, jonka tutkijat ovat havainneet syntyneen jo 1990-luvulla (esim. Jakobson ym. 2012; Alho 2013; Alenius 2015; Telve 2019). Ylijarajainen tila tarkoittaa löyhästi määriteltynä tilaa, jossa ihmisten ja eri ei-valtiollisten toimijoiden muodostamat yhteisöt, verkostot, siteet, kytkökset ja teot ylittävät kansallisvaltioiden rajat (emt.). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna kahden maan läheisyys voi myös heikentää suomalaisten motivaatiota integroitua Viroon ja toisin päin, ainakin jos integraatio ymmärretään perinteisellä tavalla (eli esimerkiksi kohdemaan instituutioihin integroitumisena tai paikallisen kielen opetteluna).

Tämän kirjan luvuissa osoitetaan, miten maiden välille syntynyt ylijarajainen tila antaa mahdollisuuksia ja hyödyttää siinä toimivia ihmisiä. Hyödyistä huolimatta suomalais–virolainen ylijarajainen tila on myös herättänyt huolta siinä toimivien ihmisten ja viranomaisten keskuudessa. Esimerkiksi suomalainen Rakennusliitto ja Suomen työsuojeluviranomaiset ovat kertoneet vaikeuksista suomalais- ja virolaisomisteisten Viroon rekisteröityjen yritysten kanssa, jotka ovat työllistäneet Suomeen virolaisia työntekijöitä suomalaista matalammalla palkalla ja työehdoista piittaamatta (Alho 2015). Suomen viranomaiset ovat myös ilmaisseet huolensa salakuljetuksesta ja muun tyyppisestä rikollisuudesta, jonka ylijarajainen tila mahdollistaa. Tällaisten ylijarajaisen tilojen syntyminen pakottaa valtiolliset toimijat niin ikään reagoimaan tavalla, joka ylittää valtion sen hetkiset rajat (esim. Collyer & King 2015). Suomalaiset ammattiliitot ovatkin tehneet yhteistyötä virolaisten ammattiliittojen kanssa pyrkimyksenään saada virolaisia työntekijöitä liittymään niiden jäseniksi ja osallistumaan aktiivisesti liittojen toimintaan (Alho 2015; Kall ym. 2018). Toinen mielenkiintoinen ylijarajaisen tilan ilmentymä näyttäytyi vuosien 2015 ja 2019 Viron parlamenttivaalien yhteydessä, kun virolaiset poliittiset puolueet kohdistivat mainontaansa Suomessa asuville virolaisille. Ylijarajaisen tilan muodostuminen ei tarkoita, että Suomessa asuvien virolaisten – tai Virossa asuvien suomalaisten – integroitumiseen liittyvillä ”perinteisillä” huolenaiheilla ei enää olisi merkitystä. Sanalla ”perinteinen” viittaamme asumiseen, kohdemaan kansalaisyhteiskuntaan osallistumiseen ja kielikysymyksiin, joita useat tämän kirjan luvut käsittelevät, sillä niillä on merkitystä monille muuttajille Suomenlahden molemmilla puolilla. Kuten on jo tullut selväksi, emme ole halunneet tehdä lähtökohtaista eroa lyhytaikaisen liikkuvuuden ja pysyvämmän maahanmuuton välillä. Sen sijaan monet tämän kirjan luvut keskittyvät tavalla tai toisella haastateltujen ihmisten subjektiiviseen käsitykseen kahden maan välisen liikkuvuuden merkityksestä, sekä siihen, kuinka ihmiset osallistuvat uudenlaisen suomalais–virolaisen ylijarajaisen tilan muovaamiseen.

1.8. Metodologinen nationalismi

Toinen suhteellisen uusi viimeaikainen suuntaus muuttoliikkeeseen liittyvässä tutkimuksessa on lisääntynyt tietoisuus ”metodologisesta nationalismista”, joka merkitsee itsestään selvänä pidettyä käsitystä kansallisvaltiosta luonnollisena asiantilana (ks. esim. Wimmer & Glick-Schiller 2002). Tutkijat ovat tulleet lisääntyvissä määrin tietoisiksi käsitteellisistä rajoitteista, jotka liittyvät kansallisvaltion ja sen väestön ymmärtämiseen ehdottomaksi ja homogeeniseksi joukoksi. Metodologinen nationalismi ei ohjaa pelkästään arkiajattelua vaan myös tutkijoita ja tutkimuksen tavoitteita. Kansallisvaltio ja nationalismi ovat kaiken kaikkiaan verrattain uusia keksintöjä ihmiskunnan historiassa, ja maailmassa on lukematon määrä muita sosiaalisia muodostelmia ja identiteettejä, jotka ovat olemassa kansallisvaltioiden ja kansallisuusluokittelujen rinnalla. Tietoisuus metodologisesta nationalismista voi auttaa meitä kyseenalaistamaan kansallisuuteen perustuvat yhteiskunnat luonnollisina kokonaisuuksina, joita on myös tutkittava sellaisina. Muuttoliikkeen tutkimuksessa tapahtunut käänös ylirajaisuutta kohti on yritys laajentaa tutkimuksen näkökulmaa metodologisen nationalismin kautta määritetystä kansallisvaltiosta rajojen ylittämisen käytäntöihin. Toisaalta ylirajainen lähestymistapa uusintaa välttämättä jossain määrin käsitystä kansallisvaltiosta luonnollisena asiantilana, sillä se käsittelee suurimmaksi osaksi *kansallisvaltioiden* rajat ylittäviä suhteita. (emt.) Tämän huomioiden haluamme korostaa, että vaikka käytämme tässä kirjassa sanoja ”Suomi” ja ”Viro”, ”suomalaiset” ja ”virolaiset” tai ”muuttajat”, niin nämä nimikkeet eivät ole luonnollisia kategorioita vaan sosiaalisia ja historiallisia konstruktioita, joilla on eri merkitys eri konteksteissa. Lisäksi edellä mainituista kategorioista käydään jatkuvaa neuvottelua ja uudelleen neuvottelua, kuten monissa tämän kirjan luvuissa kuvataan.

1.9. Kirjan luvut

Tämä kirja kokoaa yhteen monitieteellisen joukon suomalaisia ja virolaisia tutkijoita, jotka ovat tehneet tieteellistä tutkimusta Suomen ja Viron välisestä muuttoliikkeestä ja liikkuvuudesta. Yhteensä viidentoista kirjaluvun kirjoittajat edustavat eri tieteenaloja: sosiologiaa, historiaa, poliittista historiaa, kansatiedettä, folkloristiikkaa, kasvatustiedettä, mediatutkimusta, kielitiedettä, maantiedettä ja taloustiedettä. Kirjan tavoite on kuvata erilaisia liikkuvuuden, muuttoliikkeen ja ylirajaisen suhteiden muotoja Suomen ja Viron välillä. Monet luvuista keskittyvät tarkastelemaan subjektiivisia kokemuksia ja motiiveja liityen liikkuvuuteen, muuttoliikkeeseen ja ylirajaisuuteen. Toisissa luvuissa keskitytään enemmän liikkuvuuteen, muuttoliikkeeseen ja suomalais–virolaisiin ylirajaisiin suhteisiin liittyvien instituutioiden – perheen, työmarkkinoiden, kansalaisjärjestöjen, raja- ja tulliviranomaisten ja ylikansallisten

toimijoiden — rooliin. Lisäksi kirjassa on muutama joukkotiedotusvälineitä käsittelevä luku, koska se, miten liikkuvuutta, muuttoliikettä ja ulkomaalaisia käsitellään tiedotusvälineissä, vaikuttaa konkreettisesti suomalaisten käsitykseen virolaisista ja virolaisten käsitykseen suomalaisista.

Kirjan toisessa luvussa Kristel Edelman ja Miika Tervonen syventävät tätä johdantoa esittelemällä kuinka Suomen ja Viron välistä liikkuvuutta ja muuttoliikettä on käsitelty aiemmassa tutkimuksessa. Kolmannessa luvussa Heikki Rausmaa tarkastelee Suomen ja Viron historiallisia kulttuurisia ja poliittisia suhteita 1800- ja 1900-luvuilla ennen maiden itsenäistymistä sekä niiden merkitystä kummankin maan kansallisessa heräämisessä ja liikkuvuuden tapojen muodostumisessa maiden välille. Aappo Kähönen tarkastelee neljännessä luvussa Suomen ja Viron valtiollista suhdetta vuosien 1991 ja 2017 välillä sen kautta, kuinka suomalaiset ja virolaiset viranomaiset — raja- ja tulliviranomaiset mukaan lukien — pyrkivät kontrolloimaan ihmisten ja tavaroiden liikkuvuutta Virosta Suomeen. Kähönen esittää, että ihmisten ja tavaroiden liikkuvuuden kontrolloiminen on ymmärrettävä suhteessa Euroopan unionin jäsenyyteen, Viron NATO-jäsenyyteen, Venäjään ja Suomen sotilaalliseen liittoutumattomuuteen. Viidennessä luvussa Alari Purju tutkii Suomen ja Viron taloudellista suhdetta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen eli vuodesta 1991 eteenpäin. Taloudellinen suhde ei ole symmetrinen, sillä vaikka Viro on Suomelle tärkeä kauppakumppani, Suomen rooli on tärkeämpi Virolle, koska Suomi on suurempi talousalue. Talouden koolla ja korkeammalla elintasolla on merkitystä työperäisen muuttoliikkeen kannalta, ja ainakin toistaiseksi Suomi on houkuttellut enemmän virolaisia työntekijöitä kuin toisin päin. Lisäksi Viron talousmallilla on vaikutusta liikkuvuuteen, sillä se perustuu Suomeen verrattuna kevyeen hyvinvointivaltioon, mikä tekee virolaisista työntekijöistä alttiimpia talouden vaihteluille ja lisää Suomen houkuttelevuutta työperäisen muuttoliikkeen kohdemaana erityisesti taloudellisesti vaikeina aikoina.

Kuudennessa luvussa Sigrid Kaasik-Krogerus kirjoittaa, miten suomalainen ja virolainen lehdistö käsittelevät Suomen ja Viron suhdetta iso- ja pikkusisaruksen käsitteiden kautta siten, että Suomi on ”isompi” ja ”vanhempi” sisarus. Suomen tiedotusvälineet ovat kiinnostuneita Virolle ja toisin päin. Kaasik-Krogerus esittää, että suomalaisen median asenne Virolle kohtaan on muuttunut vähemmän alentuvaksi ja ylimieliseksi 1990-luvun tilanteeseen verrattuna. Huolimatta ihmisten lisääntyneestä liikkuvuudesta Suomenlahden yli, suomalainen ja virolainen lehdistö jakavat suomalaiset ja virolaiset edelleen yksinkertaisiin ja selkeihin kategorioihin huomioimatta sitä, että aktiivisesti maasta toiseen liikkuvat ihmiset saattavat ajan mittaa muodostaa uudenlaisia identiteettejä yksinkertaisen suomalainen—virolainen-jaottelun sijaan. Mats Nylund jatkaa tiedotusvälineiden tarkastelua seitsemännessä luvussa, joka julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 2008. Nylund analysoi, kuinka suomalaiset joukkotiedotusvälineet käsittelevät Viron tulevaa EU-jäsenyyttä 2000-luvun alussa luoden uhkakuvia vapaasti liikkuvien virolaisten vyörystä suomalaisille työmarkki-

noille. Osa suomalaisista ammattiliitoista ja tiedotusvälineistä näytti lietsovan pelkoa siitä, että virolaisten työntekijöiden tulo laskisi Suomen palkkatasoa ja huonontaisi työolosuhteita. Vastaiskuna Euroopan unionin laajentumiselle Suomi ja suurin osa muista ”vanhoista” EU-maista rajoitti uusien EU-maiden kansalaisten vapaata liikkuvuutta työmarkkinoille vuosien 2004 ja 2006 välillä. Vuonna 2019 kirjoitetussa jälkikirjoituksessa Nylund toteaa, että suomalaisten huoli oli vähintäänkin liioiteltua, ja että suomalaiset tiedotusvälineet etsivät uhkakuvansa nykyään muualta kuin Virosta. Kahdeksannessa luvussa Mikko Lagerspetz kirjoittaa, että Suomessa asuvien virolaisten määrän nopeasta kasvusta huolimatta virolaiset ovat Suomessa ”näkymätön” vähemmistö. Toisin kuin monia pienempiä maahanmuuttajaryhmiä, virolaisia ei nosteta poliittisen keskustelun aiheeksi tänä päivänä. Virolaisten suhteellisen vaivaton integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan moniin muihin ryhmiin verrattuna on Lagerspetzin mukaan tehnyt virolaisista suomalaisten silmissä suosittua maahanmuuttajaryhmän. Näkymättömyys kuitenkin merkitsee myös sitä, että virolaiset eivät ole aktiivisesti pyrkineet perustamaan omia kulttuurisia ja kielellisiä tarpeitaan tukevia kansaisjärjestöjä.

Yhdeksännessä luvussa Pihla Maria Siim kirjoittaa, miten virolaisten perheiden jäsenet puhuvat Suomen ja Viron välisestä liikkuvuudesta ja miten hoivakysymykset vaikuttavat heidän liikkuvuutensa koskeviin päätöksiin. Siim tarkastelee myös sitä, miten sukupolvien ja sukupuolten väliset suhteet liittyvät yllämainittujen perheiden elämään. Keiu Telve kirjoittaa kymmenennessä luvussa virolaisista, jotka matkustavat edestakaisin Suomen ja Viron välillä työn takia. Hän esittää, että vaikka työmatkustaminen ei aina ole helppoa sosiaalisten suhteiden näkökulmasta, ilmiö on paljon monikasvoisempi kuin tiedotusvälineiden ja aiempien tutkimusten siitä piirtämä negatiivinen kuva. Virolaisperheet ovat aktiivisia ja kekseliäitä sosiaalisen median ja muiden uusien viestintätekniikoiden käyttäjiä ja onnistuvat niiden avulla ylläpitämään perheyhteyttä maantieteellisestä etäisyydestä huolimatta. Suomessa työskentelestä saatavalla taloudellisella hyödyllä on myös pitkäkestoinen positiivinen vaikutus perheisiin. Luvussa 11 Mika Helander kirjoittaa Suomesta Vieroon palanneiden virolaisten työntekijöiden kokemuksista. Hänen haastattelemansa virolaiset arvostivat Suomessa työskentelyä Virola korkeampien palkkojen ja parempien työolosuhteiden takia. Ajat ovat kuitenkin muuttuneet, eikä Suomi enää tarjoa selkeästi parempia palkkoja ja korkeampaa elintasoa, sillä palkkataso on Virossa kasvanut huomattavasti sitten 1990-luvun.

Luvussa 12 Tiit Tammaru, Anneli Kährik ja Karin Torpan tarkastelevat Virola Suomeen suuntautuvan muuttoliikkeen ja virolaisten paluumuuton demografiaa sekä kysyvät, onko muuton ”perinteinen” suunta Virola Suomeen kääntymässä toisin päin. He käsittelevät samassa luvussa myös Suomessa asuvien virolaisten sosioekonomista asemaa. Luvussa 13 Pauliina Alenius kuvaa, kuinka Suomessa asuvat ja työskentelevät virolaiset siirtävät epävirallisesti työhön liittyvää tietotaitoa maasta toiseen. Esimerkiksi Virossa ikkunoiden valmistukseen perehtyneet virolai-

set työntekijät toivat osaamistaan suomalaiseen teollisuuteen. Aleniuksen mukaan suomalais—virolainen ylijäräinen konteksti antaa erinomaisen kehityksen muuttajien tutkimiselle ylijäräisen epämuodollisen oppimisen välittäjinä. Luvussa 14 Annekatrin Kaivapalu kirjoittaa kielellisistä asioista, jotka ovat tärkeitä Suomen ja Viron suhteiden ymmärtämisessä, sillä suomen ja viron läheisyys helpottaa muuttajien integroitumista Suomenlahden molemmin puolin. Lisäksi Kaivapalu valaisee Virossa asuvien suomalaisten — ja Suomessa asuvien virolaisten — kielivalintoja. Kaivapalu myös huomauttaa, että suomalaiset ja virolaiset voivat edesauttaa omien kielensä elinvoimaisuutta käyttämällä niitä keskinäisen kanssakäymisen välineenä huolimatta englannin asemasta kansainvälisenä ”lingua francana”. Kirjan viimeisessä luvussa Jussi Jauhiainen jakaa Suomen ja Viron välisen liikkuvuuden kolmeen historialliseen ajanjaksoon Suomen siltojen käsitteen avulla. Jauhiainen tarkastelee eri ajanjaksoja tutkimuskirjallisuuden ja autoetnografian kautta. Jälkimmäinen merkitsee lähestymistapaa, johon kuuluu oman toiminnan havainnointia ja etnografiseen kenttätööhön ja kirjoittamiseen liittyvää itsereflektivaa tutkimustyötä. Jauhiainen päättää lukunsa ja koko kirjan pohtimalla, miltä Suomen ja Viron väliset ylijäräiset suhteet mahtavat näyttää 2030-luvulla.

Tämän kirjan lukujen johtopäätökset esittävät erilaisia näkökulmia siitä, miten maiden välisestä liikkuvuudesta ja muuttoliikkeestä on nopeasti tullut jokapäiväinen ilmiö. Maiden välisen liikkuvuuden tekninen helppous ei kuitenkaan tarkoita, että virolaiset muuttajat eivät olisi saaneet Suomessa osakseen negatiivista stereotyyppittelyä (esim. Kyntäjä 2005; Nylund tässä kirjassa). Virossa puolestaan negatiiviset stereotyyppit suomalaisista liittyvät pääasiassa Viroon matkustavien suomalaisturistien liialliseen alkoholinkäyttöön ja pahennusta herättäneeseen käytökseen (esim. Nupponen 2007, 121).

Suomalaisten muutto Viroon ei näytä nostavan esille samanlaisia poliittisia huolenaiheita tai mediapaniikkia kuin Virossa Suomeen suuntautuva muuttoliike sai aikaan aiemmin. Myös virolaisten Suomeen muuttoon suhtaudutaan nykyään entistä rauhallisemmin. Samalla kun muuttoliikkeestä ja rajoja ylittävästä liikkuvuudesta on tullut yksi globaaleista kiistakysymyksistä, Suomen ja Viron välisestä liikkuvuudesta ja muuttoliikkeestä on verrattain lyhyessä ajassa tullut tavallinen ja arkinen ilmiö molempien maiden julkisessa keskustelussa — huolimatta erityyppisen liikkuvuuden ja muuttoliikkeen nopeasta kasvusta, joka käy ilmi tämän kirjan luvuista.

Seuraavat kysymykset voisivat olla esimerkkejä tulevaisuuden tutkimuskysymyksistä. Alkavatko Suomessa asuvat virolaiset esittää enemmän vaateita omista oikeuksistaan ryhmänä? Missä määrin paluumuutto Viroon houkuttaa virolaisia? Alkavatko Suomesta Viroon palanneet virolaiset vaatia vahvempaa hyvinvointivaltiota, työsuojelua ja järjestäytymisoikeutta Suomessa saatujen positiivisten kokemusten perusteella? Entä tuovatko Virossa työskentelevät suomalaiset Virossa oppimiaan asioita mukanaan takaisin Suomeen?

Lähteet ja kirjallisuus

- Alho, Rolle & Markku Sippola (2019). Estonian Migrants' Aspiration for Social Citizenship in Finland: Embracing the Finnish Welfare State and Distancing from the 'Non-Deserving'. *Journal of International Migration and Integration*, 20 (2), 341–359.
- Alho, Rolle (2015). *Inclusion or Exclusion? Trade Union Strategies and Labor Migration*. Doctoral dissertation. Migration Studies C 27. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Aman, Viktor (1992). *En bok om Estlands svenskar 4. Kulturhistorisk översikt*. Tukholma: Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner.
- Aman, Viktor (2017). *Raamat Eestimaa rootslastest. Kultuurilooline ülevaade*. Tallinna: Argo Kirjastus.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research*, 30, 377–412.
- Anniste, Kristi, Tiit Tammaru, Enel Pungas & Tiiu Paas (2012). Emigration after EU Enlargement: Was There a Brain Drain Effect in the Case of Estonia? *University of Tartu-Faculty of Economics & Business Administration Working Paper Series*, (87).
- Anniste, Kristi, Lee Pukkonen & Tiiu Paas (2017). Towards Incomplete Migration: Estonian Migration to Finland. *Trames: A Journal of the Humanities & Social Sciences*, 21(2).
- Assmuth, Laura & Pihla Maria Siim, (2018). School as Institution and as Symbol in Estonian Migrant Families' Lives in Finland. Assmuth, L. Hakkarainen, M. Lulle, A. & Siim, P.M. (toim.), *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Basch, Linda, Nina Glick Schiller & Christina Szanton Blanc (eds.) (2000). *Nation Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. London, New York: Routledge.
- Castles, Stephen, Hein de Haas & Mark J. Miller (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. 5th edition*. New York: Palgrave Macmillan.
- Collyer, Michael & Russell King (2015). Producing transnational space: International migration and the extra-territorial reach of state power. *Progress in Human Geography*, 39 (2), 185–204.
- Estonian Embassy in Helsinki. Saatavilla: <https://helsinki.mfa.ee/en/> Luettu 21.08.2019.
- Garcés-Mascreñas, Blanca, & Rinus Penninx (eds.) (2016). *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*. Cham: Springer International Publishing.
- Hannerz, Ulf (1996). *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London: Routledge.
- Holm, Pasi (2013). Suomalaisomisteiset yrityksen Virossa. *PTT työpapereita* 146.
- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä, mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Jakobson, Mari-Liis, Pauliina Järvinen-Alenius, Pirkko Pitkänen, Rein Ruutsoo, Elisa Keski-Hirvelä & Leif Kalev (2012). The Emergence of Estonian-Finnish Transnational Space. Pauliina Pitkänen, Ahmet Icduygu & Deniz Sert (toim.), *Migration and Transformation: Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism. International Perspectives on Migration*. Dordrecht: Springer, 159–205.
- Jääskeläinen, Anni (2003). Inter-marriage and Segmented Integration into Finnish Society: Immigrant Women from the Former Soviet Union. *Yearbook of Population Research in Finland* 39, 33–54.
- Kall, Kairit, Nathan Lillie, Markku Sippola & Laura Mankki (2018). Overcoming barriers to transnational organizing through identity work: Finnish–Estonian Trade Union Cooperation. *Work, Employment and Society*, 33 (2), 208–225.
- Kaska, Veronika (2013). Emigration from Estonia: Recent trends and economic impact. *Coping with Emigration in Baltic and East European Countries*. Paris: OECD Publishing, 29–44.
- Kyntäjä, Eve (1997). Ethnic remigration from the former Soviet Union to Finland patterns of ethnic identity and acculturation among the Ingrian Finns. *Yearbook of Population Research in Finland* 34, 102–113.
- Kyntäjä, Eve (2005). Venäläisten ja virolaisten leimautumiskokemuksia. Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 137–156.
- Laurén, Kirsi (2014). Facing the otherness: Crossing the Finnish-Soviet Estonian border as narrated by Finnish tourists. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 6, 1123–1143.
- Nordic Institute for Interoperability Solutions (NIIS) Saatavilla: <https://www.niis.org/> Luettu 16.08.2019.
- Ots, Rain (2012). Raportti kielilainsäädännön noudattamisesta vuonna 2012. Viroa äidinkielenään puhuvat. Saatavilla: <https://eestlasedsoomes.wordpress.com/aruanne-eestlaste-keelelise-oigused-soomes-soome-keeles/> Luettu 17.10.2016.
- Penninx, Rinus, Maria Berger & Karen Kraal (eds.) (2006). *The dynamics of international migration and settlement in Europe*. A State of the Art, AUP, IMISCOE Joint Studies series. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ren, Na, & Hong Liu (2015). Traversing between transnationalism and integration: Dual embeddedness of new Chinese immigrant entrepreneurs in Singapore. *Asian and Pacific Migration Journal*, 24 (3), 298–326.
- Snel, Erik, Godfried Engbersen & Arjen Leerkes (2006). Transnational involvement and social integration. *Global Networks*, 6 (3), 285–308.
- Suomen Suurlähetystö, Tallinna. Saatavilla: <https://finlandabroad.fi/web/est/kahtensuhteet> Luettu 15.08.2019.
- Telve, Keiu (2019). Family Life Across the Gulf: Cross-Border Commuters' Transnational Families Between Estonia and Finland. *Dissertationes Ethnologiae Universitatis Tartuensis* 10. Tartu: University of Tartu Press.
- Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*. London, New York: Routledge.

Wimmer, Andreas & Nina Glick Schiller (2002). Methodological nationalism and beyond: nation—state building, migration and the social sciences. *Global networks*, 2 (4), 301—334.

Zetterberg, Seppo (2007). *Viron historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Zetterberg, Seppo (2013). *Kulttuuria ja kumouspuuhia. Helsingin virolaisyhteisö 1900-luvun alussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

2.

Viron ja Suomen välinen muuttoliike: katsaus aiempiin tutkimuksiin

Kristel Edelman ja Miika Tervonen

2.1. Johdanto

Luomme tässä luvussa katsauksen tutkimuksiin, jotka käsittelevät Virosta Suomeen ja Suomesta Viroon muuttaneiden henkilöiden sopeutumista Viron uudelleenitsenäistymisen jälkeisenä aikana. Virolainen yhteiskunta on tänä aikana läpikäynyt nopeita ja merkittäviä muutoksia niin poliittisesti, taloudellisesti kuin sosiaalisesti (Lauristin & Vihalemm 2009). Teoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna tutkimukset voi jakaa karkeasti kahteen kauteen. Ensimmäinen kattaa ajanjakson 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun puoliväliin ja tarkastelee sopeutumiskokemuksia ennen kaikkea akkulturaation teoreettisessa viitekehyksessä. Toista tutkimuskautta 2000-luvun puolivälistä nykyaikaan määrittelee ylirajainen lähestymistapa. Paradigman muutos liittyy yleisempiin muutoksiin muuttoliiketutkimuksen teoreettisissa lähestymistavoissa. Globalisointuneessa maailmassa ja teknologisen kehityksen keskellä elävien yksilöiden kokemuksia ei tarkastella enää vain yhden, vaan useamman valtion kontekstissa (Pyrhönen ym. 2017).

Viron ja Suomen suhteet olivat aktiiviset jo 1800-luvulla, mitä edesauttoi maiden välinen säännöllinen höyrylaivaliikenne. Paikallinen lehdistö käsitteli molempia maita, minkä lisäksi sekä Suomesta että Virosta oli kirjoitettu matkailijoille suunnatut matkaoppaat. Myös kulttuuriyhteydet vahvistuivat: Viron kansalliseepos *Kalevipoeg* painettiin Kuopiossa ja Viron baltiansaksalaisilta lainaama laulujuhlaperinne saavutti Suomen vuonna 1884, jolloin Jyväskylässä pidettiin ensimmäiset laulujuhlat (Zetterberg 2015). Suomella on ollut tärkeä rooli Viron kansallisen identiteetin kehittymisessä. 1800-luvun puolivälissä alkaneella kansallisen heräämisen aikakaudella, jolloin rakennettiin vahva pohja Viron ja Suomen kulttuurisiteille, syntyi etenkin Viron eliitin silmissä positiivinen Suomi-kuva (Alenius 1998). Suomi ei ”positiivisena toisena” ole sittemminkään

menettänyt merkitystään Viron kansallisen identiteetin muotoutumisessa — onhan kyseessä naapurimaa, jonka kanssa Viro jakaa paitsi historiallisen yhteyden, myös kielellisiä ja kulttuurisia samankaltaisuuksia (Petersoo 2007).

Uudelleenitsenäistymisen jälkeen Virossa voimistui poliittinen keskustelu maan kuulumisesta Pohjoismaihin (Brüggemann 2003). Pohjoismaalaisuuden ihailu juontuu Ruotsin ajan nostalgisointiin, joka miellettiin Saksan ja Venäjän vallan vastavoimana (Kuldkepp 2013). Vaikka Viro on poliittisella tasolla pyrkinyt monissa yhteyksissä määrittelemään itsensä yhtenä Pohjoismaista, ei tavoitteen ole silti yhteiskunnallisessa mielessä nähty toteutuneen: Pohjoismaiden tärkein yhdistäjä on pitkäaikainen sosiaalidemokraattinen valtiojärjestys, joka eroaa merkittävästi Viron uusliberalistisista poliittisista valinnoista (Lagerspetz 2003).

Viron ja Suomen välinen muuttoliike on suuntautunut pääosin Suomeen. 1980-luvun puolivälistä lähtien Suomen nettomaahanmuutto on ollut positiivinen. Kun suomalaiset aiemmin lähtivät paremman työn perässä Ruotsiin, vaikuttivat inkerinsuomalaisten paluumuutto ja Neuvostoliiton hajoaminen merkittävästi Suomen muuttomalleihin (Heikkilä 2006; 2012).

Virossa maastamuuttoa on analysoitu kolmena eri aaltona. Aihetta käsittelee perusteellisesti Tammarun ym. luku tässä teoksessa. Ensimmäinen muuttoaalto kesti 1800-luvun puolivälistä ensimmäiseen maailmansotaan ja vei virolaisia Venäjälle (Tammaru & Eamets 2015). Toiseen maailmansotaan liittyvää toista muuttoaaltoa tutkijat ovat nimittäneet myös suureksi paoksi länteen (Kumer-Haukanõmm & Telve 2017). Kolmas muuttoaalto sijoittuu Viron uudelleenitsenäistymisen jälkeiseen aikaan. Siihen ovat vaikuttaneet Viron EU-jäsenyys vuonna 2004 sekä vuonna 2008 alkanut lamakausi. Suomen maantieteellinen läheisyys, samankaltainen kieli ja kulttuuri sekä maassa jo asuva virolaisyhteisö ovat edesauttaneet virolaisten muuttopäätöstä — virolaisista maastamuuttajista lähes puolet asuu Suomessa (*ibid.*). Huhtikuussa 2018 Suomessa asui Tilastokeskuksen tietojen mukaan vakituaisesti yli 50 000 Viron kansalaista (Tilastokeskus 2018). (Perusteellisempia tilastotietoja Suomeen muuttaneista virolaisista esittelee Tammarun ym. luku tässä teoksessa).

Virolaistutkijat nimittävät tämänhetkistä ajanjaksoa muuttoliikkeen aikakaudeksi (Tammaru 2017) — luonnehtivathan myös Stephen Castles ja Mark J. Miller maailmanlaajuista muuttoliikettä vuonna 1993 samoin sanoin (engl. *the age of migration*). Tämä luku käsittelee muuttoliikkeen aikakauden piirteitä nimenomaan Viron ja Suomen näkökulmasta.

2.2. Tutkimukset akkulturaation teoreettisessa viitekehyksessä

Akkulturaation käsite otettiin käyttöön 1930-luvulla viittaamaan pysyvien yhteyksien syntyyn eri etnisten ryhmien välillä (Hyvönen 2008). Sosiaalipsykologiassa käsitettä on

tutkittu sopeutumisstrategioiden kontekstissa, mikä auttaa ymmärtämään etnisten vähemmistöjen kotoutumista uuteen valtakulttuuriin (Berry 2005). Neljä akkulturaatioasennetta – assimilaatio (sulautuminen), separaatio (eristäytyminen), integraatio (yhdentyminen) ja marginalisaatio (vieraantuminen) – riippuvat siitä, kuinka suuressa määrin halutaan säilyttää omaa etnistä alkuperää ja kulttuuria sekä missä määrin osallistutaan samanaikaisesti uuden yhteiskunnan toimintaan ja mukaudutaan valtakulttuuriin (*ibid.*). Jos omaa etnistä identiteettiä ja kulttuuria ei pidetä tärkeänä, vaan halutaan sulautua uuteen valtakulttuuriin, puhutaan assimilaatiosta. Separaatio viittaa puolestaan yksilön toiveeseen säilyttää etninen identiteettinsä ja kulttuurinsa sekä eristäytyä valtakulttuurista. Integraatio tarkoittaa halua sekä säilyttää etninen identiteetti että mukautua valtakulttuuriin. Marginalisoitunut yksilö ei luo yhteyttä valtakulttuuriin, mutta kadottaa myös siteet maanmiehiinsä, mistä seuraa vieraantuminen niin etnisestä kuin myös valtakulttuurista (Berry 2013, 397).

Tämä teoriakehys oli käytössä pääosin 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun puoliväliin tehdyissä tutkimuksissa. Niissä on analysoitu virolaisten sopeutumista Suomeen (Kyntäjä 1997; 1998; 1999; 2001; 2004; 2005; Reuter & Jaakkola 2005; Reuter & Kyntäjä 2006; Liebkind & Jasinskaja-Lahti 2000; Jääskeläinen 2003; Pohjanpää ym. 2003; Liebkind ym. 2004; Jasinskaja-Lahti ym. 2006; 2009; Jasinskaja-Lahti 2008; Mannila & Reuter 2009) sekä suomalaisten sopeutumista Viroon, tosin viimeksi mainittua käsittelevät vain yksittäiset tutkimukset (Hyvönen 2006; 2008; 2009).

2.2.1 Sopeutuminen Suomeen

1990-luvulla Suomeen suuntautuva maahanmuutto koki nopean muutoksen, kun tulijoiden määrä ja heidän etninen monimuotoisuutensa kasvoivat. Samaan aikaan Suomea koetteli lama, joka heikensi maahanmuuttajien työllistymismahdollisuuksia ja toimeentuloa uudessa yhteiskunnassa (Hyvönen 2006). (Viron ja Suomen taloussuhteita käsittelee perusteellisesti Alari Purjun luku tässä teoksessa) Ajanjaksolla tehdyt tutkimukset käsitelivät virolaisten sopeutumista Suomeen, usein yhdessä venäläisten ja inkerinsuomalaisten kanssa, vaikka ryhmät tosiasiaassa eroavat toisistaan sekä kielellisesti, kulttuurisesti että historiallisesti. Entisessä Neuvostoliitossa asuneiden etnisesti suomalaisten paluumuutto oli mahdollista vuosina 1990–2010, minkä myötä Suomeen muutti lähes 30 000 pääosin Virossa ja Venäjällä asunutta inkerinsuomalaista (Mähönen ym. 2015).

Suurin osa virolaisten, venäläisten ja inkeriläisten sopeutumisesta käsittelevistä tutkimuksista mainitsee sosiaalisten verkostojen ja oman etnisen ryhmän tuen tärkeyden muun muassa psykologisen hyvinvoinnin kannalta (Jasinskaja-Lahti ym. 2006; 2009). Virosta Suomeen muuttaneita inkeriläisiä käsittelevästä tutkimuksesta selviää, että paluumuuttopäätökseen liittyivät epävarmuus uudelleenitsenäistyneen Viron nopeiden yhteiskunnallisten muutosten edessä sekä Suomeen liitetyt korkeat odo-

tukset. Nuoren sukupolven odotukset kohdistuivat parempiin mahdollisuuksiin Suomen työmarkkinoilla, vanhemman polven parempaan sosiaaliturvaan (Kyntäjä 1998). Myöhemmät tutkimukset kuitenkin osoittavat, että inkeriläisiä erotti muista noihin aikoihin Suomeen muuttaneista paikallisen sosiaalisen verkoston puuttuminen, mikä lisäsi työttömyyttä ja siihen liittyvää syrjäytymisriskiä (Mannila & Reuter 2009). Vaikka suomalaiset suhtautuivat inkeriläisiin positiivisemmin kuin esimerkiksi venäläisiin, se ei näkynyt inkeriläisten jokapäiväisessä elämässä. Koska suuri osa inkerinsuomalaisista puhuu venäjää, heitä pidettiin pikemmin venäläisinä kuin omana ryhmänään (*ibid.*).

Vaikka virolaisia, venäläisiä ja inkerinsuomalaisia on vaikea verrata kielellisesti ja kulttuurisesti, piirtyy virolaisista monien tutkimusten valossa positiivinen kuva. Venäläisiin ja inkeriläisiin verrattuna virolaiset ovat oppineet paikallisen kielen ja olleet aktiivisia työnhaussa. Suomen lama ja Neuvostoliitossa saadun koulutuksen tunnustamiseen liittyvät ongelmat vaikeuttivat uudelleenitsenäistymisen jälkeen Suomeen muuttaneiden virolaisten työllistymistä (Jakobson ym. 2012). Venäläisiin ja inkeriläisiin verrattuna virolaiset kuitenkin erottuvat positiivisesti juuri työmarkkinoille kytkeytymisen suhteen. Vuonna 2002 oli työttömänä 21 prosenttia Suomessa asuvista Viron kansalaisista, Venäjän kansalaisista puolestaan 42 prosenttia (Jasinskaja-Lahti ym. 2006, 296).

Suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutuessaan virolaiset tiedostivat usein epätasaroisen asemansa sekä työ- että yksityiselämässä. He kohtasivat jokapäiväisessä elämässään taustaansa liittyviä stereotyyppisiä asenteita, ja vaikka siitä ei seurannutkaan ulkopuolelta esitetyn identiteetin hyväksymistä, vaikutti se silti yksilöiden käyttäytymiseen. Esimerkiksi suomalaismiesten kanssa avioituneita virolaisia ja venäläisiä naisia käsittelevästä tutkimuksesta ilmenee, että paikallisten stereotyyppisiä asenteita pyrittiin välttämään muistuttamalla ulkoisesti (esimerkiksi pukeutumiselta ja puhe- tavalta) mahdollisimman paljon suomalaisia (Reuter & Kyntäjä 2006). Vaikka tällainen käyttäytyminen saattoi antaa suomalaisten arvontantoa, se heijasti negatiivista asennetta maahanmuuttajien alkuperää ja kulttuurista identiteettiä kohtaan (Kyntäjä 2005).

Virolaisten kuuluvuuden tunne suomalaiseen yhteiskuntaan alkoi muuttua merkittävästi 2000-luvun alussa. Esimerkiksi vuonna 2002 Suomessa asuvien virolaisten keskuudessa tehdyn tutkimuksen mukaan suhtautuminen uuteen asuinmaahan oli aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna myönteisempi. Virolaiset samaistuiivat enemmän suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan, mutta samalla myös virolaisuuden säilyttämistä pidettiin tärkeänä (Kyntäjä 2005). Samankaltaisia tuloksia on saatu myös myöhemmistä tutkimuksista, jotka osoittavat Suomessa asuvien virolaisten määrittelevän itsensä vankasti virolaisiksi. Merkittävänä seikkana painotetaan kuitenkin sitä, ettei Suomessa asuvia virolaisia voi suurten sosiaalisten erojen vuoksi määritellä yhdeksi homogeeniseksi ryhmäksi (Lagerspetz 2011). (Suomessa asuvien virolaisten kotoutumista käsittelee perusteellisesti Lagerspetzin luku tässä teoksessa)

Akkulturaatioteoriassa paikallisten tuella esitetään olevan tärkeä merkitys uuteen kulttuuriin sopeutumisessa. Vaikka monien suomalaistutkijoiden (esimerkiksi Lieb-

kind) aikaisemmat tutkimukset jo kiinnittivätkin huomiota paikallisten kielteisiin asenteisiin eri etnisten ryhmien suhteen, ryhdyttiin aiheita huomioimaan enemmän maahanmuuton lisääntyessä.

Maahanmuuttajia käsiteltiin tarkasteltavalla ajanjaksolla Suomessa usein ”toisina”, heidän etniseen taustaansa viittaavia eroja korostaen. Tällaista eroihin pohjautuvaa diskurssia käytettiin myös poliittisissa diskursseissa (Kyntäjä 2005). Vaikka virolaisiin suhtauduttiin Suomessa pääosin positiivisesti, nousee mediatutkimuksessa esille Suomen median ylimielinen ja opettajamainen suhtautuminen esimerkiksi Estonian katastrofin käsittelyssä (Raittila 2004). Kulttuuriset myytit, joiden avulla naapurimaihin liittyviä stereotyyppisiä käsityksiä ylläpidettiin, ovat ajan kuluessa muuttuneet. Nykyään painotetaan enemmän Viron ja Suomen välistä kumppanuutta ja yhteistyötä, mikä oli tärkeää myös Viron uudelleenitsenäistymisen aikana (Németh 2015) (mediaa käsittelevät perusteellisesti Kaasik-Krogeruksen ja Nylundin luvut tässä teoksessa).

2.2.2 Sopeutuminen Viroon

Virossa asuvien suomalaisten sopeutumista käsitteleviä tutkimuksia on tiettävästi vain vähän. Suomalaisnaisten sopeutumista on tutkinut perusteellisesti Heli Hyvönen (2006; 2008; 2009). Hän on verrannut saamiaan tuloksia myös Suomessa asuvien virolaisnaisten kokemuksiin. Hyvösen mukaan 1990-luvulla Viron muuttaneilla suomalaisnaisilla oli Virosta vain vähän tietoa, mikä heijastui maahan kohdistuvien asenteiden vaihtelussa ”äärimmäisen jännittävästä” ”turvattomaan ja pelottavaan” (Hyvönen 2006, 138).

Hyvösen tutkimuksesta erottuu kaksi erilaista sopeutumisstrategiaa: 1) separaatio — sopeutuminen vain omanmaalaisten ryhmään ja 2) integraatio — sopeutuminen sekä omanmaalaisten että paikallisten ryhmiin. Sopeutumisstrategioihin vaikuttavat maahanmuuton syyt ja tulevaisuuden suunnitelmat. Monet puolison työn vuoksi Viroon muuttaneet suomalaisnaiset olivat tutkimusajankohtana äitiyslomalla. Heistä tuli uudessa maassa kotiäitejä, mitä pidettiin positiivisena asiana. Myönteistä suhtautumista uuteen rooliin tuki varmaksi koettu suunnitelma Suomeen paluusta sekä Virossa oleva sosiaalinen verkosto, joka koostui pääosin samassa tilanteessa olevista, aktiivisesti toimivista ja toisiaan käytännön kysymyksissä tukevista suomalaisnaisista (Hyvönen 2008, 426). Paikallisista eristäydettiin sekä sosiaalisesti, etnisesti että kulttuurisesti (*ibid.*).

Toiseen ryhmään kuuluvat suomalaisnaiset olivat muuttaneet Viroon oman uransa tai opintojensa vuoksi. Heidän sosiaalinen verkostonsa koostui sekä suomalaisista että paikallisista (joissain tapauksissa myös puoliso oli virolainen). Tämän ryhmän naiset muuttivat Viroon pikemmin pysyvästi ja olivat aktiivisia työelämässä (*ibid.*).

Hyvönen (2006; 2008; 2009) tutkimukset osoittavat, että sopeutumisstrategiat ovat suoraan sidoksissa myös institutionaaliseen sopeutumiseen sekä luottamukseen

uuden maan institutionaalista ympäristöä kohtaan. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat suomalaisnaiset käyttivät Suomen terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluita viitaten oman maan instituutioita kohtaan tuntemaansa luottamukseen. Toinen ryhmä oli sen sijaan kotoutuneempi uuteen yhteiskuntaan myös institutionaalisella tasolla, mikä ei silti sulkenut pois tiiviitä suhteita Suomeen. Hyvösen tutkimukset korostavat sopeutumiskokemuksen ymmärtämisen haastavuutta, ja eri elämän eri osa-alueiden rinnakkaisen tarkastelun tärkeyttä (esimerkiksi perhe-elämä ja ammatillinen toiminta). Samaan ovat viitanneet myös monet myöhemmät tutkimukset (Paadam ym. 2012; Pyrhönen ym. 2017).

2.3. Tutkimukset ylirajaisuuden teoreettisessa viitekehyksessä

Muuttoliiketutkimuksessa yleistynyt ylirajainen lähestymistapa on läsnä myös virolaisten ja suomalaisten tutkijoiden työssä. 2000-luvun puolivälistä alkaen Viron ja Suomen välistä muuttoliikettä onkin tutkittu yleensä tässä teoreettisessa viitekehyksessä. Englanninkielinen käsite *transnationality* – suomeksi *ylirajaisuus*, viroksi *hargmaisus* – merkitsee muuttunutta käsitystä yksilön sopeutumisesta ja mahdollisuutta olla sidoksissa useampaan maahan samanaikaisesti. Aikaisemmin tutkimusta hallinnut kiinnostus kotoutumiseen kytkeytyi näkökulmaan, jossa maahanmuuttajien ajateltiin olevan sidoksissa ensisijaisesti kohdemaahansa (Back ym. 1994 perusteella; Martikainen ym. 2006; Kalev & Jakobson 2013). Globalisaation myötä elämä liittyy kuitenkin useampaan maahan samanaikaisesti, ja yhä tavanomaisempaa on myös näiden maiden runsaus (Beck & Beck-Gernsheim 2002). Toiseen maahan muuttamista ei myöskään pidetä enää lopullisena päätöksenä: mahdollisuus palata (Anniste & Tammaru 2014) tai muuttaa edelleen on olemassa, vaikkei sitä käytettäisikään.

Viron ja Suomen välisen muuttoliikkeen teoreettisessa käsitteellistämisessä ylirajaisuudella on keskeinen rooli. Teknologian kehitys ja maantieteellinen läheisyys ovat tehneet yhteydenpidosta kotimaahan helppoa, sekä lisänneet samanaikaista kuuluvuuden tunnetta molempiin maihin (Jakobson ym. 2012). Maiden tiiviit yhteydet ovat myös saaneet tutkijat leikkimään ajatuksella kaksoiskaupunki Talsingista tai Helsingistä (Mokka ym. 2009).

Ylirajaisuus kehystää tutkimuksia maahanmuuttajien työmarkkinoille sijoittumisesta, kansalaisuuden ja sukupuoliroolien merkityksestä sekä lasten kokemuksista ylirajaisissa perheissä, minkä lisäksi se heijastuu kielten tutkimuksessa (Janhonen-Abruquah 2010; Alho 2011; 2013; 2015; 2018; Anniste 2014; Kallaste 2004; Kingumets 2008; Praakli 2008; Tammaru ym. 2010; Saarikoski 2011; Jakobson ym. 2012; Verschik 2012; Frick & Riionheimo 2013; Anniste & Tammaru 2014; Helander ym. 2016; Jakobson 2017; Siim 2016; Siim & Assmuth 2016; Sippola & Kall 2017; Tammaru 2017; Alenius 2018; 2016; Assmuth ym. 2018; Kall ym. 2018; Telve 2018; 2019).

2.3.1 Työmarkkinat

Maahanmuuttotutkimuksen klassisella kohteella, työmarkkinoilla (Pyrhönen ym. 2017), on ollut olennainen osa myös Viron ja Suomen välistä muuttoliikettä käsittelevissä tutkimuksissa. Pääasiallisesti tutkimuksissa on keskitytty virolaisten sijoittumiseen Suomen työmarkkinoilla. Vuonna 2008 alkanut Euroopan laajuinen lama vauhditti Virosta Suomeen suuntautuvaa maahanmuuttoa, minkä myötä virolaisten työntekijöiden määrä kasvoi merkittävästi rakennusosalalla. Kun ennen EU:hun liittymistä suurin osa Virosta Suomeen muuttaneista työskenteli maatalouden parissa ja puutarha-alalla (Jaanso 2005), oli rakennusala noussut suurimmaksi työllistäjäksi vuoteen 2011 mennessä (Krusell 2015, 128–129). Eri tutkimukset viittaavat virolaisten erottuvan myönteisesti muista Suomeen muuttaneista vähemmistöryhmistä sekä töiden saamisen että ammattillisen asemansa perusteella (Jasinskaja-Lahti ym. 2006; Heikkilä 2012). Vaikka virolaiset yleensä aloittavatkin kotimaista asemaansa matalammalta, palaavat he ajan mittaan useimmiten vanhoihin tehtäviinsä (ks. myös Tammarun ym. luku tässä teoksessa).

Ylirajaisuuden käsitettä työmarkkinoilla on lähestytty institutionaalisella tasolla, jossa ammattiyhdistysten toimintastrategioilla on EU:n sisäisen työvoiman vapaaseen liikkuvuuteen liittyen merkittävä rooli (Alho 2015; Sippola & Kall 2017). Työperusteista Suomeen muuttoa (Alho 2013) on tutkittu maan rakennusosalalla, jolla työskentelee paljon Suomeen väliaikaisesti muuttaneita virolaisia, venäläisiä ja puolalaisia työntekijöitä (Helander ym. 2016). Suomessa rakennusosalalla työskentelevät virolaiset ovat monimuotoinen ryhmä, jonka työlolot riippuvat paljolti yrityksen omistussuhteista. Kaikkein stabiileinta ja tavoitelluinta on työskennellä suomalaisyrityksessä, epävakainta ja huonoimmin palkattua on puolestaan työskenteleminen virolaisyrityksen Suomeen lähettämänä (Sippola & Kall 2017, 237–238). Viron liittyttyä EU:hun Suomessa säädettiin työvoiman vapaata liikkumista koskeva kaksivuotinen siirtymäaika. Tuona aikana Virossa perustettiin satoja rakennusalan yrityksiä, jotka lähettivät työntekijöitä Suomeen tarjoten näin palveluja naapurimaan omalle rakennussektorille (Sippola & Kall 2017). Toisistaan eroavat käsitykset lähetettyjen työntekijöiden oikeuksista kuormittivat merkittävästi Suomen ammattiyhdistyksiä ja työsuojelua (*ibid.*). Vielä nykyäänkin Suomen rakennusalan pääasiallisena ongelmana nähdään lähetettyjen työntekijöiden palkkataso: se on matalampi kuin yhtä pätevälle työntekijälle työehtosopimuksessa määrätty. Tutkimukset osoittavat, että Suomessa työskentelevillä virolaisrakentajilla ei ole tottumusta eikä motivaatiota kääntyä paikallisten ammattiyhdistysten puoleen. Seikkaa voivat selittää kotimaata silti huomattavasti korkeampi palkkataso sekä työpaikan menettämisen pelko (Alho 2018). Ammattiyhdistystoimintaan liitettyjä merkityksiä selittävät puolestaan maiden erilaiset institutionaaliset ja historialliset kontekstit (Alho 2011; 2013; 2015; Kall ym. 2018). Virossa ammattiyhdistysten toiminta yhdistyy helposti neuvostovuosiin, jolloin yhteisöllisyys oli ulkoapäin pakotettua. Suomessa ammattiyhdistyksillä on sen sijaan merkittävä rooli myös kansainvälistyvien työmarkkinoiden koordinoinnissa (Alho 2013).

2.3.2 Kansalaisuuden merkitys

Viron ja Suomen ylijärjaisuutta käsittelevä tutkimus kiinnittää huomiota kansalaisuuden roolin käsitteellistämiseen sekä siihen, miten rooli on muuttunut molempien maiden EU-jäsenyyden myötä (Jakobson ym. 2012). Vaikka henkilö uudessa maassa asuessaan määrittelee itsensä selvästi virolaiseksi tai suomalaiseksi, liitetään oman maan kansalaisuuteen erilaisia merkityksiä (Kalev & Jakobson 2013, 103). Suomessa asuvien virolaisten joukossa on syntynyt kaksi kilpailevaa kansalaisuuden diskurssia: kansalaisuuden yhteys kansalliseen identiteettiin ja sen säilyttämiseen sekä kansalaisuuden säilyttäminen siitä saadun käytännön hyödyn vuoksi (Jakobson 2017, 761). Tutkimuksista selviää myös, että kun vielä 1990-luvun alussa Suomen kansalaisuus tarkoitti maassa asuville virolaisille mahdollisuutta nauttia erilaisista oikeuksista, ei kansalaisuudella Viron EU-jäsenyyden myötä ole enää samanlaista merkitystä. Suomessa asuvat virolaiset eivät yleensä haakaan uuden kotimaansa kansalaisuutta, vaan heitä sitoo Suomeen niin sanottu epämuodollinen kansalaisuus – Suomelle ollaan lojaaleja, mikä näkyy ahkeruutena, lainkuuliaisuutena ja verovelvoitteista huolehtimisena (Jakobson 2017, 763; Alho & Sippola 2019).

Virossa asuvien suomalaisten halu säilyttää Suomen kansalaisuus liittyy kansalliseen identiteettiin ja lojaaliuteen, minkä lisäksi se yhdistetään Suomen hyvinvointivaltion tarjoamaan turvan tunteeseen (Kalev & Jakobson 2013).

2.3.3 Perhe-elämä ja sukupuoliroolit

Viimeaikainen tutkimus osoittaa ylijärjaisen elämäntavan (Saar & Jakobson 2015) olevan yhteydessä myös muuttuviin sukupuolirooleihin. Suomessa rakennusallalla työskentelevien virolaismiesten kokemuksista selviää, että Virossa asuvasta perheestä pitkiä aikoja erossa oltaessa pidetään perheen ja lasten kanssa vietettyä aikaa erityisessä arvossa (Telve 2018). Suomessa työskentely on sidoksissa perinteiseen käsitykseen maskuliinisuudesta, jonka mukaan miehen arvo tämän omissa ja tätä ympäröivän yhteiskunnan silmissä määräytyy ennen kaikkea palkkatyön mukaan (Pajumets 2012). Työskentely pohjoismaisen tasa-arvoisessa Suomessa, jossa myös huolehtivainen isyys kuuluu kulttuurisesti hyväksytyihin ideaaleihin (*ibid.*), on kuitenkin vaikuttanut isäroolin uudelleenkäsitteellistämiseen vaihtoehtoisen maskuliinisuuden suuntaisesti. Pendelöivät isät viettävätkin vapaalla ollessaan enemmän aikaa lastensa kanssa kuin aikaisemmin Virossa työskennellessään (Telve 2018).

Myös aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että tilanteessa, jossa virolaisperheet ovat muuttaneet Länsi-Eurooppaan naisen uran vuoksi ja miehet ovat jääneet kotiin lasten kanssa, eivät miesten käsitykset perinteisistä sukupuolirooleista ole oleellisesti muuttuneet. Itsensä määrittäminen ”modernina perheenisänä” viittaa kuitenkin tasa-arvoisempaan sukupuoli-ideologiaan. (Pajumets & Hearn 2013.)

Ylirajaisen perheiden arkielämän ymmärtäminen vaatii myös vanhempiensa kanssa uuteen maahan muuttaneiden lasten näkökulman ja kokemuksien käsittelemistä (Lulle & Assmuth 2013), vaikka maasta muutetaan usein juuri lasten tulevaisuutta ajatellen ja vaikka jälkikasvu omaksuu uuden kielen vanhempiaan nopeammin, on lasten kokemuksia käsitelty vain vähän (*ibid.*). Tutkimusten mukaan asuinpaikalla on merkittävä rooli lasten kuulumisuuden tunteen kehittämisessä. Jotta lapset kokevat kuuluvansa samanaikaisesti sekä vanhaan että uuteen kotimaahansa, tarvitsevat he vanhempiensa tukea (Siim 2016; Siim & Assmuth 2016). Toisessa maassa asuminen on avartanut virolaisperheiden ajatuksia omista mahdollisista tulevaisuudensuunnitelmistaan. Kokemus vieraassa maassa asumisesta vaikuttaa myös valmiuteen vaihtaa maata uudelleen (Siim 2016). (Ylirajaisia perheitä ja sukupuolirooleja käsitellään perusteellisemmin Siimin ja Telven luvuissa tässä teoksessa)

2.3.4 Kielenkäyttö

Viron ja Suomen välinen ylirajaisuus herättää kysymyksen ilmiön vaikutuksista jokapäiväiseen kielenkäyttöön. Se saa myös pohtimaan, onko Virossa asuvien suomalaisten ja Suomessa asuvien virolaisten arkikieli sekoittunut. Aihetta on tutkittu sekä muodollisen että epämuodollisen oppimisen konteksteissa (Praakli 2008; Verschik 2012; Frick & Riionheimo 2013; Alenius 2016; 2018). Virolaisia ja suomalaisia koululaisia käsittelevästä tutkimuksesta selviää, että Virossa asuvat äidinkielliset suomalaiset ja Suomessa asuvat äidinkielliset virolaiset käyttävät jokapäiväisessä viestinnässään ilmauksia molemmista kielistä. Menneistä tapahtumista kerrottaessa tai toisen henkilön paikallisella kielellä sanomaa referoitaessa käytetään tietoisesti joko viron- tai suomenkielisiä ilmauksia, jotta niiden alkuperäinen merkitys varmasti säilyy (Praakli 2008; Frick & Riionheimo 2013). Suomessa asuvien virolaisperheiden kielenkäyttöä käsittelevät tutkimukset esittävät, että korkeammin koulutetut vanhemmat pitävät perheen äidinkielistä vuorovai- kutusta sekä lastensa kaksikielisyyttä jonkin verran tärkeämpänä kuin matalammin kouluttautuneet vanhemmat. Jälkimmäisille on tärkeämpää suomen kielen taito, minkä lisäksi heidän pääasiallinen huomionsa suuntautuu yhteiskuntaan sopeutumiseen. (Alenius 2016; 2018) (Annekatrin Kaivapalu kirjoittaa kielikysymyksistä perusteellisemmin luvussaan tässä teoksessa)

2.4. Yhteenveto

Muuttoliikkeiden käsitteellistämisessä tapahtunut paradigman muutos akkulturaatiosta ylirajaisuuteen näkyy selvästi myös Viron ja Suomen välisen muuttoliikkeen tutkimukses- sa, ja soveltuu hyvin myös kuvaamaan siinä faktisesti tapahtuneita muutoksia. Toiseen

maahan muuttaminen ei ole enää lopullinen päätös, ja myös maahanmuuton eri muodot (esimerkiksi pendelöinti ja kausittainen toisessa maassa työskentely) ovat nykyisin tavallisia. Itsensä toteuttamisen tapojen lisääntyessä ovat lisääntyneet paitsi mahdollisuudet sopeutua uuteen yhteiskuntaan, myös kuuluvuuden tunteen syntymisen ja kehittymisen tavat ylijarajaisessa sosiaalisessa ympäristössä. Euroopan vapaa liikkuvuus näkyy ihmisten jokapäiväisessä elämässä yhteyksinä eri kulttuureihin. Samalla ovat tutkimusten valossa muuttuneet myös me—he-asteikolle sijoittuvat asenteet ja ennakkoluulot.

Aikaisemmin Viron ja Suomen välistä muuttoliikettä molempiin suuntiin kuvaavissa tutkimuksissa käytettiin usein käsitteitä *stigma* ja *stigmatisoida*, jotka ovat myöhemmistä tutkimuksista kadonneet. Tutkimusten perusteella Viron ja Suomen ylijarajainen ympäristö on silti ”jossain määrin myös eriarvoisten mahdollisuuksien ympäristö” (Kalev & Jakobson 2013). Molemmissa maissa on kuitenkin edessä myös ylijarajaisuuteen liittyvän politiikan tietoinen muokkaaminen (*ibid.*). Tässä luvussa esitellyt tutkimukset ovat käsitelleet pääasiallisesti toiseen maahan muuttaneiden henkilöiden sopeutumista (myös lasten sopeutumista). Maahanmuuttotutkimuksen yleisemmät suuntaukset antavat kuitenkin olettaa, että tulevaisuudessa enemmän huomiota saavat toisen polven maahanmuuttajat sekä heidän identiteettiinsä ja kuuluvuuden tunteeseensa liittyvät kysymykset Viron ja Suomen kontekstissa.

Lähteet ja kirjallisuus

- Alenius, Pauliina (2016). Exploring the Role of Migrants in Transnational Occupational Learning Processes in Estonia-Finland Space. *International Journal of Lifelong Education* 35 (3), 270–285.
- Alenius, Pauliina (2018). Migrants’ Informal Learning and Education in Transnational Family Space: The Experiences of People Migrating between Estonia and Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 8 (1), 47–55.
- Alenius, Kari (1998). Hardworking, Progressive, Arrogant: The Estonian Image of Finns and Finland from the Period of National Awakening to the end of the Tsarist era (ca. 1850–1917). *Journal of Baltic Studies* 29 (2), 95–108.
- Alho, Rolle (2011). Estonians in the Finnish Capital Region. Helander, M. (ed.), *Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset ja kuvitellut kipupisteet*. Helsinki: Svenska social- och kommunalhögskolan, 119–122.
- Alho, Rolle (2013). Trade Union Responses to Transnational Labour Mobility in the Finnish-Estonian Context. *Nordic Journal of Working Life Studies* 3 (3), 133–153.
- Alho, Rolle (2015). *Inclusion or Exclusion? Trade Union Strategies and Labor Migration*. Doctoral dissertation. Migration Studies C 27. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Alho, Rolle (2018). Transnational Monitoring and Enforcement of Posted Work: The Case of Finland. Čaněk Marek, Kairit Kall, Nathan Lillie, Amelia Wallace & Bettina Haid-

- inger (eds.), *Transnational Cooperation among Labour Regulation Enforcement Agencies in Europe: Challenges and Opportunities Related to the Posting of Workers*. Saatavilla: http://www.solidar.org/system/downloads/attachments/000/000/776/original/TNC_Report_Challenges_and_Opportunities_Related_to_the_Posting_of_Workers__Attachements.pdf?1527502331. Luettu 01.06.2018.
- Alho, Rolle, & Markku Sippola (2019). Estonian Migrants' Aspiration for Social Citizenship in Finland: Embracing the Finnish Welfare State and Distancing from the 'Non-Deserving' *Journal of International Migration and Integration*, 20 (2), 341–359.
- Anniste, Kristi (2014). *East-West Migration in Europe: The Case of Estonia after Regaining Independence*. Doctoral dissertation. Tartu: University of Tartu Press.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research* 30, 377–412.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Beck, Ulrich & Elisabeth Beck-Gernsheim (2002). *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London; Thousand Oaks; New Delhi; Singapore: SAGE Publications.
- Berry, John W. (2005). Acculturation: Living Successfully in Two Cultures. *International Journal of Intercultural Relations* 29 (6), 697–712.
- Berry, John W. (2013). Global Psychology. *South African Journal of Psychology* 43 (4), 391–401.
- Brüggemann, Karsten (2003). Leaving the 'Baltic' States and 'Welcome to Estonia': Re-regionalising Estonian Identity. *European Review of History: Revue Européenne d'histoire* 10 (2), 343–360.
- Frick, Maria & Helka Riionheimo (2013). Bilingual Voicing: a Study of Code-Switching in the Reported Speech of Finnish Immigrants in Estonia. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 32 (5), 565–599.
- Heikkilä, Elli (2006). International Migration between Finland and the Baltic Sea Region. *Migration Letters* 3 (1), 53–65.
- Heikkilä, Elli (2012). Labour Market Participation of Immigrants in Finland and its Regions. The European Social Science History Conference, 11.–14.4.2012.
- Helander, Mika, Peter Holley & Heidi Uttana (2016). Trying to Secure a Future in Uncertain Circumstances. The Social Security of Temporary Migrant Workers in Finland. *Arbor* 192 (777), a286.
- Hyvönen, Heli (2006). Leaving Home Behind: a Career Opportunity or Seeking for a Better Life? A Study of Finnish and Estonian Migrant Women's Expectations and First Experiences of Immigrations. *Finnish Yearbook of Population Research* 42, 129–159.
- Hyvönen, Heli (2008). Strength of Native Ties: Social Networks of Finnish Immigrants in Estonia. *Trames* 12 (4), 421–440.
- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä, mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Jaanso, Ede (2005). Migration in Baltic Sea Area: the Case of Estonia as a Sending Country. *Siirtolaisuus — Migration* 32 (1), 10–18.
- Jakobson, Mari-Liis (2017). It all does not Matter that much in the European Union — Migrant Transnationalism and the Transformation of Post-Communist Citizenship Discourse. *Europe-Asia Studies* 69 (5), 754–770.
- Jakobson, Mari-Liis, Pauliina Järvinen-Alenius, Pirkko Pitkänen, Rein Ruutsoo, Elisa Keski-Hirvelä & Leif Kalev (2012). The Emergence of Estonian-Finnish Transnational Space. Pauliina Pitkänen, Ahmet Icduygu & Deniz Sert (eds.), *Migration and Transformation: Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. International Perspectives on Migration 3. Dordrecht: Springer, 159–205.
- Janhonen-Abuquah, Hille (2010). *Gone with the Wind? Immigrant Women and Transnational Everyday Life in Finland*. Doctoral Dissertation. Helsinki: University of Helsinki.
- Jasinskaja-Lahti, Inga (2008). Long-term Immigrant Adaptation: Eight-year follow-up Study among Immigrants from Russia and Estonia Living in Finland. *International Journal of Psychology* 43 (1), 6–18.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Karmela Liebkind & Erling Solheim (2009). To Identify or not to Identify? National Disidentification as an Alternative Reaction to Perceived Ethnic Discrimination. *Applied Psychology* 58 (1), 105–128.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Karmela Liebkind & Riku Perhoniemi (2006). Perceived discrimination and well-being: a victim study of different immigrant groups. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 16 (4), 267–284.
- Jääskeläinen, Anni (2003). Inter-marriage and Segmented Integration into Finnish Society: Immigrant Women from the Former Soviet Union. *Finnish Yearbook of Population Research* 39, 33–54.
- Kalev, Leif & Mari-Liis Jakobson (2013). Hargmaisuus Eesti-Soome ruumis. *Acta Politica Estica* 4, 95–113.
- Kallaste, Epp (2004). Viron ja Suomen työmarkkinoiden erot: kannustimet muuttoliikkeen takana. *Talous & Yhteiskunta* 3, 12–17.
- Kall, Kairit, Nathan Lillie, Markku Sippola & Laura Mankki (2018). Overcoming Barriers to Transnational Organizing through Identity Work: Finnish–Estonian Trade Union Cooperation. *Work, Employment and Society*, 1–18.
- Kingumets, Jaanika (2008). Travelling across Estonian-Finnish borders and its transnational dimensions. An ethnographical perspective of Estonians living in Finland. Master's Thesis. Tampere: University of Tampere.
- Krusell, Siim (2015). Eesti elanike välismaal töötamine. *Lõksudest välja? Eesti inimarengu aruanne 2014/2015*. Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu. Saatavilla: <https://www.kogu.ee/vana/wp-content/uploads/2015/06/EIA-2015.pdf> Luettu: 19.04.2018.
- Kuldkepp, Mart (2013). The Scandinavian Connection in Early Estonian Nationalism. *Journal of Baltic Studies* 44 (3), 313–338.

- Kumer-Haukanõmm, Kaja & Keiu Telve (2017). Eestlased maailmas. Tiit Tammaru (toim.), *Eesti rändeaajastul. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017*. Eesti Koostöö Kogu. Saatavilla: <https://inimareng.ee/> Luettu 09.04.2018.
- Kyntäjä, Eve (1997). Eestlased Soomes — akultuuratsioonipsühholoogia ja etniline identiteet. Hill Kulu, Katrin Metsis, Tiit Tammaru (toim.), *Eestlane olla... Eesti keele ja kultuuri perspektiivid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 60—70.
- Kyntäjä, Eve (1998). *Viron sosiaalinen kehitys ja inkerinsuomalaisten paluumuutto Suomeen*. Suomen Kuntaliitto, Aleksanteri-instituutti.
- Kyntäjä, Eve (1999). Muuttopaineet Venäjältä ja Virosta Suomeen — satua vai totta? *Siirtolaisuus — Migration* 1. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 4—10.
- Kyntäjä, Eve (2001). Venäjältä ja Virosta tulleet maahanmuuttajat sekä inkerinsuomalaiset paluumuuttajat Suomessa. Annika Forsander (toim.), *Monietnisuus, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia, 148—160.
- Kyntäjä, Eve (2004). The Meaning of Stigma for Self-Identification and Psychological Well-Being amongst Estonian-and Russian-Speaking Immigrants in Finland. A Qualitative Interview Study. Vesa Puuronen (ed.), *New Challenges for the Welfare Society*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 142. Joensuu: Joensuun yliopisto, 193—207.
- Kyntäjä, Eve (2005). Venäläisten ja virolaisten leimautumiskokemuksia. Seppo Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 137—156.
- Lagerspetz, Mikko (2003). How Many Nordic Countries? Possibilities and Limits of Geopolitical Identity Construction. *Cooperation and Conflict* 38 (1), 49—61.
- Lagerspetz, Mikko (2011). Vironkielisten maahanmuuttajien osallistuminen kulttuuri- ja yhdistyselämään. Helsinki: Tuglas-seura. Saatavilla: http://www.tuglas.fi/tiedostot/Vironkielisten_maahanmuuttajien_osallistuminen.pdf Luettu 04.04.2018.
- Lauristin, Marju & Peeter Vihalemm (2009). The Political Agenda during Different Periods of Estonian Transformation: External and Internal Factors. *Journal of Baltic Studies* 40 (1), 1—28.
- Liebkind, Karmela & Inga Jasinskaja-Lahti (2000). The influence of experiences of discrimination on psychological stress: A comparison of seven immigrant groups. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 10 (1), 1—16.
- Liebkind, Karmela, Simo Mannila, Inga Jasinskaja-Lahti, Magdalena Jaakkola, Eve Kyntäjä, & Anni Reuter (2004). *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lulle, Aija & Laura Assmuth (2013). Families on the Move in Europe: Children's Perspectives. *Siirtolaisuus — Migration* 3, 3—10.
- Mannila, Simo & Anni Reuter (2009). Social Exclusion Risks and their Accumulation among Russian-Speaking, Ethnically Finnish and Estonian Immigrants to Finland. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35 (6), 939—956.
- Martikainen, Tuomas, Teppo Sintonen & Pirkko Pitkänen (2006). Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Tietolipas 212. Helsinki: SKS, 9—41.

- Mokka, Roope, Artturi Kröger, Maria Riala, Pirkka Åman, Aleksi Neuvonen, Simo Vassinen, Tuuli Kaskinen, Outi Kuittinen (2009). Talsinki/Hellinna. Demos Helsinki. Saatavilla: <https://www.demoshelsinki.fi/julkaisut/talsinki-hellinna/>. Luettu 20.07.2018.
- Mähönen, Tuuli Anna, Sirkku Varjonen, Nicholas Prindiville, Linda Arnold & Inga Jasin-skaja-Lahti (2015). Boundaries of National Belonging in Ingrian Finnish Return Migration: A Multi-Level Perspective. *Nordic Journal of Migration Research* 5 (3), 126–134.
- Németh, Ágnes (2015). Watching the Other across the Border: Representations of Russia and Estonia on Finnish National Television. *Journal of Borderlands Studies* 30 (1), 37–52.
- Paadam, Katrin, Liis Ojamäe & Kristel Siilak (2012). Cross-Cultural Exchanges: Intimate Relationships and Transforming Societies. Robert Miller & Graham Day (eds.), *The Evolution of European Identities: Biographical Approaches*. London: Palgrave Macmillan, 211–232.
- Pajumets, Marion (2012). *Post-Socialist Masculinities, Identity Work, and Social Change: an Analysis of Discursive (Re)constructions of Gender Identity in Novel Social Situations*. Doctoral Dissertation. Tallinn: Tallinn University.
- Pajumets, Marion & Jeff Hearn (2013). Migrant Career Women's Discursive (Re)constructions of their Domestic Partners' Masculine Identities. Airi-Alina Allaste (ed.), *'Back in West' Changing Lifestyles in Transforming Societies*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 151–173.
- Petersoo, Pille (2007). Reconsidering Otherness: Constructing Estonian Identity. *Nations and Nationalism* 13 (1), 117–133.
- Pohjanpää, Kirsti, Seppo Paananen & Mauri Nieminen (2003). *Maahanmuuttajien elinolot: Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Helsinki: Tilastokeskus, Elinolot.
- Praakli, Kristiina (2008). Eestlased ja eesti keel Soomes. Helle Metslang & Riho Grünthal (toim.), *Lähivertailuja 18*. Uralica Helsinkiensa 1. Helsinki: Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos, Suomalais-Ugrilainen Seura, 159–175.
- Pyrhönen, Niko, Johanna Leinonen & Tuomas Martikainen (2017). *Nordic migration and integration research: Overview and future prospects*. Policy Paper 3. Oslo: Nordic Migration and Integration Research.
- Raattila, Pentti (2004). Representations of Otherness in Finnish Culture. Media Images of Russians and Estonians. Kristina Riegert (ed.), *News of the Other. Tracing Identity in Scandinavian Constructions of the Eastern Baltic Sea Region*. Göteborg: Nordicom, Göteborg University, 151–166.
- Reuter, Anni & Magdalena Jaakkola (2005). Venäjänkielisten, vironkielisten ja kaksikielisten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot. Seppo Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 23–41.
- Reuter, Anni & Eve Kyntäjä (2006). Kansainvälinen avioliitto ja stigma. Tuomas Martikainen (toim.), *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: SKS, 104–125.

- Saar, Maarja & Mari-Liis Jakobson (2015). Väljarände põhjendused ja rändajate muutuv kuuluvus. *Lõksudest välja? Eesti inimarengu aruanne 2014/2015*. Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu. Saatavilla: <https://www.kogu.ee/vana/wp-content/uploads/2015/06/EIA-2015.pdf>. Luettu 19.04.2018.
- Saarikoski, Elina (2011). Between Two Countries. Estonian Immigrants Identity Construction in Finland. Master's Thesis. Helsinki: University of Helsinki.
- Siim, Pihla (2016). Everyday Practices of Translocal Families: Estonian Children and a Sense of Being-in-Place. *Ethnologia Fennica* 43, 12–27.
- Siim, Pihla & Laura Assmuth (2016). Kotona kahdessa maassa? Ylirajaisen lapsuuden tulkinnat Suomeen muuttaneissa virolaisissa lapsiperheissä. Antti Kivijärvi & Marja Peltola (toim.), *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 91–104.
- Sippola, Markku & Kairit Kall (2017). Locked in Inferiority? The Positions of Estonian Construction Workers in the Finnish Migrant Labour Regime. Jon Erik Dølvik & Line Eldring (eds.), *Labour Mobility in the Enlarged Single European Market*. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 215–240.
- Tammaru, Tiit (toim.) (2017). *Eesti rändeajastul. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017*. Eesti Koostöö Kogu. Saatavilla: <https://inimareng.ee/>. Luettu 09.04.2018.
- Tammaru, Tiit & Raul Eamets (2015). Nüüdisaegne väljaränne: ulatus, põhjused ja mõjud Eesti arengule. *Lõksudest välja? Eesti inimarengu aruanne 2014/2015*. Tallinn: SA Eesti Koostöö Kogu, 109–117.
- Tammaru, Tiit, Kaja Kumer-Haukanõmm & Kristi Anniste (2010). The Formation and Development of the Estonian Diaspora. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36 (7), 1157–1174.
- Telve, Keiu (2019). Family Life Across the Gulf: Cross-Border Commuters' Transnational Families Between Estonia and Finland. Dissertationes Ethnologiae Universitatis Tartuensis 10. Tartu: University of Tartu Press.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland. *Gender, Place & Culture* 2018: 1–15.
- Tilastokeskus http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa_en.html. Luettu 04.05.2018.
- Verschik, Anna (2012). Practicing Receptive Multilingualism: Estonian–Finnish Communication in Tallinn. *International Journal of Bilingualism* 16 (3), 265–286.
- Zetterberg, Seppo (2015). *Suomen sillan kulkijoita: Yhteyksiä yli Suomenlahden 1800-luvulla*. Helsinki: Siltala.

3.

Suomen ja Viron poliittiset kulttuurisuhteet

Heikki Rausmaa

3.1. Kansallinen herääminen

Suomalais-virolaisten suhteiden voi katsoa alkaneen 1800-luvun puolivälissä kansallisen heräämisen myötä. Toki monenlaisia suhteita oli ylläpidetty ennen sitäkin yli Suomenlahden. Omintakeisena esimerkkinä voi mainita suomalaisten kalastajien ja Viron pohjoisrannikon talonpoikien välisen vuosisatoja jatkuneen ns. seprakaupan, jossa ei käytetty rahaa, vaan kalastajat vaihtoivat silakkansa virolaiseen viljaan. (Sammet 1992) Kuitenkaan ennen kansallista heräämistä ei suhteita voitu luoda tietoisena omasta suomalaisuudesta tai virolaisuudesta.

Suomessa ryhdyttiin kansallisen heräämisen myötä rakentamaan kansallista identiteettiä ja modernia kansallisvaltiota. Samalla haluttiin myös määritellä se viiteryhmä, johon suomalainen kansakunta kuului. Kansallisuusaatteen hengessä kielisukulaisuudesta tuli keskeinen kriteeri tätä ryhmää määriteltäessä. Suomen kansallisen liikkeen edustajat kiinnostuivat monien muiden sukulaiskansojen ohella myös virolaisista, ja vastaavasti Viron kansallinen liike ryhtyi etsimään yhteyksiä Suomenlahden pohjoispuolella elävään sukulaiskansaan. Kyseessä ei ollut ainoastaan suomalais-virolainen ilmiö, vaan osa yleiseurooppalaista kehitystä. Suomalaisen kansallisuusaatteen rinnakkaisilmiöitä olivat mm. skandinavismi ja panslavismi sekä pangermaanisuus, joka johti Saksan keisarikunnan syntyyn. Kansallisuusaatteesta syntyneen heimoaatteen ja siihen kuuluneen estofilian yhtenä päämääränä oli yhdistää suomensukuiset kansat ja siten heimoharrastuksella oli alusta asti selkeä yhteys politiikkaan. (Lehti 1998)

1840-luvulta alkaen suomalais-virolaisten suhteiden tienraivaajia olivat kielitieteilijät ja perinteentutkijat, joista mainittakoon Elias Lönnrot ja August Ahlqvist. Heidän Viron-matkojensa tavoitteet liittyivät ensisijaisesti tieteelliseen työhön, mutta 1860-luvulta alkaen suomalaiskansallisen liikkeen kiinnostus virolaiseen kulttuuriin sai myös poliittisia sävyjä. Yksi konkreettinen tulos suomalais-virolaisista kontakteista

oli Viron kansalliseepoksen Kalevipojan painattaminen vuonna 1862 Kuopiossa. Virossa sen painatus ei sensuurin vuoksi ollut onnistunut.

Kansallisten liikkeiden johtomiehet etsivät tukea Suomenlahden toiselta puolen ja näistä kontakteista merkittävin oli Yrjö-Sakari Yrjö-Koskisen ja Johan Voldemar Jansenin vuonna 1864 Virossa alkanut ystävyys. Sen ansiosta Suomella ja Virolla on yhteinen kansallishymni. Kun Jansenin järjesti Viron ensimmäisiä laulujuhlia vuonna 1869, hän pyysi kuorolauluja Suomesta juhlilla esitettäväksi. Yrjö-Koskinen lähetti Jansenille kolme laulua, joista yksi oli Paciuksen "Maamme". Jansen teki itse vironkieliset sanat Paciuksen sävelmään ja näin syntynyt Mu isamaa, mu õnn ja rõõm esitettiin Tarton laulujuhlilla kesäkuussa 1869. Esitys sai suuren suosion ja tästä alkoi sen taival Viron viralliseksi kansallislauluksi. (Arjakas 2012)

Janssen myös kutsui Yrjö-Koskisen laulujuhlille, mutta tämä kieltäytyi peläten venäläisten viranomaisten reaktioita. Hänhän oli jo melko tunnettu poliitikko ja osallistuminen veljeskansan juhlaan olisi voitu Pietarissa tulkita pahimmassa tapauksessa suomalais-virolaiseksi separatistiseksi vehkeilyksi. Hän lähetti edustajakseen Tarttoon ystävänsä C. G. Swanin ja J. R. Aspelinin. Laulujuhlat tekivät näihin suuren vaikutuksen ja myös seuraaville laulujuhlille osallistui suomalaiskansallisen liikkeen edustajia. (Zetterberg 1974)

C. G. Swanin aloitteesta ryhdyttiin keväällä 1881 perustamaan Suomen ensimmäistä Viro-seuraa. Hankkeen työnimenä oli Viron kielen ystävät, ja seuran päämääräksi kaavailtiin viron kielen osaamisen edistämistä sekä laajemminkin Viron olojen tunnetuksi tekemistä Suomessa. Hanke kuitenkin kaatui poliittisiin erimielisyyksiin maltillisemman ja aktiivisemman linjan kannattajien välillä. Taustalla oli poliittisen tilanteen kiristyminen, kun samana vuonna anarkistit olivat murhanneet Venäjän keisari Aleksanteri II:n. (Ylönen 1997)

1800-luvun lopulta alkaen yhä enemmän virolaisia siirtyi opiskelemaan Helsingin yliopistoon. Pääsyyinä tähän oli Tarton yliopiston venäläistäminen. Näin henkilökoh- taisten suomalais-virolaisten kontaktien määrä kasvoi ja heimoaatteen innoittamana joukko Helsingin yliopiston opiskelijoita perusti vuonna 1906 yhdistyksen nimeltä "Suomalais-virolainen liitto" Muutamia vuosia myöhemmin se tosin lakkautettiin, koska tsaarin hallinto katsoi suomalais-virolaisen yhteistyön olevan suunnattu Venäjää vastaan. (Tuomioja 2006)

Lukuisat henkilökohtaiset suhteet yli Suomenlahden poikivat myös tieteellistä yhteistyötä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura julkaisi 1903–1907 kolme osaa Jakob Hurtin Setumaalta keräämästä kansanperinteenkokoelmasta. Hurt kuoli 1907, mutta SKS jatkoi kokoelman julkaisutyötä ja samalla kopioi kokoelman arkistonsa. Kokoelma palautettiin Viroon vasta 1927.

Virolaiskansallisen liikkeen keskeisiä kulttuurihankkeita olivat Tarton Vane- muine-teatterin ja Tallinnan Estonia-teatterin rakennushankkeet, jotka toteutettiin suomalais-virolaisena yhteistyönä. Vuonna 1906 valmistui Armas Lindgrenin suunnit- telema Vanemuine-teatteri ja vuonna 1913 Estonia-teatteri, jonka Lindgren suunnitteli

yhdessä Wiwi Lönnin kanssa. Eikä yhteistyö rajoittunut vain rakennushankkeeseen. Estonia-seuran teatteriryhmä ja kuoro tekivät esiintymismatkoja Suomeen jo ennen teatterirakennuksen valmistumista. Suomalainen Hilma Rantanen puolestaan toimi Estoniassa vierailevana ohjaajana vuosina 1912–1913 ja 1910-luvulla Estonian lavalla nähtiin useita solistivieraita Suomesta. Myös kirjallisuuden ja kuvataiteen alalla yhteydet yli Suomenlahden olivat vilkkaita. (Zetterberg 2007)

Venäjän vuoden 1905 vallankumouksen jälkimainingeissa lukuisat virolaiset poliitikot ja kulttuurihenkilöt pakenivat ulkomaille ja useimmat valitsivat pakopaikakseen juuri Suomen. Suomen suuriruhtinaskunta kykeni tarjoamaan paenneille virolaisille ainakin väliaikaisen turvapaikan, vaikka olikin osa Venäjän imperiumia. Suomessa asuivat pitkiä aikoja mm. Viron tulevat valtionpäämiehet Konstantin Päts, Otto Strandman ja Jaan Teemant. Kulttuurihenkilöistä Suomessa oleskelivat mm. kirjailijat Friedebert Tuglas ja Eduard Vilde sekä kuvataiteilijat Nikolai Triik ja Konrad Mägi. Se, että itsenäisen Viron useat merkittävät yhteiskunnalliset vaikuttajat olivat eläneet pitkiäkin ajanjaksoja Suomessa, vaikutti varmasti osaltaan siihen, että Viro pyrki voimakkaasti orientoitumaan Suomeen päin, varsinkin poliittisesti, mutta myös kulttuurillisesti. (Zetterberg 2013)

3.2. Viron itsenäistyminen

Viron Suomeen suuntautumisen eräs huippu saavutettiin jo vuonna 1918. Viro julistautui itsenäiseksi 24. helmikuuta 1918, mutta vain kaksi kuukautta myöhemmin Konstantin Pätsin johtama Viron hallitus tarjosi Suomelle valtioliittoa. Virohan oli tuolloin Saksan miehittämä ja Päts toivoi Viron saavan valtioliiton kautta Suomesta tukea Saksaa vastaan. Suomen hallitus ei virallisesti edes käsitellyt ehdotusta, sillä käynnissä oleva sisällissota vei hallituksen kaiken huomion. Toinen syy oli se, että Suomi tavallaan oli Saksan liittolainen, joten Saksan vastaisiin hankkeisiin ei haluttu osallistua.

Vuoden 1918 marraskuussa Viron hallitus uudisti valtioliittotarjouksensa Suomelle. Tuolloin maailmanpoliittinen tilanne oli olennaisesti erilainen kuin keväällä: Saksahan oli hävinnyt I maailmansodan ja oli vetäytymässä Baltiassa. Saksan armeijan tilalle yritti puolestaan tunkeutua puna-armeija, jonka torjumiseen Viro toivoi Suomelta apua. Suomen hallitus kuitenkin katsoi, että Viron asema oli niin uhanalainen, että olisi ollut vaarallista sitoa Suomen kohtalo Viron kohtaloon valtioliiton kautta. Puna-armeijan muodostaman akuutin uhan lisäksi pelättiin, että bolševikkihallinnon mahdollisesti romahtaessa Venäjällä myös valkoiset venäläiset pyrkisivät liittämään Baltian maat takaisin Venäjän valtakuntaan. Suomen etujen mukaista kuitenkin oli, että Viro jäisi itsenäiseksi. Siksi hallitus päätti auttaa Viroa mahdollisuuksien mukaan. Suomi antoi Virolle aseita ja 20 miljoonan markan rahalainan. Tämän lisäksi hallitus antoi luvan vapaaehtoisten värväykseen Suomesta. (Zetterberg 1977)

Talvella 1918–1919 syntyi Suomessa valtava Viro innostus, jota osaltaan lietsoi laaja lehtikirjoittelu sekä eri tahojen järjestämät virolaista kulttuuri esittelevät tapahtumat. Joulukuussa perustettiin Viron avustamisen päätoimikunta, joka ryhtyi värväämään vapaaehtoisia Viron avuksi. Eri puolelle Suomea avattuihin värväyspisteisiin ilmoit-tautui lyhyessä ajassa lähes 10 000 miestä, joista Viroon saatiin lähetetyksi n. 3 700. (Rausmaa 2007)

Suomalaiset vapaajoukot osallistuivat Narvan vapauttamiseen tammikuussa 1919 ja Etelä-Viron puhdistamiseen bolshevikkijoukoista helmikuussa. Suomalaisia kaatui Viron vapaussodassa yli 150 ja n. 250 haavoittui. Vapaaehtoiset kasvattivat suomalaisten mainetta urheina sotilaina, mutta eivät valitettavasti sivistyskansana. Rintamalla osoi-tetun sotilaskunnan vastapainoksi monet vapaaehtoiset syyllistyivät vapaa-aikanaan juopotteluun ja varkauksiinkin. Lieveilmiöistä huolimatta suomalaisten ja virolaisten toisiaan kohtaan tuntema sympatia ei ilmeisesti koskaan aiemmin ollut niin laajaa kuin Viron vapaussodan aikana. (Niinistö 2005)

3.3. Rakkautta ja perheriitoja

Suomen ja Viron hallitusten kiinnostus poliittiseen yhteistyöhön alkoi vähetä vuoden 1919 aikana. Suomi torjui Viron valtioliittoehdotukset ja Viro alkoi huolestua Suomen yhä kasvavista taloudellisista pyyteistä. Syksystä 1919 alkaen käytiin kuitenkin sään-nöllisiä neuvotteluja ulkoministeritasolla Suomen, Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan kesken. Nämä yhteistyöpyrkimykset huipentuivat Varsovassa vuonna 1922 solmittuun reunavaltiosopimukseen. Ulkoministeri Holstin allekirjoittamaa sopimusta ei Suomen eduskunta kuitenkaan suostunut ratifioimaan. Oikeisto katsoi sopimuksen olevan Saksaa vastaan suunnattu ja vasemmisto taas piti sitä liian hyökkäävänä Neuvosto-Venäjää kohtaan. (Roiko-Jokela 1995)

Sen sijaan epävirallisella puolella suomalais-virolaiset kulttuurisuhteet alkoivat lisääntyä nopeasti. Suhteiden selkärangaksi muodostui sotienvälisenä aikana tiiviit eri ammattiryhmien väliset yhteydet, mm. suomalaisten opettajien, lakimiesten, lääkärien ja kirjailijoiden etujärjestöt solmivat yhteistyösopimukset vastaavien virolaisten järjes-töjen kanssa. Heimohengen innostamina solmittiin tiiviit yhteydet mitä erilaisimpien kansalaisjärjestöjen ja seurojen välillä yli Suomenlahden, esimerkkinä mainittakoon työväenyhdistykset, nuorisoseurat ja suojeluskunnat.

Ammattiryhmistä institutionaalisia suhteita solmivat ensimmäisinä opettajat. Helsingissä järjestettiin valtakunnallinen opettajainkokous kesäkuussa 1919. Koko-uksen lopuksi päätettiin tehdä tutustumismatka Tallinnaan, vaikka Viron vapaussota oli vielä täydessä käynnissä. Päätös syntyi spontaanisti ja opettajainkokouksen 2 000 osanottajasta 1 500 ilmoittautui Tallinnan matkalle. Tämän kokoisen joukon kuljetus yli lahden onnistui vasta, kun Suomen valtiolta oli saatu jäänsärkijä ”Väinämöinen”

avustamaan kuljetuksessa. Muutamaa kuukautta myöhemmin virolaiset opettajat tekivät vastavierailun Helsinkiin 750 opettajan voimin.

Näiden vierailujen jatkona järjestettiin yhteissuomalainen koulukokous Helsingissä vuonna 1921. Siihen osallistui yli 700 suomalaista, 500 virolaista ja viisi unkarilaista opettajaa. Kiinnostus tällaista heimotapaamista kohtaan oli suurta myös koulumaailman ulkopuolella, ja siksi seuraava kokous järjestettiin Suomalais-ugrilaisen kulttuurikongressin nimisenä Tallinnassa vuonna 1924. Kolmipäiväiseen tapahtumaan osallistui opettajien lisäksi laaja kirjo eri ammattiryhmien ja kulttuurielämän edustajia, yhteensä n. 1500 heimoharrastajaa. Saman verran osallistujia oli myös Budapestin 1928, Helsingin 1931 ja Tallinnan 1936 kulttuurikongresseissa. (Rausmaa 2007)

Suomalais-virolainen tieteellinen yhteistyö, joka oli kansallisten tieteiden alalla lähtenyt käyntiin jo 1800-luvulla, nousi uudelle tasolle Viron ja Suomen itsenäistyttyä. Virolaiset ryhtyivät muuttamaan venäläistettyä Tarton yliopistoa kansalliseksi opinahjoksi, mutta virolaisia tiedemiehiä oli liian vähän. Apua haettiin ulkomailta ja ennen kaikkea Suomesta. Kun Tarton yliopisto avattiin syksyllä 1919 virolaisena yliopistona, siellä aloitti työnsä neljä suomalaista professorina: Kalle Väisälä matematiikan, J. G. Granö maantieteen, Lauri Kettunen itämerensuomalaisten kielten ja A. R. Cederberg historian professorina. Seuraavina vuosina professoreina toimi neljä muutakin suomalaista ja dosenttina kansatieteen tutkija Ilmari Manninen, joka toimi useita vuosia myös Viron kansallismuseon johtajana. (Zetterberg 2007)

Kaikkein aktiivisimpia suomalais-virolaisten suhteiden vaalijoita olivat kuitenkin ylioppilaat. 1920-luvun alussa syntyi sekä Tarttoon että Helsinkiin Suomalais-virolaiset ylioppilasklubit ja vuodesta 1925 alkaen ryhdyttiin viettämään vuosittaisia suomalais-virolaisia ylioppilaspäiviä, joille osallistui satoja ylioppilaita. 1920- ja 30-lukujen vaihteessa solmivat kaikki Helsingin yliopiston suomenkieliset osakunnat ystävyysseppimuksen jonkun tarttolaisen opiskelijajärjestön kanssa. Opiskelijavaihto Helsingin ja Tarton välillä oli vilkasta ja sitä tukivat rahallisesti opiskelijajärjestöjen lisäksi myös yliopistot ja valtiovalta. Vaikka virallisessa ulkopoliitikassa Baltian suunta joutuikin vastatuuleen niin näin ei käynyt ylioppilasulkopoliitikassa. Vuodesta 1923 alkaen opiskelijat ryhtyivät järjestämään säännöllisiä suurkonferensseja Suomen, Viron, Latvian ja Liettuan ylioppilasjärjestöjen välillä. Ylioppilaat tuomitsivatkin toistuvasti Suomen virallisen ulkopoliitiikan. (Nygård 1978)

Edellä esitetyn valossa on luonnollista, että myös matkailu Suomen ja Viron välillä oli ajan oloihin nähden erittäin vilkasta. Säännöllinen matkustajalaivayhteys Suomen ja Viron välille oli avattu jo 1837 ja sotien välisenä aikana liikennöi Suomenlahden yli kesäisin parhaimmillaan kuusi eri matkustajalaivaa. Myös Suomen ensimmäinen säännöllinen lentoreitti avattiin Helsingin ja Tallinnan välille vuonna 1924. Valtiovaltakin pyrki helpottamaan matkustusta veljesmaahan ja vuonna 1929 poistettiin passi- ja viisumipakko Suomen ja Viron väliltä, mikä oli harvinaista 1920-luvun Euroopassa.

Matkailun ja heimoyhteyksien lisäksi myös lainvastainen suomalais-virolainen yhteistyö kukoisti. Vuonna 1919 voimaan tullut kieltolaki ei suinkaan tehnyt suoma-

laisista raittiita. Virossa taas oli pitkät perinteet alkoholin laajamittaisella tuotannolla vientiä varten. Aiemmin pääasiallinen vientialue oli ollut Venäjä, mutta Viron itsenäistyttyä vienti sinne tyrehtyi. Vuonna 1919 kysyntä ja tarjonta kohtasivat Suomenlahdella. Pirtun salakuljetus kehittyi todella laajamittaiseksi liiketoiminnaksi, johon osallistui tuhansia ihmisiä lahden molemmin puolin. Kaikista rajoitustoimista huolimatta salakuljetus loppui vasta vuonna 1932, kun Suomi kumosi kieltolain. (Sammet 1992)

Salakuljetus ei suinkaan ollut ainut seikka, joka aiheutti ongelmia suomalais-virolaisissa suhteissa sotien välisenä aikana. Niinkin myönteisellä tapahtumalla kuin suomalaisten osallistumisella Viron vapaussotaan oli myös negatiivisia vaikutuksia. Suomalaisten avun merkitys nimittäin arvioitiin eri tavoin eri puolella Suomenlahtea: suomalaiset mielellään katsoivat apunsa ratkaiseen koko Viron vapaussodan, virolaiset taas pitivät saavutettua voittoa ensisijassa oman armeijansa saavutuksena. Tämä johti siihen, että Suomen puolella virolaisia usein pidettiin kiittämättöminä, Viron puolella taas katsottiin suomalaisten väheksyvän Viron armeijan saavutuksia. (Walter 1992)

Pahin konflikti, tai oikeammin konfliktien sarja liittyi Viron vapaussoturien liiton toimintaan ja sen Suomesta saamaan tukeen. Vapaussoturien liitto perustettiin alunperin veteraanien etuja ajamaan, mutta se tuli valtakunnan politiikkaan mukaan 1920-luvun lopulla. Liike oli poliittiselta profiililtaan hyvin lähellä suomalaista Lapuanliikettä. Vapaussoturien liikkeen jatkuva kannatuksen kasvu huolestutti Viron pääministeriä, riigivanem Konstantin Pätsiä, joka keväällä 1934 lakkautti liikkeen syyttäen sitä vallankaappaushankkeista. Pian myös muiden poliittisten puolueiden toiminta kiellettiin. Näin Päts itse tosiasiallisesti teki vallankaappauksen. Taustatukena hänellä oli kenraali Johan Laidoner ja hänen kauttaan myös Viron armeija. Suomessa paheksuttiin laajasti Pätsin itsevaltaisia otteita ja erityisen närkästyneitä olivat Isänmaallisen Kansanliikkeen ja Akateemisen Karjala seuran kannattajat, jotka kokivat vapaussoturit hengenheimolaisikseen. (Sepp 1992; Rausmaa 2007)

Pohjalaiset osakunnat, jotka olivat erityisen AKS-mielisiä, protestoivat Vapaussoturien liiton lakkauttamista vastaan osallistuessaan keväällä 1934 Tartossa ystävyysjärjestönsä Eesti Üliõpilaste Seltsin juhliin. Pohjalaisten edustajat olivat frakin sijasta pukeutuneet IKL-uniformuun ja pitivät puheen, jossa he tuomitsivat kiivaasti Pätsin hallinnon. Eesti Üliõpilaste Seltsin jäsenet olivat pääasiassa Pätsin kannattajia ja suomalaiset puhujat buuattiin alas puhujankorokkeelta. Vielä samana päivänä pohjalaiset ylioppilaat karkotettiin Virosta syytettynä valtionvastaisen propagandan levittämisestä. Tämä oli jo skandaali, jonka vaikutukset tuntuivat laajalti opiskelijamaailman ulkopuolellakin. Seuraavan vuoden kuluessa suomalais-virolaisten suhteiden aallonpohja vain syveni. (Sepp 1992)

Vuoden 1934 syksyllä vapaussoturien vangittu johtaja Artur Sirk pakeni vankilasta suomalaisten avustuksella ja sai väliaikaisen oleskeluluvan Suomesta. Tämä aiheutti lukuisia vastalauseita Virossa ja asia vain paheni, kun vapaussoturit yrittivät Suomesta

käsin ja suomalaisten avustamana vallankaappausta. Kaappausyritys epäonnistui ja Sirk pakeni Länsi-Eurooppaan. Kun hän sitten kuoli epäselvissä olosuhteissa Luxemburgissa, monet suomalaiset syyttivät Viron salaista poliisia Sirkin murhasta. Sirkin ruumis tuotiin Suomeen ja haudattiin Helsingissä juhlallisina menoin, mm. AKS osallistui hautajaisiin in corpore. (Roiko-Jokela 1997)

Suomen hallitus luonnollisesti tuomitsi oikeistonuorten toiminnan, mutta useat vastuulliset poliitikot katsoivat, että jotain muutakin täytyisi tehdä maiden välisten suhteiden lämmittämiseksi. Helmikuussa 1936 Helsingissä perustettiin Suomalais-Virolainen Seura, jonka puheenjohtajaksi valittiin eduskunnan puhemies Kyösti Kallio. Seuran hallitukseen kuului muitakin merkittäviä poliitikkoja kuten J. K. Paasikivi ja nuoria nousevia kykyjä, kuten J. V. Sukselainen ja Urho Kekkonen. Kun Kallio valittiin tasavallan presidentiksi, Kekkosesta tuli seuran puheenjohtaja vuosiksi 1938–1944. (Lilja 2006)

Suomalais-Virolaisen Seuran aloitteesta Suomessa ryhdyttiin suunnittelemaan sopimusta kulttuurialan yhteistyöstä Viron kanssa. Kesällä 1936 pidettiin järjestyksessään viides Suomalais-Ugrilainen kulttuurikongressi. Suomen aloitteesta maiden välisten kulttuurisopimusten solmiminen otettiin kongressin esityslistalle. Kongressin sopimuksia puoltavan päätöksen jälkeen alkoi asian virallinen valmistelu. Lopullisesti asiasta sovittiin Suomen ulkoministeri Rudolf Holstin Viron-vierailun yhteydessä elokuussa 1937.

Halua suomalais-virolaisten suhteiden lämmittämiseen näytti olleen molemmilla osapuolilla. Syyskuussa 1937 saatiin lopulta solmittua pitkään neuvoteltu lisäsopimus Suomen ja Viron väliseen kauppasopimukseen. (Rausmaa 2015) Syksystä 1936 asti valmisteltu kulttuurisopimus allekirjoitettiin opetusministeri Aleksander Jaaksonin Suomen-vierailun yhteydessä 1. joulukuuta 1937. Sopimuksen ratifiointiprosessi vei aikansa ja sopimusta ryhdyttiin soveltamaan käytäntöön vasta syksyllä 1938.

Sopimustekstin johdannossa todetaan, että tämän sopimuksen tarkoituksena on ”halu lujittaa molempien veljeskansojen sivistyksellisiä suhteita”. Sopimuksessa on kaikkiaan 18 artiklaa, joissa esitellään niitä yhteistyön muotoja, joilla sivistyksellisiä suhteita lujitettaisiin. Suurin osa näistä 80 vuotta vanhoista artikloista on ajankohtaisia vielä nykyäänkin, esim. kulttuurivaihtoa ja tieteellistä yhteistyötä koskevat, mutta muutamassa kohdin näkyy selvästi sopimuksen solmimisaikana vallinneet jännitteet.

Artiklassa 7 molempien maiden hallitukset pitävät tärkeänä, että koulukirjoissa kerrotaan toisen sopimusmaan kulttuurista, elämästä ja oloista totuudenmukaisesti ja ystävällisessä hengessä. Artiklassa 6 puolestaan luvataan tukea opiskelijoiden ja muunkin nuorison opintomatkoja veljesmaahan sekä kaikenlaista opiskelijavaihtoa. Samalla kuitenkin korostetaan, että stipendiaattien ja opiskelijayhteistyöhön osallistuvien tulee olla kelpollisia edustamaan maataan. Viralliseen sopimukseen tuskin olisi voitu kirjata suorempaa viittausta suomalaisten AKS-henkisten opiskelijoiden käyttäytymiseen Virossa. (Zetterberg 2017)

3.4. Sotavuodet

Marraskuussa 1939 syttynyt talvisota merkitsi uutta iskua suomalais-virolaisille suhteille. Viro taipui syksyllä 1939 Neuvostoliiton painostuksen edessä ja luovutti puna-armeijalle useita tukikohtia alueeltaan. Näistä tukikohdista Neuvostoliitto teki talvisodassa pommituslentoja Suomeen, mikä luonnollisesti herätti suuttumusta Suomessa. Viron kansan myötätunto oli kyllä täysin Suomen puolella, tästä kertovat hyvin Suomen Tallinnan lähetystöön saapuneet lukuisat raha- ja tavaralahjoitukset. Virolaisia vapaaehtoisiaakin ilmoittautui runsaasti Suomen lähetystöön ja useita kymmeniä lähti oma-aloitteisesti Suomeen vapaaehtoisiksi. (Jõgi 1996; Pekkarinen 2015)

Talvisodan jälkeen Viro tarjosi vielä auttavan kätensä sodan tuhoista kärsivälle Suomelle. Maiden välille solmittiin uusi Suomelle edullinen kauppasopimus, jonka mukaan Suomella oli oikeus ostaa Virosta luotolla tavaraa miljoonan dollarin arvosta. Lisäksi Viro tarjosi sodasta kärsineille suomalaislapsille kesänviettopaikkoja. Ensimmäinen 100 lapsen erä oli juuri saapunut Viroon, kun Neuvostoliitto miehitti maan kesäkuun puolivälissä 1940. (Rausmaa 1996)

Mielenkiintoisena episodina kannattaa vielä mainita presidentti Konstantin Pätsin 30. heinäkuuta 1940 Suomelle tekemä valtioliitto-ehdotus. Päts toimitti ehdotuksen Suomen Tallinnan-lähettiläälle saman päivän aamuna, jolloin hänet vangittiin ja kyyditettiin Venäjälle. Päts siis palasi valtiomiesuransa lopussa samaan ehdotukseen, jonka hän oli tehnyt 22 vuotta aiemmin aloittaessaan Viron valtiolaivan luotsaamisen. Ehdotuksella ei kuitenkaan ollut vaikutusta tapahtumien kulkuun. Suomen ja Viron suhteet katkesivat virallisesti 6.8.1940, kun Viro liitettiin "neuvostokansojen perheeseen". (Rausmaa 1996)

Vaikka viralliset suhteet katkesivat, kaikki suomalais-virolainen yhteistyö ei suinkaan loppunut. Talvisodan aikana Suomeen siirtyneistä virolaisista muodostettiin jatkosodan alettua ERNA:ksi kutsuttu erikoisyksikkö, jonka Suomen sotilastiedustelu toimitti moottoriveneillä ja lentoteitse heinäkuussa 1941 Viroon. ERNA suoritti menestyksekkäästi häirintä- ja tiedustelutehtäviä puna-armeijan selustassa siihen asti, kunnes saksalaiset joukot saapuivat Viroon. (Jõgi 1996)

Kun Saksa valloitti Baltian kesällä 1941, Virossa pääosa kansasta piti saksalaisia vapauttajina ja toivoi maan itsenäisyyden palauttamista. Saksa kuitenkin piti Viroa valloitetuna Neuvostoliiton alueena, eikä suostunut keskustelemaan itsenäisyyden palauttamisesta. Saksalaiset muuttuivatkin nopeasti virolaisten silmissä vapauttajista miehittäjiksi. Kun Saksa ryhtyi mobilisoimaan virolaisia miehiä, eivät kaikki suinkaan olleet halukkaita palvelemaan Saksan riveissä. (Zetterberg 2007)

Vuosina 1942–1944 noin 3 500 virolaista tuli yli Suomen lahden ja ilmoittautui vapaaehtoiseksi Suomen armeijaan. Tavoitteena heillä oli taistella päävihollistaan Neuvostoliittoa vastaan Suomen maaperällä ja sopivan ajankohdan tullen palata Viroon taistelemaan maan itsenäisyyden puolesta. Helmikuussa 1944 Suomessa perustettiin virolaisille oma yksikkö, JR 200. Virolaiset osallistuivat kesän 1944 torjuntataisteluihin

aluksi Viipurin lohkolla ja myöhemmin Vuoksen suunnalla. Suomen puolesta kaatui lähes 200 virolaisnuorukaista ja satoja haavoittui. (Walter 1992)

Elokuussa 1944 yli 2 000 virolaista palasi takaisin kotimaahansa, kun puna-armeijan hyökkäys ulottui Viroon asti. Heidän tehtävänsä oli kuitenkin toivoton. Saksan armeijan vetäydyttyä Virosta joutuivat myös virolaiset sotilaat pakenemaan länteen tai hajaantumaa metsiin. Tämä syntynyt laaja vastarintaliike, joka tunnetaan metsäveliliikeen nimellä, oli merkityksellinen myös Suomelle. 1950-luvun alkuun asti jatkunut sissisota Virossa oli elävänä muistutuksena Kremlille siitä, mikä sitä todennäköisesti olisi odottanut Suomessakin, jos maa olisi pyritty miehittämään. Kun aseellisen vastarinnan tukahduttaminen alueeltaan ja väestöltään pienessä Virossa osoittautui vaikeaksi, voi vain kuvitella kuinka paljon vaikeampaa se olisi ollut Suomen kohdalla. (Laar 1993)

3.5. Hiljainen aika

Kun jatkosota päättyi Suomen ja Neuvostoliiton väliseen aselepoon syyskuussa 1944, suomalais-virolaisissa suhteissa alkoi yli kymmenen vuotta kestänyt hiljaisuus. Vaikka virallisesti kaikki kanssakäyminen lakkasi, tapahtui kulisien takana yhtä ja toista. Suomen armeijassa palvelleista virolaisista vapaaehtoisista oli maahan jäänyt lähes 800, joista osalla oli perheetkin Suomessa. Nämä ihmiset ja paljon muitakin Suomeen sodan aikana tulleita virolaispakolaisia toimitettiin vähin äänin Ruotsiin syksyn 1944 ja vuoden 1945 kuluessa.

Virossa pakeni ihmisiä Suomeen aina 1950-luvun alkupuolelle asti ja Suomesta näitä ihmisiä autettiin pääsemään edelleen Ruotsiin. Kiinni jäi vain harvoja, joten ilmeisesti toiminta tapahtui ainakin jossain määrin Suomen viranomaisen myötävaikutuksella. Kiinnijääneet ja joitain Suomessa pysyvästikin asuneita virolaisia luovutettiin 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa Neuvostoliittoon. (Pekkarinen 2005) Toisilta luovutetuilta jäi perhe Suomeen ja vuonna 1948 Suomalaisuuden liitto perusti ns. Eestiläisrahaston, josta jaettiin yli miljoona markkaa avustuksina luovutettujen virolaisten omaisille. 1950-luvulla suomalaiset estofiilit kokosivat Kerttu Mustonen-Hukin johdolla vironkielisen aapisen, joka painettiin Helsingissä ja toimitettiin Ruotsiin pakolaisvirolaisten lasten tarpeisiin. Pakolaisvirolaisten taiteilijoiden näyttelyitä järjestettiin Helsingissä parikin kappaletta 1950-luvun aikana. (Rausmaa 2007)

Uusi vaihe suomalais-virolaisissa suhteissa alkoi, kun Suomen ja Neuvostoliiton välille solmittiin tieteellis-tekninen yhteistyösopimus vuonna 1955. Sopimusta ryhdyttiin soveltamaan myös Suomen ja Neuvosto-Viron suhteisiin ja vuonna 1956 alkoi maiden välillä tieteellisten- ja kulttuurivaltuuskuntien vaihto. Käytännössä koko Suomen ja Viron välinen kulttuurivaihto keskitettiin Suomi-Neuvostoliitto-Seuraan perustettuun Eesti-jaostoon. Viime kädessä tämä tarkoitti sitä, että Moskova kontrolloi kaikkea virallista suomalais-virolaista yhteistyötä. (Ylönen 1997)

Suomi-Neuvostoliitto-Seuran aktivoituttua Viro-suhteissa, pakolaisvirolaiset ja Neuvosto-Viro alkoivat kilpailla suomalaisen yleisön huomiosta. Esimerkiksi vuonna 1957, kun Säätytalossa järjestettiin neuvostovirolaisen kirjallisuuden näyttely, jonka avasi opetusministeri Johannes Virolainen, avattiin samanaikaisesti Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kirjastossa pakolaisvirolaisen kirjallisuuden näyttely. Vastaavasti vuonna 1967 Helsingissä vietetyn Neuvosto-Viron kulttuuriviikon jälkeen avattiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa ulkovirolaisen kirjallisuuden näyttely ja eräässä galleriassa järjestettiin ulkovirolaisen taiteen näyttely. (Rausmaa 2007)

3.6. Presidentti Kekkonen Viron-vierailu ja suhteiden vilkastuminen

Presidentti Urho Kekkonen Viron-vierailu vuonna 1964 muodostui vedenjakajaksi suomalais-virolaisissa suhteissa. Virolaiset kokivat vierailun moraalisen tuenosoituksena ja merkinä siitä, ettei Suomi ollut unohtanut heitä. Kekkonen pitämät vironkieliset puheet, joissa hän korosti virolaiskansallisen kulttuurin vaalimisen tärkeyttä, niin ikään rohkaisivat venäläistämispaineen alla kamppailevia virolaisia. Presidentin vierailun seurauksena Suomen ja Viron väliset suhteet vilkastuivat huomattavasti, kun taas suomalaisten suhteet ulkovirolaisiin jäivät vähemmälle. (Graf 2004)

Palattuaan Virosta keväällä 1964 Kekkonen kutsui luokseen Tamminiemeen useita tunnettuja Viron ystäviä. Kekkonen painotti heille, että jos virolaisuutta halutaan tukea, niin tuki on kohdistettava Neuvosto-Viroon, sillä pakolaisvirolaiset sulautuisivat väistämättä uusien kotimaidensa valtaväestöön. Kekkonen sanoi saaneensa lupauksia Suomen ja Viron välisen kanssakäymisen laajentamisesta, mutta ehtona oli, että suomalaiset katkaisisivat suhteensa ulkovirolaisiin järjestöihin. Kekkonen vielä erikseen painotti, että on Suomen kansallisen edun mukaista tukea virolaisuuden säilymistä Virossa. (Lilja 2006)

Kekkonen puhuttelun seurauksena useat suomalaiset järjestöt katkaisivat ainakin julkiset suhteensa pakolaisvirolaisten organisaatioihin. Tämä näytti tyydyttävän Moskovaa: Helsingin ja Tarton yliopistojen välillä saatiin aloittaa opiskelijavaihto ja seuraavana vuonna avattiin laivayhteys Helsingin ja Tallinnan välille. Ilman Moskovan lupaa tämä ei olisi ollut mahdollista. Pari vuotta myöhemmin järjestettiin jo edellä mainittu Neuvosto-Viron kulttuuriviikko Suomessa ja vuonna 1968 Suomen kulttuuriviikko Virossa. Suomen valtiovallan panostuksesta Suomen ja Neuvosto-Viron suhteisiin kertoo sekin, että vuonna 1969 100-vuotislaulujuhlille Tallinnaan lähti Suomesta laaja virallinen valtuuskunta pääministeri Mauno Koiviston johdolla. (Salokannel 1998)

Säännöllisen laivaliikenteen aloittaminen Helsingin ja Tallinnan välillä kesällä 1965 avasi suomalaisille mahdollisuuden tehdä turistimatkoja Viroon. Virolaisten matkailu

Suomeen oli 1960-luvulla olematonta ja pysyi vähäisenä aina 1980-luvun loppupuolelle saakka. Pääsyy tähän oli Neuvostoliiton haluttomuus myöntää matkustuslupia kansalaisilleen. Totalitaarisena maana Neuvostoliitto ei voinut hyväksyä vapaata tiedonkulkua ja suhtautui siksi äärimmäisen epäluuloisesti kansalaistensa kontakteihin ulkomaalaisten kanssa.

Tallinnassa suomalaisturisteja valvottiin tarkasti, eikä heidän ollut helppo luoda kontakteja tavallisiin virolaisiin. Ulkomaalaisten kanssa asioineet virolaiset joutuivat yleensä kuulusteluihin, joissa heidän täytyi selvittää keiden kanssa he olivat olleet tekemisissä, mistä oli keskusteltu ja mitä poliittista kantaa vieraat edustivat. Kattava kontrolli alkoi murtua vasta 1970-luvun lopulla lisääntyneiden matkustajamäärien myötä. Suomen ja Viron välillä tehtiin 1960-luvun lopulla parikymmentätuhatta matkaa vuodessa, mutta 1980-luvun alussa jo n. 200 000. Näin suurten matkailijamäärien tarkkaan seurantaan ei enää suurenkaan maan salaisen poliisin voimavarat riittäneet. Henkilökohtaiset siteet, joita vaikeuksista huolimatta matkailun myötä solmittiin, olivat tärkeitä molemmille osapuolelle. Niiden kautta välittyi Viron suljettuun yhteiskuntaan tietoa ulkomaailmasta ja toisaalta suomalaiset saivat ensikäden tietoja niistä olosuhteista, joissa Virossa elettiin. (Graf 2004)

Tiedonsaannin näkökulmasta Suomen televisio ja radio olivat virolaisille suomalaisia turistejakin tärkeämpiä. Muita länsimaisia televisiolähetyksiä ei Virossa näkynyt ja kielitaidon puute usein rajoitti muiden länsimaisten radioasemien kuuntelua. Myös erilaiset Suomen ja Viron radion ja television yhteishankkeet, kuten Sävelsilta-musiikkiohjelmat ja useat tietovisat saivat suuren suosion Virossa. Neuvostoviranomaisten mielestä suosio oli liiankin suurta ja osa ohjelmista jouduttiin Moskovan vaatimuksesta lopettamaan.

Suomen television vaikutusta virolaiseen yhteiskuntaan ja jopa laulavan vallankumouksen syntyyn ei ole syytä aliarvioida. Television kautta saadut tiedot tapahtumista Länsi-Euroopassa olivat varmasti osaltaan nostamassa ekologisia kysymyksiä esille Virossakin 1980-luvun puolivälissä. Laulavaan vallankumoukseen ja Viron uudelleenitsenäistymiseen johtanut liikehdintä sai alkunsa juuri ympäristötuhojen vastustamisesta. (Rausmaa 2007)

3.7. Laulava vallankumous ja Suomi

Neuvostoliiton talous oli ajautunut täydelliseen umpikujaan 1980-luvulle tultaessa. Tätä umpikujaa avaamaan nostettiin Mihail Gorbatsšov Neuvostoliiton johtoon vuonna 1985. Talouden tervehdyttämiseksi Gorbatsšov aloitti uudistus- ja avoimuuspolitiikan, perestroikan ja glasnostin. Olojen vapautumista käyttivät niin virolaiset kuin monet muutkin alistetut neuvostokansat omien kansallisten päämääriensä ajamiseen. (Tämän koko luvun lähteenä Rausmaa 2013)

Virossa liikehdintä alkoi ympäristökysymysten tiimoilta jo vuonna 1986 ja nopeasti julkiseen keskusteluun nousivat monet muutkin vaietetut asiat: Viron venäläistäminen, historian väärentäminen, Saksan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksen salainen lisäpöytäkirja vuodelta 1939 jne. Viron taidealojen liitot politisoituivat ja arvostelivat keväällä 1988 voimakkaasti Viron kommunistista puoluetta (EKP). Samaan aikaan Virossa ryhdyttiin perustamaan uusia puolueita ja kansanliikkeitä, joista tärkeimpiä olivat kansanrintama ja muinaismuistoyhdistys. Kesällä 1988 kymmeniä tuhansia ihmisiä alkoi kokoontua spontaanisti Tallinnan laululavalle laulamaan Neuvosto-Virossa kiellettyjä isänmaallisia lauluja: laulava vallankumous oli syntynyt.

Kehitys näytti karkaavan kokonaan Viron kommunistisen puolueen kontrollista ja siksi Gorbatsšov vaihtoi Viron kommunistisen puolueen johdon. Uusi puoluejohtaja Vaino Väljas yritti saada tilannetta hallintaan ryhtymällä ajamaan samoja asioita kuin kansanrintama ja taidealojen liitotkin. Viron kielen asemaa ryhdyttiin parantamaan, Viron itsemääräämisoikeutta laajentamaan ja hallintoa uudistamaan oman valtion suuntaan. EKP:n tavoitteena oli kehittää omia, neuvostojärjestelmästä erillisiä hallinto- ja talousrakenteita. Lopullisena päämääränä oli rakentaa Virosta länsimainen markkinatalousmaa, demokraattinen oikeusvaltio, jossa olisi vapaa kansalaisyhteiskunta. Virallisesti tätä kaikkea tehtiin vuosina 1988–1989 perestroikan nimissä.

Keväällä 1990 järjestettiin korkeimman neuvoston vaalit, joissa ensi kertaa ehdokkaita asettivat muutkin tahot kuin kommunistinen puolue. Vaaleissa kansanrintama sai murskavoiton ja valtaan nousi pääministeri Edgar Savisaaren hallitus. Se jatkoi Väljaksen kaudella aloitettua oman valtion rakennusprojektia, mutta ei enää perestroikan nimissä, vaan avoimena päämääränään täysi valtiollinen itsenäisyys.

Edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi Viro tarvitsi apua lähes kaikilla yhteiskuntaelämän osa-alueilla ja tätä apua toivottiin juuri Suomelta. Viro halusi ennen kaikkea asiantuntija-apua, koulutusta ja työharjoittelua Suomessa, niin nuorille kuin hallinnon ja talouselämän edustajillekin. Virossa tarvittiin myös kaikkea mahdollista materiaaliapua traktoreista konttorikoneisiin. Lisäksi Viro toivoi matkustamisen helpottamiseksi Suomelta Tallinnaan toimivan viisumipalvelun sekä mahdollisuutta perustaa jonkinlainen Viron edustusto Helsinkiin. Tätä kaikkea Viro sai Suomelta vuosina 1989–1991.

Suomalais-virolaisen yhteistyön aloittamisesta sovittiin Helsingissä helmikuun alussa 1989 Viron kakkosmiehen Mikk Titman ja presidentti Mauno Koiviston välisissä neuvotteluissa. Jo ennen niitä Suomi oli epävirallisesti ilmoittanut Moskovaan aikovansa ryhtyä tiivistämään kulttuuriyhteistyötä Viron kanssa. Viron avustustoiminnan johtaminen annettiin kulttuuriministeri Anna-Liisa Kasurisen vastuulle ja opetusministeriöstä tuli Suomen Viro-suhteiden pääkoordinaattori. Opetusministeriön alaisuudessa avustaminen saatiin näyttämään epäpoliittiselta kulttuuriyhteistyöltä, jota ei voinut pitää sekaantumisena Neuvostoliiton sisäisiin asioihin.

Kevästä 1989 alkaen kaikki suomalaiset oppilaitokset avattiin virolaisille opiskelijoille ja virolaisia ryhdyttiin myös ottamaan julkishallinnon täydennyskoulu-

tuskursseille. Lisäksi virolaisille räätelöitiin erillisiä täydennyskoulutuskursseja ja tarjottiin harjoittelupaikkoja julkishallinnon eri sektoreilla. Muut ministeriöt kuin opetusministeriö eivät tehneet suoraa yhteistyötä virolaisten ministeriöiden kanssa, vaan delegeivat avustustoiminnan hallinnon alemmille tasoille. Valtion ja kuntien virastoissa ja laitoksissa järjestettiin konttorikoneiden ja toimistotarvikkeiden keräyksiä Viroa varten. Maatalouskeskukset aloittivat yhteistyön Viron maatalousministeriön kanssa ja saivat kerättyä huomattavan määrän maatalouskoneita Viroon lähetettäväksi. Koneista sekä laajasta asiantuntija-avusta oli merkittävää hyötyä, kun Viro ryhtyi muuttamaan kollektiivimaatalousjärjestelmäänsä yksityistiloihin perustuvaksi.

Talvella 1989–1990 Suomi laajensi huomattavasti Tallinnassa olevaa Leningradin pääkonsulinviraston alaista viisumipistettä. Siitä tuli käytännössä Suomen edustusto, jossa oli henkilökuntaa yhtä paljon kuin pienimmissä lähetystöissä. Virolaisten matkailua ryhdyttiin helpottamaan suosimalla heitä viisuminannossa ja työlupien saamisessa Suomeen. Vuonna 1988 virolaisille myönnettiin 4 200 viisumia Suomeen, seuraavana vuonna 44 500 ja vuonna 1990 jo 94 000.

Opetusministeriö delegoi varovaisuussyistä poliittisluonteisen tukensa Viron kolmannelle sektorille. Apuorganisaatioksi valittiin Tuglas-seura ry, vuonna 1982 perustettu pieni kansalaisjärjestö, jonka päämääränä oli tehdä virolaista kulttuuri tunnetuksi Suomessa. Ministeriö ryhtyi rahoittamaan seuran toimintaa helmikuussa 1989 ja osoitti sille toimistotilat Mariankadulta, ministeriön naapurikorttelista. Tuglas-seuran toimistosta muodostui Viron epävirallinen edustusto ja virolaisten tukikohtana Helsingissä, juuri sellainen, jota virolaiset olivat toivoneetkin. Seura myös avusti vuosina 1989–1991 useita tuhansia virolaisia tarjoamalla ilmaista majoitusta Helsingissä sekä maksamalla matka-avustuksia ja päivärahoja.

Viron ulkoministeri Lennart Meri sai erityisen paljon apua Tuglas-seuralta. Seura järjesti Merelle pysyvän asunnon Helsingissä, maksoi hänen ulkomaanmatkojaan ja hankki hänelle matkapuhelimen, jotka olivat tuolloin vielä harvinaisia. Meri vieraili seurassa lähes kuukausittain ja kaikki muutkin virolaisministerit pitivät Suomessa vieraillessaan seuran toimistoa tukikohtanaan ja järjestivät siellä mm. tiedotustilaisuuksiaan. Kun Virossa järjestettiin maaliskuussa 1991 kansanäänestys itsenäisyydestä, Suomessa asuvien virolaisten äänestyspaikkana toimi Tuglas-seuran toimisto.

Suomen Viron-politiikkaa voisi kuvata kahdella hevosella ratsastamiseksi. Suomi halusi säilyttää hyvät suhteet Moskovan kanssa ja lisäksi mahdollisuuksien mukaan tukea Gorbatschovin uudistuspolitiikkaa. Eduskunnassa vallitsi suuri yksimielisyys siitä, että tätä vaativat Suomen kansalliset edut ja siksi Suomen ulkopoliittinen johto antoi julkisesti tukensa Gorbatschovin pyrkimyksille. Mutta Suomen kansalliset edut vaativat myös virolaisten tukemista. Tästähän Kekkonen oli puhunut jo 1960-luvulla. Koska Moskovan ja Viron pyrkimykset olivat ristiriidassa keskenään, molemmille ei voitu samanaikaisesti antaa avointa tukea. Siksi Suomen valtio tukikin virolaisia vain käytännön avun kautta, jota annettiin kulttuuriyhteistyön puitteissa.

Suomen julkishallinto käytti suomalais-virolaiseen kulttuuriyhteistyöhön vuonna 1989 10-20 miljoonaa markkaa, vuonna 1990 30-50 miljoonaa ja vuonna 1991 jo lähes 100 miljoonaa markkaa. Lisäksi Viro ja virolaiset saivat runsaasti erilaista tukea suomalaiselta kansalaisyhteiskunnalta. Useimmat suomalaiset puolueet tukivat Viroon syntyneitä puolueita antamalla niille koulutusapua ja järjestämällä kansainvälisiä yhteyksiä. Kokoomus ja SDP jopa rahoittivat virolaisten veljespuolueidensa toimintaa. Sadat koulut järjestivät taksvärkkipäiviä Viron hyväksi, ja nopeasti syntyi kymmenittäin suomalais-virolaisia ystävyyskunta- ja ystävyysseurakuntasuhteita, joiden kautta Viroon virtasi avustuksia. Lukuisat järjestöt ja yksittäiset kansalaisetkin keräsivät ja kuljettivat Viroon mitä erilaisinta aineellista apua.

Parhaiten suomalais-virolaisen yhteistyön merkitystä kuvaa se, että laulavan val-lankumouksen aikana Suomen markka alkoi olla Virossa tärkeämpi maksuväline kuin Viron virallinen valuutta rupla. Kun Viro palautti itsenäisyytensä elokuussa 1991, maassa oli käytössä n. 450 miljoonaa Suomen markkaa. Viron otettua kesäkuussa 1992 käyttöön oman valuutan, Viron kruunun, liikkeelle laskettujen kruunujen kokonaismäärä markka-arvoltaan oli n. 400 miljoonaa markkaa.

3.8. Viro ja Suomi 1991–2019

Moskovassa tehty kaappausyritys elokuussa 1991 tuli kaikille yllätyksenä, mutta Viro kykeni käyttämään nopeasti tilaisuutta hyväkseen ja palauttamaan itsenäisyytensä. Tässä auttoi suuresti se, että Viron oman valtion rakennusprojekti oli edennyt jo pitkälle. Ilman Suomelta saatua apua lähtökohdat uuteen itsenäisyyteen olisivat olleet huomattavasti heikommat.

Suomi ja Viro palauttivat viralliset diplomaattisuhteet 29.8.1991. Tämän jälkeen Suomen valtio ei enää peitellyt tukeaan Virolle. Samana päivänä, kun diplomaattisuhteet solmittiin, erilaiset Viron avustamishankkeet siirrettiin opetusministeriötä ulkoministeriön alaisuuteen. Sisällöllisesti suomalais-virolaiseen yhteistyöhön ei tullut suuria muutoksia, mutta sitä ei enää kutsuttu kulttuuriyhteistyöksi vaan lähialueyhteistyöksi. (Rausmaa 2013) Koulutusyhteistyö myös laajeni turvallisuuspolitiikan alalle, kun virolaisia upseereita, aliupseereita, rajavartijoita ja poliiseja ryhdyttiin kouluttamaan suomalaisvoimin. Yhteistyön tiiviyyttä kuvaa sekin, että 1990-luvulla Viron presidentin Lennart Meren adjutantina toimi usean vuoden ajan suomalainen upseeri.

Taloussuhteet kasvoivat niin ikään räjähdysmäisesti. Vuonna 1992 Suomesta tuli Viron suurin kauppakumppani lähes 40 % osuudella maan kauppavaihdosta ja suurimman kauppakumppanin aseman Suomi on säilyttänyt tähän päivään asti. Viron EU-jäsenyyden toteuduttua vuonna 2004 Suomen ja Viron välinen taloudellinen integraatio on syventynyt entisestään. Virossa toimivista ulkomaisista yrityksistä suuri osa on suomalaisia, ja kymmeniätuhansia virolaisia on muuttanut Suomeen työn pe-

rässä. (Rausmaa 2015) Jatkuvasti kasvaneella matkailulla on myös suuri taloudellinen merkitys Virolle, vuonna 2017 tehtiin lähes 10 miljoonaa matkaa yli Suomenlahden. Samalla Helsingin satama nousi maailman vilkkaimmaksi matkustajaliikenteen määrällä mitattuna.

Suomen ja Viron väliset kulttuurisuhteetkin kukoistivat 1990-luvulla. Viron Helsingin-suurlähettiläs Jaak Jõerüüt sanoi vuonna 1994, että on helpompi luetella ne suomalaiset tahot ja järjestöt, joilla ei ole yhteistyösuhteita Vieroon kuin ne, joilla on. Tämä intensiivisen yhteistyön vaihe jatkui 1990-luvun loppupuolelle asti, jonka jälkeen kulttuuriyhteistyö yli Suomenlahden on pikku hiljaa vähentynyt. Tällä kehityksellä on selkeä käänteinen korrelaatio Viron itsenäisyyden vakiintumisen ja vahvistumisen kanssa. Tästä voidaan päätellä, että yksityisenkin sektorin kulttuuriyhteistyön varsinainen tarkoitus on ollut tukea Viroa ja virolaisia. Kun tuen tarve on vähentynyt, niin kulttuurisuhteetkin ovat vähentyneet.

Lopuksi voi esittää kysymyksen, miksi Suomen valtio ja suomalaiset ovat halunneet tukea Viroa ja virolaista kulttuuria? Viime kädessä syy on turvallisuuspolitiikka: Suomen kannalta on edullisempaa, että Suomenlahden eteläranta kuuluu itsenäiselle Viron valtiolle kuin Venäjälle/Neuvostoliitolle. Tästä syystä myös virolaista kulttuuria on haluttu tukea. Jos Viro olisi venäläistynyt ja viron kieli ja kulttuuri kadonnut, niin silloin Viron alueesta olisi tullut lopullisesti ja peruuttamattomasti osa Venäjää. Tämä olisi ollut Suomen kansallisten etujen vastaista ja siksi presidentti Kekkonenkin 1960-luvulla vaati suomalaisia tukemaan virolaisuutta Virossa. Samasta syystä myös Viro on pyrkinyt tukemaan Suomea, silloin kun siihen on avautunut mahdollisuus. Suomen säilyminen itsenäisenä on Viron kansallisten etujen mukaista.

Heimoveljeys on kaunis käsite ja varmasti joissain tilanteissa voidaan myös väittää, että veri on vettä sakeampaa. Näitäkin tukevamman perustan suomalais-virolaiselle yhteistyölle antavat kuitenkin yhtenevät kansalliset edut. Tukemalla toisiamme tuemme samalla myös itseämme. Jos suoraa poliittista tukea ei ole mahdollista antaa, kulttuurin nimissä saattaa silti olla mahdollista antaa tukea, joka tosiasiallisesti on poliittista. Tämä esitys on hyvä päättää sitaattiin Lennart Meren puheesta keväältä 1992, kun hän kiitti Tuglas-seuraa työstä virolaisen kulttuurin hyväksi: ”kulttuuri on aina sidoksissa ulkopoliittikkaan”. (Meri 1995)

Lähteet ja kirjallisuus

- Arjakas, Küllö (2012). *Eesti hümn*. Tallinn: Menu kirjastus.
- Graf, Mati & Heikki Roiko-Jokela (2004). *Vaarallinen Suomi. Suomi Eestin kommunistisen puolueen ja Neuvosto-Viron KGB:n silmin*. Jyväskylä: Minerva.
- Jõgi, Ülo (1996). *Ernan tarina. Suomen tiedustelujoukko Virossa toisen maailmansodan vuosi*. Helsinki: Ajatus.

- Laar, Mart, (toim.) (1989). *Jakob Hurt 1839—1907*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Laar, Mart (1993). *Unohdettu sota. Sissi- ja tiedustelusotaa Virossa toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen*. Jyväskylä: Finnepos.
- Lehti, Marko (1998). Suomi Viron isoveljenä. Suomalais-virolaisten suhteiden kääntöpuoli. Kari Immonen, & Tapio Onnela (toim.) *Suomi ja Viro yhdessä ja erikseen*. Turku: Kulttuurihistoria, Turun yliopisto ja Olavi Paavolainen -seura, 84—115.
- Lilja, Pekka & Kulle Raig (2006). *Urho Kekkonen ja Viro*. Helsinki: Minerva.
- Meri, Lennart (1995). *Tulen maasta, jonka nimi on Viro*. Helsinki: Otava.
- Niinistö, Jussi (2005). *Heimosotien historia 1918—1922*. Helsinki: SKS.
- Nygård, Toivo (1978). *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*. Helsinki: Otava.
- Pekkarinen, Jussi & Juha Pohjonen (2005). *Ei armoa Suomen selkänahasta. Ihmisluovutukset Neuvostoliittoon 1944—1981*. Helsinki: Otava.
- Pekkarinen, Jussi (2015). *Kohtu 4. Suomen Tallinnan-lähetystön historia*. Helsinki. SKS
- Rausmaa, Heikki (1996). *Suomen tasavallan edustus Tallinnassa*. Helsinki.
- Rausmaa, Heikki (2007). *Tuglaksen tuli palaa. Tuglas-seuran ja suomalais-virolaisten suhteiden historiaa*. Helsinki: SKS.
- Rausmaa, Heikki (2013). *Kyllä kulttuurin nimissä voi harrastella aika paljon. Suomen ja Viron poliittiset suhteet keväästä 1988 diplomaattisuhteiden solmimiseen elokuussa 1991*. Helsinki.
- Rausmaa, Heikki (2015). *Neljännesvuosisata suomalais-virolaista talousyhteistyötä. Suomalais-Eestiläinen Kauppayhdistys 1990—2015*. Helsinki.
- Roiko-Jokela, Heikki (1995). *Ihanteita ja reaalipoliitikkaa. Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure —tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918—1922*. Jyväskylä: Gummerus.
- Roiko-Jokela, Heikki (toim.) (1997). *Etelän tien kulkija Vilho Helanen (1899—1952)*. Jyväskylä: Ateena Kustannus.
- Salokannel, Juhani (1998). *Sielunsilta. Suomen ja Viron kirjallisia suhteita 1944—1988*. Helsinki: SKS.
- Sammet, Jaak (1992). Meriyhteydet Suomen ja Viron välillä. Heikki Rausmaa (toim.), *Soomesild, Viron veräjät. Kahdeksan näkökulma suomalais-virolaisiin suhteisiin*. Helsinki.
- Sepp, Helena (1992). Helsingin ja Tarton opiskelijasuhteista 1920- ja 1930-luvulla. Heikki Rausmaa (toim.), *Soomesild, Viron veräjät. Kahdeksan näkökulma suomalais-virolaisiin suhteisiin*. Helsinki.
- Tuomioja, Erkki (2006). *Häivähdys punaista. Hella Wuolijoki ja hänen sisarensa Salme Pekkala vallankumouksen palveluksessa*. Helsinki: Tammi.
- Walter, Hannes (1992). Viron ja Suomen sotilaalliset suhteet 1900-luvulla. Heikki Rausmaa (toim.), *Soomesild, Viron veräjät. Kahdeksan näkökulma suomalais-virolaisiin suhteisiin*. Helsinki.
- Ylönen, Irene (1997). *Suomen sillan rakentajat. Suomen Viro-seurat vuosina 1881—1991*. Jyväskylä.

- Zetterberg, Seppo (1974). *Suomi ja Viron ensimmäiset yleiset laulujuhlat*. Historiallinen aikakauskirja 1974.
- Zetterberg, Seppo (1977). *Suomi ja Viro 1917–1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltio politiikan alkuun*. Helsinki.
- Zetterberg, Seppo (2007). *Viron historia*. Helsinki: SKS.
- Zetterberg, Seppo (2013). *Kulttuuria ja kumouspuuhia. Helsingin virolaisyhteisö 1900-luvun alussa*. Helsinki: SKS.
- Zetterberg, Seppo (2017). *Suomen ja Viron välisen kulttuurisopimuksen synty 1937*. Helsinki.

4.

Suomalais-virolaiset suhteet 1991–2017 integraation ja liikkuvuuden valvonnan näkökulmasta

Aappo Kähönen

4.1. Johdanto

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen syntynyt uusi, kylmän sodan jälkeinen kansainvälinen järjestys, yhdessä kulttuurisen ja maantieteellisen läheisyyden kanssa, loi perustan Suomen ja Viron nykysuhteille. Integraatio Länsi-Euroopan poliittisiin ja taloudellisiin rakenteisiin on molemmille yhteinen lähtökohta, vaikka painotuksissa onkin eroja. Kylmän sodan jälkeinen kansainvälinen järjestys näyttää erityisesti nyt 2010-luvulla muuttuvan kohti perinteisempiä voiman käyttöön liittyviä ulko- ja turvallisuuspoliittisia riskejä. Siksi on tärkeä hahmottaa Suomen ja Viron välisten suhteiden käännekohtia myös liikkuvuuden ja sen valvonnan näkökulmasta.

Näiden teemojen tarkastelussa lähdän liikkeelle seuraavien peruskysymysten kautta: Miten ihmisten ja tavaroiden liikkuvuus on kehittynyt EU-jäsenyyden jälkeen, joka alkoi Suomessa vuonna 1995 ja Virossa vuonna 2004? Millaisia odotuksia ja uhkia nähtiin ensisijaisesti Suomen, mutta myös Viron näkökulmista? Käsitteellisen lähtökohdan muodostaa valtion rakentaminen rajojen valvonnan ja yhteiskuntien välisen liikkuvuuden pohjalta.

Suomalaisten viranomaisten näkemys Virosta ja erityisesti sen kautta kulkevista liikkuvuudesta tulee mielenkiintoisella tavalla esiin liikkuvuutta kontrolloivien organisaatioiden eli tullin ja rajavartiolaitoksen julkisissa toimintakertomuksissa ja historian esityksissä. Virolaista näkökulmaa ja toimijuutta tarkastelen kirjallisuuden

avulla. Ihmisten ja tavaroiden liikkuvuuden valvonta on tarpeen suhteuttaa sekä integraatiopolitiikan yhteisen pohjan edellytyksiin ja rajoituksiin ennen ja jälkeen Viron NATO- ja EU-jäsenyyden vuonna 2004 että Suomen liittoutumattomuuspolitiikkaan. Toiseksi on kiinnostavaa, miten Venäjä-suhde on pitemmällä aikavälillä muovannut maiden reaktioita kaupan, yhteiskunnan ja ulkopoliitiikan ongelmiin.

Suomelle ja Virolle yhteiset, vaikkakin eri tavoin vaikuttavat, historialliset kontekstit olivat Venäjän keisarikunnan hajoaminen vuonna 1917 ja Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991. Kolmannen kontekstin muodosti läntisiin rakenteisiin integroituminen, joka osin aiempien ajanjaksojen erilaisten kokemusten kautta johti erilaisiin ratkaisuihin sekä turvallisuus- että sosiaalipolitiikassa.

4.2. Historiallinen Venäjä-suhde taustana valtion rakentamiselle

Yhtäläisyyksien ohella Suomen ja Viron välillä on nähtävissä merkittäviä historiallisia eroja, jotka ovat oleellisella tavalla muokanneet molempien maiden yhteiskuntia ja ulkopoliittisia valintoja. Keskeiset erot näkyivät 1800-luvulla maiden maanomistuksessa, vieraskielisen eliitin asemassa ja kansallisen eliitin muodostumisessa. Suomen alkuperäinen ”länsi-integraatio” keskiajalla pohjasi ruotsalaisvalloitukseen, Viron saksalaisvalloitukseen. Tämän seurauksena Suomeen muodostui pohjoismainen itsenäinen talonpoikaisto ja Viroon sen sijaan maaorjuus, ja maan myynti talonpojille aloitettiin vasta 1800-luvun puolivälissä. Venäjän valta ei juuri muuttanut rakenteita Virossa, sillä vahva baltiansaksalainen yläluokka sai 1721 Venäjältä vahvistuksen säätyprivilegioilleen, eikä sille ollut mitään etua vironkieliseen väestöön ulottuvasta itsehallinnosta. Kansallinen eliitti muodostui Virossa ja Latviassa vasta 1800-luvun lopulla. Vieroittaakseen Suomen suhteellisen heikon ruotsinkielisen yläluokan Ruotsista Venäjä teki siitä autonomisen Suomen hallitsijoita valloittaessaan alueen vuonna 1809. Samalla se tuli muodostaneeksi pohjan, jolta Suomen valtio pääsi muodostumaan. Uudelle eliitille oli kannattavaa hakea tukea väestön suomenkieliseltä enemmistöltä ja jopa osin vaihtaa kielensä suomeksi. (Alapuro 1988, 266–269, 223–231; Köll, 1994, 24–27, 26, 31–32, 34–35)

Maantieteen lisäksi erot muun muassa Saksan tai Neuvostoliiton ulkopuolisen vaikutuksen voimakkuudessa perustuivat edellä mainittuihin historiallisiin eroihin. Vielä Viron itsenäisyysodassa bolshevikkien ohella toinen oleellinen vihollinen oli Saksa ja sen tukemat baltiansaksalaiset vapaajoukot, kun taas Suomeen saksalaiset joukot tulivat sisällissodan aikana valkoisen hallituksen kutsumina liittolaisina. Tämä tausta selittää osin Venäjän vallankumouksen ja sisällissodan aikana 1917–1922 itsenäistymisprosessin konfliktien sekä 1930-luvun puoluejakojen ja oikeistokaappauksen uhkaan reagoimisen eroja, sillä Suomessa valtio poikkeuksellisesti edelsi itsenäisyyttä, kun taas Virossa valtion edellytykset alkoivat muodostua vasta vuoden 1917 aikana. Erilaisen valtiosuhteen voi nähdä vaikuttaneen myös reaktioihin Neuvostoliiton painostaessa

1939–1940. Vuonna 1918 käydystä sisällissodasta huolimatta Suomessa löytyi melko laaja yhteisymmärrys vastarinnasta, kun taas Virossa samoin kuin Latviassa ja Liettussa pieni autoritaarisen vallankaappauksen tehnyt poliittinen eliitti päätti taipua Neuvostoliiton vaatimuksiin (Ilmjärv 2004, 410–413, 538–539; Kasekamp 2010, 101–112).

Valtionrakentamista Suomessa ja Virossa voisi lähestyä ”hauraan” ja ”kestävän” valtion käsitteiden avulla. Hauras valtio on kykenemätön tavoittamaan väestön odotuksia ja hallitsemaan poliittisesti odotusten ja prosessien muutoksia. Kestävä valtio puolestaan on tehokkaasti legitiimi ja kykenee vastaamaan sosiaalisten ryhmien odotuksiin (Koponen, 2010, 37–38). Sekä Suomella että Virolla oli itsenäistymisensä sisällissota- ja itsenäisyysotavaiheiden pohjalta hauraan valtion piirteitä ja molemmat siirtyivät kohti kestävää valtiota. Pidemmän, jo itsenäisyyttä edeltäneen valtiotaustansa pohjalta Suomi kuitenkin pääsi aloittamaan siirtymisen kohti kestävää valtiota aiemmin eli jo 1930-luvun puolivälistä alkaen (Kähönen, 2019).

Miehitys ja Neuvostoliiton osaksi liittäminen seurauksineen erotti Viroa miehityksen välttäneestä, mutta sodan Neuvostoliitolle hävinneestä Suomesta seuraavan viidenkymmenen vuoden ajan. Tätä taustaa vasten selittyy sekä Viron itsenäistymisliikkeen ”radikaalisuus” 1989–1991 että Suomen poliittisen johdon ”konservatiivisuus” Neuvostoliiton uudistuspolitiikan kääntyessä sen hajoamiseksi. Vaikka taloudellisen ja turvallisuuspoliittisen länsi-integraation edut olivat molemmille maille tunnistettavia, maiden tavoitteissa ja painopisteissä oli selviä eroja.

4.3. Tulli ja rajavartiolaitos suomalaista kansallisvaltiota rakentamassa

Tulli ja rajavartiolaitos ovat molemmat valvontaorganisaatioita, jotka liittyvät valtion keskeisiin piirteisiin, ja niillä on tältä pohjalta pitkä historia valtion rakentamisessa. Suomen tulli perustettiin vuonna 1812 pian sen jälkeen, kun Venäjä oli myöntänyt autonomian Suomelle vuonna 1809 ja siten luonut ”hallinto- ja fiskaalivaltion” Suomeen jo noin sata vuotta ennen itsenäisyyttä. Rajavartiolaitos perustettiin kaksi vuotta Suomen itsenäistymisen jälkeen vuonna 1919. Sekä tulli että rajavartiolaitos valvovat rajoja, mutta rajavartiolaitos työskentelee enemmän alueellisen koskemattomuuden näkökulmasta, ja tulli puolestaan talouden ja verojen sekä niihin liittyvien rikosten torjunnan näkökulmasta (Kosonen & Pohjonen 1994; Nokki 2015).

Kun Venäjän keisari Suomen suuriruhtinaana vahvisti vuonna 1812 Suomen pää-tullijohtokunnan ohjesäännön, se loi perustan tullilaitokselle Suomessa erillisenä organisaationa. Tullilaitos toimi Suomen senaatin, ei Venäjän tullin tai taloushallinnon, alaisuudessa. Tämä merkitsi taloudellista itsenäisyyttä muusta Venäjän keisarikunnasta, koska tullitulot jäivät Suomen suuriruhtinaskuntaan. Samalla se muodosti tullirajan

keisarikunnan ja suuriruhtinaskunnan välille. (Nokki 2015, 13) On kiinnostavaa huomata, että Venäjällä oli Suomen suhteen 1800-luvun alussa osin samankaltaisia huolia kuin Suomella Viron suhteen 1990- ja 2000-luvulla niin EU-jäsenyyden kuin Schengen-alueenkin osalta. Kun Venäjä salli Suomen säilyttää aiemmat taloudelliset yhteytensä Skandinaviaan, se pelkäsi, että Suomesta muodostuu laittoman maahantuonnin reitti Venäjälle, minkä vuoksi se edellytti tullirajaa Suomen ja muun keisarikunnan väliin. Käytännössä Suomesta muodostui tämän seurauksena eräänlainen ”vapaakauppa-alue”, jonka tuotteilla oli alemmat tullit Venäjän markkinoille kuin ulkomaisilla.

Tullitulojen merkitys valtion tuloille oli vähäinen 1840-luvulle saakka, jolloin hyvin korkeita tullimaksuja alennettiin. Tämä seurauksena tullitariffeista saadut tulot nousivat ja salakuljetus väheni. Muu Venäjän keisarikunta siirtyi samaan suuntaan 1850-luvulla. Suomen valtion tulojen rakenne muuttui radikaalisti. Ulkomaankaupan tullituloista tuli verotulojen tärkein osa, mikä mahdollisti koulujen, kanavien ja rautateiden rahoittamisen. Kun osa venäläisistä tuotteista tuli tulliverotuksen piiriin vuonna 1859, tulli perusti tullausasemia Venäjän vastaiselle rajalle, mikä teki siitä Suomen ensimmäisen rajaviranomaisen. Tulli myös tutki tulliverotukseen liittyviä rikoksia, teki yhteistyötä tuomioistuimien kanssa ja käytti omia ”tiedonhankkijoita” ulkomaisissa satamissa. Suomen itsenäistymisen jälkeen tulli teki yhteistyötä rajavartiolaitoksen kanssa ja jätti Venäjän vastaisen rajan valvonnan kokonaan sille. Alkoholista tuli valvonnan pääkohde vuoden 1919 kieltolain jälkeen, vaikka sen saatavuutta oli rajoitettu jo ensimmäisen maailmansodan aikana.

Poliittisten käännekohtien yhteydessä, eli silloin kun Suomi liitettiin Venäjän keisarikuntaan vuonna 1809 ja kun Venäjän keisarikunta hajosi vuonna 1917, tulli saattoi suuressa määrin luottaa tehtäviensä jatkuvuuteen. Tässä mielessä Suomen EU-jäsenyyden voi nähdä radikaalimpana muutoksena, kun Euroopan unionista yhteismarkkinoiden ja yhteisen kauppapolitiikan myötä tuli tavallaan tullin toinen työnantaja. (Heikkinen 1994, 374; Nokki 2015 13–19)

Suomen rajavartiolaitoksen historian ensimmäinen ja toinen osa esittelevät kansallisen valtion näkökulman raja-alueisiin, sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden suhteeseen ja kansainväliseen yhteistyöhön. Käytännössä Suomen rajojen määrittely alkaa vuosina 1918–1919, itsenäistymisen ja sisällissodan konfliktien jälkeen. Nämä ristiriidat valtion rakentamisessa ovat selvästi näkyvissä rajavartiolaitoksen historian ensimmäisessä osassa, jonka kuvateksteissä puhutaan ”vapaussodasta”, kun taas varsinaisessa tekstissä puhutaan ”veljessodasta” tai ”sisällissodasta”. (Kosonen & Pohjonen 1994, 14, 36–37)

Rajan määrittelyn osalta nousee kiinnostavasti esiin, että Suomen valtion tavoitteena oli jo sisällissodan aikana laajentuminen tai ”rajan siirtäminen itään päin”, toisin sanoen Venäjälle kuuluneen Itä-Karjalan valloittaminen. Perusteluissa yhtyivät sisäinen ja ulkoinen uhka: Suomesta Venäjälle paenneiden sisällissodan punaisten häviäjien hyökkäyksen torjuminen, puolustuksen helpottaminen tai rationalisointi maantieteellisin perustein sekä pelko vallankumouksesta, ”jonka hyväksi osa kansaa toimi”. Pääosa Neuvostoliiton vastaisesta rajasta Laatokasta pohjoiseen määriteltiin ”itä-

rajaksi”, kun taas Karjalan kannaksella rajalle muodostettiin sotilashallinnon alainen erityisvyöhyke vuosina 1918–1921. Myös taloudelliset edut olivat osa sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden välistä suhdetta Suomessa. Paikallisen väestön vastarinta suljetulle tai valvotulle rajalle oli tuntuvaa sekä Ruotsin että Neuvostoliiton vastaisella rajalla, sillä rajavalvonta uhkasi merkittäviä elinkeinoja eli kauppaa ja/tai salakuljetusta. Toisin kuin ”itäraja” Ruotsin vastainen raja oli alusta lähtien siviilihallinnon alaisuudessa. Varsinaisesti rajavartiolaitos perustettiin 21.3.1919 ja se siirtyi lähes välittömästi armeijan alaisuudesta sisäasiainministeriön alaisuuteen.

Rajavartiolaitoksen tehtävät koskevat pääosin rajan loukkaamattomuutta, rajan ylitysten valvontaa, rikostorjuntaa, kansainvälistä yhteistyötä ja maanpuolustusta. Pääuhkana rajavalvonnalle ovat rajan luvattomat ylitykset, ja valvonnan painopiste on EU:n Schengen-alueen ulkorajalla, eli Suomen ja Venäjän välisellä rajalla. Schengen-maat valvovat alueen ulkorajaa yhteisten sääntöjen pohjalta, jotka määritetään EU:n rajaturvallisuusvirastossa Frontexissa. Rikostorjunnan pääuhkia ovat valtion näkökulmasta ihmiskauppa ja laittoman maahantulon organisointi. Näiden torjumiseksi rajavartiolaitos tekee läheistä yhteistyötä poliisin ja tullin kanssa (PTR-yhteistyö). Näillä uhkakuvilla on vahva historiallinen tausta, joka liittyy Neuvostoliiton hajoamiseen 1990-luvun alussa. Suomen rajavartiolaitos tekee eniten yhteistyötä lähimpien naapurimaiden ja erityisesti Venäjän turvallisuuspoliisin alaisuuteen vuonna 2003 asetetun rajapalvelun (PS FSB) kanssa, mutta myös Baltian maiden rajavartiostojen kanssa.¹

4.4. Suhde integraatioon ja liikkuvuuteen Viron alueelta: Tullin näkökulma

EU- ja NATO-jäsenyyssratkaisujen tarkastelu yhdessä on perusteltua sekä Viron, jossa ne toteutuivat samanaikaisesti, että Suomen osalta. Molemmissa maissa länsi-integraatio oli poliittisen eliitin turvallisuuspoliittisesti perustelema hanke, jolle oli tarpeen saada väestön hyväksyntä. Viro oli Baltian maista euroskeptisin. Väestön euroskeptisyys pohjasi osin edelliseen ”unionikokemukseen”, eli Neuvostoliittoon, mutta myös poliittista järjestelmää ja eliittiä kohtaan tunnettuun epäluottamukseen. Vaikka osa äänestäjistä saattoi vastustaa sosiaaliturvan leikkauksia, vasemmistopuolueet yhdistettiin venäläisvähemmistöön, jolloin niiden äänestäminen rajautui pois epäisänmaallisenä. Näin etnis-poliittiset ristipaineet rajoittivat äänestäjien vaihtoehtoja ja vaikutusmahdollisuuksia toisin kuin muun muassa Liettua ja Puolassa, Suomesta puhumattakaan. (Pettai 2005, 56–57)

¹ Rajavartiolaitos, <https://www.raja.fi/tehtavat>. Luettu 27.03.2018.

Pidemmän aikavälin taustan muodosti perifeerisyyden kokemus suhteessa muuhun Eurooppaan. Suomen tavoin myös Virossa EU-jäsenyyttä voitiin markkinoida perifeerisyyden voittamisprojektina. Kansanäänestysten tulosten voi silti nähdä heijastavan erilaista väestö- ja valtiosuhdetta: Suomessa oli matalampi kannatusprosentti, 56,9 % mutta korkeampi äänestysaktiivisuus 70,4 %, kun taas Virossa EU:n kannatus oli 66,9 % eli korkeampi ja aktiivisuus, 64 % eli matalampi kuin Suomessa (Pettai ja Ehlin 2005, 11–12).

Tullin ja rajavartiolaitoksen näkemysten muutoksia tarkastellaan kolmen teeman kautta, joita ovat tavaroiden ja ihmisten liikkuvuus, kauttakulkukauppa ja rikollisuus. Nämä teemat suhteutetaan seuraaviin käännekohtiin: 1) Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991; 2) Suomen EU-jäsenyys vuonna 1995 sekä Viron EU ja NATO-jäsenyys vuonna 2004; ja 3) Suomen vuonna 2001 ja Viron vuonna 2009 tapahtunut liittyminen Schengenin sopimukseen liikkuvuudesta EU:n sisällä ja sen kontrollista unionin ulkorajoilla. Kun Neuvostoliiton uudistaminen alkoi muuttua sen hajoamiseksi, Suomen tullin keskeisinä etuina oli varmistaa tullitariffien eli tuontitullien säilyminen, estää huumeiden salakuljetus ja varmistaa yhteistyö rikostutkinnassa. Tältä pohjalta Suomen tulli avasi yhteyksiä Viron neuvostotasavallan tulliin, ja koulutus ja tekninen avustaminen aloitettiin vuonna 1989. Neuvostoliiton aikana suorat yhteydet Viron neuvostotasavaltaan olivat vielä arkaluontoisia. Alkuun koulutusta rahoitti siksi kauppa- ja teollisuusministeriö, valtionvarainministeriön tai tullin sijaan.

Viron itsenäisyyden tunnustuksen voimaan palauttamisesta syyskuussa 1991 Viron tullilain ja kauppasopimuksen voimaantuloon asti vuonna 1993 tullaus Suomen ja Viron välillä perustui vanhaan neuvostoaikaiseen kauppasopimukseen. Sopimuksessa alkuperämaa perustui vain tavaravaihtopöytäkirjoihin ja laskutukseen ja se salli kolmansien maiden tuotteiden tuomisen Suomeen ”neuvostoliittolaisina” tai ”virolaisina”. Siksi Suomen tullin tavoitteena oli luoda Viroon nykyaikainen, tavarakauppaan keskittyvä tullilaitos. Suomalaisten tarjoama koulutus korostikin EEC:n säännöksiä alkuperämaasta. Koulutusta tarjosivat myös muut maat, esimerkiksi Tanska, mutta vielä 1990-luvun alkupuolella Suomen tulli lahjoitti Viron tullille käytöstä poistettuja autoja ja konttorikoneita. Muutamassa vuodessa Suomesta tuli myös Viron suurin kauppakumppani. (Nokki 2015, 109–116)

Suomen EU-jäsenyys vuonna 1995 lisäsi tarvetta yhteistyölle Baltian maiden ja erityisesti Viron kanssa. Suomen tulli valmisteli ja neuvoi Viron tullia myös mukautumisessa tulevaan EU-jäsenyyteen. Suomen tullin huoli oli sama kuin aiemmin neuvostoaikaisen kauppasopimuksen aikana: tuontitullin puuttuminen Virossa alkoholia, savukkeita ja polttoaineita lukuun ottamatta mahdollistaisi kolmansien maiden tuotteiden tuomisen Suomeen, kun Viro liittyisi EU:hun. Vaikka Suomen tulli pyrki välttämään ”isoveliasennetta” ja neuvomaan varovaisesti Viron tullia, sen odotukset eivät olleet kovin optimistisia: Baltian maiden katsottiin tarvitsevan vielä vuonna 1997 vähintään kahdeksan vuoden siirtymäkauden rajavalvonnan osalta. Suomen ja Viron valtioiden välinen eturistiriita saattaa osin selittää tätä näkemystä, sillä Suomi ja Baltian

maat kilpailivat tuolloin Venäjälle menevän kauttakulkukaupan osuuksista. Kaikesta huolimatta Suomi osallistui Viron tullin kehittämiseen EU:n Eurocustoms-projektin kautta 50 prosentin osuudella vuonna 2003. (Nokki 2015, 214–216)

Suomen tulli piti vuosille 2004–2007 laatimassaan toimintasuunnitelmassa Itä-Euroopan ja Baltian maiden tulevaa EU-jäsenyyttä tärkeimpänä muutoksena. Se muuttaisi kaupan Suomen ja näiden maiden, erityisesti Suomen ja Viron, välillä sisäiseksi kaupaksi. Puolasta ja Baltiasta saapuvan matkustaja- ja tavaraliikenteen seurauksia olisi säädeltävä siirtymäkausimääräyksillä, joilla pyrittiin estämään huomattavat taloudelliset, yhteiskunnalliset ja kulttuuriset sivuvaikutukset. Valtion verotuksen puolella oli myös paineita valmisteveron laskemiseen.

Suomen tullin huolet tulivat selvimmin esiin Yhteiskunnan suojaamistehtävä-otsikon alla. Näitä huolia perusteltiin sillä, että Suomen ja Viron välinen liikenne on viime vuosina muuttunut kaikkein tärkeimmäksi salakuljetusreitiksi huumeille ja valmisteveron alaisille tuotteille (mm. alkoholi ja savukkeet). Huumeiden osalta paineen odotettiin kasvavan Viron ja Venäjän välisellä rajalla, joka jo siihen mennessä oli merkittävä reitti Suomeen ja muihin Pohjoismaihin kohdistuvalle heroinin salakuljetukselle. Suomen tulli piti harjoittamaansa saapuvien henkilöiden ja tavaroiden valvontaa kaikkein tehokkaimpana keinona estää huumeiden salakuljetusta. Kun EU:n laajeneminen ja Schengen-alue helpottaisivat liikkuvuutta, korostaisi se viranomais-ten välisen yhteistyön merkitystä, sillä erityisesti Viron viranomaisten kyvyllä estää huumerikollisuutta on välitön vaikutus huumeiden tarjontaan Suomessa.² Näiden uhkakuvien taustalla oli rikollisuuden tuntuva kasvu Virossa ja muissa Baltian maissa 1990-luvun alun ja 2000-luvun alun välisen aikana. Erityisesti tämä näkyi murhissa, ase-, huume- ja ihmiskaupassa, ennen kuin uusien valtioiden rakenteet alkoivat vakiintua (Männik 2008, 22–26).

Kaikkein tärkein tullin toimintasuunnitelmaan vuosille 2005–2008 vaikuttanut tekijä oli Baltian maiden EU-jäsenyydestä seurannut suomalaisten alkoholituotteiden valmisteveron laskeminen. Seuraavassa suunnitelmassa vuosille 2006–2009 tämä oli tullin mukaan selitys sille, että alkoholi- ja savuketuotteiden tulva jäi tuntuvasti alemmalle tasolle kuin pelättiin sen jälkeen, kun turistiliikenteen henkilökohtaiset tuontirajoitukset laskivat. Tässä toimintasuunnitelmassa määritellään ensimmäisen kerran tullin valvontastrategian kaksi pääpainopistettä, jotka ovat perusvalvonta ja rikostorjunta. Perusvalvonta kohdistuu liikennevirtoihin ja rikostorjunta tekijöihin. Yksittäisten toimijoiden sijaan rikostorjunnan kohteena ovat kuitenkin rikollisjärjestöt ja niiden tavoitteet. Tässä yhteydessä viro nähdään selvästi uhkana. Suomen ja EU:n (Europol) valvontaviranomaisten yhteistyön pohjalta oli tiedossa, että virolaiset ja Viron venäläiset rikollisryhmät johtivat Suomeen suuntautuvaa järjestäytyntä ri-

² Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelma vuosille 2004–2007, 10.12.2002, 2-3, <https://tulli.fi/tietoa-tullista/tullin-toiminta/tulosohjausasiakirjat-arkisto>, luettu 25.4.2018. Jatkossa Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelma.

kollisuutta. Tulli kuitenkin yhdisti tämän yleiseen liikkuvuuden kasvuun EU:ssa, mikä edelleen korostaa rikostorjunnan merkitystä.

Kauttakulku- ja muuta kauppaa tarkasteltaessa Venäjä nousi kolmannelta sijalta Suomen tärkeimmäksi kauppakumppaniksi vuosien 2004 ja 2005 välillä.³ Suomen kautta Venäjälle tai sieltä ulos kulkevan kauttakulkukaupan arvo oli silti vielä viisinkertainen maiden väliseen kauppaan verrattuna. Tulli katsoi kuitenkin kauttakulkukaupan tason vakiintuneen. Venäjän kaupan kasvu heijastui myös tullin uhkakuviiin. Huoli venäläisen järjestäytyneen rikollisuuden mahdollisuuksista näytti osin korvanneen huolen virolaisista rikollisjärjestöistä. Tullin mukaan kauttakulkukauppa Venäjältä oli kasvavassa määrin venäläisten rikollisjärjestöjen käsissä. Vallitsevista olosuhteista korostettiin tarvetta käyttää epätavanomaisia tutkinta- ja muita tiedonkeruumenetelmiä sekä yhteistyötä asiaan liittyvien venäläisten viranomaisten kanssa.⁴

Vuosien 2006 ja 2007 kuluessa tullin totesi tietyllä tyytyväisyydellä, että Suomi oli säilyttänyt suhteellisen etunsa kauttakulkureittinä EU:n laajentumisen jälkeenkin. Myös Viro-kuvaa arvioitiin lyhyesti uudelleen. Tulli katsoi Viron 1.5.2004 alkaneen EU-jäsenyyden vaikeuttaneen turistien harjoittamaa laitonta maahantuontia, vaikka salakuljetus olikin sen mukaan siirtynyt alkoholista savukkeisiin. Kun tarkastellaan Baltian maiden Schengen-alueeseen liittymistä vuonna 2008, Virossa toimivan järjestäytyneen rikollisuuden väitettiin hallitsevan huumeiden salakuljetusta Suomeen. Tullista tuli ainoa valvontaviranomainen Suomen satamissa vuoden 2007 jälkeen, kun Baltian maista lopulta tuli Schengen alueen jäseniä ja rajamuodollisuudet poistettiin.⁵

Näistä vuosista eteenpäin tullin kiinnostus Baltian maihin väheni, ja toimintasuunnitelmat muuttuivat – tutkijan näkökulmasta valitettavasti – lyhyemmiksi ja yleisemmiksi vuosien 2012–2015 suunnittelukauden jälkeen. Viro ja Liettua nousivat vielä esiin savukkeiden maahantuonnin osalta. Tulli pelkäsi väliaikaisten rajoitusten päättymisen johtavan kaupalliseen maahantuontiin henkilökohtaisten kiintiöiden pohjalta erityisesti Suomen ja Viron välillä liikennöivien laivojen kautta. Tullin näkökulmasta onneksaasti tämä vältettiin Suomen tupakkalainsäädännön muutoksella: jollei savukepakkauksissa ollut informaatiota terveysriskeistä Suomen molemmilla virallisilla kielillä eli suomeksi ja ruotsiksi, väliaikaiset rajoitukset pysyivät edelleen voimassa. Tupakkatuotteiden (ml. nuuska) henkilökohtainen tuonti myös kiellettiin alle 18-vuotiailta. Savukkeiden salakuljetuksen tullin odotti silti jatkuvan erityisesti Venäjältä, jossa tupakkavero ja sen myötä savukkeiden hinta oli huomattavasti Suomea alhaisempi.⁶

³ Tullilaitoksen toimita- ja taloussuunnitelmat vuosille 2005–2008, 12.12.2003, 3; 2006–2009, 7.12.2004, rikosten torjunnasta, 3, 7-8, ja Venäjän kaupasta, 11.

⁴ Tullilaitoksen toimita- ja taloussuunnitelmat vuosille 2007–2010, 29.11.2005, 5, 9-11.

⁵ Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmat vuosille 2008–2011, 23.11.2006, 6; 2009–2012, 1.11.2007, 7; 2010–2013, 31.10.2008, 8.

⁶ Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmat vuosille 2011–2014, 5.10.2009, 12–13, 2012–2015, 1.10.2010, 8.

4.5. Integraation vaikutus Viron ja Venäjän rajaan: Rajavartiolaitoksen näkökulma

Sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden suhde sai Suomessa kokonaan uusia merkityksiä, kun Neuvostoliitto hajosi ja Venäjän federaatio muodostui vuosina 1990–1992. Itärajaan liittyvät uhkakuvat nousivat jälleen esiin, mutta tällä kertaa enemmän demografiselta kuin poliittiselta pohjalta. Pääuhkana pidettiin kymmenistä tuhansista neljännesmiljoonaan nousevan venäläisen raja-alueen väestön siirtymistä Suomen rajan yli, ja sen varalta tehtiin myös merkittävää suunnittelu- ja valmistelutyötä. Rajavartiolaitoksen historian toisen osan mukaan tätä skenaariota korostettiin enemmän armeijan puolella, kun taas rajavartiolaitos olisi ollut epäileväinen sen suhteen, että venäläinen väestö olisi valmis suurin joukoin jättämään kotinsa ruokakriisistä huolimatta. Näkemys perustui hyvin toimiviin yhteyksiin Suomen ja Neuvostoliiton rajavartiostojen välillä. Lopulta vain muutama sata kolmansien maiden kansalaista pyrki hakemaan Suomesta turvapaikkaa Neuvostoliiton kautta. Erityisesti satoja Romanian kansalaisia yritti päästä Suomeen hakemaan turvapaikkaa, mutta Neuvostoliiton rajavartiosto esti enemmistön pääsyn maiden väliselle rajalle (Pohjonen 2009, 24–35).

Kansainvälinen ja alueellinen yhteistyö alkoivat saada painoa Suomen rajojen valvonnassa jo ennen Suomen vuonna 1995 alkanutta EU-jäsenyyttä. Suomen rajavartiolaitos solmi yhteydet Venäjän rajapalveluun vuonna 1992, jolloin tehtiin sopimus käytännön yhteistyöstä rajan valvonnassa ja siihen liittyvän informaation vaihtamisesta. Tässä mielessä kolmikantainen yhteistyö, joka aloitettiin Suomen, Venäjän ja Viron välillä vuonna 1993, muutti toiminnan edellytyksiä. Rajavartiolaitoksen aloite sopi hyvin EU:n ja sen sisällä Saksan tavoitteisiin. Tavoitteena oli estää uudelleen itsenäisyytensä saavuttaneita Baltian maita ja Venäjää muodostumasta laittoman maahantulon väyläksi EU:n alueelle (Pohjonen 2009, 58–62).

Neuvostoliiton elokuun 1991 vallankaappauksen kukistumisen jälkeen Viron hallitus Edgar Savisaaren johdolla aloitti neuvostoliittolaisten kanssa neuvottelut rajavalvonnasta Viron ja Neuvostoliiton välisellä rajalla. Viron rajavartioston päällikkö Andrus Öövel otti yhteyttä Suomen rajavartiostoon saman vuoden syyskuussa tiedustellen virolaisille annettavaa rajavartiokoulutusta, joka alkaisi jo lokakuun puolivälissä. Suomen rajavartiolaitos oli heti valmis vastaamaan myönteisesti, sillä Viron vartioimattoman rajan ymmärrettiin merkitsevän turvallisuusriskiä Suomelle. Koulutus ja yhteistyö käynnistyivät nopeasti vuoden 1992 aikana passintarkastuskurssilla ja kolmen partiolaivan lahjoittamisella virolaisille. Viron hallinnon sisäinen konflikti siitä, organisoidaanko rajavartio esimerkiksi Suomen tavoin sisäministeriön vai puolustusministeriön alaisuuteen, keskeytti hetkeksi yhteistyön. Siviilimallin voitettua Virossa suomalaisten koulutus ja neuvontatuki jatkui taas. Suomi tiedotti Venäjälle koulutusroolistaan Virossa, mikä todennäköisesti sopi Venäjälle paremmin kuin jonkin NATO-maan antama rajavartiokoulutus. Viron suositusten pohjalta myös Latvia

ja Liettua kiinnostuivat ”Suomen mallista” omien rajavartiostojensa organisoinnissa. Rajavalvonnan valmentaminen erityisesti Viron tulevan EU-jäsenyyden vaatimalle tasolle jatkui vuoden 1999 jälkeen 2000-luvun alussa EU:n Phare-rahoituksella mutta edelleen paljolti suomalaiselta pohjalta (Pohjonen 2009, 44–53).

Suomen rajavartiolaitos huomioi Viron EU-jäsenyyden toteutumisen 1.5.2004 jälkeen tunnustaessaan, että yksinkertaistuneet rajamuodollisuudet Suomen ja Viron välisessä liikenteessä ovat toteutuneet ilman merkittäviä ongelmia. Viroon suuntautuvien EU-projektien ja kahden välisen tuen osalta tapahtui muutos EU-jäsenyyteen ja Schengenin sopimukseen valmistautumisen välillä. Tähän liittyen pohdiskeltiin, onnistuisivatko Viro ja Latvia allekirjoittamaan rajasopimukset Venäjän kanssa ennen vuoden loppua. Suomen rajavartiolaitos kertoo myös olleensa merkittävässä roolissa EU:n operatiivisen rajavalvonnan yhteistyötä perustettaessa. Rajavartiolaitos määritteli tavoitteeksi Suomen sisäisen turvallisuuden lisäämisen kansainvälisessä yhteistyössä Venäjän, Baltian maiden ja Pohjoismaiden kanssa.⁷

Euroopan rajaturvallisuusvirasto Frontex alkoi toimia 1.5.2005, suomalaisen päällikön alaisuudessa, mikä paljasti edellisenä vuonna mainitun Suomen merkittävän roolin EU:n rajavalvonnan kehittämisessä. Viron osalta puolestaan EU-jäsenyyden seurausten vakiinnuttaminen ja Schengenin sopimukseen liittymisen valmistelu pysyivät tarkastelun keskiössä vuosina 2005–2007. Suomen ja Viron rajavartiostot allekirjoittivat sopimuksen näitä tavoitteita edistävästä yhteisestä suunnittelusta vuonna 2006. Kahdenvälisten ja EU-suhteiden lisäksi Viro nousee säännöllisesti esiin kolmenkeskisessä Suomen, Venäjän ja Viron yhteistyössä. Rajamuodollisuuksien päättyessä Viron kanssa vuoden 2007 lopussa rajavartiolaitos vaikutti selvästi tullia optimistisemmalta. Rajavartiolaitoksen näkemyksen mukaan pelot rikollisorganisaatioiden toiminnan lisääntymisestä olivat toistaiseksi olleet perusteettomia. Viron liittyminen Schengenin sopimukseen rohkaisi silti rajavartiolaitosta suosittelemaan valvontaviranomaisten PTR-yhteistyötä myös virolaisille, vaikka ensimmäinen tähän liittyvä tapaaminen siirtyikin vuoden 2008 puolelle.⁸

4.6. Schengenin jälkeiset suhteet

Suomen rajavartiolaitoksen näkökulmasta suhteet Viroon jakaantuivat kahteen osaan vuoden 2007 jälkeen. Ensimmäinen osa vuosina 2008–2013 keskittyi Schengen-pohjaisen yhteistyön vakiinnuttamiseen Viron kanssa, mutta se katoaa toimintakertomusten

⁷ Rajavartiolaitoksen tilinpäätös 2004, osa I toimintakertomus, 2–4, https://www.raja.fi/tieto/suunnittelun_ja_seurannan_asiakirjat, luettu 27.3.2018. Jatkossa RVL toimintakertomus.

⁸ RVL 2005 toimintakertomus, 2; RVL 2006 toimintakertomus 6–7; RVL 2007 toimintakertomus 2, 7.

ensisivuilta otsikon ”Kansainvälinen yhteistyö” alle. Toisessa osassa vuoden 2014 alusta Viro palaa lyhyesti etusivulle, kun Venäjä miehittää Ukrainalle kuuluneen Krimin ja liittää sen alueeseensa, ja Venäjän ja lännen, EU mukaan lukien, väliset jännitteet kasvavat.

Suomen rajavartiolaitoksen kiinnostus sekä yhteistyön vakiinnuttamiseen että syventämiseen Viron kanssa tulee selväksi, kun verrataan kolmenkeskisen ja kahdenvälisen yhteistyön arvioita. Molempiin liittyvät työryhmät tapasivat neljästi vuodessa ja tekivät yhteisiä riskianalyyskejä rikosten torjunnasta vuosina 2008 ja 2009. Yhteistyö Viron kanssa edistyi kuitenkin sekä valtiollisella että alueellisella tasolla, ja Suomen ja Viron rajavartiostojen analyttinen henkilökunta tapasi säännöllisesti. Yleisenä trendinä rajanylitysliikenne kasvoi huomattavasti vuoden 2010 aikana, samalla kun rikollinen toiminta väheni sekä maarajoilla että laivaliikenteessä. Kansainvälisen yhteistyön osalta rajavartiolaitos toteaa erikseen, että kolmikantaisen yhteistyön lisäksi myös kahdenvälistä yhteistyötä Viron kanssa kehitetään. Suomen ja Viron rajavartiostot sopivat Schengen-pohjaisen yhteistyön syventämisestä merellä yhteistä tilannekuvaa kehittämällä. Tietojen vaihdon odotettiin alkavan sen jälkeen kun Viron valvontajärjestelmä olisi uudistettu vuonna 2012.⁹ Seuraavan kolmen vuoden aikana Viroa ei suoraan mainita rajavartiolaitoksen vuosikertomuksissa, vaikka niissä yleisellä tasolla todetaan, että paine laittomaan maahantuloon EU:n alueelle on siirtynyt Suomen rajoilta Baltian maiden ja Puolan rajoille.¹⁰

Venäjän tekemä Krimin miehitys vuoden 2014 alussa muutti selkeästi rajavartiolaitoksen arvioita kansainvälisestä tilanteesta ja Suomen naapurialueista huolestuneempaan suuntaan. Tässä yhteydessä Viro nousi takaisin etusivulle, sillä jännittynyt poliittinen tilanne heijastui myös rajayhteistyöhön Baltian alueella ja viivytti muun muassa Viron ja Venäjän rajasopimuksen ratifiointia. Vaikka Ukrainan kriisillä ei vielä ollut seurauksia Suomen ja Venäjän väliseen rajayhteistyöhön, rajaturvallisuuden ennakoitavuuden katsottiin selvästi vähentyneen. Rajavartiolaitos tunnustaa itärajan rajaturvallisuuden riippuvan vahvasti Venäjän halusta ja kyvystä säilyttää vakaat ja rauhalliset olosuhteet.¹¹

Edellä mainitut kehityssuunnat voimistuivat seuraavan kahden vuoden aikana rajavartiolaitoksen arvioissa. Yleisen tilanteen osalta EU:n ulkorajan katsottiin saavuttaneen ”laittoman rajanylitysten ennätyksen” eli 1,8 miljoonaa rajanylitystä, millä viitattiin turvapaikanhakijoiden määrän nopeaan kasvuun. Tätä luonnehdittiin ”ennennäkemättömäksi kansainvaellukseksi.” Tilanteen seuraukset vaikuttivat Suomeen lähinnä EU:n sisäisten rajojen kautta, joiden yli suurin osa turvapaikanhakojoista saapui. Rajavartiolaitos oli kuitenkin kaikkein huolestunein itärajan tilanteesta Lapissa. Venäjän rajapalvelu (PS FSB) oli poikkeuksellisesti sallinut noin seitsemänsadan henki-

⁹ RVL 2008 toimintakertomus 6; RVL 2009 toimintakertomus 10; RVL 2010 toimintakertomus 9.

¹⁰ RVL 2011 toimintakertomus, 6; RVL 2013 toimintakertomus, 5.

¹¹ RVL 2014 toimintakertomus, 2–3.

lön, joista osa oli asunut Venäjällä pidempään, ylittää rajan ilman virallisia asiakirjoja tarkoituksenaan hakea turvapaikkaa Suomesta.

Viro ei nyt yltänyt etusivulle, mutta suhdetta siihen kommentoitiin käsiteltäessä yhteistyötä naapurimaiden kanssa. Poikkeuksellisessa tilanteessa rajavartiolaitos oli lisännyt kontakteja ja yhteistyötä Venäjän viranomaisten kanssa. Kolmenkeskinen yhteistyö ei kuitenkaan edistynyt odotusten mukaisesti. Vaikka Virolla oli kolmikannan puheenjohtajuus, Ukrainan kriisin takia se pidättäytyi korkeamman tason rajayhteistyöstä Venäjän kanssa. Suomen rajavartiolaitos sen sijaan piti yhteistyön jatkamista erittäin merkittävänä Baltian alueen rajaturvallisuudelle ja järjesti tapaamisen yhteistyön varmistamiseksi omalla puheenjohtajakaudellaan, joka alkoi vuoden 2016 alussa. Sen lisäksi rajavartiolaitos tapasi myös Viron ja Latvian rajavartiostojen johtoa ja sopi informaation vaihdosta ja yhteistyöstä rikosten torjunnassa.¹² Seuraavana vuonna yleinen tilannearvio ei muuttunut parempaan suuntaan vaan pikemminkin päinvastoin. Tilanteen Euroopassa katsottiin muuttuneen perusteellisesti ja ennakoitavuuden vähentyneen Venäjän voimankäytön seurauksena. Kaikkiaan 36 000 turvapaikanhakijasta vain noin 1 700 oli saapunut Suomeen yli itärajan pohjoisosan. Tämä järkytti selvästi rajavartiolaitoksen luottamusta siihen yhteistyöhön, jota Venäjän rajapalvelun kanssa oli harjoitettu. Tästä ei silti seurannut yhteyksien vähentämistä Venäjän viranomaisiin, vaikka yhteydenpidolla ei ollutkaan vaikutusta alkuvuoden laittomiin rajanylityksiin. Kolmenvälinen yhteistyö Suomen, Venäjän ja Viron välillä ei edelleenkään kehittynyt suunnitellusti. Asiantuntijatapaamisten peruuntumisesta huolimatta yhteistyömuoto säilyi silti.¹³

4.7. Suomen ja Viron välisen liikkuvuuden historialliset ja turvallisuuspoliittiset puitteet

Huolimatta Suomen tullin ja rajavartiolaitoksen selvästä valmiudesta aineellisesti tukea, kouluttaa ja neuvoa virolaisia kumppaneitaan, nousivat toiminnan erilaiset painotukset myös esiin. Sekä Suomi että Viro ovat 1990-luvulla siirtyneet kestävän valtion asemaan, mutta tämän siirtymän eritahtisuus ja väestöpohjan erot ovat vaikuttaneet niin integraatiokampanjoihin kuin maiden väliseen liikkuvuuteenkin.

Mielenkiintoista kyllä, odotukset kasvavasta liikkuvuudesta ja liikenteestä Suomen ja Viron välillä olivat melko pessimistisiä. Veronkierto, salakuljetus ja järjestäytynyt rikollisuus pysyivät näkyvästi esillä vuosien 1991 ja 2008 välillä, kunnes Viro liittyi Schengenin sopimukseen. Yhteistyö Viron viranomaisten kanssa mainitaan vain lyhy-

¹² RVL 2015 toimintakertomus, 2, 6.

¹³ RVL 2016 toimintakertomus, 2–3, 6.

esti. Rajavartiolaitoksen arviot ovat lähinnä neutraaleja Viron EU-jäsenyydestä alkaen ja saavat yhteistyön osalta voimistuvan positiivisen ja optimistisen sävyn Schengenin sopimuksen jälkeen. Osin nämä erot saattavat kuvastaa eroja suomalaisten organisaatioiden toiminnassa ja painotuksissa. Rajavartiolaitos ei Schengenin sopimuksen jälkeen ollut enää vastuussa rajamuodollisuuksista ja valvonnasta Viron suunnalla, kun taas tullilla säilyi joukko velvollisuuksia ihmisten ja tavaroiden liikkuvuuden valvonnassa.

Suomen ja Viron rajavartiostojen erot mm. kolmikantayhteistyössä selittyvät organisaatioiden yhteydestä turvallisuuspolitiikkaan. Näissä Suomen ja Viron ratkaisut eroavat Viron ollessa NATOn jäsen ja Suomen taas pysyessä sotilaallisesti liittoutumattomana EU-jäsenyydestä huolimatta. Viron poliittiselle eliitille länsi-integraation oleellinen osa oli sotilaallinen liittoutuminen eli NATO-jäsenyys Venäjän takia koetun turvallisuusvajeen täyttämiseksi. EU-jäsenyys oli yksi väline tämän päämäärän helpottamiseksi taloudellisten tarpeiden ohella. (Petta 2005, 42–44)

Suomen poliittiselle eliitille EU-jäsenyyden turvallisuuspoliittinen ulottuvuus oli toisenlainen. EU:hun liittyminen oli 1994 turvallista eli mahdollista, kun Neuvostoliitto ja YYA-sopimus olivat lakanneet olemasta, eikä puolueettomuutta katsottu enää tarvittavan ulkopoliittikan välineenä idän ja lännen mahdollisissa konflikteissa. Liittoutumisen sijaan Suomen voisi sanoa siirtyneen puolueettomuuden laajasta määritelmästä sotilaallisen liittoutumattomuuden kapeaan määritelmään (Ojanen 2008, 56).

Virolle NATO merkitsee ensisijaista turvallisuuspoliittista kontekstia ja EU:n turvallisuus- ja ulkopoliittikka vasta toissijaista. Suomi puolestaan osallistuu käytännössä EU:n turvallisuus- ja ulkopoliittikan harjoituksiin, mutta ei halua sitoutua kollektiivisen puolustuksen periaatteeseen. Yhteistä turvallisuus- ja ulkopoliittikkaa on voitu pitää Suomen turvallisuutta täydentävänä tekijänä, samalla kun on esitetty, etteivät suhteet lähinaapureihin, Venäjä mukaan lukien, ole muuttuneet (Männik 2008, 141, 150; Ojanen 59–60). Koska Ukrainan kriisi on vaikuttanut erityisesti Suomen lähtökohtiin suhteessa sekä Venäjään että EU:hun ja NATO:on, heijastuu se nyt myös Suomen ja Viron rajavartiostojen välisiin suhteisiin.

Tässä mielessä on hyödyllistä huomioida lyhyesti Venäjä tai Venäjä-suhde eräänlaisena kolmantena osapuolena, kun arvioidaan Suomen ja Viron suhteita. Venäjä oli myös se konteksti, jonka kautta Suomen viranomaiset, tulli ja rajavartiolaitos mukaan lukien, arvioivat Viroon liittyviä etujaan ja aloitteitaan aidon alueellisen kiinnostuksen lisäksi. Historiallisesti on olemassa pitkä perinne tarkastella Itämeren aluetta ja Baltiaa suurvaltojen, kuten Venäjän, Saksan tai Iso-Britannian kontekstissa, ei vain Suomessa vaan myös Länsi-Euroopassa. Sekä Suomea että Baltian maita on tarkasteltu Venäjä-kontekstin kautta 1900-luvun merkittävien käännekohtien aikana, olipa kyse Venäjän vallankumouksesta, imperiumin hajoamisesta ja neuvostovaltion rakentamisesta 1917–1922, toisesta maailmansodasta 1939–1945, tai kylmän sodan päättymisestä 1989–1991. Tältä pohjalta perifeerisyyden kokemus ja länsi-integraatio sen voittamisen symbolina yhdistää molempia maita. Venäjän ja länsimaiden suhteiden kiristyttyä uudelleen on kiinnostava nähdä, onko integraatio todella muuttanut periferia-asemaa.

Suomen ja Viron kokemuksilla näissä käännekohdissa on ollut vaikutusta sekä maiden nykyisiin poliittisiin linjauksiin että niiden arvioihin keskinäisistä suhteistaan, maiden välinen liikkuvuus mukaan lukien. Vaikka Venäjä saa suurimman huomion niin Suomen tullin kuin rajavartiolaitoksen vuosittaisissa arvioinneissa, sen kuva jää epävakaaaksi ja mahdollisesti uhkaavaksi taloudellisten voittojen mahdollisuudesta huolimatta. Toisaalta tietyistä yhteiskunnallisista ja sosiaalisista uhkakuvista ja integraatio- ja turvallisuuspolitiikan eroista huolimatta suomalaiset viranomaiset pitivät yhteistyötä Viron kanssa tärkeänä ja sen toteutuessa usein onnistuneena.

Lähteet ja kirjallisuus

- Alapuro, Risto (1988). *State and Revolution in Finland*. Berkeley: University of California Press.
- Heikkinen, Sakari (1994). *Suomeen ja maailmalle: Tullilaitoksen historia*. Helsinki: Tullilihallitus.
- Ilmjärv, Magnus (2004). *Silent submission: Formation of Foreign Policy of Estonia, Latvia and Lithuania, Period from mid-1920-s to Annexation in 1940*, Studia Baltica Stockholmiensia, vol.24. Stockholm University Department of History.
- Kasekamp, Andres (2010). *A History of the Baltic States*. Chippenham and Eastbourne: CPI Anthony Rowe.
- Koponen, Juhani (2010). The security-development nexus, state fragility and state-building: A beginner's guide to discussion and some suggestions for orientation. Teoksessa Henni Alava (toim.) *Exploring the security-development nexus: Perspectives from Nepal, Northern Uganda and 'Sugano'*. Ministry for Foreign Affairs: Erweko Painotuote Oy.
- Kosonen, Matti & Juha Pohjonen (1994). *Isänmaan portinvartijat: Suomen rajojen vartiointi 1918–1994*. Helsinki: Otava.
- Kähönen, Aappo (2019). Vallankumouksen ja nationalismin ristipaineessa 1905–1932: Suomi hauraana valtiona. Juhani Koponen & Sakari Saaritsa (toim.), *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi: Suomi kehityksen kiinniottajana*. Helsinki: Gaudeamus.
- Köll, Anu Mai (1994). *Peasants on the World Market*, Studia Baltica Stockholmiensia, vol. 14. Stockholm: Centre for Baltic Studies.
- Männik, Erik (2008). The role of the ESDP in Estonia's security policy. Clive Archer (toim.) *New Security Issues in Northern Europe: The Nordic and Baltic states and the ESDP*. London: Routledge.
- Männik, Erik (2008). The security situation in the Northern Europe after the Cold War. Clive Archer (toim.) *New Security Issues in Northern Europe: The Nordic and Baltic states and the ESDP*. London: Routledge.

- Nokki, Janne (2015). *Haavista verkkoon: Suomen tulli muuttuvassa maailmassa*. Helsinki: Tulli ja Edita.
- Ojanen, Hanna (2008). Finland and the ESDP: 'Obliquely forwards'? Clive Archer (toim.) *New Security Issues in Northern Europe: The Nordic and Baltic states and the ESDP*. London: Routledge.
- Pettai, Vello (2005). Unfounded worries? Euroscepticism prior to the Referendum. Vello Pettai & Piret Ehin (toim.) *Deciding on Europe: The EU Rereferendum in Estonia*. Tartto: Tartu University Press.
- Pettai, Vello & Ehin, Piret (2005). Introduction: The Estonian EU Referendum in Context. Vello Pettai & Piret Ehin (toim.) *Deciding on Europe: The EU Rereferendum in Estonia*. Tartto: Tartu University Press.
- Pohjonen, Juha (2009). *Rajarauhaa Suomen ja Euroopan puolesta: Rajavartioloitos1991–2009*. Helsinki: Otava.
- Rajavartioloituksen tilinpäätökset 2004–2016. Saatavilla: https://www.raja.fi/tietoa/suunnittelun_ja_seurannan_asiakirjat. Luettu 27.03.2018.
- Tullilaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmat 2002–2010, vuosille 2004–2015. Saatavilla: <https://tulli.fi/tietoa-tullista/tullin-toiminta/tulosohjausasiakirjat-arkisto>. Luettu 25.04.2018.

5.

Viron ja Suomen taloudelliset siteet

Alari Purju

5.1. Johdanto

Tässä luvussa tarkastellaan Viron ja Suomen taloudellisten suhteiden kehitystä vuosina 1991–2016. Lähtökohtana on kummankin maan talouden rakenne 1990-luvun alussa ja sen muutos 25 vuoden aikana. Painopiste on Viron muuttumisessa suurteollisuuteen ja maatalouteen nojaavasta taloudesta Suomen kaltaiseksi palvelupainotteiseksi taloudeksi. Luvussa tarkastellaan tämän rakenteellisen lähentymisen dynamiikkaa ja siihen liittyviä elintason muutoksia (asukaskohtainen bruttokansantuote sekä nimellisarvoisena että ostovoimapariteetilla korjattuna). Valtioiden väliset taloudelliset suhteet realisoituvat ennen muuta ulkomaankaupassa ja investointoinneissa. Kirjoituksessa käsitellään niiden vaikutusta ja suhteellista merkitystä molemmille talouksille painottaen Viron ja Suomen välisiä suhteita sekä vertaillen ulkomaankaupan ja investointien vaikutusta muihin talouden indikaattoreihin (ennen muuta bruttokansantuotteeseen ja teollisuustuotantoon). Työssä käsitellään myös erilaisten institutionaalisten tekijöiden kuten 1990-luvun alussa solmitun vapaakauppasopimuksen ja Suomen ja Viron EU-jäsenyyden vaikutusta maiden taloudellisiin suhteisiin. Lopussa arvioidaan maiden taloudellisen yhdentymisen olennaisia osatekijöitä.

5.2. Taloushistorian yhtäläisyyksiä ja eroja

Viron ja Suomen taloussuhteita ovat määrittäneet hyvin erilaiset poliittiset puitteet. Toinen maailmansota runteli molempia maita, mutta Suomi säilytti itsenäisyytensä. Suomi menetti sodassa 2,3 % väestöstään kaatuneina sekä 10 % pinta-alastaan. 420 000 henkeä muutti Karjalasta muualle Suomeen. Lisäksi Suomi joutui maksamaan 1940-lu-

vun lopulta vuoteen 1952 asti Neuvostoliitolle sotakorvauksia, joiden osuus BKT:sta oli vuositasolla 5–6 % (Ali-Yrkkö ym. 2017, 40). Suomen talouteen vaikutti merkittävästi Neuvostoliiton kanssa 1948 solmittu YYA-sopimus keskinäisestä ystävyydestä ja yhteistyöstä. Se raamitti Suomen ja Neuvostoliiton kauppaa vuoteen 1991 asti. Neuvostoliiton painostuksesta Suomi luopui Marshall-avusta ja siihen liittyneistä investoinneista, jotka autoivat Länsi-Euroopan jaloilleen. Suomi liittyi kuitenkin vuonna 1948 Kansainväliseen valuuttajärjestykseen (IMF) ja Maailmanpankkiin sekä 1950 tulleja ja kaupankäyntiä koskevaan GATT-sopimukseen. Vuonna 1955 Suomi liittyi 1952 perustettuun Pohjoismaiden neuvostoon ja oli vuonna 1971 luodun Pohjoismaiden ministerineuvoston perustajajäsen. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD) jäsen Suomesta tuli vuonna 1969.

Suomi sai 1940- ja 1950-luvuilla lainaa Ruotsilta ja Yhdysvalloilta. Sota vaikutti monin tavoin Suomen elinkeinoelämään ja talouden rakenteisiin. Neuvostoliitto vaati sotakorvauksia ennen muuta metalliteollisuustuotteina. Se edellytti Suomelta laajoja investointeja metalliteollisuuteen, joka nousi merkittäväksi alaksi perinteisen metsä-, sellu- ja paperiteollisuuden rinnalle. 1950-luvulla Suomelle oli ominaista melko säännöstelevä rahapolitiikka, johon kuuluivat pääomamarkkinoiden sääntely, yritysten velkaantumisen hillitseminen, keskuspankin määräämä korkotaso sekä useiden tuotteiden jakelua rajoittanut korttijärjestelmä. Viimeinen säännöstelty tuoteryhmä olivat henkilöautot, joiden myynti vapautettiin 1962. Pääomamarkkinat vapautuivat Suomessa täysin vasta 1980-luvun loppupuolella (Ali-Yrkkö ym. 2017, 40–42). Vuonna 1950 Suomen asukaskohtainen BKT oli Ruotsiin verrattuna 60 % ja 75 % vuonna 1970 (Gulfason ym. 2010, 103).

Vaikka Suomi oli sidottu idänkauppaan, maa kehitti voimakkaasti kauppasuhteitaan länteen liittymällä 1961 vuotta aiemmin perustettuun Euroopan vapaakauppajärjestykseen (EFTA) liitännäisjäseneksi. Euroopan talousyhteisö solmi Suomen kanssa 1972 vapaakauppasopimuksen, joka astui voimaan 1977 poistaen suurimman osan keskinäisen kaupan tulleista. Vaihtokauppaan ja keskinäisten velkojen mitätöintiin nojannut kauppa Neuvostoliiton kanssa muodosti 1960-luvulla 12–15 % ja 1970-luvun öljykriisin jälkeen yli 20 % koko ulkomaankaupasta (Ali-Yrkkö ym. 2017, 44). Suomen puu- ja paperiteollisuuden viennin pääkohteeksi tuli Iso-Britannia, ja Länsi-Saksa oli keskeisin teollisuustuotteita tuova maa. Monet teollisuudenalat Ruotsin kanssa limityivät toisiinsa, erityisesti metalliteollisuuden tuotteiden valmistus ja kauppa.

Suomen talouden kehitystä on kannatellut kolme merkittävää pilaria: ensiksi laaja-alaiset ja osin valtion suuntaamat investoinnit (1950- ja 1960-luvuilla kiinteän pääoman bruttomuodostus oli BKT:sta 25 % ja 1970- ja 1980-luvuilla 30 %), toiseksi avoin talous ja kansainvälinen yhteistyö niin itään kuin länteen ja kolmanneksi koulutusjärjestelmän huomattava laajentaminen ja hyvinvointivaltion rakentaminen Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden malliin 1960-luvulta alkaen (Ali-Yrkkö ym. 2017, 42). Tuona kautena Suomea luonnehti laaja pääomien kasautuminen ja toisaalta tuotantotekijöiden suhteellisen matala tehokkuus (Pohjola 1996). Suomen talouskasvu oli kuitenkin

toisen maailmansodan jälkeen yksi Euroopan nopeimmista. Suomen bruttokansantuote kasvoi 1945–1990 keskimäärin 4,2 % vuodessa, ja asukaskohtaisen BKT samalla jaksolla 3,6 % (Heikkinen & Kuusterä 2001, 27).

Virossa valtiontalouden uudelleenjärjestely jatkui toisen maailmansodan ja Neuvostoliittoon liittämisen jälkeen laajamittaisilla investoinneilla suurteollisuuteen, aluksi sotatuhoja korjaten ja myöhemmin uusia suuryrityksiä perustaen. Viron inhimilliset tappiot toisen maailmansodan aikana käsittivät neljäsosan väestöstä eli noin 250 000 kuolonuhria. 1940-luvun lopulla toteutettiin maatalouden kollektivisointi, jota seurasi 20 000 ihmisen karkottaminen Siperiaan. Toisen maailmansodan jälkeen myös Viron aluetta pienennettiin. Noin viisi prosenttia Viroon kuuluneista alueista liitettiin Leningradin ja Pihkovan hallintoalueeseen. Taloudellisesti 1950-luku oli raskasta aikaa, sillä työikäisen väestön vähyden lisäksi puutetta oli myös asunnoista ja ruoasta.

Talouskasvun tunnusluvut Viron neuvostotasavallassa olivat erittäin korkeat, mutta kasvu lähti matalalta tasolta sotatuhojen ja suurten ihmistappioiden vuoksi. Toisaalta Viroonkin tuotiin koneita ja laitteita, joita neuvostoarmeija oli haalinut Euroopasta, ennen muuta Saksasta, ja aloitettiin laajat väestönsiirrot muualta Neuvostoliitosta. Neuvostoliitossa kokonaistuotannon keskimääräinen vuotuinen kasvu 1950–1969 oli 7,6 %. Se kuitenkin laski seuraavina kausina huomattavasti ja oli 1970-luvulla ja 1980-luvun alkupuolella 3–4 % vuodessa (Aldcroft 1993, 174, 266). Vuodesta 1985 alkaen Neuvostoliiton talous käytännössä pysähtyi, mitä seurasi jyrkkä lasku vuodesta 1990.

Virossa vallitsi niin sanottu pulatalous, jossa oli puutetta monista kulutustavaroista, mutta asuntoja annettiin ilmaiseksi. Myös koulutus ja terveydenhoito olivat maksuttomia. Neuvostoaikana Viroon perustettiin suuri määrä tehtaita, muun muassa Itä-Viron palavankiven kaivokset sekä kaksi suurta palavaakiveä käyttävää sähkölaitosta. Lähellä Tallinnaa sijaitseva Muugan satama aloitti toimintansa 1980-luvun puolivälissä, ja 1990-luvulla siitä tuli merkittävä kauttakulkuliikenteen keskus.

Viro kuului Neuvostoliittoon, jossa aluehallinnon osuus talouden johtamisessa vaihteli eri aikoina. Vuosina 1957–1965 hallinto oli alueellisten kansantalousneuvostojen käsissä ja neuvostotasavaltojen oma vaikutusvalta suuri. Myöhemmin palattiin ministeriöjärjestelmään, jossa merkittävät raskaan teollisuuden laitokset kuuluivat yleisliittolaisten ministeriöiden alaisuuteen. Oli myös liittovaltion ja tasavaltojen kaksitasoisesti johtamia lähinnä kevyen ja elintarviketeollisuuden tuotantolaitoksia sekä tasavaltojen hallinnoimia paikallisia teollisuusyrityksiä (Virossa muun muassa leikkikaluja ja keittiötarvikkeita aluksi valmistanut ja myöhemmin turvavöihin keskittynyt Norma sekä muovituotteita valmistanut Salvo). Paikallisia yrityksiä johdettiin enimmäkseen Virosta, mutta niiden tuotantoa myytiin kaikkialle Neuvostoliittoon (Ahde & Rajasalu 1993; Kilvits 1999). Neuvostokaudella maataloudella oli merkittävä asema Virossa (ks. taulukko 1). Maataloudessa kasvoi nopeasti kotitalousviljely, joka käytti jonkin verran myös kollektiivitulojen resursseja ja tuotti huomattavan osan Virossa kulutetuista juureksista, lihasta ja munista. Neuvostoliitossa ulkomaankauppa oli keskitettyä, mutta voidaan arvioida, että 5–7 % Viron viennistä meni 1980-luvulla

Neuvostoliiton ulkopuolelle ja tuonti muista maista oli 15–20 % luokkaa (Ahde & Rajasalu 1993, 161).

Neuvostoaikana Viro ja Suomi joutuivat taloudellisesti kosketuksiin lähinnä Suomen ja Neuvostoliiton yhteistyösopimuksen puitteissa syntyneiden yksittäisten projektien kautta. Suomalaiset olivat rakentamassa Viru-hotellia Tallinnaan ja lihanjalostamoja Rakvereen. Projektien yhteyteen muodostui jonkin verran ”ystävän-kauppaa”. Sitä tuki myös vuonna 1965 avattu säännöllinen laivayhteys Tallinnan ja Helsingin välille, joka toi suomalaiset Tallinnaan ja helpotti Neuvosto-Viron virallisten delegaatioiden pääsyä Suomeen. Suomen markka oli 1970-luvulta lähtien yksi Tallinnassa käytetyistä epävirallisista valuutoista, ja Pohjois-Virossa näkynyt Suomen televisio esitteli markkinatalouden etuja kuten tuotteiden saatavuutta ja suuria valikoimia. Neuvostoliiton romahtaessa 1990-luvun alussa jotkut suomalaiset yrittäjät näkivät Viron markkinat melko lupaavina, vaikka suunnitelmataloudessa nähtiin tuskin mitään myönteistä.

Taulukossa 1 vertaillaan Viron ja Suomen talouksia vuonna 1989 eli juuri ennen Itä- ja Keski-Euroopan suuria muutoksia, jotka nostivat myös Viron ja Suomen yhteistyön täysin uudelle tasolle ja sitoivat taloudet tiiviisti toisiinsa. Taulukko antaa yleiskuvan talouden rakenteesta kummassakin maassa toimialoittain bruttokansantuotteen mukaan. Siitä nähdään, että Virossa teollisuus ja maatalous muodostivat huomattavasti suuremman osan bruttokansantuotteesta, kun taas Suomessa palvelutuotanto oli merkittävämpää. Vuonna 1989 alkutuotanto (maa- ja metsätalous ja kalastus) muodosti 22 % Viron BKT:sta ja 6,1 % Suomen BKT:sta, jalostus (kaivostointi, teollisuus, energia ja rakentaminen) vastaavasti 46,3 % ja 35,5 % ja palvelut 31,7 % ja 58,6 %. Vuoteen 2016 mennessä Viron ja Suomen talouden rakenteet olivat samankaltaistuneet. Molemmissa maissa kasvoi palveluiden osuus, Virossa kuitenkin huomattavasti Suomea enemmän.

Taulukko 1. Viron ja Suomen BKT:n rakenne prosentteina toimialoittain vuosina 1989 ja 2016.

Toimiala	Viro		Suomi	
	1989	2016	1989	2016
Maa- ja metsätalous, kalastus	22,0	2,6	6,1	2,7
Kaivosteollisuus	1,7	1,2	0,5	0,4
Teollisuustuotanto	35,1	15,7	23,7	16,9
Energia, kaasu ja vesi	2,0	4,0	2,5	3,0
Rakentaminen	9,2	6,0	8,6	6,9
Kauppa	7,0	12,2	11,2	9,2
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	7,0	13,3	9,8	10,6
Muut yksityiset ja julkiset palvelut	16,0	45,0	37,6	50,3

Lähteet: Statistikaamet 2018; Tilastokeskus 2018; Ahde & Rajasalu 1993.

5.3. Talouskasvu ja elintaso

Mielenkiintoinen aihepiiri Viron ja Suomen vertailussa on maiden elintaso eri aikoina. Nykyisin mittarina oleva BKT ja sen pohjana oleva kansantalouden tilinpito otettiin käyttöön vasta toisen maailmansodan jälkeen. Aikaisemmin tietoja saatiin kertalaskennoilla, ja tuloksia on usein ollut vaikea vertailla. Maddisonin taulukon mukaan Viron asukaskohtainen bruttokansantuote vuonna 1934 oli 2443, Suomen 2902, Ruotsin 3992 ja Pohjoismaista vauraimmalla Tanskalla 5187 Geary-Khamis-dollaria¹⁴ (Valge 2003, 419). Lukujen valossa Viron elintaso oli 84 % Suomen, 61 % Ruotsin ja 47 % Tanskan elintasosta. Suomen elintaso puolestaan oli 73 % Ruotsin ja 56 % Tanskan elintasosta.

Vasta vuonna 1990 Maailmanpankin tietokannasta löytyy ensi kertaa samanlaisia tietoja sekä Viron että Neuvostoliiton asukaskohtaisesta bruttokansantuotteesta. Numeroiden perusteella Viron luku oli 3589, Neuvostoliiton kokonaisuutena 2722, Suomen 28 326 ja Ruotsin 30 132 (UNCTAD 2018). Siten Viron BKT henkeä kohti oli noin 30 % Neuvostoliiton keskiarvoa suurempi, mutta noin 13 % Suomen ja 12 % Ruotsin tasosta. Suomen BKT oli puolestaan noin 6 % Ruotsia pienempi. Vertailuissa ei kuitenkaan huomioida hintatason eroa. Maailmanpankin ostovoimapariteetilla korjatussa arviossa 1987 vertailujen pohjana on käytetty Yhdysvaltojen asukaskohtaista bruttokansantuotetta, joka antaa Viron tasoksi 41 % Suomeen ja 39 % Ruotsiin verrattuna. Suomi jää puolestaan 5 % Ruotsin alapuolelle (From Plan to Market 1996, 188–189). Arviot Viron elintasosta Suomeen verrattuna 1980-luvun lopussa vaihtelevat 10–40 prosentin välillä. Ostovoimapariteetilla oikaistu korkeampi arvio pohjaa siihen, että köyhemmissä maissa on yleisesti matalampi hintataso ja todellinen os-

¹⁴ Geary-Khamis-dollari on laskennallinen valuutayksikkö, jolla oli sama ostovoima kuin Yhdysvaltain dollarilla kyseisellä hetkellä. Sitä käytettäessä maan valuutan ja Yhdysvaltain dollarin nimellisarvoinen valuuttakurssi mukautetaan hintojen eroon. Näin saadaan ostovoimapariteettiin (PPP) perustuva arvio. Menetelmän kehitti 1957 irlantilainen tilastotieteilijä Roy C. Geary ollessaan töissä YK:ssa. Hänen työtään jatkoi toinen 1970-luvulla YK:ssa työskennellyt tilastotieteilijä, palestiinalainen Salam Hanna Khamis (kansainvälinen dollari, 2019). EU:ssa käytetään samoin PPP-pohjaisia tunnuslukuja.

tovoima siksi suurempi, mikä huomioidaan myös elintason arvioinnissa.¹⁵ Historiallinen paradoksi on, että vuosikausia komeita kasvulukuja näyttänyt neuvostotalous päätyi niin heikkoon tulokseen.

Mielenkiintoiseksi keskustelunaiheeksi nousi erityisesti 1990-luvun alussa kysymys, miten pitkälle Viro olisi päässyt ilman Neuvostoliiton miehitystä esimerkiksi Suomeen verrattuna. Molempien maiden talous kehittyi konkreettisen poliittisen tilanteen paineessa, Virossa suunnitelmatalouteen ja Suomessa idänkauppaan sidottuna. Lainelan ja Sutelan mielestä Suomella oli kuitenkin metsätalouden suurempaan kasvupotentiaaliin ja pääoman kertymiseen perustuvaa etua verrattuna maatalouteen erikoistuneeseen Viroon. Suomi oli myös maailman nopeimmin kasvaneita talouksia 1900–1990 (Lainela & Sutela 1994, 17–18).

1990-luvun alussa sekä Virossa että Suomessa koettiin syvä laskukausi, joka muutti talouden rakenteita ja kasvunäkymiä molemmissa maissa. Viron talous laski noin 35 prosenttia vuosina 1990–1994. Syinä olivat Neuvostoliiton hajoamisen aiheuttama hyperinflaatio, Viron irtautuminen itämarkkinoista ja talouden suunnanmuutos länteen, niitä seuranneet rakenteelliset uudistukset ja talouden perusteellinen uudelleenorganisointi. Valtion rahapolitiikka ja Viron kruunun käyttöönotto pudottivat tuotantokulut kansainvälisesti vertaillen hyvin matalalle, mikä teki Viron teknologisesti varsin yksinkertaisista vientituotteista kilpailukykyisiä. Yksityistämisen kautta tulleilla ulkomaisilla sijoituksilla oli merkittävä osa Viron talouden rakennemuutoksessa.

Suomen lama 1990–1993 aiheutti bruttokansantuotteen yli 10 % kumulatiivisen laskun. Suomen talouskriisissä yhdistyivät monet tekijät. Rahamarkkinoiden libera-

¹⁵ Hintaero on erittäin suuri köyhien ja rikkaiden maiden suljetuilla sektoreilla, joilla hinta-
taso riippuu kunkin maan tulotasosta. Maiden avoimella sektorilla hintatasoa yhtenäistää
rajat ylittävä ulkomaankauppa. Kun samojen tuotteiden välillä on iso hintaero, tavaroita
voi ostaa sieltä, mistä niitä saa halvemmalla ja ja myydä siellä, missä ne ovat kalliimpia.
Hintoja tasoittavan mekanismin toiminta edellyttää suurten kuljetuskustannusten ja mui-
den kaupankäyntiä estävien tekijöiden puuttumista. EU:ssa käytettävät mittarit BKT PPS
(engl *purchasing power standard*, ostovoimastandardi) tai BKT PPP (engl *purchasing power
parity*, ostovoimapariteetti) korjaavat köyhien maiden lukemia ylöspäin hintaeron verran.
Siksi köyhien maiden ostovoimakorjattu BKT on huomattavasti korkeampi kuin nimellisar-
voinen BKT henkeä kohti heijastaen sitä, että samalla rahamäärällä köyhässä maassa saa
enemmän tavaroita kuin vauraassa.

lisointi¹⁶ ja korkotason nousu Euroopassa kohdistivat markkaan paineita 1980-luvun jälkipuoliskolla johtaen markan devalvointiin 1990 ja siirtymiseen kelluvaan kurssiin vuotta myöhemmin, mikä puolestaan toi mukanaan pankkikriisin, tuotannon rajun vähenemisen ja työttömyyden. Neuvostoliiton kanssa käydyn idänkaupan osuus oli ollut 20 % viennistä, ja sen loppuminen syvensi kriisiä. Kolmessa vuodessa BKT laski yli 10 %, asuntojen hinnat putosivat 40 % ja osakekurssit 65 %, työttömyys nousi neljästä 16,7 %:iin ja julkisen sektorin 5 % ylijäämä vaihtui 6 % alijäämään (Vihriälä 1997). Suomen talouskriisin myönteisenä puolenä on nähty, että lama lopetti monien tehottomien yritysten toiminnan vähentäen ylitarjontaa varsinkin rakentamisessa ja palveluissa. Useat heikosti kilpailluille itämarkkinoille suuntautuneet yritykset lakkasivat olemasta ja työvoimakulut laskivat. Talouskriisistä selvittyään Suomen innovatiivinen elinkeino-elämä toipui, minkä seurauksena muodostui vahva ICT-klusteri¹⁷ huippunaan Nokia. Talouspoliittinen perusta tälle nousulle oli luotu 1980-luvulla (Ali-Yrkköym. 2017, 59–60).

Euroopan talousalueeseen liittymisellä oli olennainen merkitys sekä Viron että Suomen kehitykselle. Viro otti suunnan sitä kohti heti itsenäistymisen jälkeen solmimalla syksyllä 1991 ulkomaankauppaa helpottavia sopimuksia ennen muuta Islannin ja Ruotsin kanssa. Suomen ja Viron helmikuussa 1992 solmima pöytäkirja kauppaa ja taloudellista yhteistyötä koskevista väliaikaisista järjestelyistä oli ensimmäinen, jossa Viron vapaakauppaan perustuvat lähtökohdat kävivät ilmi (Hansen & Sorsa 1994). Seuraavaksi Viro solmi samanlaisen sopimuksen Ruotsin kanssa ja aloitti vuoden 1992 marraskuussa neuvottelut Euroopan vapaakauppa-alueeseen (EFTA) liittymisestä. Uudessa tilanteessa Ruotsi ja sen jälkeen Suomi kokivat liittymisen Euroopan unioniin tärkeäksi ja aloittivat neuvottelut vuonna 1993. Liittyminen toteutui 1995. Samalla EFTA-sopimus menetti merkityksensä Virolle. Baltian maiden vapaakauppasopimus solmittiin syyskuussa 1993, ja se astui voimaan 1994. Samana vuonna Viro solmi EU:n kanssa vapaakauppasopimuksen, joka astui voimaan vuoden 1995 alusta. Viro haki EU:n jäsenyyttä marraskuussa 1995, liittyminen toteutui 1. toukokuuta 2004. Suomi otti euron käyttöön käteisvaluuttana vuonna 2001 (tilivaluuttana vuonna 1999). Viro sitoi kansallisen valuuttansa Viron kruunun Saksan markan sijasta euroon vuodesta 1999 ja esitti hakemuksen euroalueeseen liittymisestä 2004. Viro otti euron käyttöön vuonna 2011.

¹⁶ Sitä on kutsuttu deregulaatiokriisiksi (ks. Heikkinen & Kuuskerä 2001), mutta voidaan puhua myös riittämättömästä liberalisoinnista ja siihen liittyneestä väärän talouspolitiikan aiheuttamasta ja kontrollista karanneiden tapahtumien kriisistä. Pääomamarkkinat vapautettiin kiinteiden vaihtokurssien vallitessa, jolloin ennen muuta Saksan yhdistymisen takia Euroopassa nousseet korot kohdistivat painetta Suomen markkaan. Näin keskuspankki joutui devalvoimaan 14 % marraskuussa 1991 ja päästämään markan syyskuussa 1992 kellumaan, mikä halvensi markan arvoa entisestään 20 %. Seurauksena oli pankkikriisi ja budjettikriisi, yritysten konkurssit ja suurtyöttömyys. (ks. Honkapohja & Koskela 1999; Jonung, Kiander & Vartia 2009, 19–70).

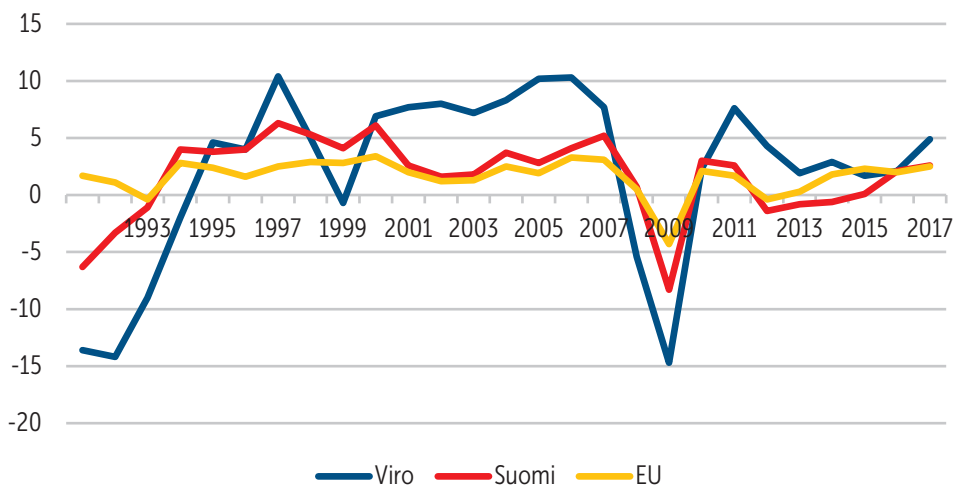
¹⁷ *ICT-klusteri tarkoittaa tieto- ja viestintätekniikan toimialojen keskittymää.*

Työmarkkinoiden avautuminen uusille jäsenmaille oli merkityksellistä Viron ja Suomen taloudelliselle lähentymiselle. Kuten tiedetään, EU:n 15 jäsenvaltiolla oli mahdollisuus määrätä seitsemän vuoden siirtymäaika työmarkkinoiden avaamiselle uusille jäsenvaltioille. Vain Ruotsi, Iso-Britannia ja Irlanti eivät käyttäneet sitä. Suomen työmarkkinat avautuivat virallisesti virolaisille ja muiden uusien jäsenmaiden kansalaisille vuonna 2006.

Kansainväliset sopimukset loivat puitteet taloudelliselle yhteistyölle ja kaupalle, jossa oli tapahtunut jyrkkä käänne vuonna 1992 Viron otettua kruunun käyttöön kesäkuussa. Suomesta ja Ruotsista tuli sinä vuonna Viron tärkeimmät kauppakumppanit, ja maat ovat säilyttäneet asemansa tähän päivään asti. Kannattaa kuitenkin ottaa huomioon, että Viron ja Suomen välinen yhteistyö tapahtui paljon laajemmassa taloudellisessa kontekstissa. Suomelle olivat erityisen tärkeitä siteet muihin Pohjoismaihin ja Saksaan, ja omanlaisensa rooli oli myös idänkaupalla. Suomelle ulkomaankauppa ja -investoinnit Viroon merkitsivät suhteellisen vähän. Virolle sen sijaan Suomen ja Ruotsin ulkomaankaupalla ja -investoinneilla oli suuri merkitys.

Viron ja Suomen taloudellisten siteiden osalta tulee muistaa, että taloudelliselta potentiaaltaan ja elintasoltaan Suomi kuuluu Pohjoismaihin ja on sidoksissa niihin sekä ulkomaankaupan että investointien kautta. Vaikka Pohjoismaat käyvät paljon kauppaa keskenään, niiden merkittävin markkina-alue on Saksa. Viro ja muut Baltian maat ovat samaan aikaan olleet sidoksissa erityisesti Itämeren alueen maihin.

Viron ja Suomen talouskasvun muutoksia tarkasteltaessa voi nähdä, että EU:n talouskasvuun¹⁸ verrattuna vuosittainen ailahtelu on huomattavasti suurempaa ja

Kuvio 1. BKT:n kasvu prosentteina Virossa, Suomessa ja EU:ssa 1991–2017. Lähde: Eurostat 2018.

¹⁸ EU:n talouskasvuluvut perustuvat ennen vuotta 2004 EU15:n ja sen jälkeen EU28:n keskiarvoon. EU28:n lukemat 2004–2012 (ennen Kroatian liittymistä EU:hun) ovat toisaalta laskennallisia.

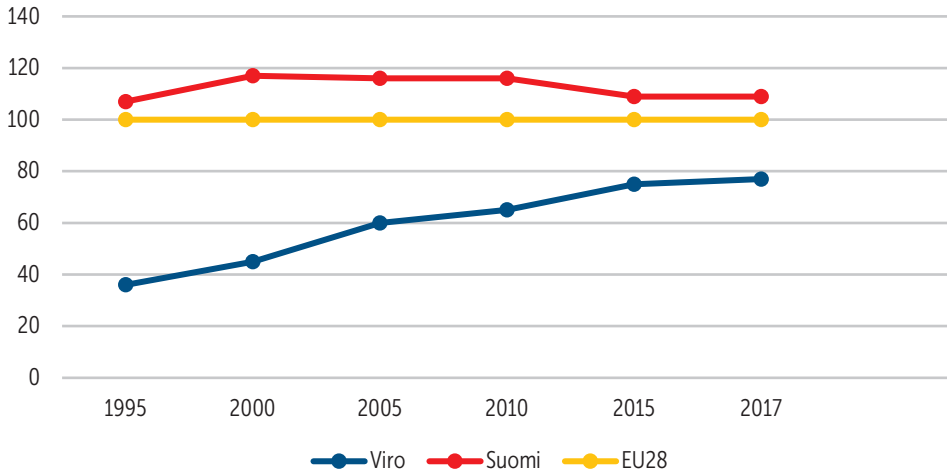
nopean talouskasvun kaudet vaihtelevat laskukausien kanssa. 1990-luvun alussa Viro kärsi syvästä lamasta Neuvostoliiton romahtamisen, siihen liittyneen hyperinflaation ja talouden syvien rakenteellisten muutosten seurauksena. Suomen talouskriisiin vaikutti jonkin verran idänkaupan romahdus, mutta sitä olennaisempia olivat raha- ja pääomamarkkinoiden liberalisointi sekä siihen liittynyt epäonnistunut talouspolitiikka, joka ei huomionut tarpeeksi kansainvälisen talouden riskejä.

Viron talouskasvu oli hyvin nopeaa, ja talouskasvu oli jopa 7–8 prosenttia vuodessa ennen vuonna 2008 alkanutta talous- ja finanssikriisiä. Talouskriisin aikana pudotus oli kuitenkin paljon syvempi kuin Suomessa ja EU:ssa. Syynä oli köyhien maiden niin sanottu saavuttamisefekti, joka ilmenee nopeana kasvuna. Käytettävissä olevat välineet kriisien vakauttamiseksi ovat tällaisissa maissa kuitenkin rajallisemmat. Vaikutusta on myös Pohjoismaita ohuemmallalla hyvinvointivalttiolla, jonka tekemillä tulonsiirroilla voidaan huomattavasti hidastaa talouden supistumista kriisin aikana. Talouskasvun epävakautta lisäsi myös Viron pienuus. Yksittäisten yritysten onnistumisilla on suuri vaikutus pienen maan talouskasvuun, mutta toisaalta myös tietyn sektorin epäonnistuminen vaikuttaa koko talouteen. Viron julkisen sektorin velka on kuitenkin edelleen pieni, mikä on yksi kasvua tukeva seikka ja luo oletettaman talouden nopeasta kehityksestä niin Virossa kuin muissa Baltian maissa (Åslund 2010; Åslund & Dombrovskis 2011).

Suomeen syntyi 1990-luvun puolivälissä vahva ICT-klusteri, josta tuli kolmas tärkeä vientiala perinteisten paperi- ja selluloosateollisuuden sekä kone- ja metalliteollisuuden rinnalle. ICT-klusteri oli voimakkaasti riippuvainen Nokian menestyksestä ja merkityksestä maailmantaloudessa. Merkityksen kasvu auttoi Nokiaa laajentamaan tuotantoaan ja tuotekehitystään muihin maihin, muun muassa Kiinaan, Brasiliaan ja Unkariin. Kun Microsoft osti Nokian, alan johtavan yrityksen, se vaikeutti Suomen taloutta entisestään vuonna 2008 alkaneen talous- ja finanssikriisin lisäksi. Tuotantomäärät vähenivät Suomessa huomattavasti, ja lopulta seurauksena oli Nokian ja oikeastaan koko ICT-sektorin rakennemuutos. Viroon verrattuna Suomen talous on suuruusluokkaa isompi, mikä tarkoittaa myös suurempia yrityksiä sekä monipuolisempaa talousrakennetta, jolla on yleensä talouteen vakauttava vaikutus. Toisaalta Suomen taloutta on pidetty Ruotsia yksipuolisempana (Jonung, Kiander & Vartia 2009).

Elintason mittareita on tässä luvussa vertailtu EU28-maihin, ja aiempien tulosten osalta on käytetty Eurostatin arvioita. Kuviosta 2 nähdään, että Suomen bruttokansantuote henkeä kohti on ylittänyt EU:n keskiarvon koko ajanjaksolla. Viron asukaskohtainen BKT lähestyi jakson aikana EU28:n keskiarvoa ja muodosti siitä 77 % vuonna 2017, Suomeen verrattuna vastaavasti 70 %. Viron elintaso on lähentynyt sekä EU28:aa että Suomea, mikä johtui ennen muuta Viron nopeammasta talouskasvusta.¹⁹

¹⁹ Luvuissa tulee ottaa huomioon, että arvioitu on asukaskohtaista BKT:ta ostovoimastandardina mitattuna, mikä tarkoittaa, että tulot on suhteutettu hintatason eroon.

Kuvio 2. BKT OVS henkeä kohti prosentteina verrattuna EU28:aa 1995–2017. Lähde: Eurostat 2018.

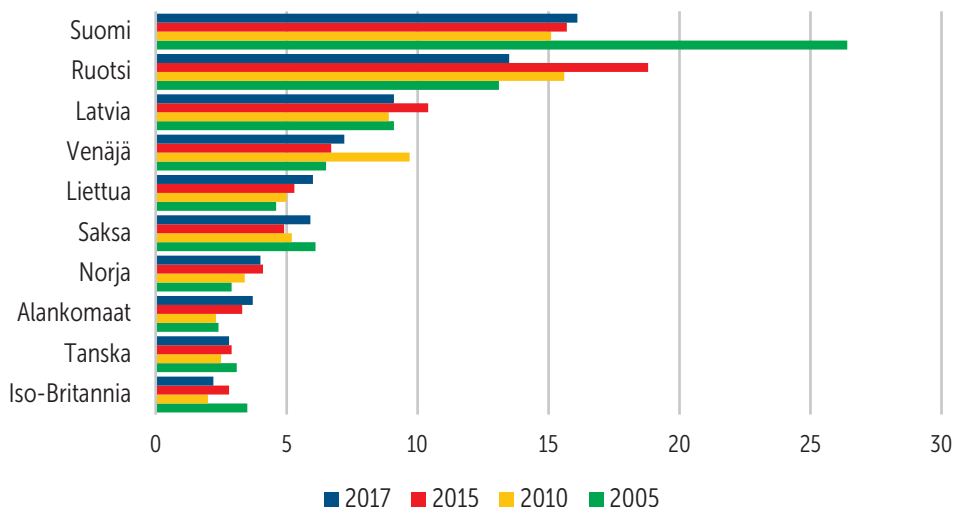
5.4. Ulkomaankauppa

Ulkomaankaupassa kaupankäynti komponenteilla ja puolivalmisteilla on yhä tärkeämpää perinteisten valmistuotteiden ohella. Krugman puhuu kaleidoskoopisesta arvoketjun muodostamisesta: osia valmistetaan useissa maissa ja valmis tuote edellyttää laajaa valtioiden välistä kauppaa, joka voi tapahtua saman yrityksen puitteissa (Krugman 1991).²⁰ Vuonna 2011 välituotteet muodostivat 69 % Viron viennistä (EU:n keskiarvo oli 65 % ja Suomessa jopa 76 %) ja Viron tuonnista 66 % (Ali-Yrkki, Maltila & Seppälä 2017). Se kuvaa hyvin Viron ja muiden Baltian maiden taloudellista integraatiota Pohjoismaihin ja osallistumista globaaliin arvoketjuun niiden kautta.

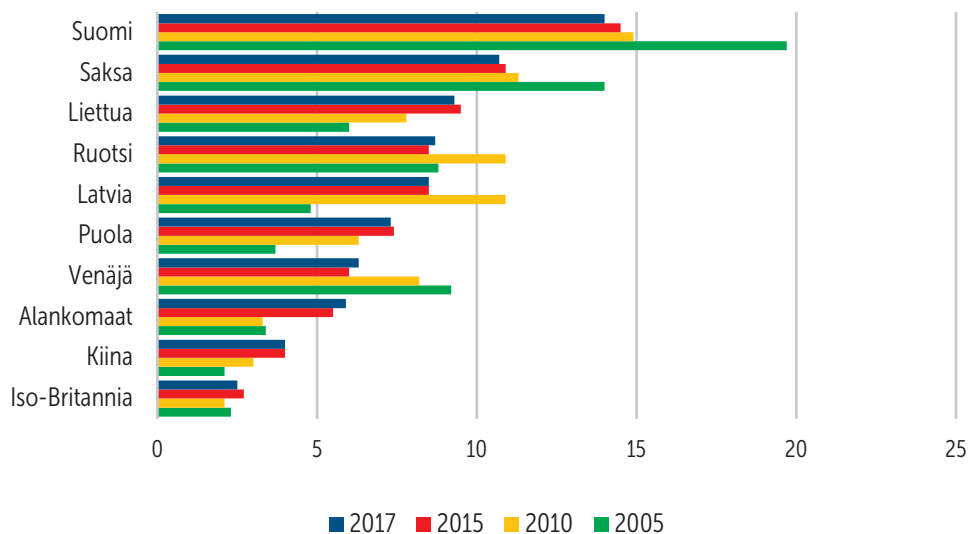
Yksittäisistä valtioista Viron suurin kauppakumppani sekä viennissä että tuonnissa on ollut Suomi, jonka osuus on vaihdellut 15–20 prosentin välillä. Suomen suurin kauppakumppani niin viennissä kuin tuonnissa on puolestaan Saksa. Viro on sijalla kymmenen Suomen ulkomaan kauppakumppanina viennissä ja tuonnissa, ja sen osuus vastaa noin kolmea prosenttia Suomen ulkomaankaupan volyyymistä.

²⁰ Viron suurimman vientiyrityksen Ericsson Eesti AS:n vienti muodosti 7,2 % Viron koko viennistä vuonna 2015, ja sen komponenttien tuonti lähes 6 % koko tuonnista. Yrityksen osuus Viron BKT:sta oli 0,3 %. Vertailun vuoksi: Nokian osuus muodosti 1,5 % Suomen BKT:sta vuonna 2015. Suurimmillaan se oli 2006 eli kaikkiaan 3,6 % Suomen BKT:sta (Ali-Yrkki, Maltila & Seppälä 2017).

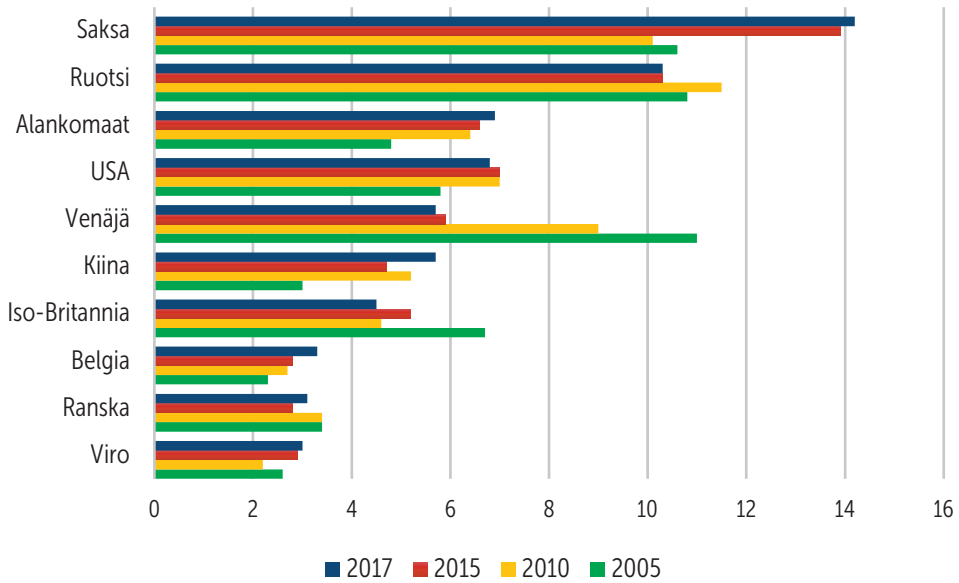
Viron ja Suomen taloudelliset siteet

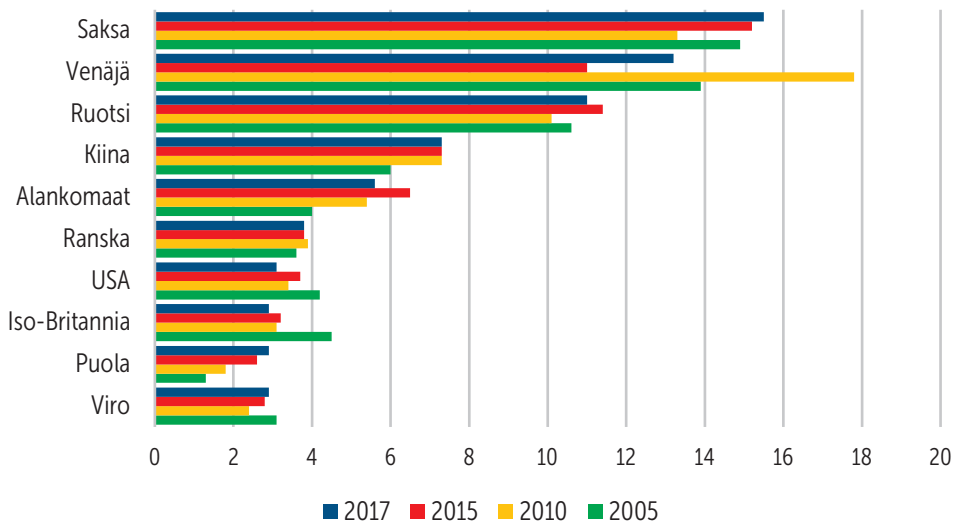
Kuvio 3. Viron kymmenen tärkeintä vientimaata 2005–2017, prosentteina. Lähteet: Statistikaamet 2018; Tilastokeskus 2018.

Kuvio 4. Viron kymmenen tärkeintä tuontimaata 2005–2017, prosentteina. Lähteet: Statistikaamet 2018; Tilastokeskus 2018.

Kuvio 5. Suomen kymmenen tärkeintä vientimaata 2005–2017, prosentteina. Lähteet: Statistikaamet 2018; Tilastokeskus 2018.

Kuvio 6. Suomen kymmenen tärkeintä tuontimaata 2005–2017, prosentteina. Lähteet: Statistikaamet 2018; Tilastokeskus 2018.

5.4.1 Tavaraluokat

Tavaraluokkien laskennassa on käytetty YK:n ulkomaankaupan luokitusstandardia, joka jakaa tuotteet kymmeneen pääryhmään (SITC, *Standard International Trade Classification* 2006). Taulukossa 3 on esitetty Viron ja Suomen vientituotteiden pääryhmittely ja sen muutokset kymmenen vuoden aikana. Aloitusjaksoksi on valittu vuosi 2005, jolloin Viron ensi kertaa näkyi EU:n jäsenvaltiona ulkomaankaupan tilastoissa kokonaisuudessaan. Vaikka kauteen sisältyy vuosien 2008–2009 talous- ja finanssikriisi, jolloin sekä Virossa että Suomessa vallitsi merkittävä taantuma, ajanjakson alku- ja päättymisvuoden perusteella voi arvioida pidemmän aikavälin kehitystä. Sitä tukee myös seikka, että vuoteen 2015 mennessä sekä kriisistä että nopeasta palautumisesta johtuneet heilahtelut olivat tasaantuneet.

Taulukko 3. Tavaravienti.

Valtio	Vienti 2005		Vienti 2015		Viennin kasvu (-kertaisena) vuonna 2015 verrattuna vuoteen 2005
	Miljardia euroa	%	Miljardia euroa	%	
Suomi , yhteensä	52.6	100.0	53.9	100.0	1.025
SITC 0 + 1 elintarvikkeet, juomat, tupakka	0.8	1.5	1.3	2.4	1.625
SITC 2 + 4 raaka-aineet	3.0	5.7	5.1	9.5	1.700
SITC 3 poltto- ja voiteluaineet, sähkövirta	2.4	4.6	3.9	7.2	1.625
SITC 5 kemialliset aineet ja tuotteet	3.0	5.7	5.6	10.4	1.867
SITC 7 koneet, laitteet, kuljetusvälineet	23.3	44.3	16.9	31.4	0.725
SITC 6 + 8 + 9 Muut tuotteet	20.1	38.2	21.1	39.1	1.050
Viro , yhteensä	6.2	100.0	11.6	100.0	1.871
SITC 0 + 1 elintarvikkeet, juomat, tupakka	0.3	4.8	1.0	8.6	1.792
SITC 2 + 4 raaka-aineet	0.6	9.6	1.0	8.6	1.792
SITC 3 poltto- ja voiteluaineet, sähkövirta	0.5	8.2	1.1	9.5	2.200
SITC 5 kemialliset aineet ja tuotteet	0.3	4.8	0.6	5.2	1.083
SITC 7 koneet, laitteet, kuljetusvälineet	2.3	37.1	4.0	34.5	1.739
SITC 6 + 8 + 9 Muut tuotteet	2.2	35.5	3.9	33.6	1.773

Lähde: UNCTAD 2018.

Teollisuustuotteet (SITC 5–9) muodostivat Suomen viennistä vuonna 2015 yli 80 %, ja vienti oli lähes yhtä suurta kuin vuonna 2005. Koneiden ja kuljetuslaitteiden tuotannon volyymi oli Suomessa 44,3 miljardia euroa 2005 ja vain 31,4 miljardia 2015. Vähenneminen johtuu ennen muuta Nokian tuotantomäärien sekä komponenttien ja laitteiden viennin supistumisesta. Näiden vientialojen vähenemistä tasoitti osin kemianteollisuuden tuotteiden (SITC 5) ja raaka-aineiden (SITC 2 ja 4) kuten puu-, paperi- ja sellutuotteiden viennin kasvu. Suomen viennissä ICT-sektori on edelleen merkittävä. Tunnetuin alan yritys on yhä Nokia, joka organisoii toimintansa uusiksi ja keskittyi verkkolaitteisiin myytyään matkapuhelintuotannon Microsoftille.

Virossa viennin rakenne muuttui merkittävästi jo ennen 1990-luvun puoliväliä, eikä EU:hun liittyminen 2004 muuttanut vientiä oleellisesti. Kymmenen vuoden aikana vienti kasvoi nopeasti 1,9-kertaiseksi. Suurin ryhmä on olleet koneet ja kuljetusvälineet (SITC 7), johon sisältyy myös ICT-sektorin laitetuotanto. Toinen tärkeä ryhmä ovat muut tuotteet (SITC 6, 8 ja 9), joihin kuuluvat esimerkiksi huonekalut ja puutalot.

5.4.2 Viron ja Suomen välinen ulkomaankauppa

Vuosina 2005–2015 vienti Suomeen muodosti 15–20 % Viron koko viennistä, ja Suomi on vuorotellut Ruotsin kanssa tärkeimpänä vientimaana. Samaa suuruusluokkaa on ollut myös tuonti Suomesta Viroon. Taulukossa 4 on yleiskatsaus kymmenestä tärkeimmästä Virossa Suomeen ja Suomesta Viroon viedystä tavararyhmästä. Perustana on EU:n yhdistetty nimikkeistö (CN) ja sen tuoteluokka 4-numerotasolla. Tavararyhmät muodostivat 24,1 % Viron viennistä Suomeen ja 22,7 % Viron tuonnista Suomesta. Samalla Suomen osuus niiden kokonaisvolyyymista jäi alle viidenneksen. Viron kaltaisessa pienessä maassa vastaavien tuotteiden ulkomaankaupan voi liittää yksittäisiin yrityksiin. Esimerkiksi öljytuotteiden tuonti Suomesta käsittää pääosin Neste Oy:n Porvoon jalostamon tuotteita, puhelinten vienti ja tuonti liittyvät suuresti Ericsson Eestiin, sähkökatkaisijat, kaukosäätimet, paneelit ja niissä käytettävät osat taas Harju Elekteriin. Viimeksi mainittu on Viroon rekisteröity pörssiyhtiö, jolla on useita laitoksia Suomessa. Viron ja Suomen välillä kulkevat suurimmat tavararyhmät liittyvät nimenomaan kahden maan teollisuuden tiiviiseen integraatioon ja ristikkäiskauppaan.

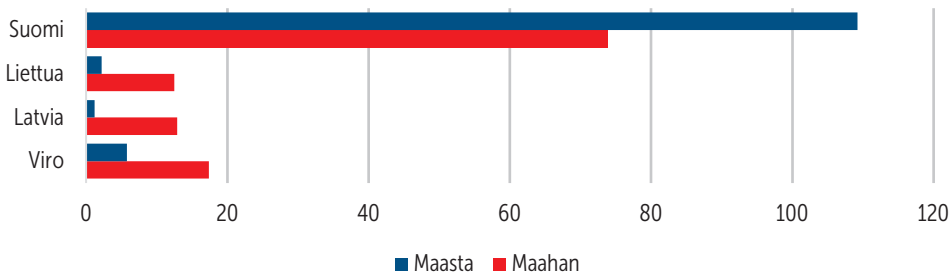
Taulukko 4. Kymmenen arvoltaan suurinta tavararyhmää Viron ja Suomen välisessä kaupassa vuonna 2015.

	Tavara-ryhmä	Viron vienti Suomeen				Viron tuonti Suomesta		
		Määrä, milj. EUR	Tavararyhmän kokonais-vienti Milj. EUR	viennin osuus Suomeen %		Määrä, milj. EUR	Tavararyhmän kokonais-vienti Milj. EUR	tuonnin osuus Suomesta %
1	8504	59,6	184,0	32,4	2710	192,6	893,2	21,6
2	7308	59,0	138,5	42,6	4407	49,8	208,4	23,9
3	8431	54,7	139,8	39,1	8504	31,1	133,3	23,3
4	9403	49,9	165,3	29,9	8517	27,2	831,8	3,3
5	9401	46,4	113,6	40,8	4810	26,4	42,5	62,1
6	8537	45,2	105,8	42,7	8535	19,3	31,4	61,5
7	7326	34,1	73,4	46,5	8536	18,6	139,7	13,3
8	9405	31,3	77,7	40,3	9405	17,1	62,6	27,3
9	4418	30,4	241,6	12,6	7210	16,5	93,9	17,5
10	8517	28,1	1178,4	2,4	8544	15,2	179,8	8,5
Σ		438,7	2391,1	18,3		431,8	2616,6	16,5

Lähde: Statistikaamet 2018.

5.5. Ulkomaiset investoinnit

Viron ja Suomen ulkomaisissa investoinneissa on erona, että Suomi on integroitunut niiden kautta globaaliin talouteen, Viro puolestaan ennen muuta Itämeren alueen valtioihin. Niissä näkyy myös se, että pääomien liikkuminen vauraampien maiden kesken on suurempaa kuin rikkaammista köyhempiin. Suomeen oli tehty suoria ulkomaisia investointeja vuoden 2016 lopun tilanteen mukaan 73,9 miljardin euron arvosta ja Suomesta oli investoitu ulkomaille 109,2 miljardin arvosta. Viron vastaavat luvut olivat 17,4 ja 5,8 miljardia euroa. Kaikki Baltian maihin tehdyt suorat investoinnit muodostivat yhteensä noin puolet Suomeen tehdyistä ulkomaisista investoinneista. Vertailun vuoksi voi lisätä, että Ruotsiin tehdyt suorat investoinnit ulkomailta nousivat vuoden 2016 lopussa 261,9 miljardiin euroon ja Ruotsin investoinnit ulkomaille 345,6 miljardiin euroon. Tästä voi päätellä, että vaikka Suomi ja Ruotsi ovat Virossa ja Baltian maissa huomattavia investoijia, Baltiaan tehdyt investoinnit muodostavat vain pienen osan maiden pääomasijoituksista.

Kuvio 7. Ulkomaisten investointien tilanne vuoden 2016 lopussa, miljardia euroa. Lähde: UNCTAD 2018.

5.5.1 Suomi

Suomeen tehtyjen suorien ulkomaaninvestointien arvo oli vuoden 2016 lopussa 76,6 miljardia euroa ja Suomesta tehtyjen sijoitusten puolestaan 105,4 miljardia. Suomeen tulleesta ulkomaisesta pääomasta 46 % oli peräisin Ruotsista, 26 % Alankomaista ja Luxemburgista sekä 15 % Tanskasta. Suomen investoimasta pääomasta 26,7 % siirtyi Ruotsiin, 17,3 % Alankomaihin ja 6,3 % Yhdysvaltoihin. Baltian maihin Suomi oli investoinut 5,2 miljardia euroa, joka muodosti 4,9 % kaikista suorista ulkomaaninvestoinneista, ja Venäjälle 2,7 miljardia (2,6 %). Suomen Baltian maihin tekemistä investoinneista Viron osuus oli kolme neljäsosaa eli 4,1 miljardia. Suomen edelle ylsi vain Ruotsi, jonka investointien määrä nousi vuoden 2016 lopussa 4,5 miljardiin euroon. Aloittain tarkastellen 31 % Suomen tekemistä investoinneista päättyi rahoituksen välitykseen, 30 % palvelutalouteen ja 12 % tuotantoteollisuuteen.

5.5.2 Viro

Virossa Ruotsin ja Suomen ulkomaiset suorat sijoitukset muodostivat vuoden 2016 lopussa 48,3 % kaikista ulkomaaninvestoinneista. Ruotsi oli suurin ulkomainen investoija, Alankomaat ja Luxemburg yhdessä muodostivat investoinneista 12 %. Kalo-tayn mukaan Kyprokselta peräisin olevia sijoituksia voi pitää Venäjän investointeina, jolloin Venäjän investointien osuus Virossa olisi 7,1 % (3,7 % suoraan Venäjältä ja 3,4 % Kyproksen kautta).²¹ Aloittain tarkastellen Viron saamista ulkomaisista suorista sijoituksista 27,5 % oli rahoituksen välityksessä, 19,0 % kiinteistöalalla, 13,6 % tuotantoteollisuudessa ja 12,6 % kaupassa.

5.5.3 Talouksien integroituminen ja ulkomaaninvestoinnit

Suomen ja Viron taloudellinen toiminta ulkomailla ja ulkomaaninvestoinnit liittyvät tiiviisti toisiinsa. Usein ulkomaan sijoituksia tehdään, jotta toisessa maassa sijaitsevassa tytäryhtiössä tuotettaisiin paitsi paikallisille markkinoille, myös vientiin. Usein osa toisessa maassa valmistetuista tuotteista päättyy ulkomaankaupan kautta tuottamista rahoittaneen valtion markkinoille. Vieläkin tiiviimmin ulkomaiset investoinnit ja ulkomaankauppa nivoutuvat toisiinsa teollisuuden sisäisessä kaupassa, jossa maiden välillä liikkuu osia ja puolivalmisteita. Myös Viron ja Suomen ulkomaankauppa ja investoinnit ovat keskenään tiiviisti sidoksissa.

Taulukossa 5 nähdään kaksikymmentä liikevaihdoltaan suurinta Virossa toimivaa yritystä, joiden enemmistöosakkuus kuului suomalaisille vuonna 2016. Edustettuna on useiden eri alojen yrityksiä. Osa on aiemmin toiminut pitkään Virossa, ja niistä on tullut ulkomaista omaisuutta joko yksityistämisen tai myöhempien ostojen kautta. Joissakin yrityksissä ulkomainen omistaja on vaihtunut monta kertaa (esimerkkinä Saku Õlletehase AS).

Nimilistä osoittaa suomalaisen pääoman tärkeyden Virolle hyvin monilla aloilla. Ulkomaisia investointeja saaneet yritykset ovat merkittäviä myös maan bruttokansantuotteen luomisen kannalta. Äripäev-lehden laskelmien mukaan 270 suurimman suomalaisomisteisen Virossa toimivan yrityksen liikevaihto oli 4,3 miljardia euroa vuonna 2016 (Äripäev 22.5.2018). Viron BKT oli samana vuonna 20,9 miljardia euroa, ja olettaen että 50 % liikevaihdosta on lisäarvoa, sen suuruudeksi muodostuu suomalaisille kuuluvissa yrityksissä 2,15 miljardia euroa eli noin 10 % Viron bruttokansantuotteesta.

Virolaisten yritysten osuus Suomen taloudessa on oleellisesti pienempi. Huomattavin Virosta tehty ulkomaaninvestointi on Tallink AS:n suorittama Silja Linen Oy:n osto 2006. Sen seurauksena Tallinkista tuli Itämeren johtava liikennöijä matkustajaliikenteessä ja suurimpiin kuuluva tavaraliikenteessä.

²¹ Ks. Kalotay ym. 2014.

Taulukko 5. Kaksikymmentä liikevaihdoltaan suurinta suomalaisomisteista yritystä Virossa vuonna 2016.

	Yritys	Omistajat	Viron talouden toimialaluokituksen (EMTAK) kuvaus	Liikevaihto, milj. EUR
1.	Neste Eesti AS	Neste Oil Oy 100 %	Polttoaineen tukkumyynti	232,3
2.	Toyota Baltic AS	Toyota Auto Finland Oy 100 %	Autojen ja pikkubussien myynti	213,3
3.	Prisma Peremarket AS	SOK Liiketoiminta Oy 100 %	Vähittäiskauppa	190,4
4.	Stora Enso Eesti AS	Stora Enso Oy 100 %	Sahatavaran tuotanto	187,3
5.	PKC Eesti AS	PKC Wiring Systems 100 %	Mootoriajoneuvojen sähkö- ja elektroniikkalaitteiden valmistus	146,6
6.	AS HKScan Estonia	HKScan Oyj100 %	Lihanjalostus, säilytys, teurastus	140,3
7.	Elisa Eesti AS	Elisa Oyj100 %	Matkapuhelinverkot / tietoliikennepalvelut	99,3
8.	Valio Eesti AS	Nordic Dairy Holding Oy, 100 %	Maidonjalostus, maitotuotteiden ja juuston valmistus	93,3
9.	AS A. Le Coq	Olvi Oyj, 100 %	Oluen valmistus	76,9
10.	Yit Infra Eesti AS	Lemminkäinen Infra Oy 100 %	Tienrakennus	73,6
11.	Ruukki Products AS	Rautaruukki Oyj100 %	Metallin taonta, puristus, stanssaaminen ja rullavalssaus	72,1
12.	Ensto Ensek AS	Ensto Oy 100 %	Sähkönjakelulaitteiden ja ohjausyksiköiden tuotanto	69,0
13.	Draka Keila Cables AS	Prysmian Finland Oy 100 %	Muu elektroniikka ja sähköjohtojen ja -kaapeleiden tuotanto	62,0
14.	Saku Õlletehase AS	Carlsberg Invest A/S, Filial I Finland 100 %	Oluen valmistus	61,0
15.	Metsä Forest Eesti AS	Metsäliitto Osuuskunta 100 %	Puun ja sen alkutuotteiden tukkukauppa	59,7
16.	Seesam Insurance AS	Citibank (London) Pohjola Vakuutus Oy 100 %	Vahinkovakuutus	59,1
17.	Scanfil OÜ	Scanfil EMS Oy 100 %	Elektronisten komponenttien tuotanto	59,0
18.	Orkla Eesti AS	Felix Abba Oy Ab 100 %	Kaakao, suklaa ja sokerileipomotuotteet	46,7
19.	Stockmann AS	Stockmann Oyj Abp 90 %	Vähittäiskauppa	46,7
20.	Glamox He AS	Glamox ASA 20 %, Glamox Luxo Lighting Oy 80 %	Sähkövalaisinlaitteiden valmistus	46,5

Lähde: Äripäev 22.5.2018

5.6. Yhteenveto

Talous ja elinkeinoelämä ovat Virossa ja Suomessa kulkeneet osin rinnakkain ja osin päällekkäin. Toisen maailmansodan jälkeen suorat suhteet olivat minimaalisia aina vuoteen 1991, Neuvostoliiton romahtamiseen ja Viron uudelleen itsenäistymiseen, asti. Silti Suomenlahden eteläpuolella seurattiin Suomen talouden kehittymistä, ja tunnetut suomalaiset yritykset kuten Wärtsilä, Stockmann tai Olvi tiedettiin myös Virossa. Vuodesta 1990 suomalainen pääoma on osallistunut aktiivisesti Viron talouden rakennemuutokseen, ja muutamilla virolaisilla yrityksillä kuten Tallinkilla on vaikutusta useiden suomalaisten matkustuspäätöksiin. Samaan aikaan Viron ja Suomen taloussuhteet ovat kehittyneet myös laajemmassa kontekstissa. Merkittävin kehys on Euroopan unioni, johon Viro ja Suomi molemmat kuuluvat. Toisaalta Suomelle on tärkeää kuulua myös Pohjoismaihin. Se on tarkoittanut paitsi poliittisen tason osallistumista myös Suomen talouden nivoutumista Pohjoismaihin ja erityisesti Ruotsiin. Ruotsi on Virollekin erittäin tärkeä sijoittaja ja kauppakumppani. Lähinaapureiden kautta Euroopan ja maailman talouteen integroitumisella on ollut suuri merkitys Viron talouden kehitykselle. Viro puolestaan on herättänyt kiinnostusta rakentaessaan Pohjoismaista jonkin verran poikkeavaa taloussympäristöä ja kehittyessään nopeasti uusilla teknologia-aloilla, ennen muuta ICT-sektorilla. Tätä erilaisten talouksien integroitumisprosessia ovat merkittävästi suunnanneet suurten kansainvälisten yritysten arvoketjulogiikka ja taloudelliset tavoitteet. Tässä luvussa aihepiiriä on käsitelty ennen muuta talouskasvuun, ulkomaankauppaan ja investointeihin liittyvien lainalaisuuksien ja trendien kautta.

Lähteet ja kirjallisuus

- Ahde, Pasi & Teet Rajasalu (1993). *Economic Structures*. Olev Lugas & Pentti Vartia (eds.), *Estonia and Finland. A Retrospective Socioeconomic Comparison*. The Research Institute of the Finnish Economy — ETLA. Helsinki: Taloustieto, 67–176.
- Aldcroft, Derek H. (1993). *The European Economy 1914–1990*. London, New York: Routledge.
- Ali-Yrkkö, Jyrki, Markku Lehmus, Petri Rouvinen & Vesa Vihriälä (2017). *Riding the Wave. Finland in the Changing Tides of Globalisation*. Research Institute of Finnish Economy — ETLA. Series B274. Helsinki: Taloustieto.
- Ali-Yrkkö, Jyrki, Juri Malttila & Timo Seppälä (2017). *Estonia in Global Value Chains*. ETLA Reports 69. Helsinki.
- From Plan to Market. World Bank Development Report 1996* (1996). New York: Oxford University Press.
- Gylfason, Thorvaldur, Bengt Holmström, Sixten Korkman, Hans Tson Söderström & Vesa Vihriälä (2010). *Nordics in Global Crisis. Vulnerability and Resilience*. Helsinki: Taloustieto Oy.

- Hansen, John & Piritta Sorsa (1994). *Estonia: A Shining Star from the Baltics*. Constantine Michalopoulos & David G. Tarr (eds.), *Trade in the New Independent States*. Washington: World Bank, 115–132.
- Heikkinen, Sakari & Antti Kuusterä (2001). Finnish Economic Crises in the 20th Century. Jorma Kalela, Jaakko Kiander, Ullamaija Kivikuru, Heikki A. Loikanen & Jussi Simppura (eds.), *Down from the Heavens, up from the Ashes. The Finnish Economic Crisis of the 1990s in the Light of Economic and Social Research. Economic Crises. 1990s Economic Crisis. The Research Programme on the Economic Crisis of the 1990s Finland*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 25–51.
- International dollar (2019). Saatavilla: <https://www.business-case-analysis.com/international-dollar.html> Luettu 05.03.2019.
- Jonung, Lars, Jaakko Kiander & Pentti Vartia (2009). The Great Financial Crisis in Finland and Sweden: the Dynamics of Boom, Bust and Recovery 1985–2000. Lars Jonung, Jaakko Kiander & Pentti Vartia (eds.), *The Great Financial Crisis in Finland and Sweden. The Nordic Experience of Financial Liberalization*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 19–70.
- Kalotay, Kalman, Andrea Éltető, Magdolna Sass & Csaba Weiner (2014). *Russian Capital in the Visegrád Countries*. IWE Working Papers, No 210. Budapest, Centre for Economic and Regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences – Institute of World Economics.
- Kilvits, Kaarel (1999). Innovation and Restructuring in Estonian Economy. Ülo Ennuste & Lisa Wilder (eds.), *Harmonisation with the Western Economics. Estonian Economic Development and Related Conceptual and Methodological Frameworks. Collection of Papers*. Tallinn: Eesti Majanduse Instituut, 251–282.
- Krugman, Paul (1991): *Geography and Trade*. Cambridge, Massachusetts, London: MIT Press.
- Lainela, Seija & Pekka Sutela (1994). *The Baltic Economies in Transition*. Helsinki: Bank of Finland.
- Pohjola, Matti (1996). *Tehoton pääoma. Uusi näkökulma taloutemme ongelmiin*. Porvoo: WSOY.
- Standard International Trade Classification. Revision 4* (2006). Department of Economic and Social Affairs, Statistical Division. Statistical Papers, Series M No. 34 / Rev. 4. Geneva: United Nations.
- Statistikaamet (2018). Saatavilla: <http://andmebaas.stat.ee>. Luettu 21.06.2018.
- Tilastokeskus (2018). Saatavilla: <http://pxnet2.stat.fi/PXWEB/pxweb/en/StatFin>. Luettu 21.06.2018.
- UNCTAD (2018). United Nations Conference on Trade and Development. Saatavilla: <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reporfolders.aspx>. Luettu 20.04.2018.
- Valge, Jaak (2003). *Lahtirakendamise. Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924*. Tallinn: Rahvusarhiiv.
- Vihriälä, Vesa (1997). *Banks and the Finnish Credit Cycle 1986–1995*. Helsinki: Bank of Finland.

Äripäev (2018). Suurima käibega Soome omanikuga ettevõtted Eestis. *Äripäev*, 22.05.2018.

Åslund, Anders (2010). *The Last Shall Be the First. The East European Financial Crisis, 2008–10*.

Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics.

Åslund, Anders & Valdis Dombrovskis (2011). *How Latvia Came through the Financial Crisis*.

Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics.

6.

Kuvia perhepiiristä? Viron ja Suomen suhteiden esittäminen tiedotusvälineissä

Sigrid Kaasik-Krogerus

6.1. Johdanto

Lokakuuisena yönä vuonna 1997 tapettiin Helsingin keskustan liepeillä kaksi poliisia. Syyllisen tavoittamiseksi Suomen poliisi aloitti operaation, johon kutsuttiin mukaan myös virolaiset kollegat. Yhden oletuksen mukaan murhaaja saattoi olla ulkomaalainen (Postimees 23.10.1997; STT 22.10.1997). Etsintöjen aikana pääepäilty oli Suomen poliisiviranomaisten mukaan virolainen, ja myös rikollisen ulkonäkö viittasi ”virolaiseen” tai ”venäläiseen”, joskin tämä saattoi olla myös suomalainen (MTV3 24.10.1997). Näin tapahtuma ”piti virolaisia kuohuksissa” (Postimees 27.10.1997), kunnes Suomen poliisi vangitsi murhaajan, joksi osoittautui tanskalainen pankkiryöstäjä. Aiempia epäilyjä kommentoidessaan Postimees-lehti kirjoitti, että tapauksessa harjoitettiin primitiivistä antropologiaa, jossa ”rodullisten tuntomerkkien” sijasta tukeuduttiin stereotyyppeihin (Postimees 27.10.1997). Miten tosiaan voikaan tietokonekuvan tai silminnäkijöiden lausuntojen perusteella olettaa, että rikollinen näytti virolaiselta tai venäläiseltä? Kun Virossa huokaistiin kiinnioton jälkeen, että *onneksi* tekijä oli tanskalainen (eikä virolainen!), niin helpotukseen oli monta syytä. Yhtenä syynä voi tuoda esiin tarinan, joka lähti liikkeelle mahdollisen virolaismurhaajan etsimisen yhteydessä. Sen mukaan Euroopan unionin jäseneksi ei mitenkään voi päästä sellainen valtio, josta turvalliseen jäsenvaltioon tulee mainitun kaltaisia murhaajia.

Poliisien murhien ja niitä seuranneen rikollisen etsinnän käsittely sanomalehdissä ja muissa viestimissä on hyvä esimerkki median keskeisestä roolista yhteiskunnan koossapitäjänä ja yhteisöllisyyden luojana. Media tekee sitä kielellisin välinein: se valitsee tietyt tapahtumat, vahvistaa osaa yhteyksistä ja luo uusia sekä muovaa aineistoista tarinoita, joiden varaan yhteiskunnalliset merkitykset rakentuvat. Tämän takia mediaa

on kutsuttu nyky-yhteiskunnan yhdeksi tärkeimmäksi "tarinankertojaksi" (storyteller) (Schlesinger 1991; Schlesinger 1996, 164–165), joka pitää yhteiskuntaa koossa (Billig 1995; Kaasik-Krogerus 2016, 15–16). Nykyisenä sosiaalisen median ja "kuplien" aikana väitteet median yhteiskunnallisesta sidoksellisuudesta saattavat herättää epäilyksiä. Varsinkin sosiaalista mediaa edeltäneenä aikana medialla on kuitenkin ollut sidoksellisuuden luomisessa oleellinen rooli. Lehtien ja muiden viestimien päivittäiset tarinat ovat tärkeitä, koska ne kertovat, keitä ja millaisia olemme "me", keitä ovat "toiset" ja mikä "meitä" ja "toisia" erottaa toisistaan (Kantola 2007, 193). Näin luodaan niin "meille" kuin "muille" subjektiasemia: omassa esimerkissämme on kärsijän osassa Suomi ja syyllistä haetaan ensiksi Viron suunnalta. Kuten edellä mainittu Postimees-lehden artikkeli osoittaa, nämä asemat voidaan mediassa myös kyseenalaistaa.

Poliisimurhien tapaus on oiva esimerkki siitä, miten media määrittää kansallisuuden mukaan "meidät" ja "toiset" (ks. myös Billig 1995; Rosie *et al.* 2006; Kaasik-Krogerus 2016, 34–35) ja pitää kriittisillä hetkillä yhtä muiden kansallisten toimijoiden kanssa. Keskityn luvussani sellaisiin tapauksiin, jotka osoittavat, miten virolainen ja suomalainen lehdistö luovat "Viroa" ja "Suomea" niiden keskinäisissä suhteissa. Kysyn, millaisiin toimintoihin suhde perustuu, miten suhdetta "esitetään" (*performed*) kielen avulla (Austin 1982; Butler 1990) sekä millaisia merkityksiä prosessissa luodaan.

Tapaukset osoittavat, että kyse ei ole Suomenlahden vastarannoilla pidettävistä monologeista, joissa tiedotusvälineet konstruoivat "naapurikuvaa". Huolimatta mahdollisista ristiriidoista ja erimielisyyksistä kyseessä on jatkuva liike ja kanssakäyminen, jossa naapurimaan mediasta poimitaan aiheita, niitä kommentoidaan, kehitellään ja toisinaan myös arvostellaan. Empiirisenä aineistona käytän Viron ja Suomen mediassa ilmestyneitä artikkeleita 1990-luvulta nykypäiviin asti. Viitataan sanalla "media" pääasiassa tiedotusvälineisiin. Joidenkin aiheiden yhteydessä mainitsen myös sosiaalisen median. Jako on analyttinen, koska käytännössä sosiaalinen media ja journalismi ovat lomittuneet keskenään.

Lukuni alussa tarkastelen tutkimuksia, joita Viron ja Suomen mediasta on tehty viimeisen kymmenen vuoden aikana. Niiden pohjalta muotoilen lukuni kehyksen eli ne toimintamallit, joiden kautta mediassa ilmaistaan maiden keskinäistä suhdetta. Käsittelen toimintamalleja virolais- ja suomalaismedian esimerkkien pohjalta. Yhteenvedossa pohdin, millainen laajempi merkitys ja mahdollinen yhteiskunnallinen vaikutus medialla on tässä suhteessa.

6.2. Viron ja Suomen suhteet tiedotusvälineissä

Niin Viron kuin Suomen yliopistoissa on tutkittu Viron kuvaamista suomalaisissa viestimissä ja toisin päin. Päivi Tirkkonen ja Valdar Liive (2013) ovat analysoineet Suomen ja Viron käsittelyä naapurivaltion mediassa syyskuusta 2012 helmikuuhun 2013. Heidän

aineistonsa koostui Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä, Postimees-lehdessä ja Eesti Päevalehdessä ilmestyneistä artikkeleista sekä Yleisradion ja MTV3:n televisiouutisista. Aineiston 452 artikkelin ja 14 televisiouutisen analyysin pohjalta he päättelivät, että kummassakin valtiossa naapurina kuvaillaan aktiivisesti ja lähinnä neutraalisti.

Tarton yliopiston opiskelijat ovat säännöllisin väliajoin tehneet kandidaatin-tutkielmia siitä, miten Viroa ja virolaisia käsitellään suomalaislehdissä (pääasiassa Helsingin Sanomissa). Tutkimuksissa on käytetty niin määrällisiä kuin laadullisia menetelmiä (esimerkiksi Sipilä 2005; Sahlman 2010; Kelder 2012; Ömblus 2014). Tekijät ovat päättelleet, että suomalaisten viestimien kiinnostus Viroa kohtaan on melko suurta: aiheita riittää ulkopoliitikasta aina ruohonjuuritason yhteistyöhön asti ja artikkelit ovat sävyiltään lähinnä neutraaleja tai ristiriitaisia (samaan aikaan sekä positiivisia että negatiivisia).

Eräs tutkimuksissa esille nouseva aihe on maiden välisten suhteiden epätasa-arvoisuus. Pentti Raittila tutki Tampereen yliopistossa vuonna 2004 tarkastetussa väitöskirjassaan Estonia-laivaonnettomuuden käsittelyä suomalaismediassa ja päätyi siihen tulokseen, että virolaisia käsiteltiin mediateksteissä osin myös tahattomasti "toisina" –"pikkuveljenä", jonka pitäisi vielä kehittyä (Raittila 2004, 177). Epämääräiset vihjaukset "virolaisesta merimieskulttuurista" sekoittuivat artikkeleissa Virolle annettuun apuun ja virolaisille osoitettuun myötätuntoon (Raittila 2004, 201, 202). "Vanhemman" ja "nuoremman" veljen aihepiiriin syvennyksiä kandidaatintutkielmassaan myös Katri Sipilä (2005), joka vertailee Viron kuvaamista Helsingin Sanomissa vuosina 1999 ja 2002. Reetta Sahlman, joka on tehnyt vastaavanlaisen analyysin vuosilta 2006 ja 2009 päättelnee, että ylimielinen suhtautuminen Viroon on Helsingin Sanomien kirjoituksissa vähentynyt vuosien mittaan. Sahlman yhdistää vähentymisen Viron EU-jäsenyyteen (Sahlman 2010, 40–41).

Vastakkaisesta näkökulmasta aihepiiriä lähestyi Tampereen yliopiston Arja Korhonen (2007), joka tutki pro-gradu-tutkielmassaan Suomen esittämistä Postimees-lehdessä, Eesti Päevalehdessä ja SL Öhtulehdessä vuonna 2003. Korhonen kirjoittaa sisällön- ja diskurssianalyysin yhdistämisen pohjalta, että kolmen päivälehdessä luoma kuva Suomesta on lähinnä positiivinen, joskin myös ristiriitainen ja artikkelien suu-restä määrästä huolimatta siltikin pinnallinen. Hän päätyy kolmeen diskurssiin: (1) *mallimaa*, jossa Viroa ja virolaisia kutsutaan ottamaan Suomesta mallia; (2) *heimodiskurssi*, joka korostaa virolaisten ja suomalaisten sukulaissiteitä suomalais-ugrilaisina heimokansoina; ja (3) *pikkuveli*, jossa media koettaa vahvistaa Viron ja virolaisten identiteettiä väheksymällä tai pilkkaamalla Suomea.

Tutkimusten perusteella media esittää Viron ja Suomen suhteita ristiriitaisesti: niiden keskinäinen kiinnostus ja valtataistelu kietoutuvat sukulaisuuteen perustuvaan korostettuun läheisyyteen. Tässä prosessissa Viroa ja Suomea kuvataan sekä tasaver-taisina kumppaneina että hierarkkisissa suhteissa toimivina osapuolina. Kun edellä mainitut tutkimukset keskittyvät enimmäkseen virolaisiin ja suomalaisiin tiedotus-välineisiin tutkien niiden luomaa kuvaa, niin tämän lukuni tavoitteena on käsitellä

aihepiiriä rajan ylittävällä tavalla. Kuten aiemmat tutkimukset osoittavat, niin suhdediskurssit muodostuvat maiden ja kansojen keskinäisessä kanssakäymisessä. Kun suomalaiset tiedotusvälineet kertovat tai kirjoittavat yleisölleen Virosta, kuvaavat ne samalla suorasti tai epäsuorasti myös Suomea ja suomalaisia. Poliisimurhien esimerkin tapaan ainakin osa aineistosta välittyy useimmiten Viroon ja muokkaa virolaisten tiedotusvälineiden ja siten laajemman yleisön käsityksiä niin kummastakin maasta ja kansasta kuin myös niiden keskinäisistä suhteista. Suomen käsittely virolaisessa mediassa toimii perustana vastakkaiselle liikkeelle. Edeltävän pohjalta muotoilin kolme keskenään lomittunutta toimintamallia, joiden kautta analysoin maiden esittämisen prosessia tarkemmin. Nämä mallit ovat ihailu ja ylimielisyys, eronteko ja ”toisena” esittäminen sekä pyrkimys kohti harmoniaa.

6.3. Ihailu ja ylimielisyys

Ihailun ja ylimielisyyden toimintamalli esittää Viron ja Suomen suhdetta iso- ja pikkuveljen tai iso- ja pikkusiskon kielikuvan avulla. Edellä mainitut tutkimukset osoittavat metaforan käyttämisestä eri viestimissä, sen pysyvyyttä, mutta myös mahdollista muuttumista (esim. Sahlman 2010). Oleellista on niin merkitysten liike keskinäisissä suhteissa kuin myös niistä käytävä keskustelu, jonka tuloksena merkitykset joko omaksutaan tai torjutaan. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa Viron liittyminen Euroopan unioniin. Monet tutkijat ovat todenneet, että tärkeissä ulkopoliittisissa kysymyksissä median näkökannat samankaltaistuvat valtion virallisten näkemysten kanssa (esim. Riebert 2010, 1999). Euroopan unionin laajentuminen on hyvä esimerkki siitä, miten Viron liittymistä EU:hun pidettiin tavoitteena sekä Viron poliittisella kentällä että uutismediassa. Vironkieliset tiedotusvälineet toki arvostelivat poliitikkojen toimia ja välillä myös laajentumisprosessia mutta eivät kuitenkaan näkemystä, jonka mukaan Viron pitäisi liittyä unioniin (Kaasik-Krogerus 2016, 56–57). EU:n jäsenvaltiona Suomi vaikutti laajentumisen kulkuun ja aikatauluun. Sen takia laajentumisprosessi tarjoaa hyviä esimerkkejä ihailusta ja ylimielisyydestä. Vuonna 1997 Euroopan unioni jakoi jäseneksi hakeneet valtiot kahteen ryhmään: kuudesta maasta tuli ensimmäisen vaiheen ehdokasvaltioita, joiden kanssa liittymisneuvottelut aloitettiin vuonna 1998. Kun Ruotsi ja Tanska tukivat neuvottelujen aloittamista kaikkien ehdokasvaltioiden – niiden joukossa muiden Baltian maiden – kanssa samalla kertaa, niin Suomi antoi tukensa valtioiden jakamiselle kahteen ryhmään sekä Viron sijoittamiselle ensimmäiseen ehdokasryhmään. Viron ulkopoliitiikassa Suomen tukea pidettiin tärkeänä ja virolainen media asemoitui samoin.

Postimees julkaisi vuonna 1997 Suomen silloisen ulkoministerin Tarja Halosen Viron-vierailun aikana mielipidekirjoituksen ”Isosisko Suomesta”. Artikkelissa painotetaan sekä Halosen että Suomen erityisasemaa Viron tavoittellessa Euroopan unio-

nin jäsenyyttä. Suhteen erityisyys tuodaan ilmi perhemetaforan avulla: "Aivan kuten isosisko hän johdattaa pikkuveljeä Euroopan unionin mutkikkaalla tiellä, opettaa ja varoittaa samanaikaisesti" (Postimees 22.10.1997). Metaforan voi tulkita monella tapaa. Epäsuorasti se viittaa Euroopan unionin hierarkioihin: valtiot, jotka vasta pyrkivät jäseniksi, odottavat, että unionin jäsenvaltiot pitäisivät niiden puolia. Unionin itälaajentumisen osalta tämä liittyy laajempaan kontekstiin, jossa Itä-Eurooppa käsitetään samaan aikaan osana Eurooppaa, mutta ei kuitenkaan ihan "oikeana" osana (esim. Wolff 1994; Mälksoo 2006, 276; Kaasik-Krogerus 2016, 44–45). Metaforan suorassa tulkinnassa korostuvat läheisyys ja tunteet: Suomi isosiskona huolehtii pikkuveljen tai -siskon asemassa olevasta Virosta, koska perheissä on niin tapana. Läheisyys ei silti tarkoita hierarkian puuttumista, sillä isosisko pysyy aina vanhempana säilyttäen aikuisuudessa paitsi roolinsa niin ehkä myös ylimielisyytensä (ks. myös Kaasik-Krogerus 2016, 95).

Edellä mainitut tutkimukset ovatkin arvostelleet suomalaisia tiedotusvälineitä hierarkian luomisesta ja ylimielisestä suhtautumisesta Viroa kohtaan (esim. Raittila 2004). Tässä luvussa käytetty isosisko-esimerkki mahdollistaa tarkastelun laajennuksen. Ensinnäkin Postimees-lehden artikkeli osoittaa, millaisia mahdollisuuksia pienemmän ja heikomman asema tarjoaa. Sellainen asema tekee luonnolliseksi avun pyytämisen ja sen vastaanottamisen. Samalla se antaa Suomelle myönteistä palautetta ja tekee mahdolliseksi korostaa "meidän" läheisyyttämme. Toisaalta lehden artikkeli osoittaa, että hierarkia ei ole sama kuin negatiivinen suhtautuminen tai kritiikki, vaikka hierarkiset suhteet oikeuttavat kritiikkiä. Postimees yhdistää kritiikin kiitoksiin kirjoittamalla, miten "Suomen ulkosuhteiden johtaja, joka vielä vuosi sitten paheksui meitä, jotka Naton rauhankumppanuusohjelman puitteissa pyrimme Pohjois-Atlantin liittoon, raottaa nyt Virolle euro-ovea niin sympaattisesti" (Postimees 22.10.1997).

Isosiskon metafora on osa laajempaa perhemetaforaa, joka luo Viroom ja Suomeen liittyviä merkityksiä iso- ja pikkusiskon, iso- ja pikkuveljen tai vanhemmuussuhteen avulla (Suomi äitinä – Eesti Päevaleht 18.9.2008). Perhemetaforaa vahvistavat entisestään suomalais-ugrilaisten heimokansojen sukulaisuussuhteet, joita tuodaan esiin niin positiivisessa mielessä kuin myös naapurin arvostelutarkoituksessa (esim. Helsingin Sanomat 11.4.1999a; Helsingin Sanomat 11.4.1999b; Postimees 18.7.2011; ks. myös Korhonen 2007).

Vuonna 2003 julkaistiin Esko Ollilan ja Jaak Jõerüütin raportti "Suomi ja Viro Euroopan unionissa", jonka yhteydessä nousi taas esiin kysymys "nuoremasta" ja "vanhemmasta" sisaruksesta sekä perhemetaforan aiheellisuus naapurivaltioiden suhteiden käsittelylle julkisuudessa. Siitä huolimatta metafora on säilyttänyt asemansa: Iivi Masso kirjoitti viisi vuotta myöhemmin puhjenneen Georgian konfliktin aikana, miten Suomi Virolle osoittamassaan kritiikissä unohti, "että Suomi ei ole enää omien sanojensakaan mukaan Viron "isovelj" (Eesti Päevaleht 18.9.2008).

2010-luvun lopulla, kymmenen vuotta Georgian konfliktin jälkeen, perhemetafora ei ole kadonnut mihinkään, joskin nyt pohditaan perhesuhteiden mahdollisia muutoksia ja uudelleen arviointia. Esimerkkinä siitä on digitaalista X-road-portaalia

koskeva Helsingin Sanomien artikkeli ”Pikkuveli antaa, mutta isovelji ei osaa ottaa — miksi Suomi jättää käyttämättä virolaisten huipputeknisen lahjan?”. Artikkelin kertoo, että ”Suomi on nyt heräämässä hitaasti siihen, ettei se ole Viro-suhteessaan enää vain antaja, vaan yhä useammin saaja.” (Helsingin Sanomat 7.2.2017). Savon Sanomat kirjoittaa, että Viirasta on tullut ”*nooruk*” — nuorukainen — ja Suomen kuuluisi isoveljenä nyt ottaa pikkuveljestä oppia (24.2.2018). Myös Seura huomauttaa, että Viro on monilla aloilla päässyt ylimielistä Suomea pitemmälle (23.2.2018). Johtoasema voi tarkoittaa myös roolien muuttumista: Pohjalainen kysyy, tarkoittaako Viron intensiivinen osallistuminen Lännen liittoutumiin sitä, että ainakin Naton osalta siitä on tulossa Suomen isovelji (11.5.2011). Artikkelit ovat hyvä osoitus siitä, miten ”perhesuhteita” vahvistetaan, tarkistetaan ja korjataan samaan aikaan. Metaforan vahvuutta Viron ja Suomen suhteiden esittämisessä kuvastaa se, että metaforasta ei luovuta edes silloin, kun arvellaan, että Viro on ”kasvanut suureksi”. Roolit muuttuvat, mutta hierarkia pysyy.

6.4. Eronteko ja ”toisena” esittäminen

Hierarkian osalta on kiinnostavaa tarkastella sen rajoja sekä aiheita, joissa ei suoda toiselle oikeutta antaa neuvoja. Kun Euroopan parlamentin suomalaisjäsen Jörn Donner suositteli vuonna 1997, että Viirasta pitäisi tulla kaksikielinen valtio, niin Postimees-lehti vastasi ehdotukseen artikkelilla, jonka otsikko oli saksankieliseen kirosanaan perustuva sanaleikki ”Donner wetter!” (8.8.1997). Lehti vertailee Donnerin suositusta Moskovan neuvostoaikaisiin suosituksiin ja kysyy retorisesti: ”Senkö vuoksi me irtauduimme entisestä Neuvostoliitosta, että nyt voisimme alkaa noudattaa yhden Suomesta kotosin olevan boheemin sosialistin ohjenuoria asioissa, joita edes Moskovasta ei haluttu sanoa suoraan”. Asettamalla kyseenalaiseksi niin neuvon (edes Moskova ei ole suositellut mitään sellaista) kuin neuvonantajan (boheemi sosialisti) etäännyttään ihailun ja ylimielisyyden puitteista, sillä haluan opettaa ei liity halua oppia (ks. myös Kaasik-Krogerus 2016, 140–141). Läheisyyden ja sukulaisuuden sijasta kommunikoidaan keskinäisiä eroja ja etäisyyttä, mikä toimii pohjana ”toisena” esittämiselle.

”Toisena” esittämisen tavoitteena on eronteko ”meidän” ja ”toisten” välillä ja jälkimmäisten välitön tai symbolinen pois sulkeminen ”meidän” joukosta. Prosessi voi perustua nk. luonnollisiin, silminnähäviin eroihin, kulttuuriin, historiaan, poliittiseen ja taloudelliseen kehitykseen jne. (Raittila 2004, 17). Eronteossa käytetään usein stereotyyppioita: ”toisen” osalta korostetaan tiettyjä yksinkertaisia, helposti mieleen painuvia ominaisuuksia, jotka muuttavat ”toiset” erilaisiksi kuin ”me” (Dyer 1977). Ylioppilaslehti esimerkiksi kirjoitti parikymmentä vuotta sitten (12.11.1999), että alhaisesta elintasosta huolimatta osa virolaisista on elänyt kolmen viime vuoden ajan ”eurohuumaa”, jossa nuoret ja menestyneet käyttävät merkkivaatteita, heidän ranteissaan kiiltävät kalliit kellot ja Tallinnan kaduilla näkee enemmän luksusautoja kuin Helsingissä. Vastaavia

esimerkkejä löytyy muistakin silloisista lehdistä. Esimerkiksi Helsingin Sanomat lainaa suomalaista liikenäistä, jonka mukaan Virossa ihmisen arvo mitataan materiassa ja firman omistaja ”hankkii ensimmäiseksi uuden mersun, kännykän ja tietokoneen” (14.4.1999). Artikkelit pitävät virolaisten mahdollista vaurautta ja toivetta hankkia kalliita tavaroita selvästi sopimattomana ja naurettavana, ja käyttävät kritiikissään stereotyyppiä äskettäin rikastuneesta (itäeurooppalaisesta) materialistista, joka mittaa ihmisen arvon tavaroissa. Kummastelemalla moista käyttäytymistä voidaan erottaa ”meidät” ja ”arvomme” Viron epäilyttävästä todellisuudesta.

Kaksi vuosikymmentä myöhemmin Helsingin Sanomat kirjoittaa Viron ahkerasta keskiluokasta ja sen elintason noususta: virolaiset elävät demokraattisessa yhteiskunnassa suomalaisten tapaan ja heidän toiveensakin ovat samanlaisia (18.2.2018). Koska Viron elintaso on kahdenkymmenen vuoden aikana noussut, voi sillä ikään kuin oikeuttaa myös keskiluokan kulutustottumusten ”suomalaistumisen”. Toisaalta lehti kirjoittaa myös, että Tallinnassa ja sen ympäristössä on BKT ihmistä kohden Euroopan unionin keskiarvoa selvästi korkeampi, mutta esimerkiksi Jõgevamaalla se jää alle puoleen unionin keskiarvosta. Näin tämäkin HS:n artikkeli periaatteessa voisi käsitellä ”materialistisia” ja ”luksusta jahtaavia” tallinnalaisia, jotka eivät juuri piittaa muusta Virossa. Sen sijaan artikkeli tarjoaa Helsingin Sanomien lukijoille mahdollisuuden samastua Tallinnan ja sen lähialueen asukkaisiin.

6.5. Pyrkimys kohti harmoniaa

Keskinäinen dialogi ja mahdollisuus samastua ovat keskeisiä pyrkimyksessä kohti harmoniaa. Kahden maan synergia nousee esiin esimerkiksi informaatioyhteiskunnan puitteissa: media tunnustaa niin oman maan kuin naapurivaltion saavutukset, yllyttää ottamaan mallia ja antaa näin oman panoksensa yhteisten kehitysmahdollisuuksien luomiselle (HS 24.2.2018; ks. myös Kaasik-Krogerus & Lehtisaari 2018). Samalla on korostettava, että kyseessä on pyrkimys, jossa tavoitteiden saavuttamiseksi valitut keinot voivat kääntyä itseään vastaan. Näin harmonia ja ristiriidat lomittatuvat osaksi ”läheiseksi tulemisen” prosessia ja siitä johtuen raja harmonian ja konfliktin välillä voi jäädä melko hämäräksi.

Vuonna 2015 Helsingin Sanomien Kuukausiliite pyysi lukijoita keksimään virolaisille ”lempinimiä ja hyväntahtoisia pilkkanimiä” (Kuukausiliite 3/2015). Lehti perusteli ehdotustaan sillä, että ruotsalaisilla ja norjalaisilla on jo hyvät lempinimet ja virolaiset käyttävät suomalaisista nimityksiä ”somm(it)” ja ”poro(t)”. Ehdotuksia tuli runsaasti, niistä suosituimpia olivat *eestit*, *kalevit*, *kalevipojat*, mutta myös *varttivenäläiset*, *etelä-espoolaiset* ja *villisiat* (vrt. *porot*). Ehdotusten runsaudesta huolimatta voittajaa ei valittu, sillä kampanjaa kohdanneen kritiikin vuoksi lehti lopetti äänestyksen ja pyysi anteeksi kilpailun järjestämistä (Helsingin Sanomat 3.4.2015). Suomen Julkisen sanan

neuvostolle tehtiin jutusta toistakymmentä kantelua, joissa muun muassa arvosteltiin huumorin varjolla tapahtunutta ennakoluulojen levittämistä ja virolaisiin kohdistunutta kunnioituksen puutetta. Äänin 6—4 neuvosto ratkaisi tapauksen lehden hyväksi (22.10.2015). Viron tiedotusvälineissä äänestystä kommentoi muiden muassa entinen ulkoministeri Urmas Paet, jonka mielestä lehti varmaankin toimi moisen asian parissa yksitoikkoisuuden välttämiseksi (Delfi 4.4.2015). Presidentti Toomas Hendrik Ilves kommentoi kampanjaa tviitillä: "I am Speechless" (suom. "olen sanaton").

Kritiikkiä seuranneessa anteeksipyyntöissä ja neuvostolle lähetetyssä vastineessa Helsingin Sanomien päätoimittaja Kaius Niemi kosketti kahta harmonian kannalta tärkeää aihetta: huumoria ja valtasuhteita. Niemi kirjoitti, että lempinimikampanja perustui läheisyyteen: koska virolaiset ja suomalaiset ovat riittävän läheisiä, niin sen varassa voi sallia myös keskinäisen pilailun. Viron ja Suomen keskinäinen läheisyys on todettu myös tutkimuksissa: "Mina. Maailm. Meedia"-tutkimuksen (2003) pohjalta selviää, että virolaiset pitivät itseään samankaltaisimpina juuri suomalaisten kanssa (Kalmus, Lauristin & Pruulmann-Vengerfeldt 2004; ks. myös Korhonen 2007, 17). Edellä käsitelty perheme metafora ikään kuin tukee Niemen selitystä: perhepiirissä pilailtaan myös sellaisista aiheista, joista vieraiden kanssa keskustellaan varauksellisesti, eikä vähästä yleensä loukkaannuta.

Helsingin Sanomat kosketti myös valtasuhteita väittäen kenties hieman yllätyksellisesti, että hyvä lempinimi on askel kohti tasavertaisuutta, tilanteeseen, missä virolaisia ei katsota enää ylhäältä alas. Valtasuhteiden muuttamisen näkökulmasta huumori ja ironia ovat tosiaan tehokkaita keinoja. Tilanteessa, jossa toimintavapaus on rajoitettua ja suora vastustus siksi mahdotonta, tarjoaa huumori mahdollisuuksia säilyttää oma arvokkuus ja toimijuus. Hyvän esimerkin siitä tarjoaa Jaak Kilmin ja Kiur Aarman *Disko ja ydinsota* (2009) (tekijöiden mukaan "leikkimielinen dokumenttielokuva"), joka käsittelee Suomen television vaikutusta Neuvosto-Virossa. Elokuva näyttää huumorin keinoin, miten jäykkä ja "vahva" järjestelmä osoittautuu avuttomaksi taistelussa ihmisten arkisen kekseliäisyyden kanssa ja menettää pelin jopa lapsille, jotka leikkivät pihalla Ritari Ässä.

Jos huumoria taas käytetään valta-asemasta, se luo toisenlaisia merkityksiä. Juuri siksi Helsingin Sanomien kaipaamien lempinimien etsimisen tavoitteet ja saavutettu tulos olivat ristiriidassa. Kun Helsingin Sanomat väitti, että heidän tavoitteenaan oli edistää tasa-arvoisempia suhteita, niin käytännössä niistä etäännyttiin melko lailla. Huomiotta jäi muun muassa se, että vaikka kampanjan kantavana ideana oli keksiä lempinimiä lahden vastarannalla eläville naapureille, niin se tarkoitti samalla Suomessa asuvan virolaisen vähemmistön "nimeämistä". Suomalaisessa yhteiskunnassa asuvien virolaisten "näkyväksi tekeminen" nimeämisen avulla merkitsee sitä, että eläminen heidän kanssaan ei ole enää huomaamaton osa jokapäiväistä elämää (ks. myös Kingumets 2015).

Tässä kohtaa kuvaan astuu läheisyyden argumentti. Kun valta-asemasta käytetyn huumorin oikeuttamiseksi väitetään usein, että kyseessä on pila, josta loukkaantumisen osoittaa huumorintajun puutetta, niin tällä kertaa lehti oikeutti kutsun läheisyy-

dellä. Huolimatta siitä, että eronteko nimeämisen kautta luo etäisyyttä, sanomalehti ilmeisesti oletti, että virolaiset ja suomalaiset ovat nykyään riittävän läheisiä toisilleen vitsaillakseen sellaisella tavalla ja ollakseen toisen vitsailusta loukkaantumatta. Oletusta havainnollistaa ajatuskoe, jossa jokin suomalainen mediakanava kutsuisi keksimään lempinimiä jollekin muulle suomalaiselle vähemmistölle, esimerkiksi somaleille. Syy, miksi mediakanavat eivät tee näin, on yksinkertainen: tuloksena olisi hyvin todennäköisesti kilpailu, jossa rasistiset ilmaisut koetettaisiin päihittää vielä rasistisimmilla ehdotuksilla. Ilmeisesti kilpailun järjestäjä ei ollut ajatellut, että etnisiin ominaisuuksiin perustuvia ja stereotypioita vahvistavia nimityksiä tarjotaan myös ”läheisille” virolaisille.

Kun lempinimikampanja johti humoristisen läheisyyden sijaan ristiriitoihin, niin keskinäiseen ymmärrykseen ja kunnioitukseen perustuva harmonia oli hyvin nähtävissä esimerkiksi Suomen ja Viron 100-vuotisjuhlallisuuksissa. Medialla oli siinä tärkeä rooli, sillä naapurivaltion ja sen juhlallisuuksien raportoinnin, toisen kiittelyn ja keskinäisten suhteiden tärkeyden korostamisen ohella tekeydyttiin hetkeksi leikkisästi toisiksi. Niin käyttivät Eesti Ekspressin toimittajat sellaisia pseudonyymejä kuin Tarmo ”Vahter-Väinämöinen”, Kristi ”Vainkylä-Wuolijoki” ja Erik ”Moora-Ylipulli”. Virossa ilmestyi 6. joulukuuta 2017 sanomalehti nimeltä *Postimes* ja 24. helmikuuta 2018 Suomessa muun muassa *Helsingi Sõnumid* (eli Helsingin Sanomat viroksi). Suomen yleisradio lähetti vironkielisen säätiedotuksen, ja Viron television aamulähetys televisioitiin Suomen suurlähetystöstä ja osin Helsingistä. Kuten Eesti Ekspressin päätoimittaja Erik Moora kirjoitti Suomen itsenäisyyspäivänä, on Viron kansa kasvanut naapurien kanssa yhteen niin tiiviisti ja virolaiseen kulttuuriin on juurtunut sen verran suomalaisuutta, että jopa eräät virolaissankarit ja -saavutukset tuntuvat enemmän suomalaisilta (esimerkiksi ”Saarenmaan valssi”) (Eesti Ekspress 6.12.2017).

6.6. Yhteenvedo

Tässä luvussa käsittelemäni tapaukset osoittavat, että kahden viime vuosikymmenen aikana paljon on muuttunut: kun vuonna 1997 poliisimurhien yhteydessä etsittiin ”virolaisen tai venäläisen näköistä” rikollista, ei ilmeisesti kukaan olisi pystynyt arvaamaan, että kaksikymmentä vuotta myöhemmin ilmestyy *Helsingi Sõnumid*. Lehti kirjoittaa pääkirjoituksessaan, että pikkuvaltioiden tulee harjoittaa avoimuutta, edistää yhteistyötä ja vaatia, että kaikki noudattaisivat yhteisiä pelisääntöjä. Se jatkaa vielä: ”Viro on juuri sellainen maa. Se tekee — monen muun syyn lisäksi — itsenäisyyttään juhlivasta Virosta erityisen hyvän naapurin Suomelle.” (Helsingi Sõnumid 24.2.2018).

Tässä yhteydessä on tärkeää käsitellä median roolia laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Poliisimurhaajan mahdollinen virolainen syntyperä on yksi osoitus pelosta, mitä Suomelle tapahtuu, kun ”rikollisista virolaisista” tulee Euroopan unionin kansalaisia. Nykyään moinen pelko tuntuu omituiselta, ja jos jokin mediakanava

korostaisi sitä, niin se herättäisi levottomuuden sijasta ilmeisesti hämmennystä eikä vaikuttaisi kovinkaan uskottavalta. Tilanne on paradoksaalinen, sillä Viron kansalaisten tekemien rikosten määrä Suomessa on nykyään monin verroin suurempi kuin 1990-luvun lopussa. Vuosina 1997–2011 Suomessa lainrikkomuksesta epäiltyjen Viron kansalaisten määrä (toistuvat tapaukset) nousi lähes kahdeksankertaiseksi ja Viron kansalaisten osuus lainrikkomuksesta epäillyissä nousi 0,3 %:sta 1,9 %:iin (Ahven & Lindsalu 2012). Media luo yhteiskunnasta tiettyjä käsityksiä, joista kaikki eivät vaikuta uskottavilta, osa jää elämään ja iso osa muuttuu ajan kuluessa merkittävästi. Käsitykset liittyvät tiiviisti siihen, miten ”asioita koetaan”. Analyysini tavoitteena ei tietenkään ole kutsua suomalaisia tiedotusvälineitä ”korjaamaan tilannetta” rikollisuuden osalta. Pikemminkin tässä yhteydessä voisi pohtia vähemmistötarkasteluja yleisemmin: mihin mediakirjoittelu perustuu, mitä yleistetään ja korostetaan ja millaisia tulevaisuuskuvitelmia sen perusteella luodaan eri ryhmille ja ryhmistä.

Tutkimukset, jotka käsittelevät Viron kuvaa suomalaismediassa, tuovat esiin siirtymän kohti tasavertaisempia suhteita: molempien maiden liittyttyä Euroopan unioniin suomalaisten tiedotusvälineiden ylimielinen suhtautuminen Viroon on vähentynyt. Koska lukuni analyysi päättyy valtioiden satavuotisjuhlallisuuksiin, voi kysyä, esitetäänkö uuden satavuotiskauden suhteita tasavertaisuuteen perustuvan harmonian pohjalta. Uskon, että mediateksteille tyypillinen ristiriitaisuus ei häviä yhteisten juhlallisuuksien jälkeenkään. Tietyissä aihepiireissä ja ongelmissa tullaan vastakin käyttämään käsittelytapoja, joissa suhteita esitetään ”vanhemman” ja ”nuoremman” sisaruksen tai ”toisena” pitämisen avulla. Viime vuosina niin Viron kuin Suomen mediassa on käsitelty paljon kansallisuutta ja sen rajoja. On ilmestynyt kirjoituksia aiheista, kuka on virolainen (Öhtuleht 23.3.2016) ja mikä on suomalaisuuden idea (Helsingin Sanomat 15.3.2016). Tätä voi tarkastella osana kehitystä Euroopan unionin jäsenmaissa, jossa samanaikaisesti kansallistunteeseen vetoavien liikkeiden myötä myös julkisessa keskustelussa kansallisuuksiin kiinnitettävä huomio on lisääntynyt. Luvussani analysoiduissa Suomen ja Viron keskinäisiä suhteita käsittelevissä teksteissä tällaista tarkastelutapaa ei havaitse. Niin luvun alussa viitatus tutkimukset kuin analyysissä käytetyt mediatekstit käsittelevät virolaisia ja suomalaisia enimmäkseen selvinä kategorioina, jotka eivät herätä lisäkysymyksiä. Jatkuva ja laaja muuttoliike kahden valtion välillä luo todennäköisesti myös tilanteita, joita on vaikea tehdä käsitettäviksi mainittujen kategorioiden avulla. Mediakeskusteluissa jäävät marginaaliin kysymykset siitä, miten ihmiset asemoivat itsensä sen jälkeen kun he ovat vuosikymmeniä asuneet toisessa maassa tai matkustelleet edestakaisin Viron ja Suomen välillä. Samoin se, mihin he tuntevat kuuluvansa ja mitä heille tarkoittavat käsitteet ”virolainen” ja ”suomalainen”. Kuten lukuni alussa esimerkkinä käytetyssä uutisessa (poliisimurhat), uutismedia esittää myös kaksikymmentä vuotta myöhemmin Viron ja Suomen suhteita ennen kaikkea selvien ja jäykähköjen kansallisten kategorioiden pohjalta.

Artikkelin kirjoittamista on tukenut Euroopan tieteellinen neuvosto (Horizon 2020, tutkimusavustus 636177 (EUROHERIT)).

Lähteet ja kirjallisuus

- Ahven, Andri & Pilleriin Lindsalu (2012). Eesti kodanike õigusrikkumised Soomes. [Viron kansalaisten lainrikkomukset Suomessa.] Justiitsministeeriumi kriminaalpolitiika osakond, analüüsitalitus. Tallinn. Saatavilla: <http://docplayer.fi/65735618-Eesti-kodanike-oigusrikkumised-soomes.html>. Luettu 18.02.2018.
- Austin, John L. (1982). *How to Do Things with Words. The Williams James Lectures Delivered at Harvard University in 1955*. New York: Oxford University Press.
- Billig, Michael (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- Butler, Judith (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Delfi (2015). Urmas Paet eestlaste mõnitamisest: kas soomlased teevad seda igavusest? [Urmas Paet virolaisten morkkaamisesta: tekevätkö suomalaiset sitä ikävystymisen vuoksi?] *Delfi*, 4.4.2015. Saatavilla: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/urmas-paet-eestlaste-monitamisest-kas-soomlased-teevad-seda-igavusest?id=71170587>. Luettu 16.02.2018.
- Disko ja ydinsota* (2009). TV-dokumentti. O: Jaak Kilmi. T: Eetriüksus ja Helsinki-Filmi.
- Dyer, Richard (1977). Stereotyping. Richard, Dyer (eds.), *Gays and Film*. London: British Film Institute.
- Erola, Jan & Jouko Kokkonen (1999). Ylikierroksilla Eurooppaan. *Ylioppilaslehti*, 12.11.1999. Saatavilla: <http://ylioppilaslehti.fi/1999/11/ylikierroksilla-eurooppaan>. Luettu 16.02.2018.
- Himberg, Petra (2018). Signaali yli Suomenlahden. Tällaisen Viron olemme suomalaisissa ohjelmissa nähneet ja kuulleet. *Yle, Elävä arkisto*. Saatavilla: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/02/14/signaali-yli-suomenlahden-viro-suomalaisissa-ohjelmissa>. Luettu 18.2.2018.
- Hyppönen, Henkka (2016). Mikä olikaan suomalaisuuden idea? *Helsingin Sanomat*, 15.03.2016.
- Iivonen, Jyrki (2011). Isoveli ja pikkuveli. *Pohjalainen*, 11.5.2011. Saatavilla: <https://www.pohjalainen.fi/mielipide/kolumnit/isoveli-ja-pikkuveli-1.1005593>. Luettu 15.02.2018.
- Jarne, Aivar (1997). Vanem õde Soomest. *Postimees*, 22.10.1997. Saatavilla: <https://arvamus.postimees.ee/2523617/vanem-ode-soomest>. Luettu 16.02.2018.
- Julkisen sanan neuvosto (2015). Helsingin Sanomat, Ihmisarvon kunnioittaminen. Vapauttava 5797A-M/SL/15. Saatavilla: <http://www.jsn.fi/sisalto/5797a-m-sl-15/?search=somali>. Luettu 16.2.2018.
- Kaasik-Krogerus, Sigrid (2016). *Normative Stories of the Formative Moment. Construction of Estonian National Identity in Postimees during the EU Accession Process*. Helsinki: Unigrafia.

- Kaasik-Krogerus, Sigrid & Katja Lehtisaari (2018). Viro 100: Kaiken takana oli Nokia. *Politiikasta*, 19.2.2018. Saatavilla: <http://politiikasta.fi/viro-100-kaiken-takana-oli-nokia/>. Luettu: 22.02.2018.
- Kalmus, Veronika, Marju Lauristin & Pille Pruulmann-Vengerfeldt (2004). *Eesti elavik 21. sajandi algul. Ülevaade uurimuse „Mina. Maailm. Meedia“ tulemustest*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Kantola, Anu (2007). On the Dark Side of Democracy: the Global Imaginary of Financial Journalism. Bart Cammaerts & Nico Carpentier (eds.), *Reclaiming the media. Communication rights and democratic media roles*. Bristol: Intellect, 192–215.
- Kelder, Kärt (2012). Eesti kujutamine soome online-meedias soome kohalike ja sündmuskohal viibivate ajakirjanike pilgu läbi. [Viron kuvaaminen Suomen online-medioissa suomalaisten omissa ja tapahtumapaikalle saapuneiden toimittajien näkemyksissä.] Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Saatavilla: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/25833/kelder_k2rt.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 14.02.2018.
- Kingumets, Jaanika (2015). Kuidas Eesti ajakirjandus loob Soome eestlast. [Miten Viron sanomalehdistö luo kuvaa suomenvirolaisesta.] *Postimees*, 12.5.2015. Saatavilla: <https://arvamus.postimees.ee/3185937/jaanika-kingumets-kuidas-eesti-ajakirjandus-loob-soome-eestlast>. Luettu 15.2.2018.
- Koikkalainen (2018). Viro nyt: Asennetta, taitoa, halua. *Seura*, 23.2.2018. Saatavilla: <https://seura.fi/blogit-ja-kolumnit/viro-nyt-asennetta-taitoa-halua/>. Luettu 26.02.2018.
- Korhonen, Arja (2007). Suomi pikkuveljen silmin. Kolmen virolaisen päivälehden Suomi-kirjoittelun diskurssianalyttistä tarkastelua. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/78065/gradu01852.pdf?sequence=1>. Luettu 16.02.2018.
- Kunnas, Kaja (2017). Pikkuveli antaa, mutta isovelj ei osaa ottaa – miksi Suomi jättää käyttämättä virolaisten huipputeknisen lahjan? *Helsingin Sanomat*, 7.2.2017. Saatavilla: <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000005077424.html>. Luettu 16.02.2018.
- Kunnas, Kaja (2018). Virolaiset kurkottavat keskiluokkaan. *Helsingin Sanomat*, 18.02.2018. Saatavilla: <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005569857.html>. Luettu 22.02.2018.
- Kuukausiliite (2015). Miten kutsuisimme virolaisia? Maaliskuun Kuukausiliitteessä lukijoilta pyydettiin ehdotuksia virolaisten lempi- tai pilkkanimiksi. *Helsingin Sanomat*, 3.4.2015. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000002813593.html>. Luettu 16.02.2018.
- Malkavaara, Lauri (2015). Keksi pilkkanimi virolaisille. *Helsingin Sanomat, Kuukausiliite*, 3/2015.
- Masso, Iivi Anna (2008). Naabrite sõpruse tuleproov. [Naapuriystävyyden tulikoe.] *Eesti Päevaleht*, 18.9.2008. Saatavilla: <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/iivi-anna-masso-naabrite-sopruse-tuleproov?id=51142456>. Luettu 18.02.2018.
- Masso, Iivi Anna (2011). Peeglike, peeglike lahe taga. [Kuvastin, kuvastin lahden takana.] *Postimees*, 18.7.2011. Saatavilla: <https://arvamus.postimees.ee/501694/iivi-anna-masso-peeglike-peeglike-lahe-taga>. Luettu 22.02.2018.

- Moora, Erik (2017). Soometa oleks me lätlased. [Ilman Suomea olisimme latvialaisia.] *Eesti Ekspress*, 6.12.2017. Saatavilla: <http://ekspress.delfi.ee/sisujuht/erik-moora-soometa-oleks-me-latlased?id=80390010>. Luettu 16.02.2018.
- MTV3-STT-HS (1997). Poliisiturmaajan etsintää jatketaan. *MTV3*, 24.10.1997. Saatavilla: <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/poliisiturmaajan-etsintaa-jatketaan/5477758#gs.STQ7e2U>. Luettu 16.02.2018.
- Mälksoo, Maria (2006). From Existential Politics towards Normal Politics? The Baltic States in the Enlarged Europe. *Security Dialogue* 37 (3), 275–297.
- Ollila, Esko & Jaak Jõerüüt (2003). Suomi ja Viro EU:ssa. Eesti ja Soome Euroopa Liidus. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2003. Saatavilla: http://vnk.fi/documents/10616/622934/J1103_+Suomi+ja+Viro+Euroopan+unionissa.pdf/5f67889feb9b-4c7a-bc3f-251cc9b40abc?version=1.0. Luettu 18.02.2018.
- Pääkirjoitukset (2018). Viro kasvoi pikkuveljestä nopeasti nuorukaiseksi. *Savon Sanomat*, 24.2.2018. Saatavilla: <https://www.savonsanomat.fi/paakirjoitukset/Viro-kasvoi-pikkuveljest%C3%A4-nopeasti-nuorukaiseksi/1114537>. Luettu 27.02.2018.
- Pääkirjoitus (2018). Eesti ja Soome on aina lähedasemad. [Viro ja Suomi ovat aina läheisempiä.] *Helsingin Sanomat*, 24.2.2018. Saatavilla: <https://www.hs.fi/paivanlehti/24022018/art-2000005580005.html>. Luettu 27.02.2018.
- Raittila, Pentti (2004). *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten toisina: tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Väitöskirja. Tampere University Press.
- Raud, Geidi (2016). Scott Diel: väliseestlasi ei arvata eestlaste hulka, sest nad pole piisavalt kannatanud. [Ulkovirolaisia ei lasketa virolaisiksi, koska he eivät ole kärsineet riittävästi.] *Õhtuleht*, 23.3.2016. Saatavilla: <http://www.oh tuleht.ee/724091/scott-diel-valiseestlasi-ei-arvata-eestlaste-hulka-sest-nad-pole-piisavalt-kannatanud>. Luettu: 18.02.2018.
- Riebert, Kristina (2010). National Television News of the World. Challenges and Consequences. Anna Roosvall & Inka Salovaara-Moring (eds.), *Communicating the Nation. National Topographies of Global Media Landscapes*. Nordicom: Göteborg, 195–213.
- Rislakki, Jukka (1999a). Sukulaisuuden kipupisteitä. *Helsingin Sanomat*, 11.4.1999. Saatavilla: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000003791815.html>. Luettu 18.02.2018.
- Rislakki, Jukka (1999b). Virossa kasvaa ärtymys Suomea kohtaan. Tiedotusvälineissä nälvitään ”porojen” toilailua ja muistutetaan naapurien ylimielisyydestä. *Helsingin Sanomat*, 11.4.1999. Saatavilla: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000003791812.html>. Luettu 18.02.2018.
- Rosie, Michael, Pille Petersoo, John MacInnes, Susan Condor & James Kennedy (2006). Mediating Which Nation? Citizenship and National Identities in the British Press. *Social Semiotics* 16 (2), 327–344.
- Räsänen, Kari (1999). Ylimielisten ja tyyliin virolaisten käytös risoo ja hämmästyttää suomalaisia. Suomalaiset valittavat nokkavien virolaisten vetävän koko ajan kotiinpäin. *Helsingin Sanomat*, 14.4.1999. Saatavilla: <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000003792551.html>. Luettu 16.02.2018.

- Runnel, Pille (1997). Primitiivne antropoloogia. [Primitiivistä antropologiaa.] *Postimees*, 27.10.1997. Saataavilla: <https://www.postimees.ee/2524227/repliik-primitiivne-antropoloogia>. Luettu 16.02.2018
- Sahlman, Reetta (2010). Eesti ja eestlaste kujutamine Helsingin Sanomates aastatel 2006 ja 2009. [Viron ja virolaisten kuvaaminen Helsingin Sanomissa vuosina 2006 ja 2009.] Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Saataavilla: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/15342/Sahlman_Reetta.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 16.02.2018.
- Schlesinger, Philip (1991). *Media, State and Nation: Political Violence and Collective Identities*. London: Sage Publications.
- Schlesinger, Philip (1996). Europeanisation and the Media. National Identity and the Public Sphere. Tore Slaatta (ed.), *Media and the Transition of Collective Identities: Papers from Research Symposium in Oslo 12–14 January 1995*. Oslo: University of Oslo, 163–205.
- Sipilä, Katri (2005). Eesti-pilt Helsingin Sanomates 1999 ja 2002. [Viron-kuva Helsingin Sanomissa 1999 ja 2002.] Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Saataavilla: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/15519/Baktoo_Sipila.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 16.02.2018.
- STT (1997). Poliisien tappajaa ei ole tavoitettu. *MTV 3*, 22.10.1997. Saataavilla: <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/poliisien-tappajaa-ei-ole-tavoitettu/5476302#gs.6xBUV1g>. Luettu 16.02.2018.
- Tirkkonen, Päivi & Valdar Liive (eds.) (2013). Eesti Soome meedias ja Soome Eesti meedias. [Viro suomalaismedioissa ja Suomi virolaismedioissa.] Trükimeedia ja teleuudiste uuring. Tallinna Ülikool, kommunikatsiooni instituut.
- Virki, Tarmo & Rasmus Kagge (1997). Eesti politsei aitab leida Soome kolleegide tapjat. [Viron poliisi auttaa etsimään suomalaiskollegoiden tappajaa.] *Postimees*, 23.10.1997. Saataavilla: <https://www.postimees.ee/2523759/eesti-politsei-aitab-leida-soome-kolleegide-tapjat>. Luettu 16.02.2018.
- Wolff, Larry (1994). *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization in the Mind of the Enlightenment*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Õmblus, Priscilla (2014). Eestlaste kajastamine Helsingin Sanomate veebiväljaandes aastal 2013. [Virolaisten heijastaminen Helsingin Sanomien nettiversiossa 2013.] Bakalaureusetöö. Tartu. Ülikool. Saataavilla: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/44418/Omblus_Priscilla_BA2014.pdf. Luettu 16.02.2018.

7.

Erään uhkakuvan anatomia: Virolainen vierastyövoima, uutisvälitys ja SAK

Mats Nylund

7.1. Johdanto

Nykyaikaisen edunvalvonnan ja vallankäytön tärkeä muoto on vaikuttaminen siihen, mistä tiedotusvälineet kertovat ja miten ne sen tekevät. Ajatuksena on, että mediajulkisuudessa esillä olevat aiheet nousevat esille myös poliittisessa julkisuudessa ja vaikuttavat siten poliittiseen päätöksentekoon (esim. Dearing & Rogers 1996). Uutisvälityksen tuotantovaatimukset edellyttävät, että uutistoimittajat eivät joudu luomaan uutisia tyhjästä, vaan että heille on tarjolla aineistoa, josta nopeasti voi muokata uutisia. Vahvat institutionaaliset mediajulkisuuden toimijat, kuten maan hallitus, ministeriöt, suuryritykset, suuret kaupungit, puolueet ja edunvalvontajärjestöt, pystyvät usein tarjoamaan tällaista aineistoa ja siten vaikuttamaan mediajulkisuuden aiheisiin ja tässä mielessä myös hallitsemaan julkisuutta.

Kun Viro liittyi Euroopan Unioniin 2004, Suomeen säädettiin kahden vuoden siirtymäaika, jolla rajoitettiin työvoiman liikkuvuutta uusista EU-maista. Tämän luvun aiheena on uutisvälityksen luoma kuva virolaisesta vierastyövoimasta ja sen merkityksestä suomalaisille työmarkkinoille ennen Viron liittymistä EU:hun. Tavoitteena on tehdä tapaustutkimus siitä, miten SAK:n teettämästä mielipidekyselystä virolaisten muuttoalttiudesta Suomeen ja halukkuudesta tehdä työtä Suomessa muokattiin eri vaiheiden kautta TV-uutinen, jossa virolaisista tehtiin uhka suomalaiselle yhteiskunnalle ja suomalaisille työmarkkinoille. Tarkastelun kohteena oleva uutinen lähetettiin suomenruotsalaisessa TV-nytt-uutislähetyksessä syyskuussa 2000, mutta kyselyä uutisoitiin laajasti ja samaan tapaan myös muissa tiedotusvälineissä. Sama aihe nousi esiin julkisuudessa myös muuten, mm. noin vuotta myöhemmin uuden selvityksen myötä.

Tarkastelun kohteena oleva TV-uutinen ei kuitenkaan pohjaudu ainoastaan mielipidekyselyyn. Kuten usein vastaavissa tilanteissa, uutinen perustui myös suuressa määrin toimittajan ja ”uutislähteen”, SAK:n silloisen osastopäällikön Eero Heinäluoman, väliseen haastatteluun. Haastattelu on keskeinen väline uutisten tuottamisessa. Haastattelussa kyselylle luotiin tietty tulkintakehys, johon liittyi suomalaisten ja virolaisten välisten suhteiden arvottaminen ja suhtautuminen vierastyövoimaan uhkana. Siten tässä viestintätieteellisessä tarkastelussa kohteena on itse asiassa kolmen kommunikaatiivisen tapahtuman muodostama ketju: mielipidekysely, SAK:n edustajan haastattelu sekä itse TV-uutinen. Keskeistä on kiinnittää huomio siihen, miten sanoman muoto ja merkitys muuttuu, kun se virtaa näiden eri asiayhteyksien läpi. Haastattelusta käy ilmi, että SAK on ulkomaisen työvoiman liikkuvuutta rajoittavaan siirtymääjan kannalla, jonka perusteluna mielipidemittauksen tulokset toimivat. Mutta kuinka paljon SAK:n näkemyksistä päätyy TV-uutiseen ja miten toimittaja muokkaa tätä sanomaa? Tutkimusmenetelmänä on diskurssianalyysi ja etenkin sen faktojen rakentumista (Potter 1996) ja rekontekstualisointia (Linell 1998) tarkastelevat suuntauksat.

7.2. Toiseus uhkana ja pelon kulttuuri

Tavallisesti ajatellaan, että uutiset kertovat ”tuoreista”, äskettäin tapahtuneista asioista. Usein uutiset kertovat kuitenkin asioista, jotka eivät itse asiassa ole tapahtuneet, mutta voivat mahdollisesti tapahtua joskus. Kun tarkastelin tästä näkökulmasta viikon otoksia TV-nyttin uutisista vuodelta 2000 ja 2005, päädyin siihen, että noin neljännes (24 %) uutisista kohdistui pikemminkin mahdolliseen tulevaisuuteen kuin jo tapahtuneeseen menneeseen. Tässä mielessä konstruktivistinen tiedonkäsitys suhteessa uutisvälitykseen on erityisen tärkeä. Uutiset eivät ainoastaan heijasta todellisuutta, vaan luovat ja muokkaavat käsityksiämme tulevaisuudesta ja todellisuudesta. Kun kyseessä on suomalainen uutinen virolaisista, esiin nousee lähes väistämättä kansallisuuksiin ja mielikuviin perustuva erottelu meihin ja heihin.

Journalismilla on vahva taipumus korostaa kielteisiä asioita ja esittää ongelmia kärjistetyssä muodossa. Altheide (1997) puhuu tässä yhteydessä mediasta ongelmia tuottavana koneena. Hänen mukaansa uutiskerronnalle on ominaista ”havaita” ja kertoa ongelmista, jotka koskettavat suuria ihmismääriä. Kun journalistinen tulevaisuuspuhe ja kielteiset uutiset liitetään yhteen, lähestytään uhkakuvien tuottamista.

Uhma määritelmällisesti on jotain, joka ei ole tapahtunut, ja se on läheistä sukua pelolle. Furedin (1998) mukaan moderneja kehittyneitä länsimaita luonnehtii pelon kulttuuri, jossa eri uhkakuvat vaihtuvat, mutta uhattuna olemisen tunne on pysyvä olotila. Ristiriita modernissa pelon kulttuurissa on se, että monet ihmiskunnan perinteisistä riskeistä, kuten sairaudet, lapsikuolemat, väkivalta ja sodat, ovat jatkuvasti pienentyneet. Silti ihmiset pelkäävät ja tuntevat olevansa uhattuna.

Modernissa yhteiskunnassa uhkakuvat liittyvät ilmastonmuutokseen ja terrorismiin, mutta myös työelämän muutoksiin, irtisanomisiin ja työttömyyteen, globalisaatioon, maahanmuuttoon sekä uusien väestöryhmien ja kulttuurien kohtaamisiin. Raittilan (2004, 24) mukaan uhkakuvat työpaikkojen menetyksistä ja rikollisuuden ja väkivallan kasvusta liittyvät keskeisesti siihen, miten suomalaiset suhtautuvat maahanmuuttajiin ja pakolaisiin. Kun Suomeen vuonna 1999 saapui pakolaisia Puolasta ja Slovakiasta, keskeistä median luomissa uhkakuvissa oli pakolaisten näyttäytyminen hallitsemattomana ja loppumattomana ”pakolaistulvana” (Horsti 2003, 47).

Kivivuori ym. (2002, 3–7) esittävät, että median tuottamat uhkakuvat voivat muokata ja voimistaa ihmisten tuntemia pelkoja, mutta eivät varsinaisesti aiheuta niitä. Sekä median esittämistapojen ja ihmisten pelkojen taustalla on loppujen lopuksi sama tekijä. Tuo tekijä on pelon kulttuuri (mt., 3). Voidaan kuitenkin olettaa, että mediavaiikutukset ovat sitä voimakkaampia, mitä enemmän samanlaisia sanomia toistetaan eri kanavissa (mt., 6).

7.3. Uutinen: Ammattijärjestöt pelkäävät

Syyskuun neljäntenä päivänä vuonna 2000 TV-nytt ja monet muut tiedotusvälineet uutisoivat SAK:n teettämän Tutkimustieto-lehden numerossa 4/2000, julkaistun tutkimuksen Viron työilmapiiristä. Tutkimus käsittelee virolaisten halukkuutta hakea työtä Suomessa, Viron työmarkkinapoliittisia kysymyksiä ja suomalaisten mielipiteitä Viron mahdollisesta EU-jäsenyydestä. Tutkimus koostuu Suomen Gallupin ja sen virolaisen tytäryhtiön Emor AS:n tekemistä haastatteluista. Seuraavassa esitellään tutkimuksesta kertova uutinen kokonaisuudessaan:

- Uutistenlukija: Viron tuleva EU-jäsenyys voi johtaa virolaisen työvoimaan ryntäykseen Suomeen. Useampi kuin joka kolmas virolainen pitää todennäköisenä, että tulee joskus työskentelemään Suomessa. Ammattijärjestöt pelkäävät, että työehdot ja veromoraali heikentyvät.
- Uutistoimittaja: Kun EU seuraavan kerran laajenee, Viro on yksi todennäköisistä uusista jäsenistä. Yksi EU:n tärkeimmistä periaatteista on työvoiman vapaa liikkuvuus. Juuri tämä on ollut lähtökohtana mielipidetutkimuksessa siitä miten todennäköistä on, että virolaiset hakeutuvat töihin Suomeen. Yli kolmannes, tai 36 prosenttia, oli sitä mieltä, että he todennäköisesti tai melko todennäköisesti tulevat aika ajoin käymään Suomessa töissä. Osuus on kasvanut kahdeksalla prosenttiyksiköllä vuoden 1998 vastaavasta tutkimuksesta. Käytännössä Suomeen saattaa tulla siis lähes neljäsataatuhatta virolaista.

- Heinäluoma: Jos se toteutuis kertarysäyksellä yhtäkkiä niin kyllähän täällä tulis aikamoinen kaaos. Meillä on nyt vielä itsellä työttömiä kolmisensataatuhatta ihmistä, meidän vastaanottokyky ei oo kauheen hyvä. Sitte on tietysti toinen puoli on sitä että miten, millä työehdoilla he tänne tulevat, että jos seurauksena on että virolaiset tulisivat selvästi suomalaisia alemmilla palkoilla esimerkiksi niin kyllähän siinä syntyy tällainen sosiaalisen dumpkauksen vaara.
- Uutistoimittaja: Tutkimuksen mukaan virolaisia houkuttelevat eniten Saksan työmarkkinat. Ruotsi ja Suomi ovat toiseksi suosituimmat maat. Ennen kaikkea tänne haluavat alle 25-vuotiaat, ja halukkuus tulla tänne töihin on suurin Viron venäläisten keskuudessa. Jopa 40 prosenttia virolaisista olisi valmis työskentelemään pimeästi, ja 23 prosenttia voisi tehdä työtä ilman irtisanomissuojaa.
- Heinäluoma: Tää on kyllä voi sanoa niin tavallaan järkyttävä tieto että lähes joka toinen valmis tekemään pimeätä työtä. Sehän sotkis tietysti suomalaisen työmarkkinaelämän aika lailla, jos jos ulkolaista työvoimaa tulee jotka tekee pimeästi töitä ja sit täytyy muistaa, että usein pimeään työhön liittyy myös muita epäterveitä ilmiöitä, että se tavallaan herkästi vetää mukanaan myös sitten harmaata yritystoimintaa, jolla saattaa olla myös rikolliseen toimintaan yhteyksiä.
- Uutistenlukija: Suomalaisista yli puolet on sitä mieltä, että Viron EU-jäsenyys on myönteinen asia, ja viidennes pitää sitä huonona asiana.

On ilmeistä, että uutinen nostaa esille yhden aiheen: virolaisten halukkuuden työskennellä Suomessa. Uutislukijan lopputoteamus esittelee uuden aiheen eli suomalaisten suhtautumisen Viron EU-jäsenyyteen, ja sekin haettu tutkimuksesta. Sekä uutislukijan johdatus että itse uutinen noudattaa tyypillistä uutiskaavaa. Johdatus soveltaa käänteistä aikajärjestystä ja alkaa arvottavalla päätelmällä ("työvoiman ryntäys"). Sitä seuraa kuvaileva lausuma itse tutkimuksesta ("joka kolmas virolainen..."). Lopuksi uutislukija esittää ns. vieraana puheena ulkopuolisen tahon tulkinnan tutkimuksen tuloksista ("ammattijärjestöt pelkäävät").

Talousennusteet, tilastotutkimukset ja mielipidemittaukset sekä niistä raportoiminen ovat uutisjournalismin arkea. Ne ovat ulkopuolisten toimijoiden tuottamia, mutta uutisjournalismin arvostamia numerotäyteisiä kovia faktoja, eli tietoa, jota yleensä pidetään uskottavana, puolueettomana, objektiivisena ja tarkkana (Potter 1996). Siksi ne ovat yhteensopivia uutisjournalismin omien tavoitteiden kanssa. Tilasto tai tutkimustulos sellaisenaan ei kuitenkaan ole vielä uutinen, vaan uutisten välittämä tieto istutetaan tavallisesti tiettyihin tarina- ja tulkintakehyksiin. Selvitysten ja tutkimusten muuntaminen uutiseksi merkitsee niiden rekontekstualisointia: lausuntoja ja tekstin osia siirretään yhdestä (usein laajemmasta) asiayhteydestä toiseen, jossa niitä käytetään eri tarkoituksessa. Asiayhteyden muutos merkitsee aina myös sanoman muuttumista.

Siitä poistetaan jotain, lisätään jotain ja valitut osat istutetaan uuteen kokonaisuuteen. TV-journalismissa tämä merkitse tekstipohjaisten aineiston liittämistä TV-uutisille ominaiseen kuvitukseen sekä tiivistämistä.

On selvää, että kyse ei ole pelkkien numeroiden ja tosiasioiden raportoinnista vaan myös numeroiden ja tulosten liittamisestä moraaliseen diskursiiviseen kehykseen. Tulosten rinnalla esitetään arvottavia päätelmiä, jotka kutsuvat myös yleisön lukemaan tuloksia moraalisisessa viitekehyksessä. Itse uutinen perustuu pääasiassa uutistoimittajan kertomuksesta tutkimuksen tuloksista ja haastattelun, SAK:n silloisen johtajan Eero Heinäluoman kommenteista. Vakiintuneiden uutisvälityksen esittämistapojen mukaisesti toimittaja kuvailee faktoja, joita uutislähde tai haastateltava tulkitsee ja kommentoi.

7.4. Uutisarvoisia lukuja

Kyseessä on uutinen, joka koostuu luvuista ja niihin liittyvistä kommenteista. Tarkastelen ensin, miten näiden lukujen esittely tapahtuu. Luvut ovat sellaista tietoa, jota yleensä pidetään uskottavana, puolueettomana, objektiivisena ja tarkkana. Kyseessä olevasta uutisesta kuitenkin huomaa, että lukuja ei esitetä pelkkinä lukuina, vaan niistä seuraavat kohottavat kielelliset ilmaiset. Käytetään ilmaisuja kuten ”useampi kuin joka kolmas virolainen”, ”lähes neljäsataatuhatta virolaista” ja ”jopa 40 prosenttia”, kun olisi myös voitu sanoa ”noin joka kolmas virolainen”, ”alle neljäsataatuhatta” ja ”vain 40 prosenttia”. Uutistoimittaja viittaa ”mielipidetutkimukseen”, joka sisältää useita taulukoita ja niiden kommentointeja. Kyseessä olevaa taulukkoa kommentoidaan *tutkimuksessa* seuraavasti:

Virolaisista yli kymmenesosa (13 %) pitää täysin todennäköisenä sitä, että tulee Viron EU-jäsenyyden toteutuessa käymään Suomessa aika ajoin töissä.

Uutinen ja tutkimus siis esittelevät toisistaan poikkeavia lukuja. Tämä johtuu siitä, että haastattelun Virolaisilta on kysytty kolmen toisesta poikkeavan kysymyksen avulla heidän halukkuuttaan ja todennäköisyyttään käydä Suomessa töissä, ja kysymyksen mukaan on päädytty erilaisiin tuloksiin.

Ensimmäiseen kysymykseen, joka koskee virolaisten halukkuutta käydä Suomessa töissä, kuusi prosenttia on vastannut olevansa ”hyvin halukkaita”. Toiset 22 prosenttia ilmoittivat olevansa ”melko halukkaita” käymään Suomessa töissä, mutta tuloksia esittelevään taulukkoon viitaten todetaan, että ”halukkuus” ei yleensä johda mihinkään, ja että siksi olisi syytä kiinnittää huomio niihin kuuteen prosenttiin, jotka sanovat olevansa ”hyvin halukkaita” käymään Suomessa töissä.

Näin ollen 28 prosenttia, alle kolmasosa, virolaisista on ”hyvin halukkaita” tai ”melko halukkaita” käymään Suomessa töissä. Kuitenkaan uutisen tiedot eivät pohjaudu

näihin tuloksiin vaan vastauksiin yhteen kysymyksistä, eli miten ”todennäköisesti” virolaiset omasta mielestään tulisivat silloin tällöin Suomeen töihin. Tähän kysymykseen 13 prosenttia on ilmoittanut pitävänsä sitä ”todennäköisenä”. Toiset 23 prosenttia on luonnehtinut Suomeen töihin tuloa ”melko todennäköisenä”.

Tällä tavalla siis päästiin uutisen mainitsemiin 36 prosenttiin, ”neljäänsataan tuhanteen virolaiseen” ja ”useampaan kuin joka kolmanteen” virolaiseen — siitäkin huolimatta, että kyseisen taulukon todettiin raportissa viittaavan pienempään lukumäärään, ja että viereisen taulukon määritteen ”melko” suhteen tehtiin varauksia.

Kolmannessa kysymyksessä haluttiin vastaajien ottavan kantaa siihen, miten todennäköisesti he muuttaisivat Suomeen asumaan ja töihin. Neljä prosenttia piti tätä vaihtoehtoa ”todennäköisenä” ja yksitoista prosenttia ”melko todennäköisenä”.

Uutisraportti siis pohjautuu tutkimuksen tulosten tiettyyn valikoimaan. Tapa, jolla tietoja valikoidaan ja esitellään yleisölle, on tietenkin riippuvainen uutistahon omasta logiikasta, sen olettamuksista ja preferensseistä. Uutinen tarttuu siihen, mikä antaa dramaattisimmat luvut siitäkin huolimatta, että itse tutkimus kommentoi tulosta eri tavalla. Väite, että ”useampi kuin joka kolmas virolainen” pitää todennäköisenä, että joskus tulee käymään Suomessa töissä, on vahvempi lausunto kuin ”kuusi prosenttia” tai ”kolmetoista prosenttia” virolaisista pitää tätä todennäköisenä.

Tapa, jolla luvut esitellään uutisessa, luo mielikuvan, että kyseessä on virolaisten keskuudessa vallitsevista hyvin laajoista toivomuksista tai valmiuksista. Uutinen ei esitele lukuja ainoastaan dramaattisena informaationa vaan myös luotettavana, yksiselitteisenä ja tarkkana tietona. Tutkimuksen tuloksissa ilmenevää vaihtelua ei tuoda esiin. Myöskään lukujen luotettavuuden suhteen ei tehdä varauksia, vaan ne esitellään kiistämättöminä tosiasioina. Käsitystä, että luvut kuvaavat todellisuutta tarkalla tavalla, ylläpidetään myös viittaamalla aikaisempaan tutkimukseen antaen ymmärtää, että Suomeen töihin tuloa harkitsevien virolaisten lukumäärä on lisääntynyt ”kahdeksalla prosenttiyksiköllä”.

7.5. Lukujen tulkitseminen

Luvut ovat sinänsä neutraaleja siinä mielessä, että 40 prosenttia voidaan periaatteessa yhtä hyvin tulkita ”jopa 40 prosenttina” tai ”vain 40 prosenttina”. Jotta luvut saisivat merkityksen, niille pitää tulkita arvo. Uutisessa ilmaistut kommentit ja arvottamiset ovat peräisin uutistoimittajan ja SAK-johtaja Eero Heinäluoman välisestä haastattelusta.

Kuitenkaan haastattelun alussa ei puhuta luvuista eikä edes itse tutkimuksesta. Sitä voidaankin luonnehtia ”mitä jos” -haastatteluksi. Se koostuu hypoteettisista kysymyksistä ja hypoteettisesta keskustelusta, joka uutisoinnissa nivotaan yhteen mielipidetutkimuksen tuloksiin. Näin konstruoidaan ”ryntäys”, joka ”joskus tulee”. Uutistoimittaja ei esimerkiksi kysy, montako virolaista haluaa tulla Suomeen töihin?

Sen sijaan lukumäärä on jo määritelty ensimmäisessä Heinäluomalle osoitetussa kysymyksessä (ks. alempana, kohta 2).

Konteksti	Teksti
1) SAK:n tutkimusraportti	Virolaisista yli kymmenesosa (13 %) pitää täysin todennäköisenä sitä, että Viron EU-jäsenyyden toteutuessa tulee käymään Suomessa aika ajoin töissä.
2) TV:n uutistoimitaja haastattelee:	Tutkimuksen mukaan jopa neljäsataatuhatta virolaista olisivat valmiita, halukkaita tulemaan Suomeen, töihin. Mikä heitä vetää Suomeen?
3) Heinäluoman vastaus	Jos se toteutuis kertarysäyksellä yhtäkkiä niin kyllähän täällä tulis aikamoinen kaaos. Meill on nyt vielä itsellä työttömiä kolmisensataatuhatta ihmistä, meidän vastaanottokyky ei oo kauheen hyvä. Sitte on tietysti toinen puoli on sitä että miten, millä työehdoilla he tänne tulevat, että jos seurauksena on että virolaiset tulisivat selvästi suomalaisia alemmilla palkoilla esimerkiksi niin kyllähän siinä syntyy tällainen sosiaalisen dumpinpauksen vaara. <i>elikkä että alemmilla palkoilla työtä tekevät niin saattaisivat sitten syrjäyttää suomalaisia työntekijöitä</i>
4) Uutistenlukijan alustus:	Viron tuleva EU-jäsenyyys voi johtaa virolaisen työvoimaan ryntäykseen Suomeen. Useampi kuin joka kolmas virolainen pitää todennäköisenä, että tulee joskus työskentelemään Suomessa. Ammattijärjestöt pelkäävät, että työehdot ja veromoraali heikentyvät.
5) Heinäluoman 2. kommentti	Tää on kyllä voi sanoa niin tavallaan järkyttävä tieto että lähes joka toinen valmis tekemään pimeätä työtä. Sehän sotkis tietysti suomalaisen työmarkkinaelämän aika lailla, jos jos ulkolaista työvoimaa tulee jotka tekee pimeästi töitä ja sit täytyy muistaa, että usein pimeään työhön liittyy myös muita epäterveitä ilmiöitä, että se tavallaan herkästi vetää mukanaan myös sitten harmaata yritystoimintaa, jolla saattaa olla myös rikolliseen toimintaan yhteyksiä.

6) Heinäluoman
kommentti,
ei mukana
uutisessa:

Lyhyellä aikavälillä tää on varmaan lähivuosien kannalta niin tää on ehkä uhka ja ainakin iso haaste siit tulee tietty määrä pulmia, mutta sitten pidemmällä aikaahan tää on tietysti suuri mahdollisuus, että Itämeren ympärille muodostuu tällainen yhteinen talousalue, yhteiset työmarkkinat ja kanssakäyminen lisääntyvä kanssakäyminen tuottaa hyötyä kaikille, tuo parempia kaupan mahdollisuuksia, ja, ja sitten varmaan koko alueen työllisyyttä parantaa, mutta jos tää toteutetaan hallitsemattomasti ilman siirtymäaikoja, niin sitten voidaan kyllä olla aika isojen pulmien edessä.

Uutiskatkelman tarkkojen prosentiosuuksien taustaa vasten voidaan havaita, että se, mistä uutistoimittaja puhuu, on virolaisten valmius tai halukkuus — ei todennäköisyys — käydä Suomessa töissä. Tässä kysytäänkin motiivia sille, miksi virolaiset halusivat tulla Suomeen töihin. Tällaista motiivia ei kuitenkaan yleisölle kerrota, koska Heinäluoman vastausta ei otettu katkelmaan mukaan.

Uutistoimittajan toinen kysymys Heinäluomalle ei koskenut sitä, mitä tutkimuksen tulokset tarkoittavat, vaan se kuului: "Mitä se merkitsisi, jos tällainen väkimäärä tulisi Suomen työmarkkinoille?" Tässä haastattelu siirtyy hypoteettiselle tasolle. Hypoteettisen kysymyksen lähtökohtia kehitetään vastauksessa (ks. ylempänä kohta 4). Haastattelusta uutiseen siirtyminen tapahtuu siis seuraavasti: 1) 13 prosenttia virolaisista muutetaan 36 prosentiksi ja neljäksisadaksituhanneksi virolaiseksi; 2) neljästä sadastatuhannesta virolaisesta, jotka ilmoittivat todennäköisesti tai melko todennäköisesti tulewansa jos-sain vaiheessa töihin Suomeen, tehdään neljäsataatuhatta yhtä aikaa Suomeen tulevaa virolaista kaaoksineen ja ryntäyksineen. Näin virolaisista on muodostunut uhka suomalaiselle yhteiskunnalle. Voivatko asiat todella olla näin hullusti? Eero Heinäluoma ei ainakaan ole näin yksiselitteisen synkkä. Päinvastoin hän näkee myös kehityksessä "suuria mahdollisuuksia" (ks. ylempänä, kohta 6). Sitä katsojat eivät kuitenkaan koskaan saa tietää, koska lausunto jäi pois uutisesta.

Miksi lausuntoa, jossa Heinäluoma puhuu lisääntyneen vuorovaikutuksen tuomista mahdollisuuksista, ei otettu mukaan uutiseen? Eräs syy on tietysti se, että kaikki lausunnot eivät mahdu mukaan, mutta miksi kuitenkin tietyt asiat otetaan mukaan ja toiset jätetään huomioimatta? Clayman (1995) toteaa että, huolimatta yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa kasvaneesta kiinnostuksesta intertekstuaalisuuteen ja "sound-biteihin", edelleen tiedetään verraten vähän siitä, millä perustein journalistit valitsevat tiettyjä lainauksia. Aiheen tärkeys paljastuu, kun tarkastellaan myös lausuntojen paikallista kontekstia eli haastattelua, jota katsojille ei näytetä.

[Heinäluoman kommentti 2, mukana uutisessa]

Uutistoimittaja: Mutta melkein puolet näistä vastanneista olisivat valmiita työskentelemään pimeästi tai ainakin osittain pimeästi onko tämä jonkinlainen uhka?

Heinäluoma: Tää on kyllä voi sanoa niin tavallaan järkyttävä tieto että lähes joka toinen valmis tekemään pimeätä työtä. Sehän sotkis tietysti suomalaisen työmarkkinaelämän aika lailla, jos jos ulkolaista työvoimaa tulee jotka tekee pimeästi töitä ja sit täytyymuistaa, että usein pimeään työhön liittyy myös muita epäterveitä ilmiöitä, että se tavallaan herkästi vetää mukanaan myös sitten harmaata yritystoimintaa, jolla saattaa olla myös rikolliseen toimintaan yhteyksiä. *Senkin takia on tärkeää että meillä työelämän säännökset on riittävän kovat niin että miniminormit koskee kaikkia ja että niitä myös valvotaan.*

[Heinäluoman kommentti 3, ei mukana uutisessa]

Uutistoimittaja: Kokeeko ammattiyhdistysliike tämän jonkinlaisena uhkana, että jopa neljäsataatuhatta virolaista vois tulla meidän työmarkkinoille?

Heinäluoma: Lyhyellä aikavälillä tää on varmaan lähivuosien kannalta niin tää on ehkä uhka ja ainakin iso haaste siit tulee tietty määrä pulmia, mutta sitten pidemmällä aikaahan tää on tietysti suuri mahdollisuus, että Itämeren ympärille muodostuu tällainen yhteinen talousalue, yhteiset työmarkkinat ja kanssakäyminen lisääntyvä kanssakäyminen tuottaa hyötyä kaikille, tuo parempia kaupan mahdollisuuksia, ja, ja sitten varmaan koko alueen työllisyyttä parantaa, mutta jos tää toteutetaan hallitsemattomasti ilman siirtymäaikoja, niin sitten voidaan kyllä olla aika isojen pulmien edessä"

Uutistoimittajan esittämät kaksi kysymystä ovat hieman eri lailla muotoiltuja, mutta koostuvat kumpikin väittämästä ja kysymyksestä. Esitetyt väittämät ovat "melkein puolet näistä vastanneista olisivat valmiita työskentelemään pimeästi tai ainakin osittain pimeästi" ja "jopa neljäsataatuhatta virolaista vois tulla meidän työmarkkinoille". Kummassakin tapauksessa kysymys koskee sitä, ovatko nämä seikat uhka tai koetaanko niitä sellaisena.

Kysymykset eivät siis ole neutraaleja vaan ongelmakeskeisiä. Kommentissa 2, joka sisältyy uutiskatkelmaan, Heinäluoman vastaus kysymykseen sisältää kysymyksen lähtökohtien korostamisen. Heinäluoma toteaa, että luvut valmiudesta pimeisiin hommiin ovat "järkyttävä tieto" ja vetää yhtäläisyyksiä "harmaan talouden" ja "rikollisen toiminnan välille". Toisin sanoen Heinäluoma vahvistaa, että kyse on todellakin uhasta. Kommentissa 3, jota ei siis otettu mukaan, nähdään kuitenkin kysymykseen sisältyvän uhan vaimentaminen. Kyseessä on vain mahdollinen uhka. Heinäluoma näkee "tietyn määrän pulmia", mutta myöskin "suuren mahdollisuuden". Vastauksessa näkyy myönteisten

puolien korostaminen, kun Heinäluoma jatkaa ”yhteisestä talousalueesta”, ”yhteisistä työmarkkinoista” ja ”lisääntyvästä kanssakäymisestä”, joka ”tuottaa hyötyä kaikille”. Näin hän kyseenalaistaa tai ainakin vaimentaa uutistoimittajan tuottamaa näkökulmaa.

On kiintoisaa todeta, että sanaa uhka ei mainita itse uutisessa. Lähin sana olisi ehkä ”ryntäys”, joka tuo mieleen hyökkäyksen ja joka sinänsä sisältää varsin uhkaavia, ettei sanoisi sotaisia, konnotaatioita, mutta sanaa käytetään myös yleisemmässä merkityksessä.

Myös haastattelun suhteen voidaan todeta, että uutinen perustuu vahvasti valikoituun otokseen. Katkelmaan mahtuu haastattelun kaksi lausuntoa, joita molempia on lyhennetty. Kun Heinäluoma siirtyy puhumaan työelämän säädösten ja miniminormien merkityksestä kommentissa 2 (kursivoituna), se ei pääse mukaan uutiseen. Lausunnon tätä osaa voidaan tulkita SAK:n agendana. Toisessa uutisen ulkopuolelle jätetyssä kommentissa Heinäluoma puhuu siirtymäaikojen puolesta.

Miksi sitten uhkakuva tuotetaan? Voidaan väittää, että uutisinstituutiolla ja ammattiyhdistyksillä on yhteinen etu siitä, että mielipidemittauksen tulokset esitetään suurelle yleisölle huomiota herättävällä tavalla. Ehkä siksi Heinäluoma hyväksyy toimittajan esittämät kärjistetyt kysymykset ja tekee yhteistyötä hänen kanssaan. Uutistoimituksella on intressi kuvailla tuloksia ”laajana ongelmana” oikeuttaakseen yhteiskunnallista olemassaoloaan ja saadakseen riittävän laajan yleisön. Ammattiyhdistyksillä on sama päämäärä, joskin eri syistä. Tämä syy voi liittyä siihen, että halutaan käyttää tuloksia argumenttina jäsenten intressien vaalimisessa, mikä toteutuu ”pitämällä säädökset riittävän tiukkoina”, ja ”siirtymäajan” avulla. Siirtymäaika toteutui Viron EU-jäsenyyden myötä, mutta uutiseen tuli mukaan vain se osa Heinäluoman lausunnoista, joka myötäilee toimittajan kysymysten luomaa asetelmaa, toisin sanoen tulosten esittämistä vakavana ongelmana. Siten SAK näyttäytyy uutisessa melko reaktiivisessa valossa, pelkääjänä, ei toimijana.

7.6. Tulevaisuuspuheen ja toiseuden tuottaminen

Mielipidemittausten tulosten esittäminen on yksi asia. Dystopian maalaaminen on toinen. Tai näin ainakin luulisi. Virolaisista kertova uutinen sisältää molemmat. Kuten tiedetään, kysymys siitä, voiko tulevaisuudesta olla tietoa, on tavallaan ratkaisematon filosofinen ongelma. Mutta toisaalta tämän tyyppiset yritykset kontrolloida tai kolonisoida ja asuttaa tulevaisuutta ovat nyky-yhteiskunnassa massiivinen projekti. Tulevaisuutta ei ole, mutta siitä voidaan rakentaa loputtomasti mielikuvia ja kertomuksia, joiden avulla erilaiset organisaatiot pyrkivät päämääriinsä ja oikeuttamaan toimintansa (Väliaverron 2002).

Sellaisen uhan konstruointi, joka määritelmän mukaisesti vaanii tulevaisuudessa ja jossa muukalaisten pelko usein on keskeinen elementti, on kauan ollut tehokas tapa vahvistaa yhteenkuuluvuutta oman ryhmän sisällä. Sellaiset yhteiskunnan rakenteelliset muutokset, joihin liittyy talous, maahanmuutto ja muun tyyppiset väestövir-

taamat sekä työolot, ovat eräs syy ihmisten kokemuksiin pelkoihin (ks. Thompson 1998). Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista tarkkailla, miten uutinen kytkee jo tapahtuneen (mielipidetutkimuksen) yhteen sen kanssa, mikä voi tapahtua (virolaisten ryntäys). Mutta jos uutinen on sosiaalisesti konstruotua tietoa, sama pätee luonnollisesti myös mielipidetutkimukseen. Haastattelun tavoin myös mielipidetutkimus pohjautuu hypoteettisiin kysymyksiin tulevaisuudesta. Niiden hypoteettista luonnetta uutisinstituutio ei kuitenkaan huomioi, vaan esittelee mielipidetutkimusta tosiasiana samalla, kun se itse on riippuvainen siirrettävän tiedon saamisesta olemassaolonsa oikeuttamiseksi.

Ei ole epäilystäkään siitä, että yllä tarkasteltu uutinen esittelee mielipidetutkimuksen luotettavana tietona, jolla on mahdollisia ja vakavia seurauksia suomalaiselle yhteiskunnalle. Mutta miten yleisö suhtautuu uutissanomaan? TV-uutisten vastaanottajina yleisöllä on rajoitetut mahdollisuudet tarkistaa uutisten esittelemiä tietoja. Monet vastaanottotutkijat ovat päätyneet siihen, että katsojat usein pitävät uutisten keskeistä sanomaa totuutena (Svensson 2001: 248).

Toisaalta on myös esitetty, että uutisten vastaanotto harvoin vastaa normatiivisia käsityksiä siitä, miten tietoa pitää hyödyntää. Ihmiset näkevät harvoin vaivaa uutisten ymmärtämiseksi tai muistamiseksi. Sen sijaan vastaanottoa luonnehtii passiivisuus, hajamielisyys ja katkonaisuus. Ekström (2002) toteaa, että TV-journalismin tuottamaa tietoa luonnehtii katoavaisuus. Ei ole myöskään harvinaista, että uutisvälitys tuottaa pidemmällä aikavälillä ristiriitaista tietoa. Noin vuosi sen jälkeen, kun uutisissa esitettiin yllä käsitelty uutinen virolaisten mahdollisesta Suomeen ryntäyksestä, uutisissa esitettiin taas uusia tutkimustuloksia. Tällä kertaa sanoma oli päinvastainen: Viron EU-jäsenyys lisää virolaisten halukkuutta käydä Suomessa töissä ”niin vähän, että sitä tuskin huomaa” (Rautio 2001, A9).

SAK pyrki teettämänsä mielipidemittauksen julkistamisen, uutisen ja muun mediajulkisuuden hallinnan avulla tuomaan esille omaa sanomaansa uusien EU-maiden siirtymäaikojen tarpeellisuudesta. Tällaisen sanoman voi nähdä osana SAK:n laajempaa mediajulkisuuden avulla toteutettua globalisaatiostrategiaa. Tässä tarkastelussa vaatimus siirtymäajoista ei tosin noussut yli toimittajan asettaman uutiskynnyksen. Julkisuuteen päätyi SAK:n sanomaa karkeampi uhkakuva, joka sekin kuitenkin palveli SAK:n tavoitetta siirtymäajasta.

7.7. Jälkisana: Virolainen työvoima ja suomalainen media vuonna 2019

Tässä kirjassa uudelleen julkaistussa Erään uhkakuvan anatomia -tutkimuksessani tarkasteltiin erään televisiouutisen diskursiivista rakentumista. Uutinen julkaistiin vuonna 2000, neljä vuotta ennen Viron liittymistä Euroopan unioniin.

Tutkimuksessani tarkastelin uutismedian ja edunvalvonnan symbolista valtaa ja diskursiivisia käytäntöjä. Media on muuttunut, Suomi on muuttunut ja Viro on muuttunut. Onko siis tutkimus vielä ajankohtainen? On selvää, että tutkimukseni on monella tavalla kappale poliittista historiaa. Sen sijaan kuvatut diskursiiviset käytännöt ovat edelleenkin ajankohtaisia. Uutiset ovat edelleen täynnä erilaisia uhkakuvia, ja maahanmuutto ja työmarkkinat ovat edelleen aiheita, joissa uhkia löydetään. Sen sijaan Viron ja Suomen tilanne ja suhteet ovat muuttuneet perustuvalla tavalla.

Mitään virolaista invaasiota ei koskaan tullut, ja näin jälkiviisaasti voi todeta, että uutinen käytti kärjistyksiä kyseenalaisella ja harhaanjohtavalla tavalla. Tästä turhasta liioittelusta ovat vastuussa sekä Suomen valtion julkisen palvelun viestintäyhtiö Yle, SAK sekä myös mielipidetiedustelun tehnyt yritys.

Virolainen työvoima on kylläkin kiinteä osa nykyisiä suomalaisia työmarkkinoita. Tätä jälkikirjoitusta varten selvittelin, millaisia uutisia virolaisesta työvoimasta on Suomessa viime vuosina tehty. Johtopäätöksenä on, että yleiskuva on huomattavasti valoisampi kuin vuonna 2000. Pulmia uutiset toki edelleen löytävät.

Vuonna 2014 Ylen tutkivan journalismin ohjelma MOT uutisoi, että virolaisia työntekijöitä on Suomessa 100 000. Määrä johtuu ohjelman mukaan siitä, että "elintasokuilu Suomen ja Viron välillä on ja pysyy". Vuonna 2016 Iltasanomat kuitenkin kirjoitti, että Viron elintason nousu on jatkunut, ja palkkojen erot Pohjoismaihin verrattuna kaventuneet. Tämän vuoksi yhä useampi virolainen palaa takaisin kotimaahansa. Paluumuuttajien lisäksi myös suomalaiset työntekijät alkoivat hakeutumaan Viroon töihin.

Vuonna 2018 Viron työttömyys on jo Suomea ja muuta euroaluetta alhaisempi, ja talous on edelleen hyvässä vedossa. Työvoimapulasta on jo tullut ongelma. Viron IT-osaaminen on tunnettu asia Suomessa, ja Viroon on hakeutunut etenkin suomalaisia IT-osaajia. Viron talous on jatkanut kasvuaan. Erään uutisen mukaan "menestys perustuu siihen, että asioita saadaan nopeasti aikaan". Tämän voi tietysti tulkita niin, että Suomessa jähkaillaan, eikä saada oikein mitään aikaan. Uutistietojen mukaan suomalaisia yrittäjiä on myös hakeutunut Viroon. Erään otsikon mukaan Viro on unelmamaa yrittäjälle.

Uutiset Virosta ja virolaisesta työvoimasta ovat siis muuttuneet täysin noin 20 vuodessa. Nykyään media hakee uhkakuvansa muualta.

[Nylundin luku (pois lukien Jälkisana 2019) on julkaistu vuonna 2008 Mika Helanderin toimittamassa *Going Global: Ay-liikkeen menestysresepti globaalissa ajassa?* -kirjassa, jonka julkaisija on Minerva Kustannus.]

Lähteet ja kirjallisuus

- Altheide, David (1997). The news media, the problem frame and the production of fear. *Sociological Quarterly* 40 (3): 475–504.
- Clayman, Steven (1995). Defining Moments, Presidential Debates and the Dynamics of Quotability. *Journal of Communication* 45, 118–146.
- Dearing, James W. & Everett M. Rogers (1996). *Agenda-setting*. Thousand Oaks: Sage publications.
- Ekström, Mats (2002). Epistemologies of TV journalism. A theoretical framework. *Journalism* 3 (3): 259–282.
- Furedi, Frank (1998). *Culture of fear. Risk-taking and the Morality of Low Expectation*. London: Cassell.
- Horsti, Karina (2003). Global mobility and the media: Presenting asylum seekers as a threat. *Nordicom* 25 (3), 41–54.
- Kivivuori, Janne, Sari Kemppi & Mirka Smolej (2002). *Etusivujen väkivalta. Väkiuvalta iltapäivälehtien etusivuilla. todellisuudessa ja ihmisten peloissa*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Linell, Per (1998). Interaktionen i samtal — en teoretisk bakgrund. Forstorp & Linell (toim.), *Samtal pågår. Dialogiska perspektiv på svenska mediedebatter*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Nylund, Mats (2000). *Iscensatt interaktion: Strukturer och strategier i politiska mediesamtal*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Nylund, Mats (2001). Moraliska utspel i medier. En presentation av ett forskningsprojekt. *Nordicom Information* 2, 93–97.
- Potter, Jonathan (1996). *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage.
- Raattila, Pentti (2004). *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Tampere: Tampere University Press.
- Rautio, Pertti (2001). Tutkimus: Viron EU-jäsenyys ei synnytä muuttovirtaa Suomeen. *Helsingin Sanomat*, 24.10.
- Svensson, Christian (2001). *Samtal, deltagande och demokrati i svenska TV-debattprogram*. Linköping: Linköpings universitet, Tema K.
- Thompson, Kenneth (1998). *Moral Panics*. London: Routledge.
- Väliverronen, Esa (2002). Tarinoita Huomenesta. Eli miten biotekniikan tulevaisuutta tuotetaan. *Tiedotustutkimus 1 (Journalismikritiikin vuosikirja)*, 109–124

8.

Suomen virolaiset – vähemmistö, väestöryhmä, vai jotakin muuta?

Mikko Lagerspetz

8.1. Aluksi

Viime aikoina käytyjen mediakeskusteluiden perusteella voisi luulla, että monikulttuurisuus olisi poliittisesti hyvinkin kiistanalainen käsite. Näin ei Suomessa ei kuitenkaan ole perustuslaista ja muista säännöksistä puhuttaessa. Itsenäisyyden alusta lähtien on ruotsinkielellä ja ortodoksisella kirkolla ollut Suomessa virallinen asema, ja nykyinen perustuslakimme tunnustaa saamelaisten, romanien ja "muiden ryhmien" oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (Suomen perustuslaki 1999, 17§). Perustuslain sanamuoto jättää avoimeksi sen, keitä Suomessa tunnustetaan vähemmistöiksi (ja näyttää saman pykälän alussa, että ruotsinkieliset eivät yhden kansalliskielemme puhujina juridisesti ole vähemmistö, vaikka tietysti ovat sitä käytännössä). Suomeen voi siis perustuslain puitteissa syntyä myös uusia vähemmistöjä. Vuosituhannen alkuvuosista lähtien on maahanmuuttajien kotoutuspolitiikan yhtenä periaatteena ollut, että osa olemassa olevien vähemmistöjen nauttimista kulttuurisista oikeuksista voidaan jatkossa ulottaa koskemaan myös "uusia" (*Finland* s.a.).

Multikulturalismi (eli yhteiskunnan vääjäämättömän monikulttuurisuuden tunnustava ajatusrakennelma) ei suinkaan vähättele tai häivytyä erilaisten kulttuurien, etnisten tai uskonnollisten ryhmien välisiä eroja. Päinvastoin: väestön (tai kansakunnan) ajatellaan koostuvan enemmistöstä ja vähemmistöistä, joiden oikeus omaan kieleensä ja kulttuuriinsa pyritään mahdollisuuksien mukaan takaamaan. Keskeinen toimija ja toiminnan kohde on siten juuri vähemmistö. Mutta mikä vähemmistö sitten oikeastaan on? Kysymystä pohditaan tässä kirjoituksessa. Samoin pohditaan siihen liittyvää kysymystä, joka löytyy jo otsikosta. Ovatko Suomen virolaiset vähemmistö, ja

jos ovat, niin missä mielessä? Voiko vähemmistö vain olla, vai vaatiiko vähemmistönä oleminen aktiivista toimintaa?

Kirjan tämän luvun perusajatus on, että vähemmistöt eivät vain ole, vaan ne on rakennettava. Yhtäältä voi mitä tahansa ominaisuutta käyttää ihmisten luokitteluun lukumääräiseksi enemmistöksi ja vähemmistöiksi (kuten porilaiset, identtiset kaksoiset eli 0,6 prosenttia maailman väestöstä, joukossa tämän kirjoittaja, tai pasuunansoitajat). Toisaalta näin määriteltäisiin ryhmiin kuuluvat eivät välttämättä tunne kovin suurta yhteenkuuluvuutta muutoin kuin erityistilanteissa. Tällaisia ryhmiä ei myöskään pidetä yleisesti vähemmistöinä, mikäli ne eivät itse kollektiivisesti esitä jotain erityisominaisuuteensa perustuvia vaatimuksia, tai mikäli ulkopuoliset eivät hyväksy niitä. Suhtautuminen voi kuitenkin muuttua nopeasti, kuten näkyy esimerkiksi seksuaalivähemmistöjen tunnustamisessa.

Vähemmistön rakentamiseksi voisikin nimittää prosessia, jonka myötä jonkin ominaisuuden (Suomessa usein esimerkiksi kielen, uskonnon, seksuaalisuuden tai syntyperän) määrittämän ryhmän jäsenet hyväksyvät ja ottavat omakseen tämän ryhmäkuuluvuuden, luovat verkostoja ja järjestöjä sen ympärille, esittävät vähemmistöstatukseensa kuuluvia vaatimuksia sekä saavat niille ulkopuolisen hyväksynnän ja kenties juridisia takeita. Vähemmistön rakentamisen käsitettä ei ole juurikaan käytetty tutkimuskirjallisuudessa, mutta se on järkeenkäypä analogia tutulle kansakunnan rakentamisen (*nation building*) käsitteelle (ks. kuitenkin Lagerspetz & Joons 2004, 65; O. Lagerspetz 2004, 1308; Swanson 2005).

Vähemmistöstatuksen ulkoinen tunnustaminen ei tietenkään riipu vain ryhmän omasta toiminnasta vaan myös poliittisista mahdollisuusrakenteista. Suomalainen yhteiskunta esimerkiksi suosii järjestäytymistä ja, kuten edellä todettiin, on auliisti valmis tunnustamaan ainakin kieleen ja kulttuuriin perustuvia vähemmistöidentiteettejä. Toisaalta ei ole itsestään selvää, että kaikki potentiaaliset vähemmistöryhmät pyrkisivät näkyvästi erottautumaan enemmistöstä, tai että niillä olisi järjestäytymisen vaatimaa halua ja resursseja. Vähemmistön jäsenenä määritellyksi tuleminen ei tuo yksilölle muassaan pelkästään etuja. Suomen virolaiset ovat heterogeeninen ryhmä. He ovat keskenään erilaisia sosiaaliluokkansa, suomalaisen yhteiskuntaan integroitumisensa tai kulttuurisen assimiloitumisensa määrän ja myös juridisen statuksensa suhteen — joukossa on Suomen kansalaisia, vakituisesti tai tilapäisesti Suomessa asuvia ja myös niitä, joiden virallinen asuinpaikka on Viro. Heidän tarpeensa ja tavoitteensa ovat erilaisia. Vähemmistön rakentamisen edellyttämä järjestäytyminen ja vähemmistöstatuksen tavoittelu ei välttämättä kiinnosta heitä kaikkia.

Seuraavassa esitetään katsaus Viron liittyviin järjestöihin ja virolaisten maahanmuuttajien yhteiseen toimintaan Suomessa. Lähteinä on käytetty vuonna 2011 suoritettuja ryhmähaastatteluita ja kyselyä (Lagerspetz 2011), Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämää yhdistysrekisteriä sekä järjestöiltä itseltään saatuja tietoja.

8.2. Virolaisten notkea muuttoliike

Tilastokeskuksen (2018) mukaan yli 50 000 Viron kansalaista on ilmoittanut vakituksena asuinpaikkanaan Suomen.²² Tämä luku on 2000-luvun alkuvuosista lähtien kasvanut nopeasti, ja on nyt lähes viisinkertainen verrattuna vuoden 2000 tilanteeseen. Heidän lisäksi 6639 Viron kansalaista on saanut Suomen kansalaisuuden (Tilastokeskus 2018).²³ Jo tämä tekee vironkielisistä yhden Suomen suurimmista ulkomaalaistaustaisista väestöryhmistä. Eri yhteyksissä on kuitenkin esitetty vielä paljon suurempia arvioita Suomessa kokonaan tai ajoittain asuvien virolaisten todellisesta lukumäärästä. Vuodesta 2006 alkaen Viron kansalaiset ovat saaneet työskennellä Suomessa ilman työlupaa. Käytännössä Suomessa asuu vakinaisesti myös suuri joukko sellaisia Viron kansalaisia, jotka ovat rekisteröineet asumisensa tilapäiseksi tai eivät ole rekisteröineet sitä lainkaan (Alastalo ym. 2016, 76–77; Helander ym. 2016). Esitetyistä arvioista ehkä suurin on 100 000. Sen mainitsi jo vuonna 2012 Rain Ots, Suomen virolaisten liiton (*Soome Eestlaste Liit*) puheenjohtaja. Hänen oikeusministeriölle esittämänsä muistioon palataan vielä myöhemmin tässä kirjoituksessa. Hän totesi siinä muun muassa (Ots 2012):

Virolaisten työntekijöiden työsuhde koostuu usein määräaikaista työsopimuksista, monet työskentelevät ilman kirjallista sopimusta ja saattavat asua vuosiakin työnantajan järjestämässä yhteismajoituksessa.

Työsuhteiden määräaikaisuus estää usein vakituksen kotikuntamerkinnän saamisen. Maistraatti vaatii useimmiten nähtäväksi vakituksen työsopimuksen ehtona vakituksen kotikunnan myöntämiselle. Myös poliisin oleskeluoikeuden rekisteröinnistä perimä hinta on monille liian korkea, ottaen huomioon sen että he ovat vasta muuttaneet Suomeen ja että he eivät koe saavansa rekisteröinnistä mitään hyötyä.

Mikä sitten olisi oikea arvio Suomessa asuvien virolaisten määrästä? Kuten näkyy, on sellaista vaikea esittää jo siksi, että rekisteritiedot ovat epätarkkoja. Mutta on toinenkin, periaatteellisempi syy: ei ole yksiselitteistä, mitä tarkoitetaan yhdessä tai toisessa maassa asumisella. Vuonna 2011 tein tutkimuksen Suomen virolaisten osallistumisesta kulttuuri- ja yhdistyselämään. Tutkimuksessa käytettiin mm. sähköistä kyselylomaketta. Eräs siihen vastanneista eritteli omaa tilannettaan seuraavasti (Lagerspetz 2011, 13):

²² Heidän kaikkien äidinkieltensä ei tosin ole viro. Vironkielisiä asukkaita oli Suomessa v. 2016 lopussa kaikkiaan 49 241 (Tilastokeskus 2018). Virosta saapuneiden venäjänkielisten tilanne on monessa suhteessa toisenlainen, eikä sitä käsitellä tässä. Ks. Anniste & Tammaru 2018.

²³ Vuoteen 2016 mennessä. Heistä 5 291 olivat kaksoiskansalaisia (mikä on Suomessa mahdollista vuodesta 2003 lähtien. Virossa kaksoiskansalaisuus on periaatteessa kielletty, mutta syntyperäisten Viron kansalaisten kohdalla kieltoa ei käytännössä valvota).

En asu Suomessa, vaan työskentelen Suomessa ja asun (ja myös työskentelen) Virossa: minulla on työpaikka sekä Suomessa että Virossa, perheeni asuu Virossa, missä on myös kotini. Suomessa minulla on vain pieni vuokra-asunto, ”kämppä”. Koska kuitenkin vietän suurimman osan vuodesta Suomessa, minun on maksettava veroja Suomeen. [Nainen, muuttanut Suomeen v. 1992. Tekijän käännös viron kielestä.]

Oikeaa arviota ei ehkä olekaan. Jotkut asuvat Suomessa pysyvästi, toiset väliaikaisesti, ja joidenkin nykyiseen elämään kuuluu jatkuva matkustelu kahden asuinmaan välillä. Suomen ja Viron välillä on 1990-luvulta alkaen ollut molemmansuuntaista muuttoliikettä. Virosta Suomeen muuton lisäksi pienempi, pääasiassa virolaisten paluumuuttajien joukko on siirtynyt toiseen suuntaan. Suomen ja Viron tilastoviranomaiset esittävät muuttoliikkeestä hieman toisistaan poikkeavia lukuja, mutta viime aikoihin asti on Virosta Suomeen muuttajien vuotuinen lukumäärä ollut nelinumeroinen ja toiseen suuntaan muuttajien kolminumeroinen luku. Vuonna 2016 (Viron tilastokeskuksen mukaan jo vuonna 2015) syntyi ensimmäistä kertaa vuosiin tilanne, jolloin Suomesta Viroon siirtyjien lukumäärä (1 875 Suomen tilastokeskuksen mukaan) oli tänne tulijoiden määrästä (2 933) enemmän kuin puolet (tai Viron Statistikaametin mukaan jopa lähellä sitä, vastaavin luvuin 2 582 ja 2 647) (Tilastokeskus 2018; Statistikaamet 2018).

Kuten edellä mainittiin, rekistereissä näkyvän muuttoliikkeen lisäksi on ainakin vuodesta 2006 alkaen syntynyt ainakin yhtä suuri edestakainen matkustelu, jota ei tilastoissa näy. Se edustaa uudenlaista työvoiman liikkuvuutta, joka on Euroopan Unionin itäisen laajenemisen jälkeen lisääntynyt huomattavasti. Zygmunt Baumanin (2000) käsitettä notkea moderni (*liquid modernity*) mukaillen on uutta kansainvälistä liikkuvuutta nimitetty myös notkeaksi muuttoliikkeeksi (*liquid migration*) (Engbersen ym. 2010). Euroopassa aiemmin tavallisen pysyvän ja yksisuuntaisen maahanmuuton rinnalle on syntynyt lyhytjänteisempi muuttoliike edestakaisin kahden maan välillä, ja joskus myös edelleen uusiin kohdemaihin (Wallace 2002, 604).

8.3. Kansalaisyhteiskunta ja maahanmuuttajien järjestäytyminen

Maahanmuuttajien kotouttamispolitiikalla on selkeä kohde: maahanmuuttaja. Poliitiikan tavoitteena on hänen integroimisensa yhteiskuntaan rakenteellisesti (työmarkkinoille, asuntomarkkinoille, poliittiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen) sekä sosiokulttuurisesti (kulttuurisen kompetenssin, kielitaidon ja sosiaalisten verkostojen kehityksen myötä) (Anniste & Tammaru 2014, 380–381). Multikulturalistinen kotouttamispolitiikka lähtee ajatuksesta, että tänne saapuvat maahanmuuttajat ovat yhtäläisesti jonkin toisen kulttuurin jäseniä ja sellaisiksi myös jäävät. Sosiokulttuurinen integraatio ei vaadi omasta kulttuurista luopumista, vaan maahanmuuttajilla on vähemmistönä mahdollisuus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (kuten perustuslaki sanoo). Kaikki

mainitut tavoitteet johdattavat katseen sellaisten instituutioiden ja toimintatapojen suuntaan, mitä kokonaisuutena yleensä nimitetään kansalaisyhteiskunnaksi. Sen piirissä tapahtuu yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamista sekä kulttuuristen normien ja toimintatapojen omaksumista. Siinä osallistumisen myötä solmitaan ystävyssuh-teita ja sosiaalisia verkostoja. Ja ”omasta kielestä ja kulttuurista” huolehtiminen vaatii välineekseen ja ympäristökseen kansalaisyhteiskunnan organisaatioita.

Kansalaisyhteiskunnan käsite ei ole aivan yksiselitteinen. Sitä on käytetty kahdessa pääasiallisessa merkityksessä (ks. Lagerspetz 2009). Käsitteellä on yhtäältä viitattu koko yhteiskuntaan, joka on järjestetty sivilisoituneella tavalla, eli esimerkiksi väitteellä: ”Suomi on kansalaisyhteiskunta”. Tällaisessa yhteiskunnassa vallankäyttöä rajoittaa laki, ja kansalaisilla on mahdollisuus vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin. Toisaalta — ja sosiologiassa tavallisemmin — on tarkoitettu järjestäytyneen yhteiskuntaelämän sitä osaa, jota julkinen valta ei suoraan kontrolloi ja jonka pääasiallinen tavoite ei ole taloudellinen voitto, eli: ”Suomessa on monimuotoinen kansalaisyhteiskunta”. Käsitteen tarkasta määrittelystä riippumatta voi kuitenkin sanoa, että yhdistystoiminta on ollut Suomessa kansalaisten yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja riippumattoman yhteisen aktiivisuuden ehkä tärkein puoluepolitiikan ulkopuolinen kanava. Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämässä yhdistysrekisterissä on noin 105 000 yhdistystä (maaliskuu 2018). Yhdistysten runsasta lukumäärää ja niihin osallistumista on usein pidetty demokratian toimivuuden ja eri ryhmien tai koko yhteiskunnan sosiaalisen pää-oman merkinä (Putnam 1993). Suomessa on myös kansainvälisesti verrattuna yleistä olla ammattiyhdistyksen ja kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan jäsen. Valtio suosii molemmen kaltaisia instituutioita esimerkiksi kansankirkkojen verotusoikeuden ja ammattiyhdistyksen jäsenmaksun verovähennyskelpoisuuden avulla.

Länsi-Euroopan monissa maissa maahanmuuttajat toimivat kansalaisjärjestöissä harvemmin kuin kantaväestö (Vogel 2008, 17). Suomessa tehtyjen tutkimusten mukaan ero ei kuitenkaan ole dramaattinen, kun puhutaan jo joitakin vuosia maassa asuneista. Sisäministeriön Maahanmuuttajabarometriin vastanneista 3–5 vuotta sitten maahan saapuneista ulkomaalaisista 49 prosenttia kuului johonkin yhdistykseen; koko väes-tön vastaava osuus oli 52 prosenttia (Sisäasiainministeriö 2010, 33–34). Maahanmuut-tajista 14 prosenttia kuului yhdistykseen, jonka toiminta liittyi heidän lähtömaansa kulttuuriin. Eri kansallisuuksiin kuuluvien maahanmuuttajien välillä oli kuitenkin huomattavia eroja. Pääkaupunkiseudulla tehdyssä tutkimuksessa vertailtiin soma-lialaisia, virolaisia, venäläisiä ja vietnamilaisia työikäisiä maahanmuuttajia. Somalit osallistuivat näistä ryhmistä useimmin maanmiestensä järjestämiin toimintoihin, virolaiset taas useimmin suomalaisten järjestämiin (Joronen 2009, 92). Tämän lisäksi maahanmuuttajien järjestäytyminen ammattiliittojen jäseniksi on lisääntynyt Suo-messa suhteellisen nopeasti 2010-luvulla ja useassa ammattiliitossa maahanmuuttajat muodostavat huomattavan osan uusista jäsenistä (ks. Alho 2015).

Vähemmistön rakentamisen kannalta mielenkiintoisia ovat samasta lähtömaasta saapuneita maahanmuuttajia yhdistävät etniset yhdistykset. Sekä Saksela (2003, 252) että

Pyykkönen (2007, 72) ovat todenneet juuri somalien aktiivisuuden sellaisten luomisessa. Myös muut Suomeen pakolaisina saapuneet kansanryhmät ovat perustaneet etnisiä yhdistyksiä väestömäärään verrattuna huomattavasti enemmän kuin työn vuoksi tänne muuttaneet. Pyykkösen (emt., 72) haastattelemat yhdistysaktiivit selittivät tätä kahdella tavalla. Pakolaiset ovat usein olleet yhteiskunnallisesti aktiivisia jo kotimaassaan, ja juuri tästä syystä monet ovatkin joutuneet pakenemaan. He poikkeavat kulttuuriltaan ja usein myös ulkonäöltään suomalaisten enemmistöstä. Tämä eristää ja vieraannuttaa heitä ympäröivästä yhteiskunnasta. Etniset järjestöt ovat vaihtoehto muille sosiaalisille verkostoille, joihin pääsy on vaikeaa. Nykyisten pakolaisten tilannetta voi verrata Virossa toisen maailmansodan aikana lähteneiden pakolaisten tilanteeseen. Hekin loivat etenkin Ruotsissa, Kanadassa ja Yhdysvalloissa nopeasti omat pienois-yhteiskuntansa yhdistyksineen ja maanmiehiä yhdistävine instituutioineen (Zetterberg 2009, 521–523).

Pakolaisuutta yleisempiä maahanmuuton syitä ovat työ, opiskelu ja perhesuhteet, esimerkiksi avioliitto. Näistä syistä Suomeen muuttavilla on jo heti saapuessaan ainakin jonkinlainen kytkös muuhun yhteiskuntaan, ja etnisiä yhdistyksiä ei samalla lailla tarvita kompensoimaan muiden verkostojen puutetta. Tällä voikin selittää pakolaisten suurempaa ja muiden ryhmien pienempää aktiivisuutta etnisten yhdistysten perustamisessa. Mielenkiintoista välimuotoa edustavat Suomeen 1990-luvun alussa Virossa ja Venäjältä saapuneet inkeriläiset ”paluumuuttajat”. Viranomaiset tunnustivat heidän suomalaisen sukutaustansa sellaisena ”erityisenä siteenä Suomeen”, joka helpotti oleskeluluvan saamista (Forsander 1999). Oleskelulupa ei kuitenkaan sinällään taannut työtä tai opiskelupaikkaa eikä avannut enemmistöyhteiskunnan verkostoja. Myös inkeriläiset ovat ryhmä, jolla on paljon etnisiä yhdistyksiä (Pyykkönen 2007; Saksela-Bergholm 2009). Niitä tietysti voidaan tarvita myös muihin kuin edellä mainittuun, muiden verkostojen puutetta kompensoivaan tarkoitukseen: luomaan yhteisen tilan, jossa omaa äidinkieltä voidaan käyttää ja omaa kulttuuri-identiteettiä vahvistaa ja kehittää.

8.4. Viroon ja virolaisuuteen liittyvät järjestöt Suomessa

Patentti- ja rekisterihallitus on vuodesta 1919 ylläpitänyt yhdistysrekisteriä, jossa vuoden 2018 alussa oli 105 000 rekisteröityä yhdistystä. Yhdistyksen rekisteröiminen ei ole pakollista, mutta rekisteröinti antaa yhdistykselle oikeustoimihenkilön aseman, mikä mahdollistaa taloudellisen toiminnan ja sopimusten solmimisen esimerkiksi yritysten, toisten yhdistysten, valtion ja kuntien kanssa. Rekisteröinti merkitsee myös, että yhdistyksen säännöt ja tavoitteet hyväksytään aatteellisen tarkoituksen, lain ja hyvien tapojen mukaisiksi (Yhdistyslaki 26.5.1989/503, §1). Kahdessa suomalaisessa kaupungissa tutkimusta tehneen Miikka Pyykkösen (2007, 33–34) mukaan Tampereella toimineista maahanmuuttajien yhdistyksistä oli rekisteröitynyt 93 prosenttia ja Jyväskylässä 76 prosenttia.

Yhdistysrekisteri ei luokittele erikseen maahanmuuttajien yhdistyksiä tai sellaisia, joilla on yhteys johonkin erityiseen maahan. Rekisterin verkkosivuilta (www.prh.fi) voi kuitenkin hakea yhdistyksiä muun muassa nimen, kotipaikan, rekisteröintipäivän tai mahdollisen lopettamisajankohdan perusteella. Marraskuussa 2016 tein rekisterissä hakuja käyttäen hyväkseni aikaisempaa tietoa, kattojärjestöjen jäsenluetteloita ja yhdistysten nimiä.²⁴ Tuloksena oli Viroon ja virolaisuuteen liittyvän 145 yhdistyksen luettelo. Niistä oli kuitenkin 58 lakkautettu tai käytännössä lopettanut toimintansa.²⁵ Toimivien yhdistysten lukumäärä oli siis 87. Joidenkin toiminta saattaa olla käytännössä minimaalista, mutta toisaalta on jokunen yhdistys varmaan jäänyt haussa löytymättä.

Ensimmäiset Viroon liittyvät järjestöt näyttävät rekisteröidyn 1930-luvulla, mutta kaikki ennen toista maailmansotaa rekisteröidyt seitsemän yhdistystä lakkautettiin sodan jälkeen. 1950-luvun lopussa *Suomi–Neuvostoliitto-seura* perusti *Eesti-jaoston* (Lehtonen 2013); kyseessä lienee sama järjestö, joka 1981 rekisteröitiin *Suomi–Eesti yhdistys* -nimisenä itsenäisenä yhdistyksenä, ja vuonna 2017 lakkautettiin toimimattomana. Seuraavan rekisteröinti-ilmoituksen jätti vuonna 1982 *Tuglas-seura* (vuoteen 1993 viralliselta nimeltään *Friedebert Tuglas-seura ry.*), joka on sittemmin ollut keskeinen toimija kahden maan välisissä kulttuuri-, ja Viron itsenäisyyspyrintöjen aikana myös poliittisissa suhteissa (Rausmaa 2013). Seuraavat kaksi yhdistystä rekisteröitiin vuonna 1988, ja ne aloittivat uuden yhdistystoiminnan aallon. Viron Laulavan Vallankumouksen (1987–1991) ja uudelleen itsenäistymisen myötä suomalaisten kiinnostus naapurimaata kohtaan kasvoi nopeasti, samoin myös yhdistystoiminta. Vielä 1980-luvun puolella rekisteröitiin 17 uutta yhdistystä, ja seuraavalla vuosikymmenellä 72. Sen jälkeen vauhti on hidastunut. 2000-luvulla rekisteröitiin 28 uutta yhdistystä ja 2010-luvulla 21 (ks. taulukkoa 1 a-b).

Saksela (2003) luokittelee tutkimansa maahanmuuttajajärjestöt seuraavasti: *Etniset järjestöt* yhdistävät ihmisiä, joilla on samanlainen etninen tausta. *Monikulttuurisuus- ja solidaarisuusjärjestöt* yhdistävät erilaisen etnisen taustan omaavia ihmisiä ja tukevat maahanmuuttajia. *Ystävyyssseurojen* toiminnan kohteena eivät ole maahanmuuttajat vaan kahden maan väliset kulttuurisuhteet (emt., 280, alaviite 4). Viroon ja virolaisuuteen liittyvistä yhdistyksistä monet ovat selvästi joko etnisiä tai ystävyyssseuroja. Muiden luokittelua varten ehdotan vielä kahta luokkaa: *kontaktiyhdistykset*, jotka välittävät kahden maan välisiä kontakteja joillakin erityisalueilla (esimerkiksi barokkimusiikissa

²⁴ Käytin seuraavia hakusanoja: baltia, baltikum, eesti, eestla(ne/sed), estland, estonia, selts, ühing, viro, ja suurimpien Viron kaupunkien nimiä. Jätin huomiotta yhdistykset, joilla ei ollut selvää yhteyttä Viroon tai virolaisuuteen.

²⁵ Ne olivat virallisesti lakkautettuja, tai joko aloittaneet rekisteröinnin mutta jättäneet sen kesken; jättäneet ilmoituksen yhdistyksen purkamisesta; mainittu Oikeusrekisterikeskuksen ilmoituksessa toimintansa lopettaneiden yhdistysten pakollisesta purkamisesta; tai kaikkien seuraavien kriteerien mukaan passiivisia (Sundblom 2016): ne eivät olleet kahdenkymmenen viime vuoden ajan olleet yhteydessä rekisteriin esimerkiksi johtokunnan jäsenen vaihtumisen, osoite- tai sääntömuutosten tms. vuoksi, eikä vuoden 2010 jälkeen ollut internetissä löydettävissä minkäänlaista merkkiä niiden toiminnasta.

tai postimerkkeilyssä); ja *hyväntekeväisyysjärjestöt*, jotka järjestävät humanitaarista apua (esimerkiksi orpokoteihin tai sairaaloihin). Yhdistyksillä voi tietysti olla useita erilaisia tarkoituksia, jotka voivat muuttua ajan myötä. Löytämieni yhdistysten nimen tai internetissä julkaistujen tietojen perusteella jaoin ne neljään luokkaan. Taulukko 1a-b näyttää kaikki perustetut ja nykyisin toimivat yhdistykset rekisteri-ilmoituksen esittämivuoden ja yhdistyksen tyypin mukaan.

Taulukko 1. Viroon tai virolaisuuteen liittyvät rekisteröidyt yhdistykset, kaikki ja vuoden 2016 lopussa toimineet

a) Kaikki yhdistykset tyypin ja rekisteri-ilmoituksen vuoden mukaan

Yhdistystyyppi	Ilmoitettu rekisteriin					Yhteensä, kaikki yhdistykset
	< 1980	1980–1989	1990–1999	2000–2009	2010–2016	
etninen	3	-	4	8	10	25
ystävyyss-	2	11	44	11	7	75
kontakti-	2	4	13	3	2	24
hyväntekeväisyys-	-	2	11	6	2	21
Yhteensä	7	17	72	28	21	145

b) Vuonna 2016 toimineet yhdistykset tyypin ja rekisteri-ilmoituksen vuoden mukaan

Yhdistystyyppi	Ilmoitettu rekisteriin					Yhteensä, toimivat yhdistykset	Edelleen toimivia kaikista, %
	< 1980	1980–1989	1990–1999	2000–2009	2010–2016		
etniset	-	-	1	7	8	16	64
ystävyyss-	-	9	30	5	7	51	68
kontakti-	-	1	9	2	1	13	54
hyväntekeväisyys-	-	1	2	3	1	7	33
Yhteensä	-	11	42	17	15	87	60

Lähde: www.prh.fi

Nykyisin toimivista yhdistyksistä suurin osa (51) on ystävyysseuroja. Niistä 19 on rekisteröity Helsingissä, mutta loput ovat jakautuneet melko tasaisesti koko maahan; jotkut toimivat myös maaseutupaikkakunnilla. Voi olettaa paikallisia ystävyysseuroja olevan enemmänkin, sillä luettelon laadinnassa käytetyt hakusanat eivät välttämättä tavoittaneet esimerkiksi kaikkia ystävyyskuntien ja -seurakuntien suhteita vaalivia yhdistyksiä. Ystävyysseurojen johtokuntien jäsenet ovat, nimistä päätellen, pääasiallisesti tai kaikki syntyperäisiä suomalaisia. Niiden kattojärjestönä toimii *Suomen Viro-yhdistysten liitto* (SVYL), johon kuuluu 35 yhdistystä. Eräänlaisen kattojärjestön tehtäviä hoitaa myös Tuglas-seura, jolla on 3 000 maksavaa jäsentä ja joka toimii Helsinkiin vuonna 2010 perustetun Viro-keskuksen päävuokralaisena. Suomen näkyvin Viro-aiheinen tapahtuma, vuotuiset Martin markkinat, on Tuglas-seuran järjestämä.

Etnisiin yhdistyksiin lukeutuu 16 nykyisin toimivaa järjestöä. Kahdeksan niistä on rekisteröity Helsingissä, ja loput muissa kaupungeissa. *Soome Eestlaste Liit* eli *Suomen*

virolaisten liitto (SEL) ilmoittaa kattojärjestönä yhdistävänsä Suomessa asuvia virolaisia. Jäsenyhdistyksiä on v. 2004 ollut viisi (*Eesti Instituutin* internet-sivustolla annetun tiedon mukaan), mutta niistä jotkut ovat sittemmin lopettaneet toimintansa. SEL:in omaa kotisivua on viimeksi täydennetty vuonna 2013. Virolaisten etnisiä yhdistyksiä ei siis yhdistysrekisterissä ole kovin montaa ja kaikkien niidenkään aktiivisuus ei ole suurta. Toisaalta joidenkin, esim. vuonna 2008 perustetun *Vironkielisen opetuksen seuran* toiminta näyttää viime vuosina olleen hyvin aktiivista (Lipasti 2018). Lisäksi ainakin Helsingissä, Tampereella ja Turussa toimii kuorolaulu-, kansantanssi-, urheilu- ja muita harrastusryhmiä, joita ei ole virallisesti rekisteröity.

Kaksi muuta järjestötyyppiä — kontakti- ja hyväntekeväisyysyhdistykset — ovat vähempilukuisia, ja lakkautettujen ja toimimattomien yhdistysten osuus on korkea. Kontaktiyhdistyksistä ensimmäinen oli vuonna 1933 rekisteröity *Suomalais-Unkarilais-Eestiläisen Lääkäriseuran Suomen osasto*, joka ei enää ole toiminnassa. Hyväntekeväisyysjärjestöjen perustamista aloitettiin 1980-luvun lopulla, ja 1990-luku ja 2000-luvun alkuvuodet olivat niiden aktiivisinta aikaa. Kaikkiaan 21 aikanaan rekisteröidystä hyväntekeväisyysyhdistyksestä vain seitsemän toimii edelleen. Joidenkin näkymättömyys internetissä viittaa siihen, että nekin voivat olla hiipumassa.

Viroon ja virolaisuuteen liittyvistä kansalaisjärjestöistä menestyksellisimpiä ovat selvästi ystävyyssseurat. Niiden lukumäärä on suurin, kuten myös edelleen toimivien yhdistysten osuus kaikista perustetuista. Niillä on koko maan kattava verkosto. Edellä todettiin, että ystävyyssseurat eivät periaatteessa ole maahanmuuttajajärjestöjä, vaikka toiminnan aiheena onkin virolainen kulttuuri ja vaikka varmaan useimpien jäsenenä on myös virolaisia. Sen sijaan ne kylläkin muodostavat yhdyssiteen kantasuomalaisten, virolaisten ja muun yhteiskunnan välillä.

Ystävyyssseuroista suurin eli Tuglas-seura on vuodesta 2011 järjestelmällisesti suunnannut toimintaansa myös virolaisille maahanmuuttajille; sen sääntöihin on lisätty vastaava tavoite (Lipasti 2018). Seura on anonut ja saanut tätä toimintaa varten rahotusta mm. Koneen säätiöltä ja Taiteen edistämiskeskukselta. Toiminnan laajenemisesta perinteisen ystävyyssseuratoiminnan ulkopuolelle kertoo sekin, että Tuglas-seuralla on edustaja *Etnisten suhteiden neuvottelukunnassa*, jossa muut edustetut järjestöt ovat etnisiä tai monikulttuurisuusyhdistyksiä (ks. Oikeusministeriö 2018). Seura on myös vuodesta 2015 koordinoinut Suomessa toimivien virolaisten seurojen vuosittaisia tapaamisia (Lipasti 2018).

8.5. Suomen virolaisten yhteinen toiminta

Vuonna 2011 toteutettiin Opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiantama ja Tuglas-seuran avustama tutkimus vironkielisten maahanmuuttajien osallistumisesta kulttuuri- ja yhdistyselämään (Lagerspetz 2011). Tutkimusmenetelminä käytettiin sähköistä

kyselylomaketta (N = 336) ja viittä ryhmähaastattelua Helsingissä ja Turussa (N = 25). Kysely ei ollut tilastollisesti edustava, mutta joitakin päätelmiä yhdistysaktiivisuuteen vaikuttavista tekijöistä voitaneen tehdä. Niiden osuus, jotka olivat viimeksi kuluneen vuoden aikana osallistuneet yhdistystoimintaan, nousi tasaisesti iän myötä: se oli nuorimpien, 15–26-vuotiaiden vastaajien joukossa matalin (29%) ja yli 47-vuotiaiden joukossa korkein (43%). Vielä selvempi oli yhteys koulutustason ja yhdistystoiminnan välillä (korkeakoulutetuista oli 47 prosenttia osallistunut yhdistystoimintaan, mutta vain peruskoulun käyneistä 14 prosenttia). Suomessa asutulla ajalla oli positiivinen yhteys useamman kuin yhden yhdistyksen jäsenyyteen. Vastaajista 30 prosenttia ilmoitti osallistuvansa jonkinlaiseen virolaisten yhteiseen toimintaan tai tapahtumiin Suomessa. Koska lomakkeen vastaajiksi varmaan valikoitui muita enemmän niitä, jotka ovat kiinnostuneita kulttuuritapahtumista, voi Suomen virolaisten yleinen aktiivisuus tosiasiaassa olla huomattavasti pienempi. Useimmin ilmoitettiin osallistumatta jättämisen syyksi tiedon puute.

Vironkielisten suurin keskittymä on pääkaupunkiseudulla. Helsingin Suvilahdessa sijaitseva Viro-keskus tarjoaa tiloja yhdistystoiminnalle ja jakaa tietoa Viroon liittyvistä tapahtumista. Myös ryhmäkeskusteluista ilmeni, että muualla maassa virolaisten yhteinen toiminta oli enemmän yksittäisten henkilöiden aktiivisuuden varassa. Kuten sekä suomalaisissa että virolaisissa yhdistyksissä yleisemminkin, lupaavasti alkanut toiminta saattoi helposti lopahtaa yhden johtohenkilön elämäntilanteen muuttuessa (ks. Sundblom ym., tulossa). Turussa valitettiin aikaisemmin aktiivisen yhdistystoiminnan hiipumista edellisen vuoden keväänä:²⁶

Ryhmähaastattelu 5, Turku, 11.4.2011

(Vastaaja 1:) *Ja voin myös sanoa, että yhdistystoiminnan pysähtymisen yksi syy oli se, että siellä oli eri asioista kiinnostuneita virolaisia ja tuloksena oli juoruilu toisista.*

(Vastaaja 2:) *Minä olin yksi syy. Sairastuin ja siihen loppui kaikki.*

(Vastaaja 1:) *No jaa, X lupaili että alamme tehdä kaikenlaisia asioita, mutta mitään siitä ei toteutunut. Ihmisiä kiinnostivat eri asiat, joku tahtoi nimenomaan yhdistystoimintaa [...] Ja jos anotaan avustuksia, niin eihän voi sanoa että rahaa halutaan juhlien järjestämiseen. Että sillä lailla.*

(Vastaaja 3:) *Kyllä juhliakin voi järjestää.*

(Vastaaja 1:) *Niin, mutta muun toiminnan ohessa, vai mitä? Mutta ajatuksena oli tehdä tiedotuskeskus – niin kuin aikaisemmin oli puhetta, että tietoa [tarvitaan], ja mitä vain,*

²⁶ Haastattelusitaatit ovat tekijän käännöksiä viron kielestä.

jopa oma lehti, ja sitten vielä lasten toimintaa ja kielikursseja ja kaikkea sellaista. Hyviä ideoita oli kyllä.

[...]

(Vastaja 2:) *Kai [yhdistys] sitten toipuu, kun saadaan uusi ihminen sitä johtamaan.*

(Vastaja 1:) *Juuri niin, täytyy saada uusia ihmisiä. Sillä noh, Y:kin väsyi. [...] Y muutti kokonaan pois Turusta.*

Onneksi onkin jo käynyt niin kuin lainauksen lopussa ennustettiin: virolainen yhdistystoiminta Turussa on tätä kirjoitettaessa taas aktiivista. Mutta keskustelukatkelmasta näkyy myös toinen ilmeinen syy yhdessä toimimisen vaikeuteen: kiinnostuksen kohteiden erilaisuus. Maahanmuuttajat ovat erilaisia ammatiltaan, koulutukseltaan ja elämäntilanteeltaan. Kiinnostuksen kohteet myös muuttuvat Suomessa asutun ajan myötä. Äskettäin Suomeen saapuneille on olennaista vaihtaa kokemuksia toisten Suomessa asuvien virolaisten kanssa, saada tietoa käytännön asioiden järjestämisestä ja myös yksinkertaisesti keskustella äidinkielellään. Kun kielitaito karttuu ja suomalainen yhteiskunta tulee tutummaksi, pelkkä yhdessäolo toisten virolaisten kanssa ei enää sinällään ole yhtä tärkeää.

Ryhmähaastattelu 4, Helsinki, 10.3.2011

(Vastaja 1:) *Muistan, että kun tulimme Suomeen [vastaja on mies joka tuli Suomeen paluumuuttajana vuonna 1991], silloin oli virolaisia suhteellisen vähän, mutta yhtä aikaa saapui suhteellisen monia. Ja silloin oli tietysti hyvin tärkeää seurustella virolaisten kanssa. Ja se piiri, jonka kanssa seurustelimme, oli hyvin suuri. Siihen aikaan myös suurlähetystö järjesti [tapahtumia] — oli laskiainen, Martin päivä ja kaikenlaista oli paljon enemmän, virolaiset osallistuivat paljon yhdessä, mutta sitten se joskus 90-luvun keskivaiheilla tai lopulla väsähti.[...] No nykyisin on tuo laulupiiri, ehkä on alkanut taas tulla enemmän. Mutta ehkä enää ei olekaan samanlaista tarvetta seurustella virolaisten kanssa kuin alkuvuosina. Silloin se oli erityisen tarpeellista. No puhun nyt omasta kokemuksestani.*

Yhteiset kulttuuririennot ja toisten virolaisten kanssa seurustelu ovat vähemmän tärkeitä myös hyvien kommunikaatiomahdollisuuksien vuoksi. Viroon voidaan helposti pitää yhteyttä internetin välityksellä; samoin kuin Viron TV-kanavilta, sieltä saadaan tietoa Viron tapahtumista ja kulttuurista. Lähes kaikki (89 %) kyselylomakkeeseen vastanneista kertoivat lukevansa virolaisia sanomalehtiä verkossa (suomalaisia sanomalehtiä luki verkossa 54 %). Viroon on Etelä-Suomesta helppoa ja halpaa matkustaa. Lomakkeeseen annetuista vastauksista ilmenikin, että hyvin monet olivat käyttäneet

joitakin kulttuuripalveluja Virossa. Teatterissa ja festivaaleilla oli vuoden aikana ainakin kerran käynyt Virossa melkein yhtä moni kuin Suomessakin. Sosiaalisessa mediassa on monia sekä Suomessa että ylipäättään ulkomailla asuvien virolaisten keskusteluryhmiä.

8.6. Virolaisena Suomessa

Suomessa asuvien tai työskentelevien virolaisten lukumäärän nopea kasvu on tuonut mukanaan myös sen, että ryhmä on sisäisesti hyvin heterogeeninen (kuten edellä useaan otteeseen on todettu). Ennen vuotta 2006 oli virolaisten Suomeen saapumisen tavallisin syy avioliitto tai parisuhde, mutta sen jälkeen on tavallisimmin muutettu työn vuoksi (Sisäasiainministeriö 2010: 15–16; Lagerspetz 2011, 12). Anniste ja Tammaru (2013, 395) toteavat, että Suomessa vakituisina asukkaina rekisteröityjen Virosta saapuneiden maahanmuuttajien työllisyysaste on korkea. Ammattitaidottomien työläisten ja johtotehtävissä toimivien osuus on suunnilleen samanlainen kuin koko väestössä, mutta Virosta saapuneet maahanmuuttajat toimivat (koko väestöön verrattuna) muita useammin ammattitaitoisina työläisinä ja muita harvemmin johtavina asiantuntijoina. Heidän nykyinen ammattiasemansa on keskimäärin melko samanlainen kuin heidän viimeinen asemansa Virossa ennen Suomeen muuttoa. Jos sen sijaan verrataan vasta maahan muuttaneiden ensimmäisiä työpaikkoja koko väestön tai maassa kauemmin asuneiden virolaisten ammattirakenteeseen, ero on dramaattinen. Työuransa Suomessa aloitti ammattitaidottomana työläisenä 28 prosenttia (vastaava osuus kauemmin Suomessa asuneiden virolaisten ja koko väestön joukossa on molemmissa 9 prosenttia). Kuten monet muutkin maahanmuuttajaryhmät, myös virolaiset siis työskentelevät Suomessa aluksi usein ammattitaitoaan vastaamattomissa tehtävissä (emt., 393). Monista muista ryhmistä poiketen he kuitenkin saavuttavat muutamassa vuodessa samanlaisen ammattiaseman kuin heillä oli kotimaassaan. Heidän on toisia helpompi välttää juuttumista maahanmuuttajille helposti lankeavaan osaan, joka jättää heidät sekä urakehityksen että enemmistöyhteiskunnan verkostojen ulkopuolelle.

Virolaiset ovat muihin maahanmuuttajiin verrattuna hyvin näkymätön ryhmä. Kielisukulaisuuden ansiosta suuri enemmistö puhuu suomea sujuvasti (Anniste ja Tammaru 2013, 392), jotkut jopa niin, ettei ulkomaalaista taustaa välttämättä edes huomaa. Suomen kielen taito parantaa virolaisten kilpailukykyä työmarkkinoilla ja antaa mahdollisuuden sujuvasti sulautua suomalaisten joukkoon. Sekä tutkimuskirjallisuudessa (esim. Siim & Assmuth 2016, 97–98) että virolaisissa medioissa on kiinnitetty huomiota Suomen virolaisten toisen sukupolven nopeaan suomalaistumiseen (esim. Laurisaar 2011; kirjoituksen nimi on kuvaavasti *Näkymättömät virolaiset*). Vuonna 2016 vain 1 480 vironkielistä koululaista käytti mahdollisuutta saada koulussa äidinkielen opetusta; samaa mahdollisuutta käytti 5 106 venäjän-, 2 333 somalin-, 1 791 arabian- ja 916 albaniankielistä koululaista (Opetushallitus 2018). Verrattuna peruskouluikäisten

(7–15-vuotiaiden) lukumäärään on vironkielisten osallistuminen selvästi vähäisempi kuin muiden suurimpien vieraskielisten ryhmien, eli noin 30 prosenttia ikäluokasta. Vaikka vironkielen opetukseen osallistujien lukumäärä on kasvanut (v. 2009 se oli koko maassa yhteensä 566), suhteellinen määrä on pitkään pysynyt suunnilleen samana. Kaikissa muissa em. ryhmissä se on selvästi yli puolet, venäjänkielillä yli 70 prosenttia (laskettu Opetushallituksen ja Tilastokeskuksen tiedoista).

Helppo kulttuurinen sopeutuminen ei tietenkään merkitse, etteivät virolaiset lainkaan joutuisi kokemaan ennakkoluuloja. Suhteellinen näkymättömyys tekee heistä kuitenkin eräänlaisia suomalaisten ”lempimaahanmuuttajia” — asema, johon ainakin kauemmin Suomessa asuneet näyttävät olevan tyytyväisiä. Suhde virolaisuuteen ja toisiin virolaisiin saattaaakin muotoutua ambivalentiksi. Vaikka omasta maasta ollaan ylpeitä ja sinne pidetään jatkuvasti yhteyttä, arkielämän tilanteissa voi tuntua häiritsevältä tulla tunnistetuksi virolaiseksi. Vuoden 2011 ryhmähaastatteluisissa (Lagerspetz 2011) jotkut osallistujat kertoivat välttävänsä matkapuhelimeen vastaamista julkisilla paikoilla kuten linja-autossa, jotta paikalla mahdollisesti olevat toiset virolaiset eivät kiinnittäisi heihin huomiota. Jotkut palveluammatissa toimivat haastateltavat pitivät kiusallisina tilanteita, joissa virolainen asiakas, ”niin sanottu virolainen rakennusmies”, pyrkii tuttavallisesti kyselemään sekä henkilökohtaisia asioita että uuden maahanmuuttajan tarvitsemia käytännön neuvoja. Toisaalta taas jotkut kertoivat paheksuen, kuinka tunnistettavasti virolainen myyjä tms. oli kieltäytynyt puhumasta virolaisen asiakkaan kanssa viroa — ”kieltänyt alkuperänsä” (emt., 11). Suomessa asuva virolainen on tietoinen mahdollisuudestaan olla näkymätön ja arkielämässä lähtökohtaisesti hyväksytty. Siitä luopuminen saattaa tuoda mukanaan velvoitteita, joita välttämättä ei haluta ottaa.

Pelkkä yhteinen kansallisuus ei välttämättä riitä tasoittamaan eroja, jotka syntyvät esimerkiksi koulutuksesta tai Suomessa vietetyn ajan pituudesta. Suhde varsinkin äskettäin maahan muuttaneisiin tai Suomessa väliaikaisesti työskenteleviin virolaisiin näyttäytyy ongelmallisena. Ryhmähaastatteluihin osallistujilla oli itsellään stereotyyppi ”virolaisista rakennusmiehistä”, jotka saapuvat Suomeen lyhyeksi aikaa, paiskivat töitä, juopottelevat asuntolassaan eivätkä ainakaan tunne kiinnostusta kulttuuria kohtaan. Tutkijoilta kysyttiinkin epäuskoisesti:

— Tutkitteko myös esimerkiksi virolaisten rakennusmiesten kulttuuriharrastuksia? Tai virolaisten kaupanmyyjien? (nauraa)

8.7. Lopuksi

Tällä hetkellä Suomen vironkieliset ovat vähemmistö lähinnä vain numeerisesti. Vakinaisesti Suomessa asuvien määrä on nopeasti ja enemmistölle melkein huomaamatta kasvanut kohtalaisen suureksi. Päinvastoin kuin monia toisia, myös paljon pienempiä

maahanmuuttajaryhmiä, heitä ei ole nostettu esille poliittisessa keskustelussa. Aiemmin mainitussa muistiossaan Suomen virolaisten liiton puheenjohtaja Rain Ots (2012) pohtii myös vironkielisten tulevaisuutta vähemmistönä:

Ottaen huomioon vironkielisen väestön lukumäärä Suomessa sekä erityisesti vironkielisten aktiivinen rooli työmarkkinoilla ja veronmaksajina, vironkielisille tulisi turvata samanlaiset osallistumismahdollisuudet suomalaisen yhteiskunnan elämään ja päätöksentekoon kuin esimerkiksi romaneilla tai saamenkielisillä. Parasta olisi, jos vironkielisillä olisi jokin valtakunnallinen edustuselin, jonka mielipidettä vironkielisiin liittyvissä asioissa voitaisiin huomioida. [...]

Tulevatko he Suomessa syrjäytymään vai kehittykö heistä suomenruotsalaisten kaltainen menestyvä, arvostettu ja oman arvonsa tunteva vähemmistö, riippuu paljonkin suomalaisen yhteiskunnan heihin kohdistamasta arvostuksesta ja huomiosta. [...] Hyvä kansallinen itsetunto, oman äidinkielen ja oman vähemmistöaseman arvostaminen takaa parhaat edellytykset sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan ja on hyödyksi kaikille.

Multikulturalismin perusajatuksen mukaisesti siis myös Ots pitää Suomen kotimaisia vähemmistöjä mallina, joiden tapaisen aseman saavuttamiseen myös vironkielisten tulisi valtiovallan avustuksella pyrkiä. Kuten olemme nähneet, monien virolaisten omaksuma integraation (ja syrjäytymisen välttämisen) muoto on käytännössä pikemminkin ollut enemmistöön sulautuminen. Mutta Ots toteaa myös vironkielisen järjestötoiminnan vähäisyyden. Vironkieliset eivät ole lukumäärästään huolimatta pyrkineet tai pystyneet luomaan Otsin visioimia voimakkaita instituutioita eivätkä myöskään kovin aktiivisesti käytä omia yhdistyksiä kielensä ja kulttuurinsa ylläpitoon. Monille näyttää riittävän se, että Viroon ja sen kulttuuriin on helppo pitää yhteyttä internetin kautta ja lomamatkoilla. Viron kulttuurin esittely on pääasiassa suomenkielisten ystävyysseurojen varassa, jotka ”saavat valtionapuja – toisin kuin vironkielisten järjestöt” (kuten Ots muistiossaan esittää). Edellä esitetystä Viroon ja virolaisuuteen liittyvien yhdistysten kartoituksesta ilmeni, että Suomeen oli jo ennen virolaisten laajempaa maahanmuuttoa syntynyt ystävyysseurojen tiheä verkosto. Voisi sanoa, että ystävyysseurat ovat täyttäneet tämän ”organisaatioekologisen lokeron” (Singh & Lumsden 1990), eikä uusille yhdistyksille helposti löydy tilaa.

Ystävyysseurojen pääasiallinen tehtävä on tähän asti ollut Viroa koskevan tiedon välittäminen siitä kiinnostuneille suomalaisille. Suomessa asuvien virolaisten vähemmistöaseman vahvistaminen – ”vähemmistön rakentaminen” – on kuulunut niille korkeintaan epäsuorasti. Tilanne näyttää kuitenkin muuttuvan nopeasti. Suomen virolaisten lukumäärän kasvaessa on ystävyysseuroista suurin, Tuglas-seura, alkanut suunnata toimintaansa myös maahanmuuttajille. Se on omaksunut eräänlaisen kaiken Viroon liittyvän yhdistystoiminnan – ei siis pelkästään ystävyysseurojen – keskusjärjestön roolin. Tämän roolin saamasta tunnustuksesta kertoo edustus *Etnisten suhteiden*

neuvottelukunnassa sekä myös seuran maahanmuuttajille suunnattuun toimintaan saama julkinen ja yksityinen rahoitus.

Yhdistyksissä toimiminen vaatii aikaa, kokemusta ja ympäröivän yhteiskunnan tuntemusta. Niitä on Suomen virolaisten joukossa ennen kaikkea hyvin koulutetuilla ja Suomessa pitkään asuneilla. Mutta heidän suhteellinen menestyksensä Suomessa perustuu paljolti assimilaatioon – enemmistön kielen ja kulttuurin sujuvaan omaksumiseen ja siihen, että omaa vähemmistöidentiteettiä ei pyritä korostamaan. He eivät tarvitse etnisiä järjestöjä ainakaan kompensoimaan muiden verkostojen puutetta. Virosta saapuvilla uusilla maahanmuuttajilla taas ei ole niitä resursseja, joita yhdistysten perustamista ja menestyksellistä toimintaa varten tarvitaan. Tuntuu epätodennäköiseltä, että ystävyysseurojen rinnalle nousisi elinvoimainen etnisten yhdistysten verkosto. Toisaalta pitää muistaa, että ystävyysseurojen jäsenistö saa jatkuvaa täydennystä Suomessa kauemmin asuneista virolaisista. Niistä suurimmat ovat monipuolistanee toimintaansa siten, että osa siitä palvelee nimenomaan Suomen vironkielisten erityistarpeita. Viroon liittyvän yhdistystoiminnan kehitys on juuri nyt nopeaa, ja sitä kannattaa pitää silmällä. Vähemmistöidentiteetin institutionalisoitumisen kannalta mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisivat yhdistysten ohella kielenopettajat, Vi-ro-keskuksen työntekijät ja muut Suomen virolaisen kulttuuritoiminnan ammattilaiset.

Lähteet ja kirjallisuus

- Alastalo, Marja; Riikka Homanen; Anitta Kynsilehto & Pekka Rantanen (2016). *Maistraatin tiskiltä tilastoksi. Ulkomaalaisten rekisteröinnin ja tilastoinnin käytännöt Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutin tutkimuksia A 54
- Alho, Rolle (2015). *Inclusion or Exclusion? Trade Union Strategies and Labor Migration*. Doctoral dissertation. Migration Studies C 27. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research* 30 (13), 377–412
- Bauman, Zygmunt (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity
- Engbersen, Godfried, Erik Snel & Jan de Boom (2010). A van full of Poles: Liquid migration from Central and Eastern Europe. In: Richard Black, Godfried Engbersen, Marek Okolski & Cristina Pantiru (toim.), *A Continent Moving West. EU-enlargement and labour migration from Central and Eastern Europe*. Amsterdam: Amsterdam UP: 115-140. Saatavilla: <http://www.eriksnel.nl/wp-content/uploads/A-van-full-of-poles-liquid-migration-from-Central-and-Eastern-Europe.pdf>. Luettu 29.09.2016
- Finland (s.a.): *Finland*. Multiculturalism Policy Index. Saatavilla: <http://www.queensu.ca/mcp/>. Luettu 21.05. 2016

- Forsander, Annika (1999). Outsiders or insiders? Ingrian Finns in the context of the Finnish immigration policy. Teoksessa Maarit Leskelä (toim.): *Outsiders or Insiders? Constructing Identities in an Integrating Europe*. Turku: University of Turku, 52–73
- Helander, Mika; Peter Holley & Heidi Uttana (2016). Trying to secure a future in uncertain circumstances. The social security of temporary migrant workers in Finland. *Arbor Ciencia, Pensiamiento y Cultura*, 192–777, enero-febrero 2016
- Joronen, Tuula (2009). Vapaa-ajan harrastusten merkitys ja suuntautuminen – kantaväestön ja ulkomaalaistaustaisten vertailua. Teoksessa Tuula Joronen (toim.), *Maahanmuuttajien vapaa-aika ja kulttuuripalvelut pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 4/2009, 58–72
- Lagerspetz, Mikko (2009). Kansalliset identiteetit ja kansalaisyhteiskunta. — *Tiedepoliitikka*, 4: 37–42
- Lagerspetz, Mikko (2011). *Vironkielisten maahanmuuttajien osallistuminen kulttuuri- ja yhdistyselämään*. Saatavilla: http://www.tuglas.fi/tiedostot/Vironkielisten_maahanmuuttajien_osallistuminen.pdf. Luettu 17.11.2016.
- Lagerspetz, Mikko & Sofia Joon (2004). *Migrants, Minorities, Belonging and Citizenship: Globalization and participation dilemmas in EU and small states. The Case of Estonia*. Bergen: University of Bergen
- Lagerspetz, Olli (2004). National Self-Determination and Ethnic Minorities. *Michigan Journal of International Law*, 25, 1299–1317
- Laurisaar, Riho (2011). Nähtamatud eestlased. *Eesti Päevaleht*, 29.11.2011. Saatavilla: <http://www.epl.ee/archive/article.php?id=63704292>. Luettu 31.01.2012
- Lehtonen, Pekka (2013). Raha ratkaisi Tallinnan ja Helsingin laivayhteyden. *Kansan Uutiset*, 12 April 2013. Saatavilla: <http://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/2980639-raha-ratkaisi-tallinnan-ja-helsingin-laivayhteyden>. Luettu 07.11.2016
- Lipasti, Järvi (2018). *Sähköpostiviesti 23. 5. 2018* [Tietoja Tuglas-seuran toiminnasta ja liite: Tuglas-seuran monikulttuurisuustoiminta 2011–2018]
- Oikeusministeriö (2018). Etno. Valtakunnallisen neuvottelukunnan kokoonpano. Saatavilla: <https://oikeusministerio.fi/kokoonpano1>. Luettu 26.06.2018
- Opetushallitus (2018). Maahanmuuttajien koulutuksen tilastot. Perusopetus ja lukio-koulutus. Saatavilla: https://www.oph.fi/tietopalvelut/tilastotiedot/muita_koulutustilastoja/maahanmuuttajien_koulutus Luettu 23.06.2018
- Ots, Rain (2012). *Raportti kielilainsäädännön noudattamisesta vuonna 2012. Viroa äidin kielenään puhuvat*. Saatavilla: <https://eestlasedsoomes.wordpress.com/aruanne-eestlaste-keelelise-ogigused-soomes-soome-keeles/> Luettu 17.10.2016
- Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press
- Pyykkönen, Miikka (2007). *Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto

- Rausmaa, Heikki (2013). *"Kyllä kulttuurin nimissä voi harrastella aika paljon": Suomen ja Viron poliittiset suhteet keväästä 1988 diplomaattisuhteiden solmimiseen elokuussa 1991*. Helsinki: Helsingin yliopisto
- Saksela, Sanna (2003). Mångkulturella organisationer och invandrarorganisationer i Finland. Teoksessa Flemming Mikkelsen (toim.), *Invandrerorganisationer i Norden*. København: Nordisk Ministerråd, 235–281
- Saksela-Bergholm, Sanna (2009). *Immigrant Associations in the Metropolitan Area of Finland. Forms of Mobilisation, Participation and Representation*. Helsinki: Helsinki University Press
- Siim, Pihla Maria & Laura Assmuth (2016). Kotona kahdessa maassa? Ylirajaisen lapsuuden tulkinnat Suomeen muuttaneissa virolaisissa lapsiperheissä. Teoksessa Antti Kivijärvi & Marja Peltola (toim.), *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 91–104
- Singh, Jitendra V. & Charles J. Lumsden (1990). Theory and research in organizational ecology. *Annual Review of Sociology*, 16, 161–195.
- Sisäasiainministeriö (2010). *Maahanmuuttajabarometri. Loppuraportti*. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Statistikaamet (2018). haku RVR05: VÄLISRÄNNE — Riik, Aasta, Näitaja ning Sugu. Saatavilla: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/statfile2.asp>. Luettu 16.04.2018
- Sundblom, Dan (2016). What tears them apart? Dissolution in instrumental and expressive voluntary associations. *Paper submitted to the 12th International conference of the International Society for Third Sector Research, Ersta Sköndal University College, Stockholm, Sweden, June 28–July 1, 2016*
- Sundblom, Dan; Mikko Lagerspetz; Liisi Keedus & Erle Rikmann (tulossa). The dissolution of expressive and instrumental voluntary associations: Four key dimensions in explaining organizational change. *Non-Profit and Voluntary Sector Quarterly*
- Swanson, J.C. (2005). Minority Building in the German Diaspora: The Hungarian-Germans. *Austrian History Yearbook*, 36, 148–166
- Tilastokeskus (2018): - haku 001 – Suomen kansalaisuuden saaneet edellisen kansalaisuuden mukaan 1990 – 2016
- haku 008 – Kansalaisuus iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2017
- haku 009 – Suomen kansalaiset, joilla kaksoiskansalaisuus iän ja toisen kansalaisuuden mukaan 2000–2017
- haku 010 – Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2017
- haku 011 – Maahan- ja maastamuutto lähtö- tai määrämaan, ikäryhmän ja kansalaisuuden mukaan 1990–2016
- Saatavilla: <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/?rxid=0f990d19-8801-46d0-8a07-d13f0deed23c>. Luettu 16.04.2018
- Wallace, Claire (2002): Opening and closing borders: Migration and mobility in East-Central Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(4), 603–625

Suomen virolaiset – vähemmistö, väestöryhmä, vai jotakin muuta?

Vogel, Dita (2008): Highly Active Immigrants in the Civil Society — An Introduction.
Teoksessa Dita Vogel (toim.), *Highly Active Immigrants. A Resource for European Civil Societies*. Frankfurt a/M etc.: Peter Lang, 15—31.
Zetterberg, Seppo (2009): *Eesti ajalugu*. Tallinn: Tänapäev.

9.

Ylirajaista yhteenkuuluvuutta ja hoivaa: sukupolvien väliset suhteet Suomessa asuvissa virolaisissa perheissä

Pihla Maria Siim

9.1. Perheyden ylläpitäminen yli rajan

Käsittelen tässä luvussa joitakin ylirajaisen perhe-elämän keskeisiä piirteitä Viron ja Suomen kontekstissa: erilaisia tapoja, joilla ylirajaista yhteenkuuluvuutta ja tärkeitä sosiaalisia siteitä ylläpidetään ja uusinnetaan. Keskityn ennen kaikkea sukupolvien välisen hoivan antamiseen ja vastaanottamiseen. Vuoden 2018 helmikuussa Suomessa asui Viron väestörekisterin mukaan noin 52 200 Viron kansalaista, minkä lisäksi noin 18 600 virolaista oli ilmoittanut rekisteriin suomalaisen osoitteen. Suomessa töissä käyvistä eli pendelöivistä virolaisista suurin osa – vuoden 2011 väestölaskennan mukaan jopa 86 prosenttia – on miehiä (Krusell 2013, 135). 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla halukkuus ottaa perhe mukaan ulkomailta työskennellessä alkoi lisääntyä, ja naisten ja lasten osuus Suomeen muuttajissa kasvoi. Toisaalta viime vuosina maastamuutto Virosta on vähentynyt ja virolaisten paluumuutto takaisin Vieroon vastaavasti lisääntynyt. (Tarum 2014; Vuori 2016) Vuoden 2016 lopussa Suomessa asui 15 716 virolaistaustaista perhettä, joissa vähintään toinen puolisoista tai ainoa vanhempi on syntynyt Virossa (Suomen virallinen tilasto 2017).

Maahanmuuttoa koskeva tutkimus keskittyi pitkään pääsääntöisesti yhdensuuntaiseen muuttoliikkeeseen ja maahanmuuttajien kotoutumiseen uudessa asuinmaassaan, jolloin tutkimuskenttä rajautui ennen kaikkea valtion rajojen mukaan. Samaan tapaan valtioiden maasta- ja maahanmuuttoa koskevat tilastot taipuvat hankalasti

kuvaamaan toistuvaa, lyhyempikestoista liikkuvuutta sekä ihmisten ylirajaisia suhteita ja verkostoja. Liikkuvuuden kasvaessa ja monimuotoistuesssa uudempi muuttoliikketutkimus on transnationaalien ja diasporan käsitteiden kautta muuttanut lähestymistapaa, ja tutkimuksen keskiöön ovat tulleet ihmisten, verkostojen ja järjestöjen väliset ylirajaiset suhteet. (Vertovec 2009; Körber & Merkel 2012) Tämän näkökulman kautta kiinnostuksen kohteeksi ovat enenevässä määrin nousseet myös paikallaan pysyneiden perheenjäsenten kokemukset ylirajaisesta arjesta. Toisaalta tutkimuksessa on pyritty tuomaan lähemmäksi toisiaan maan sisäisen ja maiden välisen muuttoliikkeen tutkimus esimerkiksi translokaalinen käsitettä hyödyntäen. (Brickell & Datta 2011; Glick Schiller & Salazar 2013; Wang 2016; Assmuth ym. 2018)

Ylirajaisten perheiden tutkimuksessa voidaan keskittyä perheen tekemisen tapoihin (Bryceson & Vuorela 2002; Langellier & Peterson 2004; Körber & Merkel 2012), jolloin ollaan kiinnostuneita niistä jokapäiväisistä käytännöistä, rutiineista, strategioista ja keskusteluista, joiden avulla *perheyttä*, perheen yhteenkuuluvuuden tunnetta, tuotetaan yli ajan ja paikan (vrt. Pöllänen 2013, 65). Tukeudun teoreettiseen kehikkoon, jossa liikkuvuus ymmärretään eri perheenjäsenten välisten neuvottelujen tilana (vrt. Holdsworth 2013, 87). Virolaisten perheiden joidenkin jäsenien Suomessa työskenteilyn tai Suomeen muuton seurauksena neuvotteluja käydään paitsi ylirajaisen arjen käytännöistä myös sukupuolten ja sukupolvien välisistä suhteista, jossa hoivalla ja hoivaamisella on keskeinen sija.

Kun perhe ei ole arjen kautta itsestään selvä osa jokapäiväistä elämää perheenjäsenten asuessa eri paikkakunnilla tai eri maissa, täytyy perheyttä rakentaa tiedostetummin (Bryceson & Vuorela 2002, 15). Kirjalukuni keskiössä on perheissä annettu ja vastaanotettu hoiva, joka on yksi perheyden tuottamisen tavoista ja joka monin tavoin muokkaa tutkimieni perheiden ylirajaista arkea (vrt. Baldassar ym. 2014). Tarkastelen ylirajaisia perheitä osana laajempia perheverkostoja, joihin useimmissa tapauksissa kuuluu isovanhempia ja muita sukulaisia. Virolainen äitiyden malli on usein laajempi kuin ydinperhekeskeisessä Suomessa, jossa painottuu vanhempien ja erityisesti äitien panos (Vuori 2001; Hyvönen 2008, 509). Neuvostoliitossa äitiys oli ”sosiaalisesti integroitunutta” eli sukulaiset, ennen kaikkea isovanhemmat, osallistuvat aktiivisesti lasten hoitamiseen ja kasvattamiseen. Tämä sukupolvien välistä vastuuta korostava perinne on osittain säilynyt Neuvostoliiton entisissä tasavalloissa, kuten Virossa. Tällöin vanhemman ja lapsen välinen side nousee perheen keskiöön ja hoivaamista tapahtuu myös toiseen suuntaan lasten huolehtiessa ikääntyvistä vanhemmistaan. (Rotkirch 2000, 116–117; vrt. Castrén 2001, 82–93; Hyvönen 2007) Lapset tuntevat ikääntyvien sukulaisien hoivan luonnolliseksi velvoitteekseen, mutta lisäksi lasten elatusvelvollisuus vanhempia (ja isovanhempia) kohtaan on Virossa myös yleinen, lakiin perustuva velvollisuus. Perheen täytyy huolehtia apua tarvitsevista perheenjäsenistä. (Annus-Anijärv 2014; Tarum & Kutsar 2017).

Analysoin tässä luvussa eri perheenjäsenten tapoja puhua liikkuvuudesta kahden maan välillä, sekä heidän tapojaan rakentaa, arvioida ja arvottaa liikkuvuuden vaiku-

tusta arkeen ja hoivaan. Kysyn myös, miten hoiva vaikuttaa päätöksiin liikkua tai pysyä paikallaan, ja millaisia eri sukupolvien yhteenkuuluvuuden ja hoivan malleja kehittyvät yllirajaisien perheiden elämäntilanteissa.

9.2. Haastattelut avaamassa eri perheenjäsenen näkökulmia

Analyysini perustuu vuosien 2013–2017 aikana Etelä-Suomessa (pääkaupunkiseudulla) ja Virossa tekemiini haastatteluihin (34)²⁷. Mahdollisuuksien mukaan olen haastattelut useampaa saman perheen jäsentä, joko yksinään tai yhdessä. Olen haastatellut 18 naista, 5 miestä ja eri ikäisiä lapsia, 10 tyttöä ja 5 poikaa. Haastattelut on tehty viroksi, ja olen kääntänyt tekstissä käytetyt lainaukset suomeksi tätä kirjan lukua varten. En ole käyttänyt haastateltavista heidän oikeita nimiään, ja tarvittaessa olen muuttanut myös joitakin yksityiskohtia tunnistettavuuden välttämiseksi.

Yhdessä perheessä haastattelin myös isoäitiä. Haastatteluissa ovat täten olleet äänessä ennen kaikkea ydinperheiden jäsenet, mutta heidän haastattelujensa kautta myös isovanhemmat ja heidän näkökulmansa ovat tulleet esille. Joissakin perheissä myös isovanhemmat ovat kausittain työskennelleet Suomessa tai muuttaneet Suomeen, ja jotkut harkitsevat muuttoa Suomeen eläkkeelle päästyään. Useimmissa perheissä isovanhemmat ovat kuitenkin haluttomia jättämään kotiaan ja irrottautumaan sosiaalisista verkostoistaan Virossa.

Useissa haastatelluista perheistä isä oli aluksi muuttanut Suomeen, ja haastatteluhetkellä myös äiti ja lapset (tai osa lapsista) olivat muuttaneet perässä. Haastateltavien joukossa oli kuitenkin myös Suomeen muuttaneita yksinhuoltajiaiteja sekä Suomessa työskenteleviä miehiä, joiden perhe asui vakituisesti Virossa. Haastattelujen lisäksi olen tehnyt havainnointia lasten kerhoissa ja hoitoryhmissä sekä vähäisemmässä määrin myös muissa yhteyksissä, esimerkiksi osallistumalla ulkomaille työskentelevien miesten puolisojen keskusteluryhmään Virossa. Lasten parissa olen havainnoinut liikkuvuuden ja yllirajaisen perhe-elämän ilmenemistä heidän leikeissään ja keskusteluissaan, ja aikuisten keskustelujen seuraaminen puolestaan tarjosi arvokasta tietoa arjen haasteista ja vertaistuen merkityksestä tilanteessa, jossa perheenjäsenet asuvat eri maissa.

²⁷ Olen aloittanut virolaisten perheiden tutkimusta projektin *Rajojen yli liikkuvat perheet: lasten näkökulmia maahanmuuttoon Euroopassa* (Koneen säätiö, 2012–2014) puitteissa ja jatkanut projekteissa *Eriarvoisuus liikkeessä: Yllirajaiset perheet Virossa ja Suomessa* (Koneen säätiö 2016–2018) ja *Liikkuvuuden eriarvoisuus: yllirajaisien perheiden sidokset ja yhteenkuuluvuus pohjoismaisessa muuttoliikekontekstissa* (Suomen Akatemia, 2015–2019). Kaikkia projekteja on johtanut Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntapolitiikan professori Laura Assmuth, jonka kanssa olen tehnyt tiivistä yhteistyötä virolaisia perheitä tutkiessani.

9.3. Ylirajaisen hoivan sukupuolittuneisuus

Tarkasteltaessa ylirajaista hoivaa lähdetään tavallisesti siitä, että hoivaa on useantyyppistä ja ainakin jossain määrin on mahdollista puhua myös etäältä hoivaamisesta. Esimerkiksi yhteydenpitoa, emotionaalista hoivaa ja hoivajärjestelyistä huolehtimista on mahdollista toteuttaa kauempaakin. Myös taloudellinen tuki rahan lähettämisen muodossa on hoivan ja huolenpidon osa. (Zechner 2006; 2008) Tässä mielessä hoiva voi olla toiseen maahan muuttoa motivoiva tekijä vanhemmille, jotka lähtevät ulkomaille töihin perheen jäädessä lähtömaahan (vrt. Lulle 2014). Ulkomailla tienatuilla rahoilla halutaan taata läheisille parempi toimeentulo ja kohottaa perheenjäsenten elämänlaatua. Tämä ei koske ainoastaan ydinperhettä, vaan muutamat haastateltavat ovat esimerkiksi ostaneet palkkarahoillaan Virossa asunnon siellä asuville vanhemmilleen tai investoineet nuoren sukulaisen koulutukseen.

Monet arjen kannalta olennaiset hoivan osat kuitenkin vaativat jokapäiväistä lähellä oloa ja yhdessä tekemistä, hoivan tarvitsijan ja hoivan antajan läsnäoloa samassa paikassa sekä mahdollisuutta koskettaa ja hoivata fyysisesti (Zechner 2006, 83). Paikkaan sidottu hoiva oli useissa tutkimissani perheissä ennen kaikkea naisten vastuulla. Tämä tulee esille myös perheiden harkitessa muuttoa. Useissa perheissä mies on lähtenyt alussa Suomeen töihin, mihin vaikuttaa käsitys miehestä perheen elättäjänä. Koti ja lapset jäävät tällöin naisen vastuulle ja haastatteluista tulee ilmi, että naisia pidetään luonnollisesti sopivampina tähän rooliin. Kuten Mihkel, eräs haastattelemani lääkäriperheen isä on todennut, perheen kannalta on helpompi ja parempi, kun äiti on kotona. Mihkel työskenteli Suomessa viikon verran joka kuu-kausi vaimon asuessa pysyvästi Virossa lasten kanssa, joista nuorin oli haastattelua tehdessä 8-vuotias:

Mihkel: Viikko poissa ei tunnu hirveän rasittavalta. Muutaman kerran olen ollut poissa kahden viikon jaksoja ja silloin kyllä oli se perheestä erossa olo hieman raskasta niin minulle kuin perheellekin. Mutta viikon poissaolossa ei ole suurta eroa. Teen muutenkin työssäni yöpäivystyksiä, lapset on tottunut siihen, että olen välillä poissa. [...]

Pihla: Vaikuttiko lasten ikä ratkaisuunne?

Mihkel: Kyllä varmasti. Kun mietittiin sitä, kumpi lähtee, minä vai vaimo. Äidin poissaolo on lapsille varmasti vaikeampaa kuin isän. Erityisesti koska vaimoni ei muutenkaan ole hoitanut yöpäivystyksiä, muutos ei ollut liian suuri. [...] Joka tapauksessa perheelle ja lapsille on helpompi ja parempi kun äiti on kotona enemmän kuin isä. Isä on se joka lähtee ensin. (Mies, 43)

Isän ollessa poissa, äidillä ja lapsilla on tyypillisesti omat arkirutiininsa kotona Virossa. Jotkut äidit ovatkin kuvanneet isän Virossa käyntejä jaksoina, jolloin syntyy jännitteitä,

koska arkirutiineista joudutaan tällöin neuvottelemaan uudestaan huomioiden myös isän mielipiteet ja aikataulut.

Useat haastateltavat kuvasivat perheen Suomeen muuttoa valinnan paikkana. Isän työskennellessä ulkomailla perhe kyllästyi erillään oloon, jolloin vaihtoehtoina oli isän palaaminen Viroon tai perheen muutto isän perässä Suomeen. Kysyessäni eräältä sekä Norjassa että Suomessa työskennelleeltä mieheltä syitä hänen päätökseensä palata Viroon, mies totesi, että päätöksen teki pikemminkin hänen vaimonsa: ”hän oli sitä mieltä, että ei viitsi yksin kasvattaa lapsia” (Mies, 42 vuotta).

Perheen jatkaessa arkea samassa maassa, uuteen tilanteeseen sopeutuminen vie oman aikansa. Erään 31-vuotiaan naisen mukaan lapsilla kesti vähän aikaa tottua isän läsnäoloon arjessa perheen muutettua miehen perässä Suomeen:

Lasten kannalta oli tosi hyvä, että isä oli läsnä joka ilta, mutta meni aika kauan aikaa, että äidin sijaan tulisi isäkin mieleen. Piti muistuttaa että anteeksi, mutta isä on myös nyt kotona! (Nainen, 31 vuotta)

Perheen muutto Suomeen on joissakin tapauksissa mahdollistanut miesten osallistumisen lasten hoivaan aikaisempaa paremmin. Tämä voi näkyä vaikkapa siinä, että isä hakee useammin lasta päiväkodista tai että lyhempien työpäivien ansiosta hänellä on mahdollisuus viettää enemmän aikaa lastensa kanssa. Useilla haastatelluilla on Suomessa vähemmän ylitöitä ja mahdollisuus tehdä lyhyempiä työpäiviä kuin Virossa. Hoivakäytäntöihin liittyvissä muutoksissa voi olla kyse ajallisista resursseista, mutta toisaalta myös asennemuutoksista (vrt. Telve 2018).

9.4. Sukkulointia erilaisten hoivavelvoitteiden välissä

Pendelöinti ja Suomeen muutto nähdään usein koko perheen projektina, jonka tavoitteena on parantaa perheen hyvinvointia ja jossa kaikilla perheenjäsenillä on omat roolinsa. Muuttopäätös on tavallisesti tehty lasten parasta ajatellen. Toisaalta vanhempia, ennen kaikkea naisia, painaa hoivavastuu kotimaahan jääneistä ikääntyneistä sukulaisista (vrt. Piper 2006; Siim 2007). Eräänlaisena hoivana tai sen jatkumona voidaan pitää myös vanhempien tai muiden sukulaisten haudoista huolehtimista. Kuten eräs 45-vuotias nainen totesi kysyessäni kuinka usein hän käy Virossa: ”[Matkat suunnittelen] hautausmaalla vietettävien muistojuhlien mukaan. Minun vanhempani ja veljeni ja isovanhempani on haudattu [Viroon], ja olen käytännössä ainoa, joka haudoista huolehtii.”

Ylirajaisissa perheissä perhevastuut voivat muodostua keskenään kilpaileviksi, jolloin maantieteellisesti lähellä olevien perheenjäsenten ja kauempana asuvien tarpeet ovat keskenään ristiriidassa (Zechner 2006, 84). Hoivavelvollisuudet vaikuttavat myös

muuttopäätöksiin sekä maasta toiseen tehtäviin vierailuihin (vrt. Ackers 2004). Kuten seuraavasta lainauksesta ilmenee, jotkut haastateltavat ovat kysyneet lupaa Suomeen muuttoon vanhemmiltaan, joiden hoiva on ollut heidän vastuullaan:

Pihla: Kuinka teillä sukulaiset, mummo ja ukit ja muut sukulaiset suhtautuivat siihen [että muutitte Suomeen]?

Ülle: En päättänyt mitään lopullisesti, ennen kuin kysyin isältääni, hän on eläkkeellä, että suostuuko hän lähtööni. Koska olin kaikista lähimpänä häntä. Minulla on kaksi veljeä, mutta yksi asuu Tallinnassa ja toinen [ulkomailla]. Isästä huolehtiminen oli minun vastuullani ja kävin siellä kaikista useimmin. Minulle oli tärkeää, että hän suostuu, ja siinä tapauksessa tulen. Ja hän suostui. Siitä sainkin lopullisen sysäyksen, että nyt minä lähden. (Nainen, 32)

Ikääntyneet sukulaiset ja heistä huolehtiminen voi olla syynä maasta toiseen tehtäviin vierailuihin sekä päivittäin esteenä tai hidasteena suunniteltaessa vierailuja maasta toiseen. Eräissä perheissä isovanhempien Suomen vierailuja rajoittaa omista iäkkäistä vanhemmista huolehtiminen Virossa:

Pihla: Kuinka isovanhemmat ovat suhtautuneet Suomessa asumiseen?

Siiri: Äiti on siitä pahoillaan, mutta hän sanoo suhtautuvansa järkevästi ja että perheen pitää olla yhdessä, se on oikeudenmukaista ja inhimillistä niin miehen ja naisen kuin lasten suhteen. Hän voi olla pahoillaan [muutostamme], mutta toisaalta hän sanoi iloitsevänsä siitä, että näkee meidät yhdessä ja että meillä on kaikki hyvin. [...] Hän on käynyt meillä muutaman kerran kylässä, mutta isä ei tule, hän pelkää laivalla matkustamista. [...] Minulla on myös mummo elossa, hän on nyt 92-vuotias ja asuu äidin luona. Äidin pitää sitten aina huolehtia siitä, että mummolla olisi hoitaja, että joka päivä joku olisi hänen luonaan, ja sen takia meille kylään tulo on tällä hetkellä hankalaa. (Nainen, 31)

Hoivaan ja siihen liittyviin järjestelyihin viitataan eniten naisten haastatteluissa. Suomeen muuton yhteydessä on huolehdittava myös lasten päivähoidosta, ja naiset kertovat näistä järjestelyistä usein miehiä laveammin ja tunteellisemmin, sekä lasten sopeutumiseen että ikääntyvien vanhempien elämäntilanteeseen eläytyen. Hoiva on kuitenkin läsnä myös miesten puheissa. Heidän kerronnassaan korostuu naisia enemmän pärjääminen, ja hoivasta puhumisen tyyli voi olla lakonisempi, kuten tässä 40-vuotiaan miehen tapauksessa: "No minun isäni esimerkiksi ei tullut [Suomeen]. Halusin tuoda hänet melkein puoli-väkisin tänne, mutta hän ei tullut. Hän sanoi, että ei halua mitään apua, ja niin hän sitten myös kuoli."

Tärkeä edellytys hoivan onnistumiselle on toisen puolen halu ottaa sitä vastaan, mikä korostuu ennen kaikkea kertomuksissa ikääntyvien sukulaisten hoivasta. Erityisen haasteellisia ovat tilanteet, joissa hoivaaminen edellyttäisi vanhemman sukulaisten muuttoa Suomeen. Virossa perheenjäsenten kuitenkin oletetaan huolehtivan ikääntyvistä sukulaisistaan. Ikääntyvien ja apua tarvitsevien ihmisten hoivasta vastaa 80 prosentissa tapauksista omaishoitaja, ja heistä suurin osa on naisia (Tarum & Kutsar 2017, 41). Osittain tämä on nähty neuvostoajan perintönä, silloin hoiva oli ennen kaikkea perheiden – ja nimenomaan naisten – velvollisuus. Läheisten hoivasta huolehtimiseen vaikutti myös vastaavien palvelujen niukkuus ja niiden käytön stigmatisointi tai epämiellyttäväksi tekeminen. (Rotkirch 2000, 121; Zechner 2008, 41.) Vanhusten laitoshoidolla ja hoivakodeilla on edelleenkin huono maine Virossa sekä hoivaa tarvitsevien että lähisukulaisten silmissä. Ikääntyvät ihmiset haluavat mieluummin tulla hoivatuksi kotona, ja muut hoivamuodot voivat myös olla liian kalliita perheelle. (Tarum & Kutsar 2017, 46.) Velvollisuus huolehtia ikääntyvistä vanhemmista on myös kirjattu Viron perustuslakiin (Eesti vabariigi põhiseadus 1992, § 27) ja perhelakiin (Perekonnaseadus 2009), mikä vaikuttaa omalta osaltaan palvelujen niukkuuteen.

Tätä taustaa varten on ymmärrettävää, että haastateltavat pohtivat velvoitteitaan vanhempiensa hoidon suhteen ja erilaisia mahdollisuuksia hoivan toteuttamiseen. Läheisten perhesuhteiden korostus on kaiken kaikkiaan vahvasti esillä haastatteluissa. Perheenjäsenten auttamista pidetään itsestään selvänä (vrt. Tarum & Kutsar 2017), ja kuten seuraavassa esimerkissä, apu on vastavuoroista – avun saajan ja antajan roolit vaihtuvat tarpeen mukaan. Kysyn Suomessa työskentelevältä lääkäriltä, kokeeko hän ristiriitoja liittyen lapsen ja 79-vuotiaan äidin hoivantarpeeseen – yhden asuessa Suomessa, toisen Virossa. Haastattelemani 44-vuotiaan naisen mukaan arki sujuu ongelmitta, mutta toisaalta hän on valmis tuomaan äitinsä Suomeen, mikäli äidin kunto huononee:

Kairi: Minua on siinä mielessä lykästännyt, että äiti on vielä hyvässä kunnossa. Hän ei suoranaisesti tarvitse apua, pärjää itse, mutta silloin kun hänellä oli polvi- ja lonkka-leikkaus, vein hänet [Suomeen]. Todennäköisesti jos hänellä kunto huononee, eikä hän pärjää itse, ei minulla olekaan muuta vaihtoehtoa kuin viedä hänet [Suomeen]. [...] onhan se tietty hänelle vähän raskasta, joutua omasta ympäristöstä pois, hänellä on kuitenkin täällä omat tuttavat, joiden kanssa viettää aikaa ja puuhastelee [...] onneksi tiedän, olemme joka päivä yhteyksissä, soitamme, tiedän miten hänellä menee, hänellä on siellä tarvittaessa apua. [...] mutta sairaustapauksissa, hän oli meillä kauan, hän auttaa meitä ja minä autan puolestani häntä. Ja pojan kanssa heillä on hyvä suhde, isoäidit taitavat luvata toisenlaisia juttuja kuin mitä omat äidit. (Nainen, 44)

9.5. Muutokset Viroon jääneiden isovanhempien elämässä

Joissakin perheissä Suomeen ovat ensimmäiseksi muuttaneet nimenomaan isovanhemmat, jotka ovat vielä työelämässä. Yleisesti ottaen myös Viroon jääneet isovanhemmat ovat aika varovaisia kritisoidaan lastensa elämää ja Suomeen muuttoon liittyviä ratkaisuja. Pikemminkin he pyrkivät tarkastelemaan asiaa nuoremman polven näkökulmasta pohtien sitä, mikä on paras ratkaisu jälkipolvelle.

Joidenkin haastateltavien mukaan ylirajaisuus ei ole muuttanut perhesuhteita juuri lainkaan. Haastattelemani 40-vuotiaan miehen Suomeen muutto suurempi muutos oli avioitumisen jälkeinen muutto pienelle paikkakunnalle Viron sisällä. Useissa perheissä perhesiteet ovat jo aikaisemminkin olleet luonteeltaan translokaaleja, ylittäen paikallisuuden rajat. Isovanhemmat ja nuorempi polvi ovat usein muutenkin asuneet eri kaupungeissa, tapaamiset ovat olleet satunnaisia, ja tällöin asuminen eri valtioissa ei tuo olennaista muutosta perhesuhteisiin. Jotkut haastateltavat ovat kertoneet, että muutto asumaan omillaan toiseen kaupunkiin Viron sisällä oli heille aikoinaan suurempi muutos kuin Suomeen tulo. Työssä käyvillä isovanhemmilla ei myöskään välttämättä ole aikaa murehtia tai ikävöidä lapsia ja heidän perheitään:

Yksi mummoistamme jäi Tallinnaan, häntä lapset tietysti ikävöivät koko ajan. Hän käy töissä, joten ei ole suurtakaan eroa asummeiko siellä vai ei, että hän on töissä käyvä mummo. Kesäisin olemme siellä pitemmän aikaa. [...] Hän oli kyllä šokissa [Suomeen muutostamme], mutta onneksi hänellä on myös oma elämä, treenit ja uusi aviopuoliso, oikein mukava, kuin ukki meille. Joten hän ei ole kovin huolissaan. (Nainen, 32)

Usein lasten ja heidän perheittensä liikkuvuus on kuitenkin jollain tapaa vaikuttanut myös Viroon jääneiden isovanhempien elämään. 79-vuotias nainen on kertonut, kuinka hoiti lapsenlastaan tyttären (yksinhuoltajan) ensin työskennellessä Suomessa viikonloppuisin (tytär lähti Suomeen perjantaina, ja tuli sunnuntaina viimeisellä laivalla takaisin). Hän jatkoi lapsen hoitoon osallistumista myös myöhemmin tyttären muutettua lapsen kanssa Suomeen:

Pihla: Ymmärsin, että alussa hän kävi siellä tekemässä viikonloppuja?

Salme: Joo, kolme vuotta hän kävi [Suomessa] ja minä hoidin lasta [...] Niin, ja olen ollut paljon myös Suomessa, nyt on eka vuosi kun olen ollut vähemmän, mutta muuten olin vuoden sisällä enemmän siellä kuin Virossa. Kun lapsi oli pienempi. Kun muuten tytär ei olisi voinut käydä töissä. Minä sitten vein lasta tarhaan aamulla ja illalla hain tarhasta. (Nainen, 79)

Kuten haastattelusitaatista ilmenee, isovanhemmat voivat lapsenlapsia hoitaakseen viettää Suomessa jopa suuremman osan vuodesta, vaikka asuisivatkin virallisesti edel-

leen Virossa. Lasten ja lastenlasten liikkuvuus lisääkin myös isovanhempien liikkuvuutta, vaikka tilastot tämän tyyppistä liikkuvuutta eivät tavoitakaan. Sukulaisten ohella käytetään myös muunlaista Virosta tulevaa lastenhoitoapua (esim. au-pair-tyyppiset ratkaisut). Tällaisiin järjestelyihin on vaikuttanut virolaisen lastenhoitajan palkkaamisen edullisuuden lisäksi myös suomen kielen taidon puute tai mahdollisuus viron kielen ylläpitämiseen.

Isovanhempien hoitoapuun turvaudutaan tyypillisimmin lasten loma-aikaan. Kesänvietto maaseudulla mummolassa on Virossa ja muissa Neuvostoliiton entisissä tasavalloissa edelleenkin levinnyt käytäntö, tosin joissakin perheissä kesäpaikka sijaitsee suuremmissa taajamissa tai kaupungissa (vrt. Lulle ja Siim 2018). Työssä käyvillä vanhemmilla ei tavallisesti ole mahdollista lomailla koko lasten kesäloman ajan, joten ainakin osan kesästä lapset viettävät yksin sukulaisten luona, hankkimassa arvokkaita muistoja lapsuuden ”oikeista” kesistä:

Ülle: Lapsed on koko kesän [Virossa], yritän aina ujuttaa heidän sinne maalle, tai tätien luo [...] Tänä vuonna, kun en ole itse ollut töissä, olivat tädin lapsed meillä [maalla]. Täytyy olla mitä muistella isona. Missä vietit kesäsi. Eikä istua täällä kotona tietokoneella. (Nainen, 32)

Lasten kannalta kesänvietossa tärkeintä on paikat ja ne merkitykselliseksi muuttavat sukulaiset, kaverit ja eläimet. Aikuisten näkökulmasta kesälomat aiheuttavat myös päänvaivaa — kuinka hoitaa järjestelyt niin, että aikataulut täsmäyvät ja kaikki osapuolet olisivat tyytyväisiä: isovanhemmat eivät väsyisi ja lapset eivät tylsistyisi. Vanhemmilla itsellään voi olla lisäodotuksia lasten viron kielen taidon paranemisen ja kulttuuritietouden kasvamisen suhteen (vrt. Alenius 2018, 50). Toisinaan kesä ei tarkoitakaan lapsille vain leppoisaa oleilua vaan ns. aktiivista lomailua ja esimerkiksi liikuntakursseille osallistumista.

Vanhemmat voivatkin nähdä Viron paikkana, jossa lapselle on mahdollista tarjota ”oikeanlaista” kasvatusta ja koulutusta. Toisinaan vanhemmat ovat uhkailleet lapsia Viroon lähetyksellä, jos koulunkäynti Suomessa ei suju tai murrosikä tuottaa ongelmia. (vrt. Säävälä 2012, 62–63; Assmuth & Siim 2018;) Tyypillisesti isovanhemmat ja muut sukulaiset myös pitävät silmällä Viroon jääneitä lapsia, jos vanhemmat käyvät Suomessa töissä. Aineistossani muutamassa perheessä murrosikäinen lapsi oli jäänyt Viroon muun perheen muuttaessa Suomeen, kuten Eliise ollessaan 17-vuotias:

Alussa sanoin, että en muuta koskaan Suomeen ja jäiinkin alkuaan Viroon. Koska mulla oli koulut ja muut kesken, jäin sinne yksin. Ja jotain vuoden kävin vaan heillä täällä kylässä, he eivät kovinkaan usein käyneet Virossa [...] Oli siellä muitakin sellaisia [lapsia] [...] ja niitä, jotka asui kuka äidin, kuka vaan isän kanssa. Ja viikonlopuksi tultiin sitten kotiin. Ja viikon sisällä sitten kenelle kävi mummo tekemässä ruokaa, kuka kävi mummolassa syömässä, näyttäytymässä. (Nainen, 21)

9.6. Sukupolvien väliset suhteet ja niiden muuttuminen ylirajaisissa perheissä

Haastattelemani perheet kokivat usein, että perhesiteiden ylläpito pitkien etäisyyksien päästä vaatii erityisiä ponnisteluja ja ehkä uudentyyppistä lähestymistä. Oman haasteensa tähän tuo lastenlasten mahdollinen viron kielen taidon heikentyminen, josta isovanhemmat ovat huolissaan. Voidaankin sanoa, että ylirajaisilla perheillä on erityiset tavat osoittaa rakkautta ja huolenpitoa, perhekuuluvuutta, koska he eivät voi jokapäiväisen läsnäolon ja arkirutiinien kautta rakentaa ja vahvistaa perheyttä (Bryceson & Vuorela 2002, 15).

Vaikka perhesuhteiden vaalimiseen panostetaan ystävyys-suhteita enemmän, haastattelemani perheet eivät aina onnistuneet ylläpitämään perhesiteitä pitkän välimatkan päästä. Tällöin joudutaan toteamaan, että hieman huomaamattakin on kasvettu eroon toisistaan, ja sukulaiset Virossa tuntuvat vieraalta:

Pihla: Kuinka usein nyt käynte Virossa?

Pärle: Mm, ehkä kerran vuodessa.

Pihla: Mutta sulla kuitenkin asuu veli siellä ja onko isovanhemmat elossa vielä?

Pärle: Joo ja sukulaiset ja kaikki, mutta ne tuntuu jotenkin niin vieraalta, että kun lähdän sinne ei tervehditä eikä mitään, ja sitten tulee sellainen olo että mä en kuulu sinnetäi. (Nainen, 15)

Useimmille perheille Virossa vietetty aika merkitsee kuitenkin lomaa, jolloin voidaan omistautua yhdessä ololle ja lapset saavat nauttia isovanhemmilta saamastaan huomiosta. Harvemmaksi jäävät tapaamiset voivat tehdä niistä myös erityisiä (vrt. Telve tässä kokoelmassa) — isovanhemmat odottavat (lapsen)lasta luokseen niin paljon, että lapsen tullessa hänelle halutaan tarjota "vain kaikkein parasta". Tämä vaikuttaa joidenkin vanhempien mukaan lasten käsitykseen Virossa ja on muuttanut myös lasten ja isovanhempien välistä suhdetta. Esimerkiksi Siiri kertoo isästään, jonka kiinnostus lastenlasten kanssa puuhasteluun on kasvanut perheen muutettua Suomeen:

Siiri: Isoisästä sen myös heti huomasi, lapset oli kai olleet kesällä siellä [mummolassa] viikon verran ja sit hän [aviomies] kertoi ettei ole koskaan ennen nähnyt et isoisä rakentais lapsille jotain tai tekis ongen tai sellaista, et tekis lasten kanssa jotakin [nauravat]. Isoisä oli sanonut että okei lähemme ostamaan sulle ongen että saat sitten mennä isän kanssa kalastamaan, oli ollut sillä lailla kamalan kiva lapsille. Mulle ei ollut tullut mie-

leenkään että isä olisi niin kivasti osannut olla lasten kanssa. Tavallisesti hän on aina pitänyt niinku etäisyyttä. (Nainen, 31)

Samantapaisia piirteitä on havaittavissa myös tarkasteltaessa perheitä ja sukupolvien välisiä suhteita yhden maan sisällä, mutta yllirajainen konteksti terävöittää näitä entisestään. Vaikka liikkumiselle Suomen ja Viron välillä ei ole enää esteitä esimerkiksi viisumien muodossa, vaatii se kuitenkin ajallisia ja rahallisia resursseja. Tallinna ja Helsinki ovat lähellä toisiaan, mutta useiden perheiden kohdalla välimatkat Suomen kodin ja Viron sukulaisten välillä ovat huomattavasti pidempiä. Matkustamista voivat rajoittaa myös lyhyet viikonloppuvapaat töistä ja koulusta, huono terveys tai hankalaksi ja väsyttäväksi koettu matka, erityisesti pienten lasten kanssa. Jotkut haastateltavat ovat myös maininneet, että pieni vuokra-asunto Suomessa rajoittaa sukulaisten kutsumista sinne, minkä vuoksi juhlat ja suuremmat sukutapaamiset järjestetään pikemminkin Virossa:

Suomeen me valitettavasti ei olla vielä kutsuttu ketään. Kaikki ovat kysyneet, miksi ei olla kutsuttu. Mutta meillä on täällä 50 neliötä ja haloo, jos kutsun tänne 20 ihmistä, niin minun suomalaiset naapurit menee hulluksi ja kutsuu poliisin [nauramme]. (Nainen, 32)

Yhteyttä kahden maan välillä pidetään yllä puhelimen ja Skypen kautta ja jossain määrin myös viestittelemällä esimerkiksi messengerissä. Tässä kuitenkin omat rajoitteensa: jotkut haastateltavat ovat pitäneet puheluita liian kalliina ja kaikki isovanhemmat eivät ole taitavia tietokoneiden käytössä. Ideaalitilanteessa virtuaalinen tila ylittää etäisyyden, mutta pääsy sinne voi olla olematon tai rajoitettu (Zechner 2006, 90). Haastatelluissa tuli usein ilmi, että se on loppujen lopuksi perheen äiti, joka istuu tietokoneella ja kertoo koko perheen kuulumiset. Lapset kutsutaan vain näyttille:

Pihla: *Onko mummolle ja ukille teitä ikävä?*

Annabel: *Joo. Kun me lähdetään pois, mummo rupeaa itkemään.*

Pihla: *Soitteletko hänelle välillä tai kirjoitatko tai?*

Annabel: *Minulla ei ole Facebookia. Joskus äiti puhuu Skypeä ja sitten pyytää, että tulisin myös näyttäytymään.* (Tyttö, 7)

Yhteydenpito Skypen ja sosiaalisen median sekä puhelimen kautta on helpompaa aikuisten kesken kuin lasten ja isovanhempien välillä. Lapsilla on pikemminkin tarve tehdä jotain yhdessä puhelimen välityksellä tai lähetellä lyhyitä viestejä erilaisten sovellusten kautta. Myös aikuisilla yhteydenpito saattaa hiipua ajan myötä tai sille voi vain olla vaikea löytää aikaa arkitoimien keskellä. Haastateltavat ovat myös kom-

mentoineet, että vaikka yhteydenpito Skypen kautta toimisikin, se ei ole niin ”intiimiä” kuin he toivoisivat.

Peeter: Lapsella on siinä mielessä ollut aika raskasta, luulisin, että isovanhemmat on Virossa ja he ovat mummon kanssa tosi läheisiä. Me ollaan tietysti yritetty käydä Virossa niin usein kuin mahdollista, että heidän suhteensa pysyisi hyvänä, ja meillä on se kiva Skype, jossa he leikkivät iltaisin tuntikausia omia leikkejään. Mutta joo. Suoraan sanottuna aika surullista, pitäisi jonkinlainen toisenlainen ratkaisu löytyä elämään. (Mies, 36)

Sukulaisten asuessa kaukana, voivat ystävät ja naapurit jossain määrin nousta korvaamaan perheenjäsenten välisiä hoivaverkostoja. Useat haastateltavat — niin miehet kuin naiset — ovat Suomeen muuttaessaan asuneet aluksi ystävien tai netistä löydettyjen tuttujen kanssa. Hoiva- ja tukiverkostojen puute hankaloittaa arkea erityisesti lapsiperheissä ja johtaa jopa masennukseen. Eräs haastattelemani yksinhuoltajaäiti on pitkälti kuvannut asunnon ja lapsenhoitopaikan etsimistä Suomesta. Asuntoa hän on jakanut tuttavien kanssa, mutta hoivaverkostojen puute on rajoittanut työpäivän pituutta:

Minulla tulee marraskuussa kaksi vuotta täyteen. [...] Tulin tyttären kanssa, kahdestaan. Hän on nyt 6-vuotias, silloin oli neljä. [...] Poikani asuu vielä Virossa itse asiassa, 18-vuotias, hän jäi sinne. [...] Vuokrasin itselleni huoneen, facebookin kautta sain, yhden virolaisen luo, ja kuusi kuukautta asuimme tytön kanssa niin, että asuimme vaan yhdessä huoneessa [...] Sitten löysin mol.fistä uuden ilmoituksen, hain työpaikkaa Suomenlinnasta. Minä en tiennyt missä se sijaitsee, siellä luki että Helsinki [nauramme] Mutta koska palkka oli niin hyvä ja siellä tarjottiin heti pitkäaikaista sopimusta, se tarkoitti että pystyin heti saamaan Kela-kortin ja muutkin asiat kuntoon, otin sen paikan vastaan. Mutta pystyin tekemään vain lyhyttä päivää, koska työmatkaan meni niin paljon aikaa ja täällä lapsi ei voi olla päiväkodissa enempää kuin 10 tuntia. Työpäiväni oli 6,5 tuntia ja työmatkaan meni kolme tuntia [nauraa], joka päivä. Sitten tapasin yhden naisen, joka oli samasta kaupungista kotoisin ja etsi myös asuntoa [...] saimme asunnon ja virallisen osoitteen [...] ja sitten vaihdoin päiväkotia [...] lähetin lapsen Viroon veljen ja mummon luo, koska minulla ei ollut päiväkotipaikkaa. Yhdestä otin hänet pois ja sitten heti soitettiinkin että on uusi paikka olemassa. (Nainen, 32)

9.7. Yhteenveto

Tarkastelin kirjaluvussani yhteenkuuluvuuden luomista ja sosiaalisten siteiden ylläpitoa ja uusintamista ylirajaisissa perheissä. Hoivalla on tässä keskeinen rooli. Hoiva

läsnäolona, samassa paikassa yhtä aikaa olemisena, haastaa liikkuvuuden (Zechner 2006, 90). Toisaalta hoivassa on erilaisia aspekteja, ja tietyn tyyppistä hoivaa on mahdollista toteuttaa myös etäältä.

Kuten perhesiteiden ylläpidossa, myös hoivassa on keskeistä halu hoivata ja halu tulla hoivatuksi. Tällöin etäisyydet eivät välttämättä ole este, tai perheet voivat ainakin etsiä parhaita mahdollisia keinoja niiden ylittämiseen ja mukauttaa hoivaa tilannetta vastaavasti. Maantieteellinen läheisyys ei myöskään yksinään takaa perhesiteiden läheisyyttä. Eräs haastattelemani nainen kertoi hänen äitinsä matkustavan useammin Virossa Australiaan hoivaamaan veljen lapsia kuin Suomeen hänen perheensä luo.

Eri perheenjäsenten tarinat perheestä ja perheen piirissä annetusta ja saadusta hoivasta voivat antaa siitä erilaisen kuvan. Myös sama henkilö voi mielessään punnita hoivan eri aspekteja ja tilanteesta riippuen korostaa yhtä tai toista. Virossa asuvat isovanhemmat voivat toisaalta iloita lasten ja lastenlasten elämän Suomessa saamasta uudesta käänteestä, mutta toisaalta heitä voi vaivata huoli omasta pärjäämisestä. Työikäiset vanhemmat ovat usein muuttaneet Suomeen taatakseen perheelleen ja lapsilleen hyvän ja turvatuksen tulevaisuuden. Samanaikaisesti heitä voi kuitenkin vaivata hoivaristiriita – kuinka huolehtia sekä lapsista että omista ikäntyvistä vanhemmistaan. Lapset kertovat usein ikävöivänsä isovanhempia ja kotiaan Virossa, mutta toisaalta he elävät niin sanotusti hetkessä eivätkä aina jaksakaan panostaa virtuaaliseen läheisyyteen.

Olen valottanut eri perheenjäsenten kertomuksia liikkuvuudesta ja erityisesti näiden kertomuksien yhtymäkohtia hoivaan. Perheenjäsenten liikkuvuus pakottaa neuvottelemaan paitsi perhesuhteista, myös pohtimaan ja uudelleenjärjestämään hoivaa. Kuten Zechner (2006, 99) on painottanut, perheet joutuvat tavallaan kahden erilaisen hoivakulttuuriin piiriin ja omaa hoivatyötä ja käsityksiä hoivasta joudutaan sopeuttamaan näiden mukaan.

Perheenjäsenten väliset suhteet ja perheen piirissä tapahtuva hoiva voi nousta myös keskeiseksi tekijäksi määriteltäessä ”meitä” ja ”muita”. Useat haastateltavat korostivat läheisiä suhteita heidän perheessään verraten niitä tyyppilliseen suomalaiseen perheeseen, jossa perhesuhteet haastateltavien näkemyksen mukaan eivät ole yhtä tiiviitä tai läheisyys rajoittui ennen kaikkea ydinperheen jäseniin. Oleellinen osa koettua läheisyyttä on perheen jäsenistä – myös aikuisista ja vanhenevista – huolehtiminen. Naisilla on yleisesti keskeinen rooli paitsi perheen uusintajana, myös kulttuurisen yhteisön ja perhesuhteiden ylläpitäjänä. Tämä pätee myös tutkimini perheisiin, joissa yllirajaiseen arkeen ja hoivaan liittyvien haasteiden ratkaiseminen jäi ennen kaikkea naisten harteille.

Lähteet ja kirjallisuus

- Ackers, Louise (2004). Citizenship, migration and the valuation of care in the European Union. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(2), 373–396.
- Alenius, Pauliina (2018). Migrants' informal learning and education in transnational family space. The Experiences of People Migrating between Estonia and Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 8(1), 47–55. doi: 10.1515/njmr-2018-0007.
- Annus-Anijärv, Laivi. 2014. Ülalpidamise kohustus eaka inimese hoolduses. *Sotsiaaltöö*, 34–36.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan
- Assmuth, Laura & Pihla Maria Siim (2018). School as Institution and as Symbol in Estonian Migrant Families' Lives in Finland. Laura Assmuth, Marina Hakkarainen, Aija Lulle, Pihla Maria Siim (eds.) *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan, 163–187.
- Baldassar, Loretta, Majella Kilkey, Laura Merla & Raelene Wilding. 2014. Transnational families. Judith Treas, Jacqueline Scott & Martin Richards (eds.) *The Wiley Blackwell Companion to the Sociology of Families*. Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons Inc, 151–197.
- Brickell, Katherine & Ayona Datta (2011). Introduction: Translocal Geographies. Katherine Brickell & Ayona Datta (eds.), *Translocal geographies: Spaces, Places, Connections*. Farnham and Burlington: Ashgate, 3–20.
- Bryceson, Deborah & Ulla Vuorela (2002). Transnational Families in the Twenty-first Century. Deborah Bryceson & Ulla Vuorela (eds.) *The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg Publishers, 3–29.
- Castrén, Anna-Maija (2001). *Perhe ja työ Helsingissä ja Pietarissa: elämänpiirit ja yhteiskunta opettajien sosiaalisissa verkostoissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 803. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Glick Schiller, Nina & Noel B. Salazar (2013). Regimes of Mobility Across the Globe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39 (2), 183–200.
- Holdsworth, Clare (2013). *Family and Intimate Mobilities*. Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life. Houndmills, Basingstoke, Hampshire [England]; New York: Palgrave Macmillan.
- Hyvönen, Heli (2007). "Koti on Suomessa mutta kotimaa on Viro". Suomessa asuvien virolaisäitien transnationaaliset sosiaaliset tilat. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Väestöliitto, 190–217.
- Hyvönen, Heli (2008). Maa muuttuu, muuttuuko äitiys? Suomalaisten ja virolaisten naisten kokemuksia äitiydestä maahanmuuton jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (5), 508–522.

- Krusell, Siim (2013). Eesti elanike töötamine välismaal. Anu Tõnurist & Taimi Rosenber (toim.), *Pilte rahvaloendusest. Census Snapshots*. Tallinn: Statistikaamet, 129–146. Saatavilla: www.stat.ee/dokumendid/71335. Luettu 09.07.2018.
- Körber, Karen & Ina Merkel (2012). Imagined Families in Mobile Worlds: An Introduction. *Ethnologia Europaea*, 42 (2), 5–11.
- Langellier, Kristin M. & Eric E. Peterson (2004). *Storytelling in Daily Life*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lulle, Aija (2014). Shifting notions of gendered care and neoliberal motherhood: From the lives of Latvian migrant women in Guernsey. *Women's Studies International Forum*, 47, 239–249.
- Lulle, Aija & Pihla Maria Siim (2018). Summer Spaces: Infrastructures, People and Animals in the Baltic Summers. Laura Assmuth, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan, 117–138.
- Piper, Nicola (2006). Gendering the Politics of Migration. *International Migration Review* 40 (1), 133–164.
- Pöllänen, Pirjo (2013). *Hoivan rajat. Venäläiset maahanmuuttajanaiset ja yllirajainen perhehoiva*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 57/2013. Helsinki: Väestöliitto.
- Rotkirch, Anna (2000). *The Man Questions: Loves and Lives in Late 20th Century Russia*. University of Helsinki, Department of Social policy. Research Reports 1/2000. Helsinki: University of Helsinki.
- Siim, Pihla (2007). Äidit ja heidän lapsensa: Perhesuhteista neuvottelua yllirajaisissa perheissä. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto, 218–244.
- Suomen virallinen tilasto (2017). Perheet [verkkojulkaisu]. Vuosikatsaus 2016, Liitetaulukko 8. Perheet puolisoiden/vanhempien syntymämaan mukaan 31.12.2016. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/perh/2016/02/perh_2016_02_2017-11-24_tau_008_fi.html. Luettu 09.07.2018.
- Säävälä, Minna (2012). *Koti, koulu ja maahan muuttaneiden lapset. Oppilashuolto ja vanhemmat hyvinvointia turvaamassa*. Helsinki: Väestöliitto.
- Tarum, Häli (2014). Eesti tööealise elanikkonna väljarändepotentsiaal aastal 2013. *Politiikanalüüs*. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 2/2014, 1–34. Saatavilla: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/eesti_valjarandepotentsiaal_2013_2.pdf. Luettu 09.07.2018.
- Tarum, Häli & Dagmar Kutsar (2017). Compulsory intergenerational family solidarity shaping choices between work and care: perceptions of informal female carers and local policymakers in Estonia. *International Journal of Social Welfare*, 27 (1), 40–51. doi: 10.1111/ijsw.12272.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland, *Gender, Place & Culture*, doi: 10.1080/0966369X.2018.1450227.

- Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*. London, New York: Routledge.
- Vuori, Jaana (2001). *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnemat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vuori, Pekka (2016). Virolaisten muuttoliike Helsingin seudulle hiipuu. *Kvartti verkko-lehti* 4/2016. Saatavilla: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/virolaisten-muuttoliike-helsingin-seudulle-hiipuu>. Luettu 09.07.2018.
- Wang, Cangbai (2016). Introduction: The 'Material Turn' in Migration Studies. *Modern Languages Open*. doi:10.3828/mlo.v0i0.88.
- Zechner, Minna (2006). Hoivan paikat transnationaalisissa perheissä. Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Tietolipas 212. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 83–103.
- Zechner Minna (2008). Care of older persons in transnational settings. *Journal of Aging Studies* Vol. 33, Issue 1, 32–44. Saatavilla: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0890406507000655>. Luettu 17.03.2018.

10.

Pendelöinnin vaikutus lähisuhteisiin Suomessa työskentelevien virolaismiesten esimerkin mukaan

Keiu Telve

10.1. Johdanto

Viron ja Suomen välillä pendelöivien työntekijöiden määrä on kasvanut 1990-luvulta alkaen, ja maiden välillä liikkuvasta työvoimasta on tullut itsestäänselvyyks molemmissa yhteiskunnissa. Myös tilastot kertovat ulkomailla työskentelyn kasvaneesta suosiosta. Erityisesti muutokset erottuvat talouskriisien ja yhteiskunnallisten muutosten yhteydessä: virolaisten ulkomailla työskentely lisääntyi 1990-luvulla Viron uudelleenitsemäistymisen jälkeen, 1990-luvun lopun talouskriisin aikana, Viron EU-jäsenyyden myötä (Viro liittyi vuonna 2004) ja 2000-luvun lopun lamavuosina. Viimeksi mainitun, Viroa vuosina 2008–2009 koetelleen kriisin aikana suuri osa ulkomaille lähtijöistä oli perheenisia. Taloudellisen nousukauden aikana otettu laina sekä pienten lasten ja kotiäitinä olevan puolison elättäminen kannustivat heitä Suomenlahden yli. Monien Suomessa työskentelevien virolaisten mukaan Suomi oli tuolloin ainoa mahdollisuus, sillä lähempänä kotia ei voinut saada kunnon palkkaa. Suomen etuna oli myös välimatka — sieltä saattoi käydä säännöllisesti kotona Virossa. Aktiivinen matkustaminen koti- ja työskentelymaan välillä kahdesti kuussa tai jopa useammin onkin pendelöijille äärimmäisen tärkeää, sillä niin ylläpidetään sekä yksityis- että työelämän suhteita molemmissa maissa. Useiden pendelöijien mukaan päätös ulkomaille lähdöstä tehtiin

juuri perhettä ajatellen: jotta voisi viettää mahdollisimman paljon aikaa kotona, mutta myös tarjota läheisille paremman elämän. Tässä luvussa keskityn pendelöijien perheisiin. Käsittelen henkilöitä, joiden asuinpaikka on edelleen Viro, mutta jotka työskentelevät kausittain Suomessa. Age Viira (2010) on esittänyt Viron olevan yksi Euroopan merkittävimmistä pendelöijien kotimaista: Virossa on jokaista tuhatta asukasta kohden 15,8 pendelöijää. Paljonpuhuva on myös virolaisten valmius työskennellä ulkomailla: vuonna 2013 ulkomailla työskentelyä oli harkinnut ja myös konkreettisesti valmistellut 5,9 prosenttia Viron työikäisestä väestöstä eli noin 51 600 henkilöä (Tarum 2014). Siim Krusellin mukaan vuonna 2011 Suomessa työskennelleistä 15 000 virolaisesta 12 000 oli miehiä. Heistä suurin osa oli 30–49-vuotiaita, mikä on myös paras ikä perheen perustamiseen. (Krusell 2013, 135.) Suomalaisten tilastotietojen mukaan pendelöijien osuus voi olla peräti puolet suurempi ja nousta jopa 30 000 henkilöön (Tilastokeskus 2013).

Naapurimaiden lisätöyvoiman tarve, Viron talouskriisi sekä Pohjoismaiden parempi palkkataso ja paremmat työolot ovat saaneet monet työikäiset virolaiset – etenkin miehet – valitsemaan tavanomaisesta poikkeavan elämäntavan, jossa koti ja työpaikka sijaitsevat eri valtioissa. Ammattityöntekijöitä kaikista maastamuuttajista on 47 prosenttia, ja aloittain tarkasteltuna lähes puolet heistä työskentelee rakennusallalla (Krusell 2013, 135). Alan osaamista ja työmenetelmiä on helppo hyödyntää myös uudessa kulttuurissa (Hagan, Lowe & Quingla 2011), mikä on yksi syy siihen, että pendelöintiä suosivat juuri miehet. Toisaalta on selvästi havaittavissa, että perinteisten perhearvojen Virossa miehet kokevat edelleen olevansa suuremmassa vastuussa ruokakunnan taloudellisesta hyvinvoinnista. Suuresta sukupuolten välisestä palkkaerosta johtuen (Pajumets & Hearn 2012) miehen palkka on valtaosassa kotitalouksia suurempi, joten myös hänen työttömyytensä on perheelle haastavampaa. Juuri tämä voi selittää sen, että 85 prosenttia pendelöijistä on miehiä (Krusell 2013).

Pendelöintiin kannustavat suuresti perhesuhteet, sillä kotimaata ei haluta perhe ja ystävyssiteiden vuoksi vaihtaa. Viron ja Suomen pääkaupunkien etäisyys on vain 80 kilometriä, minkä lisäksi myös tiuha ja edullinen laivaliikenne edistää viikoittaista, kuukausittaista tai hieman harvempaa liikkumista koti- ja työskentelymaan välillä. Haastatteluihin ja yli vuoden kestäneeseen tutkimukseen pohjaten voidaan todeta, että toisessa maassa työskentely tuo pendelöijille taloudellisen turvantunteen, minkä ansiosta he arvioivat yleisen hyvinvointinsa huomattavasti paremmaksi kuin Virossa työskennellessään. Lisäksi pendelöijien ylijalaisissa perheissä on selvästi havaittavissa uusia viestintätapoja (Cuban 2017), joiden avulla perhesuhteita ylläpidetään myös eri maista käsin. Liian vähän huomiota on saanut työperusteisen maastamuuton positiivinen vaikutus lähisuhteisiin: taloudellinen turva, läheisten kanssa vietetyn ajan suurempi arvostus, mahdollisuus lähisukulaisten taloudelliseen tukemiseen sekä pidemmällä aikavälillä perheen elintason koheneminen.

Toisessa maassa työskentelyn negatiivinen vaikutus lähisuhteisiin on yksi niistä sosiaalisista ongelmista, joita pendelöintiin liitetään niin mediassa (Lukjanov 2012; Kalberg 2013 jne.), internetin keskustelupalstoilla kuin myös akateemisissa

kirjallisuudessa (Woolfson 2007; Kartau 2013; McBride & Bergen 2014). Eri lähteet kertovat muun muassa välimatkan aiheuttamasta etääntymisestä, ongelmista perhe- ja ystävyssuhteissa, lastenkasvatuksen jäämisestä isovanhemmille, kotitöiden epätasaisesta jakautumisesta, luottamuksen pettämisestä ja parisuhteiden päättymisestä. Empiiristen tietojen pohjalta voidaan todeta, että edellä mainittu on vain yksi mahdollisuus tilanteen kuvailuun. Ylirajaisuuden mukanaan tuomia vaikeuksia perhesuhteissa ei silti voi sivuuttaakaan. Välimatka asettaa omat rajansa kotitöiden jakamiselle, lasten kasvattamiselle sekä ennen kaikkea emotionaaliselle ja fyysiselle läheisyydelle.

Tässä luvussa käsittelen Suomen ja Viron ylirajaisia perheitä ennen kaikkea miespuolisten pendelöijien näkökulmasta. Aluksi luon yleiskatsauksen informanteihin ja tutkimusmenetelmiin. Sen jälkeen käsittelen pendelöinnin negatiivisia vaikutuksia lähisuhteisiin sekä seikkoja, joita pendelöijät pitävät itse pikemmin positiivisina. Lopuksi kuvailen, kuinka epätavanomaiseenkin perhe-elämään voidaan löytää tasapaino.

10.2. Tutkimuksen toteuttaminen ja keskeiset kysymykset

Tämä luku keskittyy Suomessa työskenteleviin Virosta kotoisin oleviin miehiin, jotka toimivat ammattityöntekijöinä tai sekatyöläisinä. Suurin osa informanteista työskentelee tai on työskennellyt rakennusalailla. Aiemmin esitettyjen parametrien mukaisesti he kuuluvat suurimpaan Viron ja Suomen välisten pendelöijien ryhmään.

Olen tutkinut lähisuhdetematiikkaa kyselytutkimuksen, puolistrukturoitujen haastattelujen, internetin sosiaaliverkoston ja media-analyysin avulla lähes viisi vuotta. Ennen kaikkea olen keskittynyt parisuhteisiin sekä vanhemman ja lapsen välisiin suhteisiin, vähemmässä määrin kanssakäymiseen ystävien ja omien vanhempien kanssa. Lähisuhteet ovat monitahoinen ja haastatteluissa vaikeasti käsiteltävä aihe, mikä on herättänyt tarpeen yhdistellä erilaisia empiirisen aineiston keruumenetelmiä. Tämä luku tukeutuu kolmen tyyppiseen empiiriseen aineistoon: haastatteluihin, kyselytutkimuksen vastauksiin ja (sosiaalisen) median analyysiin. Työ on aloitettu talvella 2013, ja omalta osaltaan juuri pitkäaikainen yhteistyö informanttien kanssa on mahdollistanut teeman syvällisen käsittelyn.

Luku pohjautuu *Ulkomailla työskentelyn vaikutus lähisuhteisiin* -nimisen internetkyselyn vastauksiin, joita saapui 149 kappaletta. 40 prosenttia vastanneista oli miehiä. Miesten asema pendelöinnissä nousi esiin myös sekundaarisesti muiden perheenjäsenen kokemusten kautta. Suurin osa vastaajista oli työskennellyt Suomessa 6–10 vuotta ammatti- tai sekatyöntekijänä. Vastaajat kertoivat ennen kaikkea omista pendelöintikokemuksistaan, joskus mainittiin myös lähisukulaisille tai ystäville tapahtuneista asioista. Internetkyselyyn saattoi vastata joulukuusta 2013 tammikuun 2014 puoliväliin saakka. Kysely levisi aiheeseen liittyvien Facebook-ryhmien kautta — tällaisia olivat

esimerkiksi *Eestlased Soomes*²⁸ (6 169 jäsentä), *FinEst — Eestlased Soomes*²⁹ (20 125 jäsentä) ja *Eesti Ettevõtjad Soomes*³⁰ (3 600 jäsentä). Kysely koostui 25 kysymyksestä, joihin sai vastata nimettömänä. Kyselyn arvokkaimmaksi osaksi osoittautuivat avoimet kysymykset, joihin osallistujat vastasivat aktiivisesti. Tutkijan näkökulmasta tarkasteltuna internetkyselyä saattoi pitää riittävän anonyyminä ja etäännytettyinä, minkä ansiosta vastaajat kertoivat vapaasti lähisuhteisiin liittyvistä ajatuksistaan. Tässä luvussa esitettävissä kyselytutkimuksen vastauksissa ei näy kyselyn nimettömyydestä johtuen vastaajan nimeä eikä ikää.

Tutkimuksen tärkeintä aineistoa ovat talvesta 2013 syksyyn 2017 tehdyt puolistrukturoidut haastattelut, jotka keskittyvät muun muassa lähisuhdetematiikkaan. Mukana on 24 pendelöijän ja osittain myös heidän perheenjäsentensä kokemuksia. Informanttien ikä vaihtelee huomattavasti: mukana haastatteluissa oli sekä parikymppisiä nuorukaisia että reilusti yli 50-vuotiaita, jo eläkkeelle jäämistä miettinyt miehiä. Suurin osa oli kuitenkin 25–39-vuotiaita eli suurimpaan pendelöijien ryhmään kuuluvia. Kaikki informanttini olivat työskennelleet kausittain rakennusosalalla, mutta tehneet Suomessa ollessaan myös monia muita ammatti- ja sekatöitä. Kenttätyöjaksolla onnistuin viettämään enemmän aikaa neljän pendelöijän perheen kanssa ja käsittelemään heidän ylirajaisia kokemuksiaan ajassa muuttuvina. Tutkimukseni otos koostuu ammatti- ja sekatyöntekijöistä, jotka olivat haastatteluhetkellä työskennelleet Suomessa vähintään pari kuukautta, osa taukoineen yli kymmenen vuotta. Valtaosalla informanteista oli Virossa aviopuoliso tai pitkäaikainen elämänkumppani. Yhdessä tapauksessa informantti oli hiljattain muuttanut puolisonsa kanssa Suomeen, kolmessa tapauksessa parisuhde oli päättynyt pendelöinnin aikana. Lapsia oli 20 informantilla. Kaikki informantit viestivät läheistensä kanssa päivittäin tai vähintään viikoittain puhelimitse tai internetin avulla. Lisäksi vietettiin säännöllisesti yhteistä aikaa Virossa tai Suomessa. Valtaosaa informanteista sitoivat Viroon myös ystävyys- ja sukulaisuussuhteet, jotka olivat päällimmäisiä syitä Virossa käymiseen. Haastattelut esitetään lainauksina ja niiden yhteyteen on lisätty informantin nimi tai pseudonyymi sekä ikä.

Tätä työtä kirjoitettaessa on ollut hyötyä myös sosiaalisen ja perinteisen median analyysistä. Olen ollut joulukuusta 2013 lähtien jäsenenä ja aktiivisena aseuraajana Facebookin suljetuissa ryhmissä nimeltä *Eestlased Soomes*, *FinEst — Eestlased Soomes* ja *Eesti Ettevõtjad Soomes*. Sosiaalisten muuttujiensa ja ikäjakaumansa puolesta tämä kenttätyön osa on ollut kaikkein heterogeenisin ja tärkeä lähinnä taustatietojen keruun näkökulmasta. Facebook-ryhmiä voi käsitellä Suomen ja Viron välillä liikkuvien ihmisten hyödyllisinä tiedonvälitysverkostoina: ryhmissä keskustellaan toistuvasti lähisuhteista, esimerkiksi miten viettää aikaa Suomeen tulevan lapsen kanssa, millainen liittymäpaketti on paras yhteydenpitoon kotiväen kanssa ja minne viedä Helsingissä

²⁸ suom. Virolaiset Suomessa

²⁹ suom. FinEst — Virolaiset Suomessa

³⁰ suom. Virolaiset yrittäjät Suomessa

kyläileviä ystäviä. Facebook-ryhmä täyttääkin eräänlaisena kohdemaan tuttavapiirinä tehtävää, joka muiden sosiaalisten verkostojen avulla pienentää maahanmuuttoon liittyviä riskejä (Keely 2000, 52).

Edellä kuvailtua empiiristä aineistoa olen analysoinut temaattisesti luokittelemalla. Lisäksi olen hyödyntänyt narratiivisia lukutapoja, kuten lähilukua, joiden tarkoitus on ollut kartoittaa toistuvia aiheita, määrittää aineiston laatua sekä ryhmänsisäisten narratiivien olemassaoloa.

10.3. Pendelöinnin negatiiviset vaikutukset perhesuhteisiin

Tieteelliset julkaisut, osa informanteista ja Viron media käsittelevät ennen kaikkea Suomessa työskentelemiseen liittyviä ongelmia sekä parisuhteiden, vanhempi–lapsisuhteiden ja ystävyysuhteiden kuihtumista. Mainita voi myös kotimaan tuttavaverkoston taka-alalle jäämisen ja siitä seuraavan sosiaalisen pääoman (Bourdieu 1986) vähenemisen. Negatiiviset lehtiartikkelit ovat usein hyvin suorasanaisia, skandaalin-käryisiä tai myötätuntoa herättäviä ja leviävät siksi nopeasti. Ehkä juuri tästä syystä pendelöinnin negatiiviset puolet ovat yhteiskunnassa esillä ja ylijärjestyksen perheiden ongelmia pidetään itsestään selvinä:

On kysymättäkin selvää, että lähisuhteet Virossa asuvien omaisten kanssa huononevat tai katkeavat kokonaan. Avio- ja avoliitot hajoavat, lapset jäävät vieraiksi. Ystävyysuhteet harvenevat tai hiipuvat vähitellen. (Vastaus Ulkomailla työskentelyn vaikutus lähisuhteisiin -kyselyyn, 2013)

Erityisen pulmallisena pendelöintiin kriittisesti suhtautuvat pitävät lasten ja vanhempien suhteita, jotka isän ulkomailla työskentelyn seurauksena enimmäkseen heikkenevät. Charles Woolfson on esittänyt, että ulkomailla työskentely edistää niin sanottujen pendelöintiorpojen syntyä. Termillä hän tarkoittaa lapsia, joita kasvattavat vanhempien ulkomailla työskentelyn vuoksi isovanhemmat, sukulaiset ja ystävät (Woolfson 2007). Samaa ilmiötä Puolassa kuvaillakseen Anna White on ottanut käyttöön euro-orpojen käsitteen (White 2010). Myös virolainen Margit Kartau on maininnut lasten ja vanhempien etäntymisen yhtenä työperusteisen maastamuuton negatiivisena seurauksena. Hänen mukaansa vanhemman ulkomaille lähtöä useimmiten seuraava lapsen kotimaahan jääminen aiheuttaa lapselle yksinäisyyden tunnetta, heikentää tunnesidettä ulkomailla työskentelevään vanhempaan ja saattaa myöhemmin näkyä ongelmakäyttäytymisenä (Kartau 2013).

Haastatteluissa nousevat selvästi esille lasten kasvatukseen liittyvät ongelmat. Informantit kertovat, että ulkomailla työskentelyn vuoksi isä ei voi osallistua kasvatukseen äidin kanssa tasaveroisesti, harrastaa yhdessä lasten kanssa tai ojentaa lapsia

näiden käyttäytyessä huonosti. Siitä huolimatta ulkomailla työskentelyn ei aina katsota vaikuttavan suhteeseen negatiivisesti. Täysi-ikäisen pojan vanhemmat Triinu ja Madis pohtivat aihetta seuraavasti:

Keiu: Onko poika koskaan moittinut sinua ulkomailla työskentelystä?

Madis: Ei, en kyllä muista, että hän siksi olisi moittinut. Ei ole. Minusta tuntuu, ettei hän osaa samalla lailla kaivata sellaista, mitä hänellä ei ole ollut.

Triinu: No ehkä hän jossain määrin sitä tekee. No nyt hän on iso — ymmärtää itse myös, miksi asiat ovat niin kuin ovat. Hän yrittää — ”ymmärrän, että hänen pitää käydä, että on vaikeaa”, eikä hän ole sellainen, että kauheasti [siitä puhuisi].

Madis: No on hän tottunutkin — tiennyt koko ajan, pienestä asti, että isää ei ole — ei ole kotona. Että isä jossain vaiheessa tulee.

Triinu: Kyllähän se niin on ollut... (Triinu, Madis, 39)

Ulkomailla työskentelevät miehet tuntevat usein, etteivät saa osallistua lasten kasvatukseen niin paljon kuin haluaisivat. He kokevat myös vieraantuneensa teini-ikäisistä lapsistaan tai pitävät lähisuhteitaan aikaisempaa hauraampina. Etenkin perhekeskusteluista käy ilmi, että lapsen kanssa enemmän aikaa viettävä äiti näkee isän ja pojan suhteessa puutteita ja vieraantumista. Siitä huolimatta — kuten edellisestäkin lainauksesta ilmenee — pendelöijät uskovat yllirajaisen elämäntavan olevan tottumiskysymys, eikä ulkomailla työskentelyn enää pidemmällä aikavälillä katsota olevan vaikeaa:

Alussa oli tietysti kaikkea harmia, no — että ”tule kotiin, on ikävä” ja niin edelleen. Mutta nyt [vaimoni] on tottumassa. En tiedä, onko se hyvä vai huono — olen miettinyt. (Martin, 32)

Tottuminen auttaa hyväksymään yllirajaisen elämän sekä löytämään tasapainon perhe- ja työelämän välille. Toisaalta pelätään, että kausittainen yhdessäolo johtaa etäätymiseen ja kaukosuhteeseen tottumiseen, millä voi olla lähisuhteeseen lopulta negatiivinen vaikutus. Esimerkiksi Silver kuvailee epäilyksiään näin:

Minulla on kyllä vaimon kanssa niin, että kun tulen Viroon, nauran siksi, että olen Virossa, ja hänkin nauraa siksi, että tulen Viroon. Ei siksi, että hän oikeastaan haluaisi nähdä minut. Niin kai, en ole ihan varma vielä. (Silver, 32)

Edeltävässä lainauksessa heijastuu epävarmuus kaukosuhteen pitkäaikaisesta toimivuudesta. Kun Silver palaa kotiin kymmenen päivän välein, perhe odottaa häntä innolla

ja yhdessäoloa arvostetaan enemmän verrattuna aikaan, jolloin hän työskenteli Virossa. Silverin kertomuksesta selviää, että juuri pendelöinti saa hänet ja hänen puolisonsa ilmaisemaan toisilleen positiivisia tunteita tai kokoamaan itsensä kotonaoloaikana suhteen hoitamisen nimissä.

Yleistä on kuitenkin myös parisuhteen huonontuminen pendelöinnin seurauksena. Ystävyys-suhteista poiketen parisuhde edellyttää jokapäiväistä kanssakäymistä. Toisessa maassa työskentely on molemmille osapuolille henkisesti raskasta ja aiheuttaa mahdollisesti eroon johtavia jännitteitä:

Konkreettisesti perheistä puhuttaessa, että toinen osapuoli lähtee ulkomaille ja toinen jää odottamaan, kauankohan hän sitten odottaa? Vuoden? Kaksi? Ja sitten tulee ero. Olen nähnyt joka päivä kymmenen vuotta, mitä tapahtuu, kun kalevipojat³¹ tulevat taas Virosta tälle puolelle ilman vaimoa. (Vastaus Ulkomailla työskentelyn vaikutus lähisuhteisiin -kyselyyn, 2013)

Eron yhtenä syynä pidetään myös toisessa maassa syntyviä parisuhteita. Kausittainen asuminen toisessa maassa voi aiheuttaa yksinäisyyden tunnetta, minkä seurauksena kehittyy uusi tai rinnakkainen parisuhde. Haastateltavat ovat kyseisen ilmiön suhteen lähinnä skeptisiä, mutteivät sulje sitä poiskaan. Kaksi ystävää pohtii aihetta seuraavasti:

Kristjan: Minäkin olen kuullut, siellä [Suomessa] yksi vaimo ja Virossa toinen.

Silver: Mutta se on vain myytti. Ei se välttämättä ole totta.

Kristjan: Jollain varmasti on. Minusta tuntuu, että se on pikemmin poikkeus kuin sääntö.

Silver: Minä olen ajatellut, että jos olisi nainen myös Suomessa, että miten se toimisi, että miten jaksaisin. [...] En varmaan jaksaisikaan. Se olisi mahdotonta. Kaiken kaikkiaan. (Silver, 32, Kristjan, 32)

Rinnakkaisia perhesuhteita käsitellään mieluummin toisen henkilön kokemusten kautta — puhutaan kaukaisesta tuttavasta tai jutusta, joka liikkuu pendelöijien keskuudessa — eikä aiheeseen liittyviä omakohtaisia kokemuksia tunnusteta. Kristjan ja Silver päinvastoin toteavat, etteivät mainitunlaiset suhteet olisi pitkien työpäivien ja Virossa vietettävän vapaa-ajan vuoksi edes mahdollisia. Yleisesti ottaen rinnakkaisten lähisuhteiden olemassaolo nähdään suurimmalta osin harvinaisena ja tilapäisenä ilmiönä.

³¹ Vironkielisellä ilmauksella *kalevipojad* viitataan Suomessa työssä käyviin virolaisiin. Samalla se on humoristinen viittaus Viron *Kalevipoeg*-kansalliseepokseen. — *suom. huom.*

10.4. Pendelöinnin positiiviset vaikutukset perhesuhteisiin

Esille on nostettu myös pendelöinnin positiivisia vaikutuksia lähisuhteisiin. Lisäksi on havaittu, että pendelöinti ja sen mukanaan tuoma taloudellinen turva voivat vaikuttaa perhesuhteisiin pidemmällä aikavälillä myönteisesti. Esimerkiksi Gertrude Eilmsteiner-Saxinger huomauttaa, että pendelöijillä on enemmän rahaa kotimaansa talouteen, perhematkailuun tai lasten koulutukseen panostamiseksi (Eilmsteiner-Saxinger 2011). Myös Viira on painottanut työperusteisen muuton positiivisia vaikutuksia nimenomaan taloudellisen turvan muodossa, mikä vähentää perheen rahanmenoon liittyviä riitoja ja erimielisyyksiä. Pendelöijien perheet pitävät erittäin tärkeänä myös lasten koulutukseen tarkoitettua niin sanottua yliopistorahastoa, jonka säästäminen olisi mahdotonta ilman ulkomailta saatavaa parempaa palkkaa. (Viira 2010.) Pendelöinti voi vaikuttaa lähisuhteissa myös emotionaalista etäännyttämistä vastakkaisella tavalla. Empiiriset tutkimukset nimittäin osoittavat, että perheen yhdessä viettämää aikaa arvostetaan lähtökohtaisesti enemmän verrattaessa nykytilannetta aikaan, jolloin molemmat puoliset asuivat samassa maassa (Telve 2018). Ajoittainen kaukosuhde voikin saada puoliset arvostamaan enemmän lähisuhdetta ja toistensa seuraa. Yhteistä aikaa pidetään erityisen tärkeänä ja sen arvoa lisätään tekemällä asioita yhdessä, pitämällä lomaa ja käymällä matkoilla. (Viira 2010, 12.) Edward Holland ja Eldar Eldarov puolestaan painottavat, että kausittainen työskentely korkeapalkkaisemmalla alueella saattaa pidemmällä tähtäimellä parantaa perheen elämänlaatua. Tienatulla rahalla voidaan ostaa asunto tai aloittaa oma yritystoiminta, joka takaa pysyvät tulot ja turvaa siten perheen hyvinvoinnin. (Holland & Eldarov 2012.)

Sama näkökulma käy ilmi myös kyselyyn annetuista vastauksista. Yli puolet vastaajista kertoo huomanneensa, että suhde on pysynyt ulkomailla työskentelyn myötä samanlaisena (56 %) tai jopa parantunut (24 %). Suhteen huonontumisesta kertoo vain 20 prosenttia vastaajista. Useat informantit toteavat, että ajoittainen toisessa maassa työskentely on saanut heidät arvostamaan lähisuhteita aikaisempaa enemmän. Margus kuvailee kokemuksiaan näin:

Niin se on, saa kyllä [arvostamaan enemmän toista ihmistä]. Aiemmin saattoi tulla riitaa ihan tyhjästä. Tosi pienestä asiasta saattoi tulla riitaa. Nyt ei enää tule, arvostat joka minuuttia, jonka vietät kotona. (Margus, 48)

Kotona olemisen lisäksi suhteita hoidetaan sosiaalisen median välityksellä tai puhelimitse. Puolison kanssa puhutaan yleensä joka päivä: kerrotaan uutisia ja pidetään toinen osapuoli ajan tasalla päivän tapahtumista. Lisäksi informantit kertovat osapuolten huomioivan toisiaan enemmän. Kenttätyössä esiintyi jopa mielipiteitä, joiden mukaan lähisuhteet ovat vahvistuneet ja vanhempien tai sisarusten kanssa pidetään Skypea tai sosiaalisen median kautta yhteyttä tiiviimmin kuin aikana, jolloin kaikki osapuolet asuivat vakituisesti Virossa. Martin luonnehtii omaa kokemustaan:

Meillä on vaimon kanssa niin, että soittelemme monta kertaa päivässä. On myös sellaisia tuttavita, jotka eivät puhu melkein ollenkaan — kerran viikossa tai pari kertaa viikossa. He ovat jo sellaisia... Vanhempi sukupolvi tekee niin. Mutta me kuitenkin monta kertaa päivässä. Yksi puhelu on erimerkiksi vain lapselle — mitä sitten, ettei se oikein osaa puhua, puhuu kuitenkin. (Martin, 32)

Välimatkasta saattaa seurata sekin, ettei kanssakäyminen ole vain samassa tilassa olemisen sivutuote, vaan arvokasta itsessään. Puhelun tai Skype-puhelun aikana mahdollisesti myös omistaudutaan läheiselle enemmän kuin jokapäiväisten arkiaskareiden lomassa. Edeltävässä lainauksessa Martin toteaa aktiivisen kanssakäymisen olevan tavallista juuri nuoremmille pendelöijille. Kenttätyö kuitenkin osoittaa, että myös iäkkäämmät parit saattavat viestiä hyvin aktiivisesti. Yhteydenpidon määrä riippuu paljolti kunkin parin tarpeista ja tottumuksista. Suurin osa pendelöijistä katsoo, että yhteydenpidossa on oleellista säännöllisyys sekä osapuolille sopiva rytmi. Myönteinen vaikutus on myös lomien ja vapaiden varhaisella suunnittelemisella. Yhdessä vietetty aika tuntuu kaukosuhteessa arvokkaammalta, minkä vuoksi asioita tehdään enemmän yhdessä ja Virossa vietetty aika pyritään hyödyntämään maksimaalisesti. Esimerkiksi Kristjan kertoo seuraavaa:

Lomasuunnitelmat tehdään yleensä jo viikko etukäteen, ettei täällä [kotona] ollessa vain möllötetä. Ettei aika kulu hukkaan. [...] Kuljemme vaimon kanssa ympäriinsä, käymme matkoilla, poikkeamme ystäväillä. Sellaisia tavallisia asioita. (Kristjan, 45)

Kaikista haastatteluista käy ilmi, että tiivis yhteydenpito ulkomailla olevan perheenjäsenen kanssa on erittäin tärkeää. Kehittyneen tekniikan ansiosta se on onneksi myös helppoa ja kaikkien saavutettavissa. Puolisojen molemminpuolinen ajan tasalla pitäminen auttaa ylläpitämään lähisuhdetta, jolloin myös välimatka aiheuttaa vähemmän jännitteitä (Viira 2010, 49).

Aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että yhteydenpitotapojen lisäksi pendelöinnin vaikutus lähisuhteeseen riippuu olennaisesti myös työjakson pituudesta ja tavoitteesta. Jos pendelöinnin tiedetään kestävän vain määrätyn ajan ja olevan yhteydessä konkreettiseen tavoitteeseen rakentaa talo, ostaa asunto tai auto, on sen emotionaalinen sietäminen helpompaa. (Viira 2010, 49.) Valtaosassa tapauksista välimatkaa kompensoi ulkomailta saatava parempi palkka. Taloudellisen turvan myötä avautuu tilaisuus hankkia itselle ja perheelle asioita, joihin aiemmin ei ollut mahdollisuutta. Nuoremmilla miehillä yksi ensimmäisiä suurempia ostoksia on auto, perheellisillä nousevat esiin asuntolainat ja autoleasingit. Kolmas, molemmille ryhmille yhteinen kategoria on lomamatkat. Merkittävimpiin menoeriin kuuluvat vielä lasten opinnot ja iäkkäiden vanhempien taloudellinen tukeminen, kodin remontoiminen, kesämökin ostaminen ja saunan rakentaminen tai vain mahdollisuus hieman vapaampaan rahankäyttöön:

Lomamatkat nyt ainakin [tulevat taloudellisesti turvatumman tilanteen myötä]. Plus se, että pystyin maksamaan lainan pois. Laman aikaan keikuin pari vuotta siinä rajalla [...] olin koko ajan pankille velkaa, juuri niillä main, että ulosottomies alkaa kolkuttaa ovella. (Karmo, 41)

Taloudellinen turva on merkittävä seikka myös sellaisenaan. Yhtäältä on kyse Suomen sosiaaliturvasta, joka on parempi kuin Virossa. Työntekijät mainitsevat esimerkiksi Suomen pidemmät ja paremmat irtisanomiskorvaukset sekä paremman työttömyysturvan, joka varmistaa toimeentulon vielä vuodenkin kestäneen työttömyyden jälkeen. Se antaa varmuuden, että työntekijä ja hänen perheensä pärjäävät myös pidemmällä tähtäimellä, mikä voi omalta osaltaan olla ehtona esimerkiksi lainan ottamiselle, kiinteistön tai auton ostamiselle. Lisäksi informantit kertovat, ettei kyse aina ole suurten summien tienaamisesta, vaan varmuudesta ja taloudellisesta turvasta:

Ero on yksinkertaisesti elämänlaadussa — elätkö hyvää, murheetonta, mukavaa elämää. Niin kuin minä, käyn pari-kolme kertaa vuodessa ulkomaanlomalla, eikä minun pidä murehtia, ettei ole koskaan rahaa. (Paul, 29)

Kuten edeltävistä lainauksista selviää, vähentää ulkomailta saatu korkeampi palkka perheen sisäisiä rahankäyttöön liittyviä jännitteitä, takaa hyvän toimeentulon ja tarjoaa myös uusia vapaa-ajanviettomahdollisuuksia, kuten lomamatkoja ja ravintolaillallisia.

Paremman taloudellisen tilanteen rinnalla arvostetaan myös mahdollisuutta tukea läheisiä. Haastatteluista ja kyselyn vastauksista käy toistuvasti ilmi vaimon, lasten ja vanhempien taloudellinen tukeminen, minkä mahdollistaa nimenomaan Suomessa tienattu parempi palkka. Suomessa työskentelevät virolaismiehet ovat tietoisia maiden palkkojen ja tukien eroista, minkä vuoksi he yrittävät auttaa läheisiään aina, kun se on vähänkin mahdollista:

Tuen vanhempiani, koska tiedän, millaisia eläkkeet ovat. Viron palkkoilla en voisi sitä tehdä. (Kristjan, 45)

Omalta osaltaan on tärkeää varmistaa sekä oma että perheen pitkäaikainen hyvinvointi. Sen seurauksena säästetään lasten menoihin, heidän koulutuskuluihinsa tai hyvää vanhuutta varten. Informantit kertovat läheistensä yleisesti ottaen ymmärtävän, että päätös ulkomailla työskentelystä tehdään koko perheen ja sen hyvinvoinnin nimissä. Se tuntuu auttavan myös kotiin jääviä tilanteen hyväksymisessä.

Merkittävä osa Suomessa työskentelevistä kokee, että vaikeivät lähisuhteet olekaan muuttuneet tai ne ovat muuttuneet jopa paremmiksi, he silti mieluummin toivoisivat koko perheen elävän samassa maassa. Pendelöijien pääasiallinen syy jatkaa pendelöintiä on puolison toive asua Virossa, jossa on tuttavapiiri ja rakkaudella rakennettu koti. Asuinmaan vaihtoa ei puolla myöskään lasten koulussa tai tarhassa käynti. Viron

yhteydessä pendelöinnistä voidaankin puhua elämäntapana. Siihen tottuneet perheet eivät yleensä pyri muuttamaan tilannetta, vaan arvelevat, että kotiin palataan vasta eläkkeellä.

10.5. Yhteenveto

Käsittelin tässä luvussa Viro–Suomi–Viro -pendelöinnin vaikutusta lähisuhteisiin, mikä on Viron muuttomalleista johtuen ajankohtainen tutkimusaihe. Puheenvuoroa ei ole kuitenkaan juuri annettu pendelöijille ja heidän perheilleen, vaan virolaisten käsitys ilmiöstä on muodostunut skandaalinkäryisten lehtijuttujen pohjalta. Tutkimustiedon ja tutkijoiden mielipiteiden sijaan yleiskäsityksen pendelöinnistä muodostavat yksittäistapaukset ja lehtikirjoittelu. Virolaista mediaa, lehtien kommenttipalstoja ja internetin keskustelufoorumeita analysoitaessa esiin nousevatkin ennen kaikkea negatiiviset ennakkoluulot niitä perheitä kohtaan, joissa toinen puoliso on töissä ulkomailla. Samalla leviävät stereotypiat ulkomailla työskentelyn aiheuttamista väistämättömän negatiivisista vaikutuksista perhe- ja ystävyysuhteisiin. Lisäksi painotetaan lapsi–vanhempi-suhteen heikentymistä, läheisistä etääntymistä ja yleistä epävarmuutta parisuhteessa.

Empiirisen tutkimuksen pohjalta voin todeta, että kyseessä on ennen kaikkea yleistävä ja osin jopa harhaanjohtava näkökulma. Pendelöinnin vaikutus lähisuhteisiin on monisuuntainen, kuten selviää myös aihepiiriä tutkineiden kulttuuri- ja sosiaalitieteilijöiden töistä. Positiiviset ja negatiiviset vaikutukset ovat rinnakkaisia, ja monissa tapauksissa perheet löytävätkin keinon ylirajasten suhteiden hoitamiseen ja tilanteessa pärjäämiseen. Samalla käy ilmi, että pendelöijien perhesuhteita hankaloittavat juuri ulkopuolelta tulevat negatiiviset käsitykset ja skeptisyys, jotka saattavat kääntää liikaa huomiota mahdollisiin ongelmiin. Vaikka pendelöintiin liittyikin koti-ikävä, läheisistä etääntymistä ja yksinäisyyden tunnetta, on haasteiden voittaminen ja perhe-elämän tasapainon löytäminen mahdollista jatkuvan yhteydenpidon avulla. Vaikeuksien vastapainona haastatteluissa korostettiin yhteisen ajan ja lähisuhteiden suurempaa arvostusta sekä pidemmällä tähtäimellä sosiaalisten ongelmien vähenemistä tai kompensoitumista taloudellisella turvalla. Siksi onkin tärkeää tiedostaa, että pendelöinti parantaa perheen taloudellista tilannetta, mahdollistaa läheisten, kuten yliopistoikäisten lasten ja iäkkäiden vanhempien taloudellisen tukemisen sekä antaa rauhan keskittyä rahamurheiden sijaan yhteisen laatuajan viettämiseen. Vaikka pendelöinti ja perheen ylirajaisuus eivät täten aina olekaan merkitykseltään negatiivisia, asuisivat perheet silti mieluummin samassa maassa. Informanttien mukaan maaksi valikoituisi Viron ja Suomen kontekstissa lähes poikkeuksetta työskentelymaa.

Lähteet ja kirjallisuus

- Basch, Linda, Nina Glick Schiller & Christina Szanton Blanc (eds.) (2000). *Nation Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. London, New York: Routledge.
- Bourdieu, Pierre (1986). The forms of capital. John G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, Conn.: Greenwood, 280–291.
- Broka, Anna (2009). *Impacts of Labor Migration on Children Left-behind in Latvia: The Role of the State*. Oslo: University Collage.
- Castles, Stephen & Mark J. Miller (2009). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 4th edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Chiswick, Barry R. (2000). Are immigrants favorably self-selected? An economic analysis. Caroline B. Brettell & James F. Hollifield (eds.), *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York, London: Routledge, 61–76.
- Cuban, Sondra (2017). *Transnational Family Communication: Immigrants and ICTs*. New York: Palgrave Macmillan.
- Eilmsteiner-Saxinger, Gertrude (2011). 'We feed the nation': Benefits and challenges of simultaneous use of resident and long-distance commuting labour in Russia's Northern Hydrocarbon Industry. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government* 17 (1), 53–67.
- Hagan, Jacqueline, Nichola Lowe & Christian Quingla (2011). Skills on the Move Rethinking the Relationship Between Human Capital and Immigrant Economic Mobility. *Work and Occupations* 38 (2), 149–178.
- Holland, Edward C. & Eldar M. Eldarov (2012). "Going away on foot" once again: the revival of temporary labour migration from Russia's Dagestan. *Central Asian Survey* 31 (4), 379–393.
- Kalberg, Signe (2013). Seelik lehvis ringi, kui mees Soomes töötas. *Eesti Ekspress* 22.8.2013. Saatavilla: <http://ekspress.delfi.ee/news/paevauudised/seelik-lehvis-ringi-kui-mees-soomes-tootas.d?id=66618341>. Luetu 15.03.2018.
- Kartau, Margit (2013). Lapse igapäevaelu peale mõlema vanema välismaale tööle siirdumist: lapse perspektiiv. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Sotsiaal- ja Haridusteaduskond.
- Keely, Charles B. (2000). Demography and International Migration. Caroline B. Brettell & James F. Hollifield (eds.), *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. London, New York: Routledge.
- Krusell, Siim (2013). Eesti elanike töötamine välismaal. *Pilte rahvaloendusest. Census Snapshots*. Tallinn: Statistikaamet, 129–146.
- Lukjanov, Getter (2012). Miks Soomes töötavad Eesti mehed oma naised petavad. *Postimees*. Naine24. Saatavilla: <http://naine24.postimees.ee/717066/miks-soomes-tootavad-estli-mehed-oma-naisi-petavad>. Luetu 15.03.2018.

- Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino & J. Edward Taylor (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review* 19 (3), 431–466.
- McBride, M. Chad & Karla Mason Bergen (2014). Voices of women in commuter marriages: A site of discursive struggle. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31 (4), 554–572.
- Mõtsmees, Pille (2002). Välismaal töötamise mõju edasisele töökärjäärile. Ettekanne peetud Eesti Pangas. Saatavilla: <http://www.mtk.ut.ee/sites/default/files/mtk/dokumendid/Pille%20M%C3%B5tsmees.pdf>. Luettu 15.03.2018.
- Nerb, Gernot, Franz Hitzelsberger, Andreas Woidich, Stefan Pommer, Sebastian Hemmer & Petr Heczko (2009). Scientific Report on the Mobility of Cross-Border Workers within the EU-27/EEA/EFTA Countries. MKW Wirtschaftsforschung GmbH & Empirica Kft., commissioned by the European Commission.
- Pajumets, Marion & Jeff Hearn (2012). Post-Socialist Fathers 'At Home' and 'Away from Home' in 'Old Europe': Facing the Challenge through Masculine Identity Talk. *Studies of Transition States and Societies* 4 (1), 31–47.
- Pärna, Helen, Karmen Lai & Taimi Tulva (2008). Vanemate töötamine välismaal – kuidas see mõjutab lapse elu? *Sotsiaaltöö* 6, 36–44.
- Rossi, Andrea (2008). The Impact of Migration in Developing Countries. Youth Migration Conference. Saatavilla: <http://crcw.princeton.edu/migration/files/Rossi.pdf>. Luettu 15.03.2018.
- Statistics Finland (2013). Suomessa työskentelee jo lähes 60 000 vierastyöläistä. Saatavilla: http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_013.html?s=0. Luettu 15.03.2018.
- Tarum, Häli (2014). Eesti tööealise elanikkonna väljarändepotentsiaal aastal 2013. *Sotsiaalministeeriumi toimetised* 2. Saatavilla: http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/eesti_valjarandepotentsiaal_2013_2.pdf. Tallinn: Sotsiaalministeerium sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond, 1–34.
- Telve, Keiu (2015). Kvalitatiivne lähenemine pendeltööle Soomes töötavate Eesti meeste näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool, etnoloogia osakond.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland. *Gender, Place & Culture* 25 (8), 1257–1271.
- Viira, Age (2010). Kui mehed on kaugel tööl ehk piiriüleste pendeltöötajate pered Eestis. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool. Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.
- White, Anna (2010). Young people and migration from contemporary Poland. *Journal of Youth Studies* 13, 565–580.
- Wolfson, Charles (2007). Labour Standards and Migration in the New Europe: Post-Communist Legacies and Perspectives. *European Journal of Industrial Relations* 13 (2), 199–218.

11.

Paratiisi ennen ja nyt – eli kuinka norsu vastaa niin kuin suomalainen toivoo

Mika Helander

11.1. Johdanto

Euroopassa on kansallisiin stereotyyppeihin pohjautuva kasku siitä, mitä eri kansat tekevät kohdatessaan norsun. Kaskun mukaan suomalainen miettii, mitä norsu hänestä mahtaa ajatella.³² Tämän luvun lähtökohta on edellä mainittu stereotyyppinen suomalainen uteliaisuus siitä, mitä virolaiset Suomessa työskentelystä ajattelevat. Tutkimusasetelma on myös luontainen virolaisille, sillä myös Virossa ollaan kiinnostuneita siitä, mitä muut heistä ajattelevat (Ilves & Masso 2011, 85).

Lukuni käsittelee virolaisten kokemuksia työperäisestä maahanmuutosta ja liikkuvuudesta Virossa Suomeen. Tutkimme tutkimusryhmämme kanssa³³ aihetta jo muutama vuosi sitten haastatteleamalla tuolloin muun muassa Suomessa työskenteleviä

³² Norsuvertaus on joiltain osin ontuva, sillä norsu symboloi vitsissä isoa, vahvaa eläintä. Kansainvälisissä vertailuissa, jota vitsi symboloi, se sopii isojen kansakuntien edustajien kohdalle. Näiden kansakuntien mielipiteet Suomesta askarruttavat usein, ja ovat merkityksellisiä erityisesti brändityöryhmille ja vientimarkkinoijille. Viro on suhteessa Suomeen pienempi, mutta edustaessaan ulkomaita kuitenkin toimii ”suurta maailmaa” symboloivan edustajana. Virolaiset ovat niitä ”suuren maailman edustajia”, joiden ajatukset mieluiten kuullaan, kuten tämä artikkeli toivottavasti jatkossa osoittaa.

³³ Tutkimusryhmään kuuluivat lisäksi VTT Rolle Alho, VTT Sanna Saksela-Bergholm, MA Peter Holley sekä VTM Heidi Uuttana. Haluan tässä yhteydessä kiittää tutkimustani edistäneitä Åbo Akademiä, Tallinnan yliopistoa, Suomen Kulttuurirahaston Mauno Koiviston rahastoa, Työsuojelurahastoa, Siirtolaisuusinstituuttia sekä Suomen Kirjallisuuden Seuraa.

bussinkuljettajia, siivoojia, marjatarhoilla työskenteleviä poimijoita ja rakennusmiehiä. Haastattelemiemme työntekijöiden kokemukset Suomessa työskentelystä olivat pääsääntöisesti myönteisiä. Minulla heräsi kuitenkin sosiaalitieteiden menetelmien opettajalle tyypillinen epäily, että positiivisuus saattaisi johtua tutkimuksen toteuttamisen menetelmällisistä ongelmista. Halusin tästä syystä lähteä Viroon tutkimaan sitä, onko tarina samanlainen ja yhtä positiivinen niiden parissa, jotka aiemmin työskentelivät Suomessa mutta jotka ovat sittemmin palanneet takaisin Viroon. Henkilökohtaisen kokemuksen ja asenteen muutoksen sekä menetelmien luotettavuuden lisäksi tässä luvussa tarkastellaan niin Suomen ja Viron välisen muuttoliikkeen kuin aikojenkin muutosta 1990-luvun alkupuolelta tähän päivään. Suomi oli 1990-luvulla useille virolaisille "paratiisi", ihanneyhteiskunta ja esikuva, kun taas nykypäivänä Viro on kehittynyt Euroopan unionin jäsenvaltio ja maiden välinen aineellinen elintasoero on kaventunut.

Tämän luvun tutkimusaineisto perustuu 17 Suomessa vuosina 2010–12 tehtyyn haastatteluun ja viiteen Tallinnassa Virossa vuosina 2014–2015 tehtyyn haastatteluun. Virossa tehdyt haastattelut käsittelevät paluumuuttajien kokemuksia.³⁴ Tutkimusmenetelmä oli teemahaastattelu, ja jokaisessa haastattelussa käytettiin pääosin samaa haastattelurunkoa. Haastattelijat pyysivät haastateltuja muistelemaan osin mennyttä ja käsittelemään osin haastatteluhetken tilannetta. Täydensin Virossa tehdyissä haastatteluissa haastattelurunkoa työnteon ajallisiin ulottuvuuksiin liittyvillä kysymyksillä, joiden avulla pystyin syventymään paremmin esimerkiksi haastateltujen aikaisempiin kokemuksiin Suomessa työskentelystä (Helander ym. 2017, 28–29).

Lisäksi muodollisten teemahaastatteluiden ohessa keräsin tietoa pidemmän kenttätöyöskentelyjakson aikana Virossa sekä Tallinnassa 2014–15 että lyhempien tutkimsvierailujen aikana Tartossa 2017 ja 2018 ja useilla lyhyillä matkoilla, joilla pystyin havannoimaan työntekijöiden matkustamista Helsingin ja Tallinnan väliä kulkevilla laivoilla. Oleskelujen aikana keräsin tietoa kohtaamisissa sellaisten virolaisten ihmisten kanssa, joilla oli kerrottavaa aiheesta. Tapasin vierailuilla myös Virossa asuvia suomalaisia, jotka omien kertomustensa kautta tarjosivat syventävää tietoa maiden ja kansojen välisistä suhteista sekä siitä, miten virolaiset Suomeen ja suomalaisiin suhtautuvat.

Haastattelemani henkilöt olivat työskennelleet Suomessa eri aikoina. Heidän joukossaan on ihmisiä, jotka olivat asuneet Suomessa vuodesta 1991, eli rautaesiripun romahtamisesta lähtien, ja sellaisia, jotka olivat olleet jo Neuvostoliiton aikana Suomessa jonkin aikaa töissä. Melko moni haastateltava oli asunut Suomessa noin kymmenen vuotta. Muutama henkilö oli ollut lyhyellä komennuksella Suomessa, ja jotkut olivat

³⁴ Paluumuuttajien löytäminen haastateltaviksi oli vaikea tehtävä. Tehdyn viiden haastattelun lisäksi olin yhteydessä lähes yhtä moneen paluumuuttajaan, jotka kieltäytyivät haastattelusta. Syytä kieltäytymiselle en tiedä, mutta se voi olla tutkimuskysymyksen kannalta merkittävää. Tähän menetelmälliseen ongelmaan tulen keskittymään enemmän tulevassa tutkimuksessani.

vastikään tulleet Suomeen. Joidenkin perhe on jo vuosia aiemmin muuttanut Suomeen haastateltavan mukana. Keskimäärin haastateltavat olivat asuneet Suomessa hieman yli seitsemän vuotta. Suomessa haastatellut ja Virossa haastatellut henkilöt ovat eri ihmisiä. Olisi ollut menetelmällisesti ihanteellista, mikäli olisimme voineet seuranta-tutkimuksen muodossa haastatella samoja ihmisiä Suomessa ja Virossa, mutta valitettavasti se ei ollut tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista.

Olen opiskellut kaksi lukuvuotta Viron kielen alkeita Suomessa, mutta kenttätyöni ja yhteyteni virolaisiin ihmisiin tapahtui etupäässä suomeksi ja englanniksi. Joissakin tapauksissa pystyimme kommunikoimaan ymmärrettävästi jonkinlaisella sekakielellä, jossa käytettiin molempien kielten sanoja ja muotoiluja. Sosiologinen tietämykseni Suomen ja Viron suhteesta on vielä melko lyhytaikaista ja pinnallista. Olen pidemmän aikaa tehnyt samankaltaista tutkimusta Suomen ja Ruotsin välisestä suhteesta ja muuttoliikkeestä, ja tästä syystä sovellan kevyesti vertailevaa analyysiä näihin kahteen melko erilaiseen sosiaaliseen todellisuuteen.

Aineiston koodauksessa on sovellettu laadullista sisällönanalyttistä käytäntöä. Analyysissä keskitytään myös sisällön analyysiin, mutta noudatan tiettyä herkkyyttä keskustelun diskursiivisten ja narratiivisten piirteiden sekä hermeneuttisen tulkinnan osalta niin, että tulkinta ei keskity ainoastaan pintaan ja ilmeiseen, vaan myös kuva-innollisiin ilmaisuihin, laajempiin kulttuurisiin repertuaareihin ja niihin liittyviin hahmotustapoihin.³⁵

Keskityn erityisesti haastateltujen kokemuksiin ennen muuttoja Suomeen, Suomessa asumisen aikana sekä Viroon paluun jälkeen. Ne ovat kuitenkin analyttisiä luokitteluita, eikä yksittäisiä haastatteluita ole tehty eikä analysoitu niiden kautta vaan paneutumalla sen sijaan tiettyihin teemoihin ja aihealueisiin ja määrättyihin kysymyksiin. Otsikon ennen ja nyt viittaa siis yhtäältä muuttoprosessiin ja toisaalta menetelmälliseen otteeseen, jossa tutkitaan aihetta (1) Suomessa asuvien virolaisten parissa, (2) takaisin Viroon muuttaneiden parissa ja (3) metaforamaisesti kokemuksena suomalaisesta yhteiskunnasta ennen ja nyt. Olen käsitellyt aineistoa Nvivo-ohjelmalla. Olen sen avulla luonut koodimatriisin, jonka perusteella jäljitin haastattelulausuntoja eri teemojen mukaan.

11.2. Uuden muuttoliikkeen ominaisuudet

Eräs viime vuosien muuttoliikettä luonnehtinut seikka on tilapäisen kansalliset rajat ylittävän muuttoliikkeen yleistyminen (EMN 2011; Von Hertzen-Oosi ym. 2009; Piper 2010; White & Ryan 2008). Se tarkoittaa muuttoliikettä, jossa muuttajat eivät välttämättä tule pysyvästi väestön osaksi eivätkä rekisteröidy vakituisesti maassa asuviksi. Heillä

³⁵ Tällaisen luennan ja metodologian osalta katso väitöskirjani (Helander 2004), ja siinä esiintyvä menetelmällinen keskustelu ja viitteet.

ei siis usein ole virallista kotipaikkaa maassa, jossa he työskentelevät. Suomen ja Viron välinen muuttoliike on ollut tällaista jo pitkään johtuen maiden lyhyestä välimatkasta sekä pendelöinnin ja EU:n mahdollistamasta vapaasta liikkumisesta (esim. Alho 2010; Anniste & Tammaru 2014).

Tällaisen tilapäisen muuttoliikkeen katsotaan edistävän vastaanottavan maan, lähettävän maan ja maahanmuuttajan olosuhteita ja elintasoja (esim. Kaska ym. 2010). Siinä on kuitenkin myös vastaavia piirteitä kuin 1970-luvulla laajasti Länsi-Euroopassa esiintyneessä Gastarbeiter-vierastyöläispolitiikassa, jossa haluttiin rajoittaa maahan tulevien sosiaalisia oikeuksia sekä maahan pysyvästi asettautumista. Siinä missä vastaanottavan maan pyrkimys integroida tilapäistyövoimaa on ollut rajallista (esim. Katzenstein 1985), on integraation merkityksellä pysyvään oleskeluun siirtymiselle vaihteleva ja monimutkainen merkitys. Integraatioastetta tärkeämpänä paluumuuttoa ohjaavana tekijänä pidetään paluun mahdollisuutta ja helpottamista (Anniste & Tammaru 2014). Virossa yksi tilapäistä muuttoliikettä koskevan valtiollisen retoriikan osa on ollut virolaisen diasporan houkuttelemisen takaisin Viroon (Kaska ym. 2010).

Viron valtio on perustanut säätiön nimeltä Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (MISA) - Integration and Migration Foundation Our People (MISA 2017) virolaisten houkuttelemiseksi ja integroimiseksi takaisin Viroon. Virolaisille korkeakoulutetuille vuonna 2010 tehdyssä kyselyssä kuitenkin vain 24 prosenttia piti paluun helppoutta Viroon paluuseen motivoivana tekijänä (Kaska 2010, 18). Osittain tätä selittää luultavasti se, että niin monet Suomessa asuvat ovat sopeutuneet erinomaisesti, eikä paluu välttämättä merkitse parannusta elämään. Tärkein seikka paluuta ajatellen oli Kaskan tutkimuksen (mts.) mukaan palkka, joka tarjoaa hyvän elintason (83 %). Myös työympäristö kuuluu merkittävimpien vetovoimatekijöiden joukkoon (65 %) (mts). Nämä ovat juuri niitä seikkoja, jotka myös pitävät virolaisia Suomessa työskentelemässä. Useat haastattelemamme ihmiset kiinnittivät huomiota juuri näihin samoihin seikkoihin puhuessaan suomalaisesta työelämästä ja korostivat suomalaisen työelämän kehittyneisyyttä (katso myös Alho 2010, 104–106). Suomi ja Viro kilpailevat siis samoilla vetovoimatekijöillä samoista ihmisistä, ja Virolla vetovoimatekijät ovat heikompia. Nämä ovatkin klassisia vetovoimatekijöitä muuttoliikettä ja sijoittumista tarkasteltaessa.

Seuraavassa luvussa keskityn muuttajien ajatuksiin ennen muuttoa ja heti sen jälkeen. Mitkä olivat Suomeen lähtemisen pääasialliset syyt? Miten muuttaminen toteutettiin, miten se sujui, ja miten alussa sopeuduttiin maan vaihtamiseen?

11.3. Ennen Suomeen tuloa ja heti sen jälkeen

Kokemusta edeltävät odotukset ovat merkittäviä kokemuksen suuntautumisessa ja muotoutumisessa. Siksi on syytä tarkastella aluksi Suomeen työskentelemään siirtymisen motiiveja ja työskentelyyn liittyviä odotuksia.

Paratiisi ennen ja nyt – eli kuinka norsu vastaa niin kuin suomalainen toivoo

Melko usein Suomeen lähtemisen motiivi oli rahan ansaitseminen. Tulotasossa oli joissakin tapauksissa hyvin suuri ero maiden välillä:

Henk. 44: Suomessa oli mul' yheksänkytkaks euroa tunnissa, siis kurssi oli tämmönen, että yksi tunti... oli Virossa sama paljon ku olisi ollut töissä Virossa töillä kolme kuukautta. (MH: Jaha) Mä tienasin siel tunnissa (MH: Joo...) sama mitä täällä kolme kuukautta.

Mutta haastatteluissa esiintyy yhtenä muuttomotiivina myös henkilökohtainen kasvu ja kehittyminen uusia kokemuksia ja tietoja kartuttamalla. Suoranaista seikkailunhalua, kuten suomenruotsalaisten muutossa Ruotsiin 60-luvulla (Herberts & Andberg 1979) ei haastatteluista puolestaan juuri käy ilmi. Mutta Ruotsin työelämän yleiset vetovoimatekijät tuolloin, ja erityisesti palkka, toimivat vetovoimatekijöinä nyt Suomen työmarkkinoiden houkutellessa virolaisia Suomeen (Alho 2010, 104–106; Alho 2012, 121). Alla olevassa lainauksessa tulee selvästi esiin aineellisen elintason parantaminen motiivina:

MH: Mitä ajattelit Suomesta ennen tänne tuloa?

Henk. 2: Nostaa elämistä ylöspäin. Tänä päivänä, kun maksat kaikki laskut ja verot niin lopputulos on melkein sama, kun jos olisi ollut Virossa töissä.

Yllä olevassa lainauksessa kiteytyvät sekä odotukset että toteutunut todellisuus. Henkilö on asunut Suomessa vuodesta 2000 lähtien, mutta oleskellut välillä Virossa muutamana vuoden, ja hän on kokenut maiden elintasojen lähenevän toisiaan. Sen takia ei ole enää itsestään selvästi kannattavaa olla Suomessa töissä. Aluksi työnantaja tarjosi ilmaisen asunnon, mutta nykyään asumiseen kuluu paljon rahaa, minkä vuoksi rahaa jää käteen lähestulkoon saman verran kuin Virossa työskennellessä. Raha oli selkeä motivoiva tekijä monien virolaisten Suomeen muutolle.

Eräät Tallinnassa aiemmin asuneet osasivat suomea jo ennen muuttoa, ja tiesivät maasta melko paljon, jolloin alkuaika Suomessa oli melko helppoa. He asuivat usein jonkun suomalaisen tuttavien tai aiemmin Virossa muuttaneiden kavereiden luona. Kauempaa Tallinnan ulkopuolelta ja Etelä-Virossa tuleville tilanne saattoi olla haastavampi, koska esimerkiksi Viljandista tullut henkilö ei ollut katsonut Suomen televisiota eikä osannut suomea. Telve (2016, 34–35) on osoittanut, että muuttaminen liittyy myös aikaisemman sukupolven kokemuksiin, ja että isät ja sedät etsivät töitä nuoremman sukupolven edustajille. Vanhempi sukupolvi muovasi näin ollen nuorempien odotuksia Suomessa työskentelystä. Monille muuttopäätös tuli kuitenkin nopeasti eikä suuria odotuksia tai tietoja määränpäästä ollut:

MH: *Vastasko sun odotukset niinku todellisuutta, vastasko todellisuus sun odotuksia Suomessa oleskeluun?*

Henk. 66: *Ei mulla ollut mitään odotuksia. Sehän tuli niin äkkiä koko toi niinku lähtö siinä siinä niiku kesäkuussa huomattiin toi ilmoitus lehdessä, paikallisessa lehdessä, ja siitähän sit tosi nopeasti piti niiku päättää. Olin just valmistunut ja sitten. Kerkesin tehdä kuukauden töitä siinä paikallisessa, joku semmonen elektroniikkatehdas, et jotain kaapeleita siellä hoidettiin ja tehtiin. (MH: Joo) Et siinä tavallaan niinku parissa viikossa lopulta piti sit päättää, et meenkö sitten mukaan kun kesäkuussa lähtien sitten puoltoista kuukautta mun mies mietti, et meneeks se sit opiskelee vai ei. (MH: Joo.) Sitten hän sanoi joskus oliko se niinku elokuun puolella välissä, et nyt, et mä oon päättänyt, et mä lähen. Ja sitten ei mulla sitten kauheasti aikaa ollut, kun viides syyskuuta, viides syyskuuta oli sitten lähtö... (MH: Joo.) Että siinä vaan irtisanottiin ja pakattiin semmoset henkilökohtaiset tavarat. Hammasharja laukkuun ja menoksi. [naurua]*

Edellä kuvatussa tapauksessa muutto tapahtui kolme viikkoa muuttopäätöksen jälkeen. Odotuksia tai tietoa ei juuri ollut, koska muutto ei ollut kovinkaan suunniteltu. Myös joillakin, jotka muuttivat jo kauan sitten, oli vaikeuksia saada tietoa. Eikä tietoa ollut ennestäänkään paljon. Virolaisten piti joissakin tapauksissa myös odottaa pitkään erilaisia asiakirjoja ja lupia. Ennen Viron EU-jäsenyyttä vuonna 2004 muuttaminen oli huomattavasti hankalampaa, ja oleskelu- ja työlupia jouduttiin usein odottamaan pitkään.

Henk. 35: *Tarvittiin viisumi. Ensin tulin pimeänä. Siellä tullissa aina pelleilyä. Miksi sä tuut, kauan sä oot, kuinka paljon rahaa... Olin vuoden ja sitten tehtiin työviisumi, se helpotti. Se oli noin yksi vuosi, kuusi kuukautta.*

Lainauksessa haastateltava kertoo tulleen aluksi ilman työlupaa, eli ns. "pimeänä", tekemään töitä. Se oli kuitenkin hankalaa tullikontrollin ja siellä esiintyvän epäluulon vuoksi. Toomas Henrik Ilvesen mukaan monet virolaiset kokivat nöyryyttävänä sen, että heitä kohdeltiin eri tavoin kuin muita länsimaalaisia (Ilves & Masso 2011, 116). Muuttoliike Virosta Suomeen onkin lisääntynyt voimakkaasti Viron EU-jäsenyyden myötä (Anniste & Tammaru 2014).

Haastatellut katsoivat tiedon saannin kehittyneen ajan myötä, sillä aikaisemmin oli vaikeampaa saada tarvittavaa informaatiota kuin nykyisin, kun taas nykyisessä informaatioyhteiskunnassa tietoa on valtavasti saatavissa internetistä ja sosiaalisesta mediasta. Mutta hyvin suuri osa tiedosta kulkee yhä kaverilta kaverille epämuodollisten sosiaalisten verkostojen kautta, joihin kuuluu sekä maanmiehiä ja -naisia että suomalaisia (haastattelut; Alho & Helander 2016). Joillakin oli vastassa maassa jo asuva ystävä, kun he saapuivat Suomeen.

Paratiisi ennen ja nyt – eli kuinka norsu vastaa niin kuin suomalainen toivoo

Suomalaiset luulivat usein virolaisten osaavan suomea, ja näin ollen heille ei tarjottu tulkkia avuksi kuten esimerkiksi venäläisille. Tulkin apua olisi kuitenkin arvostettu.

Majoitus oli monissa tapauksissa aluksi ja joskus pitkäänkin tilapäistä ystävien luona asumista tai muulla tavoin järjestynyttä tilapäismajoitusta.

MH: *Oliko joku teitä vastassa kun tulitte ensimmäisen kerran Suomeen?*

Henk. 36: *Ensin kun tultiin niin oltiin sen virolaisen yrityksen, siellä oli vuokra-asunto siel Kirkkonummella. Siellä oli kolmen huoneen asunto ja meitä oli kahdeksan henkeä. Kesäajalla oli kaksitoista. Se oli tuhat euroa, mutta se oli työnantajan. Siel oli paljon ihmisiä, oli ongelma mennä vessaan ja juoda aamukahvi.*

Myös työsopimukset olivat usein aluksi määräaikaaisia sopimuksia, joista vasta myöhemmin vuoden tai kahden jälkeen siirryttiin toistaiseksi voimassaolevaan sopimukseen. Alkuaika Suomessa oli siis monille haastateltaville tilapäisyyden värittämää sekä odotusten että järjestelyiden osalta. Mutta monet pääsivät kuitenkin suoraan töihin:

Henk. 19: *Työt alkoivat heti, aamusta iltaan. — Minulle annettiin se työsopimus, periaatteessa minulla oli ihan sama mitä siellä, minulla oli vain se, että saan palkkani ja kaikki muu ei kiinnostanut siinä hetkellä.*

Aikaisempi tutkimus on osoittanut Virosta tulleiden joutuvan usein aloittamaan työt omaa pätevyyttä alemmalta tasolta (esim. Anniste & Tammaru 2014; Telve 2016). Suurin osa Virosta tulevista on ammattitaitoisia työntekijöitä. Viron venäläisten ja virolaisten välillä on eroja työmarkkinaintegraatiossa niin, että virolaiset etenevät työurillaan useammin pätevyyttään vastaaviin tehtäviin. (Anniste & Tammaru 2014)

Jotkut haastateltavista kokivat joutuvansa kovin kauas pois kotoa matkustaessaan kauemmas Suomeen, esimerkiksi Savoon tai Pohjanmaalle. Suomessa etäisyydet ovat suurempia kuin Virossa, mikä osaltaan saattoi merkitä kauas pois kotoa muuttamisen tunnetta, vaikka Suomessa koettiin olevan paljon ennalta tuttua.

Henk. 66: *Noh kyllähän muistan [naurua] kaunis kirkas... syyspäivä, kaheksan tuntia automatkaa... aika lailla semmonen filis nyt muutetaan helvettiin, et ei täs (MH: [naurua]) ku Viro on nii pieni, et ei tässä oo ku kaks puol tuntii, sit ku mun sisko asuu Latvian rajalla, ni ei oo ku kaks puol tuntii nii me ollaan perillä, nii toi tuntui ihan niiku mahdottoman pitkältä (MH: Niin, joo...) ...mutta sitte toisaaltahan oli ihan kaunis keli, että oli katsottavaa (MH: Joo...).*

Erityisesti 1990-luvulla ja vuosituhatien vaihteessa Suomeen saapuneille haastatelluille Suomi näyttäytyi aluksi paratiisina. Moni ei voinut uskoa silmiään Suomeen tullessaan. Neuvostoliiton aikana oli ylläpidetty harhakuvaa markkinatalousmaista

yhteiskuntina, joissa on suuria sosiaalisia ongelmia, kerjäläisiä kaduilla, rikollisuutta ja äärimmäistä köyhyyttä.³⁶ Jossain määrin Suomen television katselu oli poistanut tällaisia käsityksiä, mutta vasta Suomeen tulo avasi silmät toden teolla. Viron nopean ja voimakkaan modernisaation ja tiedon leviämisen seurauksena tilanne on tältä osin muuttunut. Nykyään virolaiset ovat Suomeen tullessaan luonnollisesti paremmin tietoisia vallitsevista olosuhteista. Osa haastateltavista myös ajattelee, että uudet muuttajat vaativat nykyään asioita perusteettomasti. Mutta niinkin hiljattain kuin vuonna 2015 tallinnalainen majatalon pitäjä kuvasi Espoota minulle ”tulevaisuuden kaupunkina” viitaten kaupunkiin epätodellisen futuristisena paikkana, joten käsitykset Suomen lähestulkoon epätodellisesta kehittyneisyyden asteesta elävät edelleen. Käsittelen seuraavaksi lyhyesti virolaisten kokemuksia Suomessa asumisesta ja työskentelystä ja keskityn pääasiassa haastatteluhetkellä Suomessa asuneiden virolaisten näkemyksiin.

11.4. Suomessa asuminen ja työskenteleminen

Haastateltujen asettuminen Suomeen tapahtui melko nopeasti muuton jälkeen yhteistyökumppaneiden ja sosiaalisten verkostojen avulla. Tulon järjestäneet suomalaiset tahot auttoivat yleensä majoituksen hankinnassa, ja maanmiehet ja -naiset tarjosivat apua ja tietoa paikallisista olosuhteista.

Alkuaikoina monella haastateltavalla oli Suomessa ongelmia kielen kanssa. Suomalaiset puhuivat suomea ja virolaiset vastasivat englannin kielellä. Tulkkausta ei ole juurikaan järjestetty, sillä suomalaiset olivat olettaneet virolaisten osaavan suomea jo valmiiksi. Monet Tallinnasta tulleet osasivatkin suomea, koska Suomen televisio oli näkynyt Tallinnassa vuosikymmenien ajan — myös Neuvostoliiton aikana. Suomen televisiosta Tallinnassa asuneet saivat tuolloin merkittävästi tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja elämänmenosta (mts.; Ilves & Masso 2011, 81). Kauempaa tulleilla ei ole ollut samoja valmiuksia ymmärtää ja puhua suomea (katso esim. tv-dokumentti *Disko ja ydinsota* 2009). Annisten ja Tammarun (2014) tutkimuksen mukaan Viron virolaiset ovat Viron venäläisiä selkeästi paremmin sosiokulttuurisesti integroituneita Suomeen. Sosiokulttuurisella integraatiolla tarkoitetaan sekä kielellisiä seikkoja että vuorovaikutusta suomalaisten kanssa. Myös rakenteellisesti Viron virolaiset ovat Viron venäläisiä hieman paremmin integroituneita, eli heillä on paremmat työskentelyolosuhteet ja asumisolosuhteet (mts.). Tutkimukseni puitteissa ei ollut mahdollista tehdä etnisiä vertailuja, sillä suurin osa haastatelluista oli Viron virolaisia. Joukossa oli tosin

³⁶ Nämä olivat asioita, jotka paradoksaalisesti Neuvostoliiton olemassaolon aikana suurelta osin puuttuivat pohjoismaisissa sekatalouksissa, joissa laaja julkinen sektori ja sosiaalipoliittikka estivät kurjistumisen. Sittenkin kilpailuvalltion ja Euroopan integraation vanavedessä ovat myös tällaiset ilmiöt ilmaantuneet katukuvaan.

Paratiisi ennen ja nyt – eli kuinka norsu vastaa niin kuin suomalainen toivoo

muutama Viron inkeriläinen ja Viron venäläinen, mutta tutkimusasetelma ei sallinut systemaattisia vertailuja.

Haastatellut henkilöt ovat lähes poikkeuksetta tyytyväisiä Suomessa oleskeluun:

Henk. 10: No, mä oon aina ollut tyytyväinen siihen koko tähän yhteiskuntaan. Että mä luulen kyllä, että mul on vaikeus sopeutua siihen Viron-elämään. Jos mä nytkin lähtisin. Ainakin siltä tuntuu. Ja kun on tottunut tosissaan, että.

MH: Kotiutunut tänne.

Henk. 10: Niin just. Enemmän kuin...

Kun Suomessa oleskelussa on ongelmia, ne koskevat useimmiten asumista. Anniste ja Tammaru (2014) kertovat asumisolosuhteiden olevan Suomessa alussa yleensä huonommat kuin Virossa. Sama kävi ilmi tekemissämme haastatteluissa, joissa haastateltavat kertoivat asuvansa soluasunnoissa, matkailuvaunuissa, asuntoloissa tai jakavansa huoneiston toisten kanssa ja maksavansa asumisestaan olosuhteisiin nähden korkeaa, jopa kiskurihintaista vuokraa. Haastattelemamme parakkikylässä asuvat rakentajat olivat selkeästi tyytymättömiä asumisen hinta-laatusuhteeseen. Bussinkuljettajat olivat tyytymättömiä työnantajalta vuokratun jaetun huoneiston rauhattomuuteen, sillä vuorotyötä tekevät kuljettajat kokivat asukkaiden erilaisten elämänrytmien tuovan jatkuvan "trafiikin" asuntoihin. Maatalouden kausityöntekijät puolestaan asuvat usein mökeissä ja matkailuvaunuissa, ja tyytymättömyyttä esiintyy paljon (Helander & Saksela-Bergholm 2012, 34).

Eräs merkittävä syy tyytyväisyyteen oli säännöllinen palkanmaksu, sillä Virossa ei ollut aikaisemmin aina varmaa, saiko palkan ajallaan. Haastatellut kokivat myös suomalaiset työehdot virolaisia paremmiksi. Työaikaan kuuluu enemmän taukoja eikä tahti ole yhtä kova kuin Virossa. Alhon tutkimuksessa ajallisina seikkoina nousivat esiin myös Suomen lyhemmät työpäivät, joilla on merkitystä viihtyvyydelle (Alho 2010; 2012). Havainto on kuitenkin ristiriidassa Telveen (2016, 37) haastattelemien pendelöijien raporttien pitkien työpäivien kanssa. Saattaa olla, että Suomeen muuttavien virolaisten ja maiden välillä pendelöivien ero on se, että pendelöijät tekevät normaalia pidempää työpäivää. Toistaiseksi kyse on kuitenkin vain olettamuksesta, joka perustuu Alhon ja Telveen käyttämiin aineistoihin ja kohderyhmiin. Suhtautuminen työaikoihin Suomessa on aihe, jota tulisi jatkossa tutkia tarkemmin vertailemalla edellä mainittuja ryhmiä.

Ajoittain haastatteluissa esiintynyt lievä pettymys liittyi siihen, kuinka paljon rahaa jäi elinkustannusten jälkeen käteen ja säästöön. Suomen korkeat elinkustannukset ja verot olivat monelle haastatellulle kielteinen yllätys. Työolosuhteissakin on koettu olevan ongelmia. Kielteisenä asiana nousi esiin myös omien etujen ajamisen vaikeus. Jotkut haastatelluista kertoivat, että Suomessa työnantajat ja esimiehet helposti kostonajat, jos työntekijä yrittää ajaa oikeuksiaan ja vaatii ylityökorvauksia tai muita etuja,

jotka sääntöjen mukaan kuuluvat työntekijälle. Tällaisen asenteen olemassa olon Suomen työelämässä voi vahvistaa myös täysin suomalaisilla aineistoilla, joissa työntekijät kertovat työnantajien samanlaisesta suhtautumistavasta. Ruotsalaista työelämää koskevassa keskustelussa ruotsinsuomalaiset työntekijät ovat päinvastoin korostaneet, kuinka työnantajan ja esimiehen on Ruotsissa aina kaikissa olosuhteissa käyttäytävä asianmukaisesti työntekijöitä kohtaan, jotta he eivät tuhoaisi omia toimintaedellytyksiään (esim. Helander 1999). Toisaalta taas käyttämässäni haastatteluaineistossa viitataan samaan Suomen osalta ja sanotaan, että ”suomalaisissa firmoissa harvoin löytää pomoa, joka kuvittelee olevansa talon tärkein”, kun sen sijaan virolaisissa työpaikoissa sellaisia tapaa usein. Yhteinen nimittäjä Suomen ja Viron välillä on se, että kiistat otetaan hyvin henkilökohtaisesti molemmissa maissa. Tämä eroaa Ruotsista, jossa asiat hoidetaan usein hyvin institutionaalisesti ja jossa erimielisyydet ovat jopa odotettuja eri tehtäviin liittyvien intressien takia (vrt. Pöysti 1992, 223). Työkavereita kehuttiin haastatteluissa usein. Heiltä oli opittu kieltä, ja työkaverit olivat opastaneet työssä ja auttaneet käytännön asioissa.

Henk. 55: *No kaikkein parhaat työkaverit oli siellä tossa [yrityksen nimi poistettu]. Se oli sellanen yksi firma että, se firma oli semmonen niinku, no, kymmenen kuskia mutta kaikki oli niinku yksi mies.*

Jotkut haastateltavista tekivät kuitenkin niin paljon töitä Suomessa olon aikana, että sairastuivat. Yhdellä haastateltavista oli myös ollut raskaudenaikaisia terveyso ongelmia. Tällaisissa tapauksissa haastateltujen näkökulmat suomalaisesta terveydenhoitojärjestelmästä ja Kelasta eroavat toisistaan. Haastatteluissa tuli myös ilmi melko paljon kritiikkiä byrokratiasta ja hoidon laatua kohtaan (haastattelut; Helander 2014).

Suomen ja Viron välinen matka on lyhyt, mutta matka-ajat voivat olla pitkiä lauttayhteyksien ja muiden välimatkojen takia (Kingumets 2008; Helander 2017). Sen takia pendelöinti maiden välillä on joskus harvempaa ja satunnaisempaa, ja sitä tehdään esimerkiksi noin kerran kuukaudessa. Lisäksi sosiaalinen todellisuus poikkeaa jossain määrin kotioiloista, ja läheiset ihmiset ja ystävät ovat usein kotimaassa. Suomessa työkentelevät virolaiset kokevat siksi myös koti-ikäväa aika-ajoin.

Henk. 66: *Sanotaan näin et ehkä puol vuotta, tai ehkä jopa vuosikin myöhemmin, silloin jossain vaiheessa tuli semmonen tosi... kovaa semmonen koti-ikävä [MH: aha] et nyt mä halun lähteä. Mut kyllähän niinku... kymmenen vuotta siellä oltiin niin kai siellä on hyvää olla [naurua] (MH: niin joo) Jos olis niinku, mun mielestä, jos olis niinku jotain hirveesti ottanut päähän niin ei se varmaan ois kestäny niin kauan. Varsinkin kun ei suunniteltu, meillä ei oli ees niinku tarkoituksena jäädä töihin, et meillä oli just se, että me ollaan kolme vuotta, käydään koulussa, käydään töissä ja sitten muutetaan takas.*

Ja:

Paratiisi ennen ja nyt – eli kuinka norsu vastaa niin kuin suomalainen toivoo

Henk. 31: No, vakavasti puheen ollen mikä se kotimaa on? No, ehkä lapsuuden kotia, maisemia, en muuta. Joskus on hetkiä, ja tuntuu surulliselta, mutta se menee ohi.

Mutta monet harkitsivat jäävänsä ja rakentavansa elämänsä Suomeen:

Henk. 11: Nyt mä olenkin päättänyt, että, isolapsi on 20, se muutti kolme vuotta sitten pois, et sill on oma elämä, on poikaystävät, neljä pois ja nyt on vielä kaksi lasta, olen päättänyt, et joskus välissä, että ostaa jotain tontti tohon, että rakentaa itse, että. Se tuntuu, että kymmenen vuotta on niitä vuokria maksanut ihan turhaan. Täällä on kuule koulut ja kaikki, ja harrastukset lasten harrastukset lähellä, että jos muuttaa kaukaksi, tulee kyllä vaikeeksi, että pitäis löytää näitä, nyt mä kun näyttäisin muutama vuotta pitäisi olla, että sitten noi, ostaa jotain omakotitalon tai itse rakentaa tai.

Suomeen jääneiden haastateltujen perhe on joissakin tapauksissa tullut mukana. Mutta joidenkin haastateltujen puoliso on lähtenyt yksin takaisin Viroon, koska ei ole viihtynyt Suomessa. On kuitenkin melko yleistä, että puolison mukana tai vuoksi tullut henkilö on ryhtynyt töihin Suomeen saavuttuaan, vaikka se ei alun perin olisi ollutkaan tarkoitus. Lopuksi analysoin Suomesta takaisin Viroon muuttaneiden jälkikäteisarvioita Suomessa asumisesta ja työskentelystä sekä siitä, mitä seurauksia Suomessa asumisella on heille ollut.

11.5. Retrospekti

Useimmat haastattelemamme henkilöt olivat tyytyväisiä siihen, että lähtivät Suomeen ja olivat olleet Suomessa. Monien muiden siirtolaisten tapaan haastatellut katsoivat, että muuttaminen on johtanut henkiseen ja yksilölliseen kasvuun sekä muuten näkymättömissä olleiden asioiden havaitsemiseen. Taloudellisia vaikutuksia he eivät juuri käsitelleet tai mainitsivat ne vain välillisesti ja epäsuorasti, vaikka tulojen parantaminen ja varallisuuden kartuttaminen olivat usein tärkeimpiä motiiveja muuttaa Suomeen. Kukaan Suomessa asuvista haastatelluista ei sanonut kaipaavansa takaisin Viroon, vaikka he tunsivatkin aika ajoin koti-ikävää. Annisten ja Tammarun (2014) tutkimus osoittaa kuitenkin, että Viron virolaiset palaavat Viroon todennäköisemmin kuin Viron venäläiset, vaikka vironkieliset ovat myös paremmin integroituneita suomalaiseseen yhteiskuntaan. Tämä viittaa siihen, että tässä yhteydessä muuttoa selittävät enemmän vetovoima- kuin työntötekijät (engl. pull and push).

Mahdollisuudet ja edellytykset muuttaa toiseen maahan (tai palata) ovat merkittäviä tekijöitä muuttopäätöksiä ja -kokemuksia tutkittaessa. Paluu ei myöskään johdu kohdemaassa epäonnistumisesta (ns. maitojunalla paluu) vaan tilaisuudesta palata kotiin. Kun kotimaan olosuhteet ovat suotuisat, haluavat muuttajat usein myös palata

takaisin. Korkeasti koulutetut palaavatkin useammin kuin matalammin koulutetut (mts.). Sama koskee myös suomalaisten paluumuuttoa Ruotsista Suomeen, sillä palajilla oli korkeampi koulutus kuin lähtijöillä. Osittain Suomeen palaajien korkeampaa koulutusta selitti Ruotsissa hankittu koulutus, mutta korkeammin koulutetuilla oli myös suurempi taipumus palata (Måttis-Wikström 1991, 5). Paluumuuton edistäminen ja helpottaminen ovat myös merkittäviä tekijöitä maastamuuttomaissa. Paluumuuttoa Ruotsista Suomeen edesauttoivat Suomen viranomaisten tekemät toimenpiteet (Måttis-Wikström 1991, 13).

Viro ei kuitenkaan ole tehnyt kovinkaan paljon paluun helpottamiseksi, vaikka edellä mainittu MISA-järjestö onkin retoriikan tasolla pyrkinyt siihen. Maastamuuttoa koskeva diskurssi on ollut voimakkaasti moralisoivaa. Lähtijöitä on syyllistetty mukavuuspakolaisiksi (ent. ministeri Tõnis Lukas) ja paluuretoriikka on ollut luokka-aseman perusteella syrjivää, opportunistista ja menestystä korostavaa "talendid koju" -puhetta (suom. lahjakkaat kotiin) (Lagerspetz, sähköposti 23.3.2018). Paluu ei myöskään aina ole helppoa työelämään liittyvien syiden takia, sillä työnantajilla on usein epäilyksiä ulkomailla työskennelleitä kohtaan, jotka ovat tottuneet ulkomailla parempiin olosuhteisiin eivätkä siksi tyydy Virossa tarjottuihin työehtoihin ja palkkoihin, vaan lähtevät nopeasti jatkamaan ulkomailla työskentelyä (Telve 2016, 33).

Haastattelemani henkilöt eivät kuitenkaan olleet erityisen halukkaita palaamaan enää Suomeen. He ovat asettuneet Viroom ja Viro on heidän kotimaansa. Elämä on Virossa, eikä pois enää haluta lähteä:

MH: Niin, tuntuuko susta, että neljä vuotta, että se on lyhyt aika, että?

Henk. 44: Nytte tuntuu, että se on lyhyt aika. Mutta jos³⁷ mä asun Suomessa, sitten tuntuu, että ei ollut. Kun mä ajattelin, alunperin mä ajattelin, että mä muutan Suomeen viideksi vuodeksi (MH: Aha jaa), että jos viisi vuotta on ajateltu sit mä palaan takasin, mutta mä olin neljä vuotta.

MH: Just joo, no se on melkein. Missä sä haluaisit asua tulevaisuudessa?

Henk. 44: Virossa

MH: Minkä takia (Henk. 44: Nii), miksi?

³⁷ Jossana vaikuttaisi viittaavan tässä yhteydessä kuin- ja kun -sanoihin suomenkielellä. Myöskään -isi päätte ei tarkoita konditionaalista artikkelissa esiintyvissä haastattelulainauksissa vaan imperfektiä. Turun murteessa on myös samankaltaisuuksia tältä osin. Ajallisuuden tutkimuksessa tämä aiheuttaa hieman päänvaivaa, kun suomenkielisen tulkinta helposti on, että virolainen puhuu tulevaisuudesta hänen puhuessaan menneestä.

Paratiisi ennen ja nyt – eli kuinka norsu vastaa niin kuin suomalainen toivoo

Henk. 44: *Kun tää on kuitenkin kotimaa (MH: Aha, joo), että ei ollut yhtään tämmöstä, että Suomessa olisi jotain huonompaa, mutta tää on kuitenkin kotimaa. (MH: Jaa) Ja jos mä haluan lapsia, sitten mä luulen, että ne ovat kuitenkin virolaisia. (MH: Just jaa joo)*

Haastateltujen tulevaisuuden suunnitelmat ja merkittävät elämään liittyvät päätökset, kuten lasten hankinta, talon rakentaminen, opiskelu ja työura liittyivät Virossa asumiseen. Vaikka Suomessa asumisesta oli myönteisiä kokemuksia, he halusivat kuitenkin asettua kotimaahan. Haastateltavat kokivat etnisyyden ja kansallisuuden merkityksellisiksi ja korostivat virolaisena pysymisen tärkeyttä erityisesti lasten kannalta. Virolaisuus on selkeä, julkilausuttu identiteetti, jolla on merkitystä. Suomeen takaisin muuttaminen koettiin hieman kuin alusta alkamiseksi, joka vaatisi erityistä energiaa ja olisi entistä vaikeampaa:

MH: *Onks, tota jos sä mietit niinku nii, onks niinku pahin juttu tässä tavallaan tässä kahessa maassa asumisessa ja työnteossa niin se, että joutuu oleen perheestä erossa? Oisko se muuten niinku ihan huippu juttu, vai?*

Henk. 55: *Kato... oikeesti... Mä voin kertoa, että tätä asiaa... siellä... jos sä niinku käyt tossa kahen maan välissä... (MH: Joo) et la(k)it vähän menee tää päässä ihan sekaisin. (MH: Aha, just just.) Et sun pitäis olla ihan tarkkana mielellä mitä sä voit tääl tehä Suomessa... ja... en voi tehä Virossa (MH: Joo) ...päinvastoin. (MH: Niin, niin.) Ja mitä voit tehä Virossa mutta ei voi tehä Suomessa. (MH: Joo, just.)*

[–]

Henk. 55: *[–] vaimoki kerto, että me olemme miettineet tätä asiaa, että mä en usko, että mä enää niinku halua muuttaa Suomeen, et... (MH: Joo) aloitetaan uudelleen... uudes paikas (MH: Nii just) ...niinku... rakentaa siellä kaikki uudelleen näin jos sä haluat (MH: Joo) jos mul täällä Virossa.*

MH: *Sä viihdyt hyvin sun omassa paikassa!*

Henk. 55: *No, mä olen rakentanut siellä näin jos mä olen halunnut... (MH: Joo) ...et jos mun mie... muistissa on niinku silmänä tässä, et, et mitä mä haluan siellä niinku... (MH: Joo) ...oman unelmakodissa... (MH: Joo) ...nähdä. [nauraa]*

MH: *Niin niin, sä olet voinut toteuttaa sen!*

Henk. 44: *Että... se, joo, että se... Mä voin kertoa, että se työskentely Suomessa se on ihan paljon helpottanu niinku (MH: Aha, just) ...tohon asiaan. [–] Kyllä se työskentely, et ihan samanlaiselta niinku työhevonen mutta... ainakin...jotain on jo nähtävissä siellä.*

Suomessa työskentely on mahdollistanut asioita Virossa ja kasvattanut sekä aineellista että henkistä pääomaa, joista on ollut hyötyä Viroon asettuessa. Tämä on yksi harvoista haastattelulausunnoista, jossa taloudelliset ja aineelliset seuraukset mainitaan. Haastateltava on kokenut Suomessa oleskelun kuitenkin tilapäisenä, on suunnitellut paluuta jo Suomessa ollessaan ja investoinut ylimääräiset ajalliset ja aineelliset resurssinsa on Viroon.

Eräs haastateltava, joka haastatteluhetkellä asui Virossa, joutui Suomessa työnantajansa kaltoin kohtelemaksi ja joutui (onnistuneesti) hakemaan palkkasaataviaan oikeusteitse, suhtautui silti myönteisesti Suomessa työskentelyyn ja harkitsi paluuta Suomeen yhdessä vaimonsa kanssa. Myös toinen Viroon palannut ja Suomessa ongelmia kohdannut haastateltava piti Suomessa oleskelua myönteisenä asiana. Jopa kolme palanneista viidestä henkilöstä oli kokenut Suomessa vääryyttä, jota kutsuivat "huijaamiseksi", ja olivat perineet palkkasaataviaan oikeusteitse jälkikäteen. Kokemukset eivät kuitenkaan olleet niin kielteisiä, että ne olisivat olleet Suomesta pois työntäviä tekijöitä. Tähän ehkä vaikuttaa se, että oikeutta on lopulta oikeusjärjestelmän avulla saatu. Molemmat edellä mainitut henkilöt viittasivat hyviin työtovereihin sekä oman alojensa kehittyneisiin työskentelyolosuhteisiin, jotka mahdollistivat "ihmisenä olemisen", eli myönteisen, turvallisen, oikeudenmukaisen ja hyvinvoivan työelämän. Ensimmäinen haastateltava totesi kuitenkin myös, että oli oppinut arvostamaan Viroa uudella tavalla oltuaan Suomessa töissä ja nähtyään myös Suomessa epäkohtia. Eräs toinen haastateltava sanoi, ettei Suomessa ole mitään jäljellä siitä, minkälainen se oli 1990-luvun alussa, ja antoi ymmärtää olosuhteiden muuttuneen huonommiksi. Tämä henkilö ei enää halua lähteä Suomeen töihin, vaikka kokemukset Suomessa työskentelystä olivatkin myönteisiä. Paluumuuttajat korostivat Viron olevan kotimaa ja haluavansa asua kotimaassaan.

Viron entinen presidentti Toomas Hendrik Ilves toteaa, että: "Lähteminen ja palaaminen ovat monimutkaisten psykologisten prosessien tulosta" (Ilves & Masso 2011, 86). Myös kotoutuminen yhteiskuntaan, johon on muutettu, vaikuttaa paluuhalukkuuteen vaikkakaan ei yksiselitteisesti (Anniste & Tammaru 2014). Kokemuksiin ja haluun jäädä tai palata vaikuttavat myös aina omat yksilökeskeiset seikat kuten elämänhistoria, elämiss maailma sekä toiveet ja odotukset. Muuttaminen on iso investointi ja sen jälkikäteeseen pohtimiseen ja arvioimiseen vaikuttavat kokonaisvaltaisesti myös muut asiat kuin työ. On myös mahdollista, että ison investoinnin arvioiminen kielteisesti jälkikäteen on henkisesti kuluttavaa ja voi aiheuttaa katkeruutta. Lisäksi yleiset yhteiskunnalliset puheenaiheet ja -tavat muokkaavat henkilökohtaista kokemusta. Suomi–Viro-asetelmassa positiivisilla kokemuksilla on tapana nousta esiin puheessa. Otaksun, että tämä on tavallista erityisesti puhuttaessa naapurimaan "edustajan" kanssa, jota minä haastattelijana heille edustin.

Kokemusten ymmärtäminen edellyttää kuitenkin niiden asettamista laajempaan maiden välisiin suhteita ja historiaa käsittelevään viitekehykseen. Usein henkilökohtainen historia ja kokemus sekä yleisempi yhteiskunnallinen kehitys ja tilanne

limittyvät toisiinsa, vaikkakin yksilölle sumealla, refleктоimattomalla tavalla. Yksi tapa ymmärtää tätä erityissuhdetta Suomen neuvostoaikana edustaman kulttuurisen mielikuvan lisäksi on tarkastella aiempia ajanjaksoja sekä Viron tilannetta 1990-luvun alussa juuri Neuvostoliiton hajottua. Ilves kirjoittaa osuvasti näistä ajoista, taustoista ja tilanteista:

Käsiti ”ulkovirolainen”, siinä mielessä, että se tarkoittaa oikeistolaista, rahakasta ihmistä, joka tulee ylpeänä tänne, alkaa vihdoinkin kadota. Ihmiset ymmärtävät, etteivät ulkovierolaiset olleet kovin varakkaita. Jotkut heistä ehkä olivat tai ovat, mutta se elintaso, jota vuonna 1991 pidettiin Virossa korkeana, oli muualla vain tavallista keskiluokkaa. Se ei poikennut paljoakaan tavallisesta keskiluokasta Virossa. Valuutan arvoeron takia he pystyivät toki ostamaan rahoillaan Virossa enemmän, mutta sinänsä heidän elämänsä ei ollut sen kummempaa. (Ilves & Masso 2011, 53)

Sekä:

Neuvostoaikainen ulkovierolaisuus erosi nykyisestä siten, että aiemmin lähdön syy oli poliittinen pakolaisuus. Poliittiset pakolaiset eivät lähteneet ulkomaille siksi, että elämä kotimaassa oli surkeata. He eivät lähteneet ansaitsemaan rahaa. He lähtivät siksi, että he olivat poliittisia pakolaisia. Siinä mielessä suomenvierolaiset, joita on jo 30 000, poikkeavat esimerkiksi ruotsinvierolaisista. Ruotsissa oli hyvin vahva poliittinen henki, jota ei nyt enää ulkovierolaisten joukossa ole. Suomessa asuvat vierolaiset ovat halunneet mieluummin suomalaistua nopeasti, mutta Ruotsiin aikoinaan lähteneet eivät halunneet sulautua. (Ilves & Masso 2011, 55)

Ilves toteaa myös, että uuden sukupolven vierolaiset suhtautuvat Suomeen symmetrisemmin kuin aiemmat sukupolvet, mikä myös näkyy suomen kielen taidon puutteena (Ilves & Masso 2011, 115). Tässä suhteessa muuttajat nuortuvat (historiallisessa mielessä ja kohorttina) jatkuvasti, ja kokemukset Suomesta muuttuvat sen mukaa. Pääajien arvioiden Suomessa asumisesta ja työskentelystä voidaan näin ollen olettaa muuttuvan pikemminkin Suomen ja Viron yhteiskuntien erojen tasaantumisen kuin historiallisten suhteiden ja olosuhteiden takia.

11.6. Yhteenveto ja pohdinta

Mitä me siis tästä opimme? Mitä tutkimukseni tulokset merkitsevät? Jos vierolainen olisi norsu, alussa esitetyn kaskun mukaisesti, hän suhtautuisi positiivisesti Suomeen ja suomalaisiin. Hänellä on pääsääntöisesti myönteisiä kokemuksia Suomessa työskentelystä, sillä se merkitsi lähes kaikille sekä elintason paranemista että henkistä

kasvua. Tarina on sama sekä Suomessa asuvien että Viroon palanneiden parissa. Ajat ovat kuitenkin muuttuneet, eikä Suomi enää tarjoa ylivertaisia olosuhteita. Haastattelutavat eivät selkeästi enää olleet yhtä halukkaita lähtemään Suomeen. Siitä huolimatta Suomeen integroituminen oli ollut vaivatonta ja nopeaa.

Siinä missä Ruotsi vastaanottavana yhteiskuntana suomalaisten siirtolaisten kertoman mukaan tietyllä tavalla rajoitti assimiloitumista ja integraatiota, oli historiallisella muuttoajankohdalla ja -syyllä suuri vaikutus virolaisten sopeutumiseen ja kotoutumiseen Suomeen. Suomen ja Viron välinen liikkuvuus on ollut vapaaehtoista ja johtunut pääasiallisesti taloudellisista syistä sekä yhteiskunnan ja työmarkkinoiden tarpeista. Virolaisilla on ollut suuri halu ja mahdollisuus integroitua eivätkä kulttuurisetkaan seikat ole sitä juuri estäneet. Kokemukset ovat olleet myönteisiä ja persoonallisuutta kehittäviä. Lisäksi jatkuva yhteydenpito kotimaahan on ollut mahdollista tietotekniikan ja lyhyen välimatkan ansiosta (Alenius 2015, 58). Hyvin monet Suomessa työskentelevät virolaiset pendelöivät maiden välillä, ja matkustaminen kuuluu Suomessa työskentelevien virolaisten elämäntapaan (Kingumets 2008; Telve 2016, 30; Helander 2017, 207–252).

Sekä paraikaa Suomessa työskentelevät että jo Viroon palanneet haastateltavat kertovat siis samaa yhtenäistä ja positiivista tarinaa kokemuksistaan. Mutta ajat ovat muuttuneet ja Suomen olosuhteet eivät enää ole samanlainen vetovoimatekijä kuin parikymmentä vuotta sitten. Tältä osin kehitys muistuttaa Suomen ja Ruotsin välistä muuttoliikettä 1970–1980 luvuilla. Suomesta muutettiin Ruotsiin 1970-luvulla sankoin joukoin paremman elintason ja kehittyneemmän yhteiskunnan vuoksi, mutta 1980-luvulla muuttoliike tyrehtyi ja monet palasivat takaisin nopeasti kehittyneeseen Suomeen. Myös Ruotsissa asuneiden tarinoissa esiintyy samaa myönteisyyttä (esim. Helander 1999) kuin virolaisten kertomuksissa, ja on melko harvinaista, että palanneilla on kovin kielteisiä kokemuksia Ruotsissa asumisesta ja työskentelystä. Paluumuuton Suomesta Viroon tai Ruotsista Suomeen pääasiallisia syitä eivät olekaan epäonnistuminen ja maitojunalla palaaminen, vaan lähinnä kotimaan olosuhteiden muuttuminen sellaisiksi, että paluu alkaa houkuttaa. Menetelmällisestä näkökulmasta toisen ymmärtäminen ei kuitenkaan ole helppoa, varsinkin kun ymmärtäminen liittyy henkilön itseä koskeviin ajatuksiin. Tehtävässä on useita monimutkaisia ongelmia, vaikka henkilö saisi-kin vapaasti kertoa elämästään. Tällaisia ovat esimerkiksi yhteisen äidinkielen puute, tämän kaltaisen narratiivin ja konstruktion monet mahdolliset vääristävät funktiot (esim. psykologiset ja alitajuiset tai vuorovaikutukselliset), muistamiseen liittyvät ongelmat sekä ajattelun sisäiset ja muut ristiriidat, yksilöllisten kokemusten erityisyys ja tilaisuus keskustella mahdollisimman usean kanssa tai saman henkilön kanssa mahdollisimman monta kertaa, vastaanottajan herkkyyys kuunnella ja ymmärtää, sekä esittämistävälineen tuomat rajoitteet ja vääristymät. Kaikki nämä ongelmat ovat olleet läsnä tässä tutkimuksessa. Minun on näin ollen hyväksyttävä tässä vaiheessa alussa esitetyn kysymyksen vastauksen merkittävä epävarmuus. On jatkettava tutkimusmatkaa eteenpäin syvemmän ymmärryksen saavuttamiseksi.

Lähteet ja kirjallisuus

- Alenius, Pauliina (2015). *Informal Learning in a Transnational Setting. Exploring learning spaces of people migrating between Estonia and Finland*. Phd thesis. Tampere: University of Tampere.
- Alho, Rolle (2010). Maahanmuuttajien kokemukset ja ammattiliittojen näkemykset työehtojen polkemisesta Suomessa. Teoksessa Wrede Sirpa & Nordberg Camilla (toim.): *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia, 93–121.
- Alho, Rolle (2012). Virolaiset pääkaupunkiseudun työmarkkinoilla. Teoksessa Helander Mika (toim.): *Totta toinen puoli? Työperäisen maahanmuuton todelliset ja kuvitellut kipupisteet*. SSKH skrifter 31, Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan, 119–122.
- Alho, Rolle & Mika Helander (2016). *Foreign seasonal farm workers' strategies at the margins of the Finnish welfare state*. *Nordic Journal of Migration Research*, 6 (3), 148–157.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research* 30 (13), 377–412.
- Disko ja ydinsota* (2009). TV-dokumentti. O: Jaak Kilmi. T: Eetriüksus ja Helsinki-Filmi.
- European Migration Network EMN (2011). *Temporary and Circular Migration: Empirical evidence, current policy practice and future options in EU Member States*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Helander, Mika (1999): "men ändå är Sverige där..." *Tvåspråkiga individer som diffusionsagenter i innovationsspridningen mellan Finland och Sverige*. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. Helsingfors: Universitetsstryckeriet.
- Helander, Mika (2014). Ulkomaisen tilapäistyövoiman terveydenhuolto. Teoksessa Kiuru Berit (toim.): *Oikeus sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon maahanmuuttajan näkökulmasta*. Helsinki: Euroopan muuttoliikeverkosto, EMN, 97–112.
- Helander, Mika (2017). Tien päällä taas päiväni vietin: Työssä liikkuminen ja siihen käytetty aika. Teoksessa Helander Mika, Levä Ilkka & Saksela-Bergholm Sanna (toim.): *Työaikakirja*. Helsinki: Into, 207–252.
- Helander, Mika & Sanna Saksela-Bergholm (2012). Ulkomaalaisten kausityöntekijöiden kokemukset maataloustyöstä. *Maaseudun uusi aika*, 3, 29–36.
- Helander, Mika, Ilkka Levä, Sanna Saksela-Bergholm (2017): Johdanto: Työajan hermolla. Teoksessa Helander Mika, Levä Ilkka & Saksela-Bergholm Sanna (toim.): *Työaikakirja*. Helsinki: Into, 9–51.
- Herberts, Kjell & Kaj Andberg (1979). 'Man ville ju pröva på' *Samtal med emigranter och återflyttare*. Tammerfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland nämnd för samhällsforskning, Nr 33.
- Von Hertzen-Oosi, Nina, Henna Harju, Niina Haake & Timo Aro (2009). *Ulkomaisten tilapäisten työnteke Suomessa*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys, 37.

- Ilves, Toomas Hendrik & Iivi Anna Masso (2011). *Omalla äänellä*. Koonnut ja toimittanut Iivi Anna Masso. Helsinki: WSOY.
- Kaska, Veronika (2010). *Ajutine ja korduvränne: empiirilised tõendid, kehtiv kord ja tuleviku-võimalused Eestis* [Temporary and circular migration: empirical evidence, current policy practice and future options in Estonia]. Tallinn: The European migration network, Sisekaitseakadeemia, 3.
- Katzenstein, Peter (1985). *Small States in World Markets. Industrial Policy in Europe*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kingumets, Jaanika (2008). *Travelling Across Estonian-Finnish Borders, and its Transnational Dimensions. An ethnographic perspective of Estonians living in Finland*. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalianthropologian pro gradu -tutkielma.
- Lagerspetz, Mikko (2018). Sähköpostiviestittelyä paluumuuttoon liittyen. 23.03.2018.
- Lehtonen, Markku (2013). *Minun Vironi: Muistelmia pitkältä Viron-taipaleelta*. Tallinn: IlmaPress.
- MISA (2017). Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (MISA) — Integration and Migration Foundation Our People. Saatavilla: <https://www.integratsioon.ee/about-the-foundation> Luettu 21.12.2017.
- Måttis-Wikström, Inger (1991). *Sverige/finländarnas återflyttning. En jämförelse mellan finsk-och svenskspråkiga*. Mob. Nr. 16, Helsingfors: Svenska Litteratursällskapets i Finland nämnd för samhällsforskning & Svenska social- och kommunalhögskolan.
- Piper, Nichola (2010). Temporary economic migration and rights activism: an organizational perspective. *Ethnic and Racial Studies*, 33 (1), 108—125.
- Pöysti, Lasse (1992). *Lainatakki*. Helsinki: Otava.
- Telve, Keiu (2016). Cross-border Commuting Changes the Way Work is Done: A Case Study of Estonian Blue-Collar and Skilled Workers in Finland. *Ethnologia Fennica*, 43, 28—42.
- White, Anne & Louise Ryan (2008). Polish 'Temporary' Migration: The formation and Significance of Social Networks. *Europe-Asia studies*, 60 (9), 1467—1502.

12.

Viron ja Suomen välinen muuttoliike: kääntyykö suunta?

Tiit Tammaru, Anneli Kährik, Karin Torpan

12.1. Johdanto

Viime vuosikymmeninä valtionraajat ylittävä muuttoliike on kasvanut nopeasti koko maailmassa. Kun vuonna 2000 syntymämaansa ulkopuolella asui kaikkiaan 173 miljoonaa ihmistä, oli määrä vuoteen 2015 mennessä kasvanut 250 miljoonaan eli kolmeen prosenttiin koko maailman väestöstä. 2000-lukua nimitetäänkin sen vuoksi muuttoliikkeen aikakaudeksi (Castles ym. 2014). Kohdemaiden osalta kasvanut muuttoliike merkitsee taloudellista kehityspotentiaalia, toisaalta kulttuurinen monimuotoisuus ja asukasmäärän kasvu aiheuttaa myös paljon kotoutumiseen liittyviä haasteita (Schaffer 2011).

Laajan kansainvälisen muuttoliikkeen pääasiallisena käynnistäjänä ovat ennen kaikkea valtioiden väliset elintasoerot: muuttoliike suuntautuu sinne, missä elintaso on korkeampi ja palkat paremmat. Muuttajat ovat pääosin nuoria (20–40-vuotiaita), joten mitä suurempi on heidän osuutensa väestöstä, sitä suurempi on valtion maastamuuhtopotentiaali. Syyt muuttamiseen ovat monenlaisia: maata vaihdetaan esimerkiksi paremman työn, korkeampien ansiotulojen, opiskelumahdollisuuksien, uusien kokemusten tai puolison asuinpaikan vuoksi. Muuton syynä voi olla myös halu palata kotimaahan tai kyse voi olla pakkovalinnasta esimerkiksi kotimaassa tapahtuvan väkivallan tai turvallisuusuhan vuoksi.

Talous- ja väestökehityksen erot eivät silti yksinään aiheuta laajamittaista muuttovirtaa. Viron ja Suomen elintasot erosivat toisistaan merkittävästi myös neuvostovuosina, jolloin Virossa asui korkean syntyvyyden seurauksena paljon pääasiallisessa muuttoaiässä olevia henkilöitä. Suurta maastamuuhtopotentiaalia suitsi kuitenkin Eurooppaa jakanut niin sanottu rautaesirippu.

Kolmas tärkeä maastamuuttoa vauhdittava tekijä on jokin suuri ja odottamaton ulkoinen seikka, joka olennaisesti lisää ihmisten halua muuttaa toiseen maahan. Berliinin muurin murtuminen vuonna 1989, Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 sekä EU:n laajeneminen — muun muassa Viron liittymisvuonna 2004 — ovat esimerkkejä tällaisesta kolmannesta tekijästä eli niin sanotusta ulkoisesta shokista. Ulkoinen vaikuttaja voi olla myös sota, sisällissota tai luonnonkatastrofi. Neuvostoliiton hajoamista seurasi muuttovirta, joka tunnetaan Euroopan itä–länsi-muuttoliikkeenä (Massey & Taylor 2004; Mansoor & Quillin 2006; Anniste 2011).

Vuoteen 1991 eli Viron uudelleenitsenäistymiseen saakka Viron ja Suomen välinen muuttoliike oli Neuvostoliiton valtiojärjestyksestä johtuen minimaalista, mutta viimeisen parinkymmenen vuoden aikana muuttoliike ja muu valtionrajat ylittävä liikkuminen ovat liittäneet Viron ja Suomen erittäin tiiviisti yhteen (Anniste & Tammaru 2014; Tammaru ym. 2016; Ahas ym. 2017; Telve 2018). Muuttoliikkeen käynnistäjinä voidaan pitää eroja maiden taloustilanteissa ja sosiaaliturvassa, Viron maastamuuttoa suosivaa väestörakennetta sekä maahanmuuton rajoitteiden purkamista molemmissa maissa. Muuttoliikkeen kasvua ovat vauhdittaneet sekä Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 että Viron liittyminen EU:hun vuonna 2004. Kun huomioon otetaan vielä Viron ja Suomen maantieteellinen ja kielellinen läheisyys, ei edellä mainittujen ”ulkoisten shokkien” jälkeinen runsas Suomeen muuton lisääntyminen liene yllätys (ks. kuvio 4). Vuonna 1991 virolaisia oli Suomessa alle tuhat. Vuoteen 2018 mennessä Suomessa pysyvästi asuvien virolaisten määrä oli kasvanut peräti 55 000:een. Lähes puolet Virosta Suomeen muuttaneista asuu pääkaupunkiseudulla. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Viro käänsi katseen idästä länteen, mikä näkyy suoraan myös Viron ulkopuolella asuvien virolaisten maantieteellisessä sijainnissa: vuonna 1991 virolaisia asui eniten Venäjällä, nyt Suomessa.

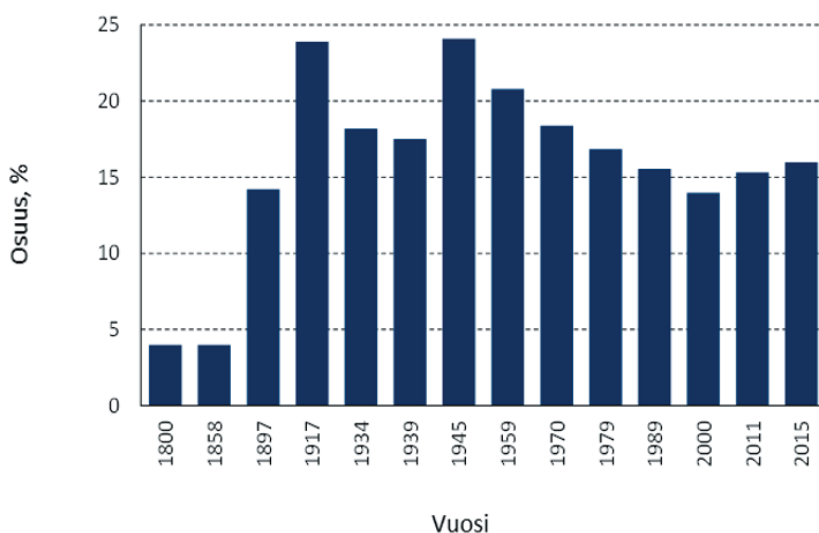
Tässä luvussa analysoimme, kuinka Viron ja Suomen välinen muuttoliike sekä muuttajien ikä ja sosiaalinen tausta ovat muuttuneet vuosina 1991–2016. Pohdimme myös muutosten syitä sekä sitä, miten tilanne mahdollisesti kehittyy lähitulevaisuudessa. Lisäksi tarkastelemme virolaisten asuinpaikkoihin liittyviä ominaispiirteitä pääkaupunkiseudulla. Luvussa on käytetty pääosin Tilastokeskuksen avoimen tietokannan ja Väestörekisterikeskuksen tietoja, joiden lisäksi viittaamme aihetta käsitelisiin tutkimuksiin.

Luvun rakenne on seuraava: Avataksemme Viron ja Suomen välisen muuttoliikkeen merkitystä Virossa aloitamme hieman yleisemmältä tasolta. Luomme katsauksen siihen, minne Virosta on vuodesta 1991 alkaen muutettu ja mistä on vastaavasti muutettu Viroon — tässä yhteydessä käsittelemme myös Viron ja Suomen välisen muuttoliikkeen osuutta. Toiseksi analysoimme lähemmin Viron ja Suomen välisen muuttoliikkeen dynamiikkaa ajanjaksolla 1991–2017. Sen jälkeen käsittelemme Virosta Suomeen muuttaneiden työpaikkoja ja tulotasoa selvittääksemme, kuinka hyvin he ovat kotoutuneet suomalaiseen yhteiskuntaan. Lopuksi tarkastelemme asuinpaikan valintaa: keskitymme pääkaupunkiseutuun suomenvirolaisten merkittävimpänä asuinalueena

ja tutkimme, kuinka virolaiset sijoittuvat Suomen kiinteistömarkkinoille, valitsevatko he asuinpaikkansa samoin perustein kuin suomalaiset vai asuvatko he maahanmuuttajavaltaisissa kaupunginosissa.

12.2. Viron muuttoliikkeen suuntauksia kautta aikojen

Ennen 1800-lukua virolaisia asui ulkomailla vain vähän. Vuonna 1850 Virossa asui noin 660 000 virolaista, muualla maailmassa arviolta jo lähes 30 000 eli neljä prosenttia kaikista virolaisista. Maailman virolaisyhteisöt ovat syntyneet kolmen suuren muuttoaalton myötä (Kulu 1992; Kulu ym. 1997; Kumer-Haukanömm ym. 2006; Praakli & Viikberg 2010; Tammaru ym. 2010a; 2010b). Ensimmäinen niistä alkoi 1800-luvun puolivälissä, kun nykyinen Viro kuului Venäjän keisarikuntaan: muuttosuunta oli itään eli Venäjälle, ja tilanne pysyi samankaltaisena ensimmäiseen maailmansotaan asti. Tuolloin Venäjällä asui noin 20 prosenttia kaikista virolaisista eli arviolta 200 000 henkilöä (ks. kuvio 1). Toinen, länteen suuntautunut muuttoaalto oli seurausta toisen maailmansodan tapahtumista. Toisen maailmansodan aikana virolaisia pakeni myös Suomeen, jota ei kuitenkaan pidemmällä tähtäimellä pidetty turvallisena kohteena: syyskuussa 1944 solmitun rauhan jälkeen pakenijoita uhkasi palautus Neuvostoliittoon. Niinpä suurimmat virolaisyhteisöt syntyivät toisen maailmansodan jälkeen Ruotsiin, Yhdysvaltoihin, Kanadaan ja Australiaan (Kulu 1992; Kumer-Haukanömm ym. 2006; Kumer-Haukanömm 2012). Länteen pakeni yhteensä noin 70 000–80 000 virolaista. Toisen maailmansodan

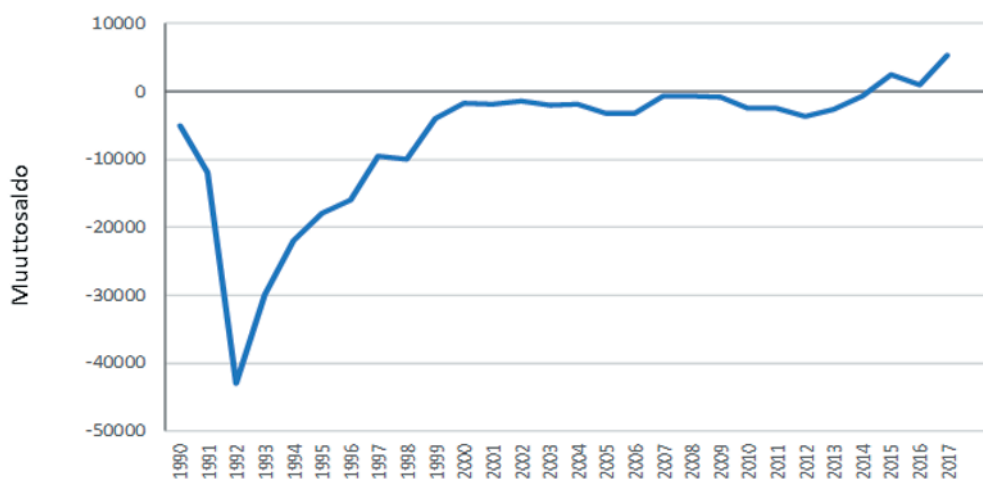
Kuvio 1. Viron rajojen ulkopuolella asuvien virolaisten osuus (%) 1800–2015. Lähde: Eesti inimarengu aruanne 2016/2017.

aikana ja sodan päätyttyä suoritettut suurkyyditykset kuitenkin lisäsivät virolaisten määrää myös muualla Neuvostoliitossa.

Kolmas muuttoaalto alkoi Neuvostoliiton hajottua ja Viron uudelleenitsenäistyttyä vuonna 1991 ja voimistui Viron liittyttyä EU:hun vuonna 2004. Yhä jatkuva kolmas muuttoaalto on ollut suurempi kuin kaksi aiempaa muuttoaaltoa yhteensä. Kaikkiaan Virossa on sen myötä muuttanut 250 000 henkeä, mikä vastaa noin viidennestä Viron vakituisesta asukasmäärästä vuonna 2018. Nettomaahanmuutto eli maahan- ja maastamuuton erotus on ollut negatiivinen arviolta 165 000 hengen verran.

Näin laajamittaisen maastamuuton pääsiallinen syy on se, että Viron uudelleenitsenäistymisen jälkeen 1990-luvun alussa arviolta lähes 155 000 Virossa asunutta etnisesti venäläistä tai muunmaalaista palasi entiseen kotimaahansa (ks. kuvio 2). 1990-luvun alussa vallinnut etnisten venäläisten muuttoliike Venäjälle tarkoittikin käytännössä neuvostoaikana saapuneiden (muun muassa sotilaiden ja heidän perheidensä) paluumuuttoa.

Ennen Viron EU:hun liittymistä virolaisten muuttoliike länsimaihin oli vähäistä. EU-jäsenyyden jälkeisen niin sanotun uusmaastamuuton pääsiallinen kohdema on ollut Suomi. Suomeen suuntautuvassa muuttoliikkeessä on ollut olennainen rooli myös inkerinsuomalaisilla (Kyntäjä 1997). Maastamuutto Virossa kasvoi vasta Viron liittyttyä EU:hun vuonna 2004 (Anniste 2011) ja voimistui entisestään vuoden 2008 maailmanlaajuisen talouskriisin myötä. EU:hun liittyminen yhdisti niin Virossa kuin muuallakin Itä-Euroopassa kolme maastamuuttoa suosivaa tekijää: uusien ja vanhojen jäsenvaltioiden väliset elintasoerot, pääsiallisen muuttoilän saavuttaneet 1980-luvulla syntyneet suuret ikäluokat sekä EU-jäsenyyden mahdollistaman vapaamman liikkuvuuden jäsenvaltioiden välillä (siitäkin huolimatta, että valtaosa vanhoista jäsenvaltioista, Suomi mukaan lukien, ei vapauttanut heti työmarkkinoitaan).

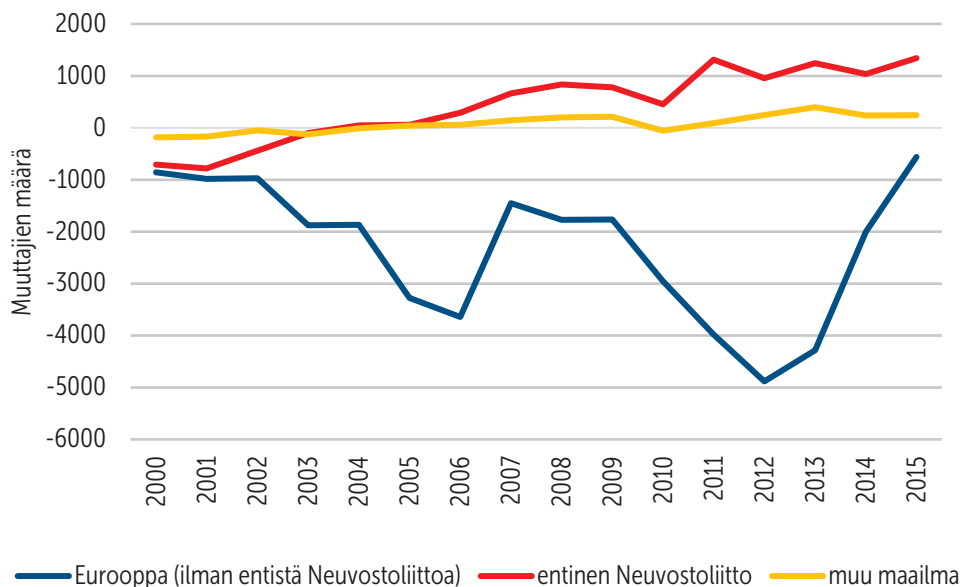
Kuvio 2. Viron nettomaahanmuutto 1991–2017. Lähde: Eesti Statistikaamet.

Yhteensä länsimaihin on muuttanut Virosta noin 100 000 henkeä, valtaosa vuosina 2004–2017. Heistä lähes puolet on muuttanut Suomeen. Kotimaansa ulkopuolella asuu lähes 200 000 virolaista, mikä tarkoittaa lähes viidennestä kaikista virolaisista (sekä Virossa että muissa maissa asuvista etnisistä virolaisista). Maastamuuttajien joukossa on eniten matalapalkka-aloilla työskenteleviä sekä Viron reuna-alueiden asukkaita.

Sekä ensimmäisen (1800-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan) että toisen (toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen) muuttoaallon myötä ulkomaille muuttaneilla virolaisilla on kotimaahan palatessaan ollut merkittävä rooli Viron kehityksessä. Ensimmäisen maailmansodan lopussa Venäjältä, etenkin Pietarista, paluumuutti Viroon suuri osa Venäjällä korkeakoulutuksen saaneista nuorista ja aktiivisista virolaisista. Yhteensä Viroon palasi noin 37 500 henkeä. Samankaltainen tilanne syntyi 1990-luvun alussa uudelleenitsenäistymistä ennen sekä sen aikana ja jälkeen, kun paluumuuttajat auttoivat itsenäisen Viron rakentamisessa. Lännestä palanneiden määrä jäi 1990-luvulla kuitenkin hyvin pieneksi ollen vain noin tuhannen hengen luokkaa. Joukossa oli kuitenkin paljon vaikutusvaltaisia yrittäjiä ja yhteiskunnallisia toimijoita. Viime vuosina virolaisten paluumuutto on lisääntynyt, mutta Virosta pois muuttajia on edelleen palaajia enemmän.

Maahan- ja maastamuuton erotusta kutsutaan nettomaahanmuutoksi. Viron nettomaahanmuutto laski nopeasti miinukselle maan liittyttyä EU:hun, mutta on ajan myötä palautunut muiden EU-maiden tapaan nollan tuntumaan (ks. kuvio 3). 2000-luvun puolivälissä lisääntyneen maastamuuton varjoon jäi myös se seikka, että netto-maahanmuutto muuttui kolmansien maiden osalta positiiviseksi heti Viron EU:hun liittymisen jälkeen: samaan aikaan, kun virolaiset muuttivat muihin EU-maihin, sai Viro asukkaita matalamman elintason valtioista. Ennen EU-jäsenyyttä Viroon muutti alle 2 000 henkeä vuodessa, mutta sittemmin maahanmuutto on jatkuvasti kasvanut. Vuonna 2015 maahanmuuttajia oli jo lähes 6 000. Vuosi 2015 on huomionarvoinen siksin, että silloin Viroon muuttajia rekisteröitiin enemmän kuin maasta poistuneita. Nettomaahanmuutto kääntyi maahanmuuttajien osalta positiiviseksi, sillä muiden maiden kansalaisten muutto Viroon lisääntyi (kuvio 3). Virolaisten osalta nettomaahanmuutto on silti edelleen miinuksella. Vielä ei voidakaan varmasti sanoa, onko Virosta tullut maahanmuuttovaltio. Ennen voidaan todeta, että maan muuttoliikkeessä on tapahtumassa käänne: lisääntyvä hyvinvointi lisää maahanmuuttoa, mutta maastamuuttoon vaikuttaa muun muassa ansiotulojen suhteellisen suuri epätasa-arvoisuus EU-maihin verrattuna sekä vanhoja EU-jäseniä matalampi elintaso. Samaa aikaan muuttoliike naapurimaiden välillä on erityisen voimakas: maastamuutto suuntautuu ennen kaikkea Suomeen, maahanmuuttajia Viroon saapuu puolestaan Ukrainasta ja Venäjältä.

Viroon muuttajat jakaantuvat neljään eri ryhmään. Ensimmäinen ryhmä koostuu takaisin kotiin saapuvista paluumuuttajista, joita on ollut viime vuosina noin puolet Viroon tulijoista. Toiseen ryhmään kuuluvat entisestä Neuvostoliitosta, etupäässä Venäjältä ja Ukrainasta saapuvat, joita on muuttajista noin kolmannes (ks. kuvio 3).

Kuvio 3. Viron nettomaahanmuutto 2000–2015. Lähde: Eesti Statistikaamet.

Kolmannessa ryhmässä ovat muista EU-maista muuttajat, joiden määrä vaihtelee vuosittain ja muodostaa tällä hetkellä noin kymmenesosan kaikista Viroon muuttajista. Muista EU-maista muutetaan Viroon töiden ja opiskelujen, mutta myös Virosta kotoisin olevan puolison perässä. Neljännen ryhmän muodostavat muualta maailmasta tulijat, joita on samoin noin kymmenesosa kaikista Viroon muuttajista. Muualta maailmasta Viroon saavutaan määrällisesti vähän, mutta tulijoiden tausta on moninainen: Viroon muutetaan kaikista maailmanosista.

EU:hun liittymisen jälkeen kasvoi myös Virossa asuvien (pääasiallinen koti ja perhe Virossa), mutta ulkomailla töissä käyvien henkilöiden määrä. Vuoden 2011 väestölasennassa ulkomailla työskentelevien virolaisten osuudeksi määriteltiin 30 000 henkeä eli kaksi prosenttia väestöstä. Tällaista useamman valtion välille jakautuvaa elämäntapaa kutsutaan myös ylijärjestykseksi. Ylijärjestyksen Viron valtimo sykkii Tallinnan ja Helsingin välillä, jossa liikkuu ennen kaikkea nuoria ja keski-ikäisiä, pääasiallisesti rakennusalailla työskenteleviä ammattimiehiä (Telve 2018).

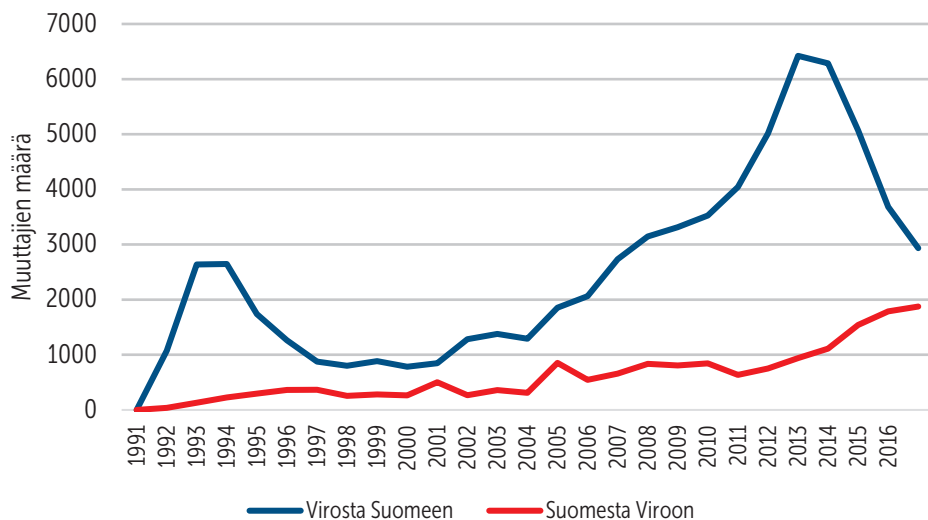
12.3. Viron ja Suomen välisen muuttoliikkeen suuntauksia

Neuvostovuosien lopulla Suomessa asui vain vähän virolaisia, mutta määrä kääntyi nousuun heti Viron uudelleenitsenäistymisen jälkeen. Kuten edellä jo mainittiin, Viros- ta on muuttanut Suomeen vuoden 1991 jälkeen noin 50 000 henkeä. Viron ja muiden

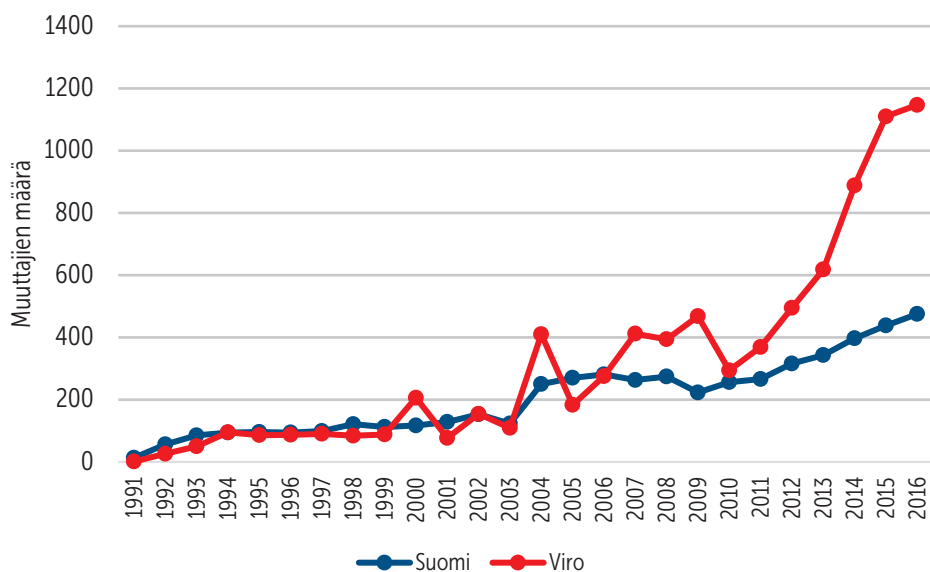
Itä-Euroopan maiden EU-jäsenyyttä edeltäneissä keskusteluissa eri valtioiden näkemykset työperusteisen maahanmuuton laajuudesta erosivat toisistaan merkittävästi. Maastamuuttovaltioissa oltiin huolissaan asukkaiden mahdollisesta joukkopaosta ja erityisesti koulutetun väestönosan maastamuutosta (Okólski 2004; Ivlevs & King 2015). Virossa pelättiin, että noin puolet maan työkykyisestä väestöstä muuttaisi Suomeen. Maahanmuuttovaltioissa odotettiin levottomina sekä runsasta maahanmuuttoa että halpatyövoiman lisääntymistä — esimerkiksi sitä, että itäeurooppalaiset maahanmuuttajat veisivät paikallisten työpaikat ja mahdollistaisivat samalla palkkatason yleisen laskun. Todellisuudessa Suomen ja Viron välille on muodostunut hyvin erilaisten liikkuvuuden ja oleskelun muotojen viidakko, jonka toisessa ääripäässä ovat Suomeen vakituisesti muuttaneet, toisessa puolestaan väliaikaisesti Suomessa asuvat, työskentelevät ja opiskelevat henkilöt sekä päivämatkailijat (Krusell 2013; Ahas ym. 2017). Tiiviin kanssakäymisen seurauksena Tallinnasta ja Helsingistä on muodostunut usein myös Talsingiksi tai Hellinnaksi kutsuttu kaksoiskaupunki.

Muuttoliike Virosta Suomeen on lyönyt kahtena suurempana aaltona (ks. kuvio 4). Ensimmäinen niistä sijoittui vuosiin 1992–1993, jolloin muuttajien joukossa oli paljon inkerinsuomalaisia — Suomi nimittäin mahdollisti vuodesta 1990 alkaen inkerinsuomalaisten paluumuuton entisestä Neuvostoliitosta, käytännössä pääosin Virosta ja Venäjältä. Mahdollisuuteen tarttuivat monet Virossa asuneet inkeriläiset, joiden vanhemmista tai isovanhemmista vähintään yhdellä edellytettiin olleen Suomen kansalaisuus (Anniste 2011). Tämän muuttoaallon toinen keskeinen piirre oli muuttaminen yhdessä perheen kanssa tai muut perheeseen liittyvät syyt. Työperusteinen muutto oli sen sijaan vähäistä. Perheen kanssa muuttaminen viittasi myös aikomukseen jäädä Suomeen pysyvästi. Annisten (2011) tutkimuksesta käy ilmi, että 61 prosenttia kaikista Virosta Suomeen muuttaneista oli avio- tai avoliitossa. Heistä 82 prosenttia muutti perheen kanssa heti tai perhe seurasi muutaman vuoden päästä perässä. Lisäksi oli henkilöitä (pääasiassa naisia), jotka muuttivat Suomeen suomalaisen kanssa avioiduttuaan.

Ensimmäinen Virosta Suomeen suuntautunut muuttoaalto vaipui nopeasti, ja lähes kymmenen vuoden ajan maidenvälinen muuttoliike oli molempiin suuntiin hyvin vähäistä. Uuden isomman muuttoaallon käynnisti vasta Viron liittyminen EU:hun vuonna 2004: ensin Virosta muutettiin Suomeen ja vähitellen myös toisin päin. Vaikka Suomi ei heti vapauttanutkaan työmarkkinoitaan uusien EU-maiden asukkaille, edesauttoi niin sanottujen sinikaulustyöläisten Suomeen muuttoa kohdemaan korkeampi elintaso, suomalaisyrittäjien aloitteellisuus vierastyövoiman palkkaamisessa sekä maahanmuuton rajoitteiden poistuminen EU:n työntekijöiden vapaan liikkuvuuden myötä (Telve 2018). Sinikaulustyöläisille rajoitteet ovat yleensä valkokaulustyöläisiä tai perheen kanssa muuttavia tiukemmat. Näin ollen Viron EU-jäsenyyden myötä muuttivat myös muuton syyt ja päällimmäiseksi nousi työperusteinen muutto Virosta Suomeen (Anniste 2011).

Kuvio 4. Viron ja Suomen välinen muuttoliike 1991–2016. Lähde: Tilastokeskus.

Kuvio 5. Suomesta Viroon muuttaneiden syntyperä 1991–2016. Lähde: Tilastokeskus.

Kuten todettua, on vuosittain kasvanut myös muuttoliike Suomesta Viroon – etenkin vuodesta 2013 alkaen, jolloin Viroon muutti yli tuhat ihmistä vuodessa (ks. kuvio 5). Virosta Suomeen suuntautuvan muuton huippuvuosina 2011–2012 nettomaahanmuutto oli Suomen hyväksi yli 5 000 henkeä vuodessa, vuonna 2016 enää 1 000 henkeä.

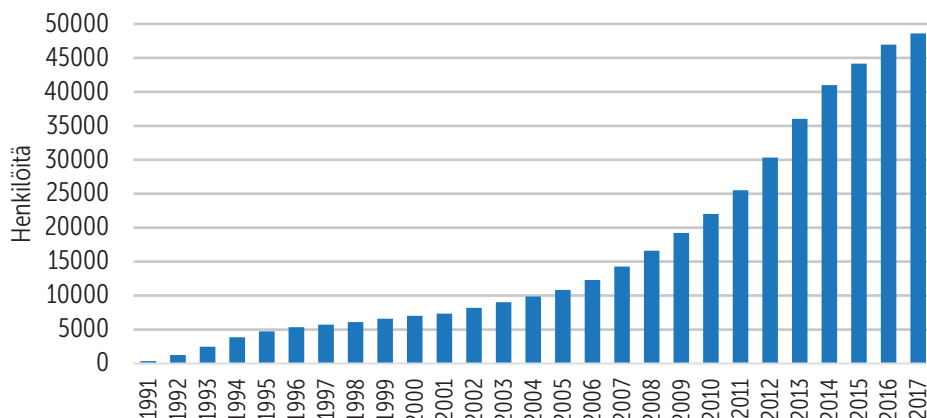
Muutoksen syynä on Virosta muuton väheneminen ja Suomesta Viroon muuton lisääntyminen. Maastamuuton vähenemistä niin Virosta kokonaisuutena kuin myös Virosta Suomeen selittää muun muassa se, että parhaassa muuttoikässä (20–40 vuotta) olevien henkilöiden määrä on Virossa laskusuuntainen. Syynä tähän on 1990-luvulla alkanut syntyvyyden nopea lasku (ks. kuvio 7). Se tarkoittaa, että Virosta Suomeen suuntautuva muuttopotentiali on vähenemässä. Jotta maastamuutto pysyisi aiempien vuosien tasolla, täytyisi jokaisessa ikäryhmässä olla noin puolet enemmän Suomeen muuttajia. Tähän mennessä maastamuutto ei ole tässä määrin lisääntynyt.

Virolaisten paluumuutto Suomesta Viroon on kasvanut viime vuosina nopeasti. Vuonna 2009 Suomessa asuneiden virolaisten keskuudessa toteutettu kyselytutkimus (Anniste & Tammaru 2014) osoitti, että 25 prosenttia vastaajista suunnitteli palaavansa Viroon. Suomessa asui tuolloin 22 000 virolaista eli mahdollisen paluumuuton piiriin kuului 4 400 henkeä. Maailmanlaajuisen taloustaantumisen voimakas vaikutus Virossa, Latviassa ja Liettuassa siirsi kuitenkin monien paluumuuttoajatukset kauemmas tulevaisuuteen ja päinvastoin lisäsi muuttoliikettä Virosta Suomeen (Apsite ym. 2012). Monille virolaisille Suomeen muutto tai siellä työskentely tarjosi mahdollisuuden selvitä lamasta. Viro kuitenkin selätti talouskriisin, minkä jälkeen myös paluumuutto on lisääntynyt.

Vuosina 2010–2016 Viroon palasi yhteensä 5 000 Suomessa asunutta virolaista, ja vuonna 2015 paluumuuttajien määrä ylitti ensimmäistä kertaa 1 000 hengen rajan. Samana vuonna Viron nettomaahanmuuttokin oli jälleen positiivinen. Paluumuuttavien virolaisten lisäksi vuosien saatossa on kasvanut myös Viroon muuttavien suomalaisten määrä, joka on tosin edelleen pieni (ks. kuvio 4). Vuonna 2016 Suomesta muutti Viroon lähes 500 suomalaista, eikä Viroa voikaan Suomen kontekstissa käsitellä enää vain maastamuuttovaltiona. Näin ollen voidaankin kysyä, onko maiden välinen muuttoliike saapumassa käännekohtaan. Vastaus saadaan lähitulevaisuudessa. Edellisen laman aikana muuttoliike Virosta Suomeen kasvoi. Mahdollisen uuden talouskriisin puhjetessa käänne todennäköisesti siirtyisi eteenpäin, sillä Viron pieni ja avoin talous sekä työmarkkinat ovat kriisitilanteissa Suomea haavoittuvammat.

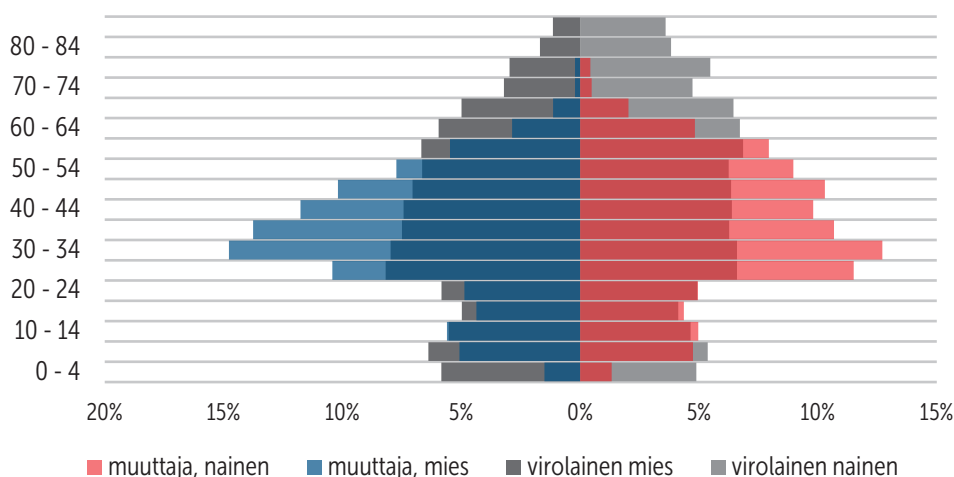
12.4. Virolaiset Suomessa

Ennen Viron EU-jäsenyyttä Suomessa asui noin 10 000 virolaista, vuoden 2017 lopussa heitä oli jo 46 000 (ks. kuvio 6). Viron 1,32 miljoonasta pysyvästä asukkaasta tämä tekee 3,5 prosenttia, Suomen 5,5 miljoonasta pysyvästä asukkaasta 0,8 prosenttia ja Suomessa asuvista 365 000 ulkomaalaistalustaisesta asukkaasta 13 prosenttia. Virolaiset ovatkin suomenruotsalaisten ja venäläisten jälkeen Suomen kolmanneksi suurin vähemmistöryhmä.

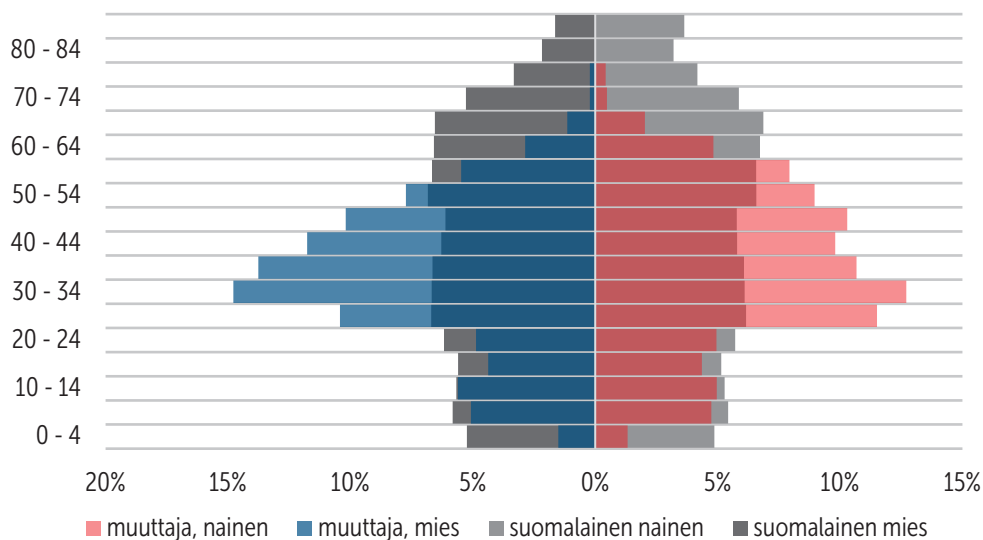
Kuvio 6. Virolaistaustaisten asukkaiden määrä Suomessa 1990–2017. Lähde: Tilastokeskus.

Virosta Suomeen muuttaneet ovat pääosin työikäisiä. Pikkulapsia ja eläkeläisiä muuttajien joukossa on vain vähän (ks. kuvio 7). Virosta muuttaneet naiset ovat hieman nuorempia (eniten 25–34-vuotiaita) kuin miehet (eniten 30–39-vuotiaita). Koska työikäiset Suomeen muuttajat ovat suurimmalta osin nuoria tai keski-ikäisiä, vaikuttaa muuttoliike Viron väestöä vanhentaen (ks. kuvio 7) ja Suomen väestöä nuorentaen (ks. kuvio 8). Muuttoliike vaikuttaa myös epäsuorasti vähentäen syntyvyyttä Virossa ja lisäksi sitä Suomessa.

Kuvio 7. Virosta Suomeen muuttaneiden ja Virossa pysyvästi asuvien sukupuoli- ja ikäjakauma vuonna 2017. Muuttajien tiedot on kuvattu värikkäillä palkeilla, Virossa asuvien tiedot taustalla olevilla harmailla palkeilla. Lähde: Tilastokeskus.

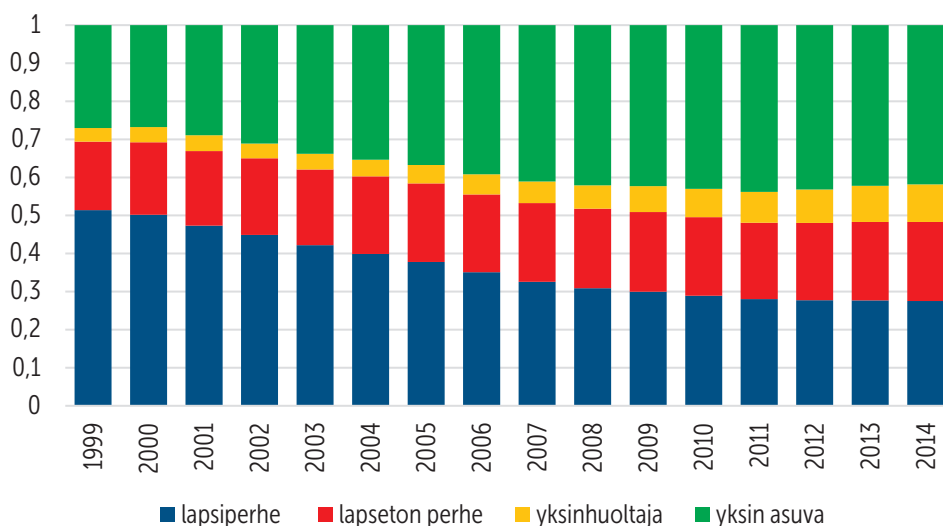
Viron ja Suomen välinen muuttoliike: kääntyykö suunta?

Kuvio 8. Virosta Suomeen muuttaneiden ja Suomessa pysyvästi asuvien sukupuoli- ja ikäjakauma vuonna 2017. Muuttajien tiedot on kuvattu värikkäillä palkeilla, Suomessa asuvien tiedot taustalla olevilla harmailla palkeilla. Lähde: Tilastokeskus.

Koska Virosta Suomeen suuntautuvassa muutossa perhesyyt ovat korvautuneet työhön liittyvillä muuttoperusteilla, ovat myös Suomessa asuvien virolaisten perhetyypit muuttuneet merkittävästi (ks. kuvio 9). Vuonna 1999 yli 50 prosenttia Suomessa asuvista virolaisista oli lapsiperheitä. Lapsiperheiden osuus on vähentynyt noista ajoista nopeasti: vuonna 2014 se oli enää 28 prosenttia. Samalla kaikkein eniten on kasvanut yksin asuvien sekä jossain määrin myös yksinhuoltajaperheiden osuus. Virosta Suomeen on siis lähtenyt paljon perheikäisiä henkilöitä, mutta lapsiperheet eivät enää ole yhtä tavallisia kuin ennen Viron EU-jäsenyyttä.

Virosta Suomeen muuttaneet työikäiset edustavat kaikkia ammattialoja, mutta eniten heidän joukossaan on ammattityöntekijöitä (erityisesti rakennusala; ks. taulukko 1). Osaamista vastaavan työpaikan löytäminen on työperusteisille maahanmuuttajille maailmanlaajuisesti haastavaa, minkä vuoksi usein juuri erityisasiantuntijoiden tulee tyytyä osaamistaan vaatimattomampiin työtehtäviin (Castles ym. 2014; Johnston ym. 2015). Toisin sanoen matalan elintason maasta korkeampaan muuttaminen nostaa merkittävästi ansiotuloja, mutta laskee samalla ammatillista asemaa. Tutkimukset vahvistavatkin Virosta Suomeen muuttajien voittavan ansiotuloissa, mutta häviävän asemassa (Pungas ym. 2015). Toisaalta virolaiset etenevät Suomen työmarkkinoilla hyvin, ja moni heistä saavuttaakin ajan mittaan tehtävän, jossa toimii Virosta lähtiessään (ks. taulukko 1). Vuoden 2009 kyselytutkimus (Anniste & Tammaru 2014) osoitti, että 16 prosenttia Suomeen saapuneista virolaisista oli työskennellyt kotimaassaan erityisasiantuntijana, mutta vain puolet heistä jatkoi heti Suomeen saavuttuaan samassa asemassa. Kyselyajankohtaan mennessä monet olivat

Kuvio 9. Suomessa asuvien virolaisten perhetilanne 1999–2014. Lähde: Tilastokeskus.

kuitenkin jo päässeet palaamaan erityisasiantuntijatehtäviin. Peräti 25 prosenttia kaikista Suomeen muuttaneista virolaisista oli aloittanut uuden työuransa koulutusta edellyttämättömissä tehtävissä.

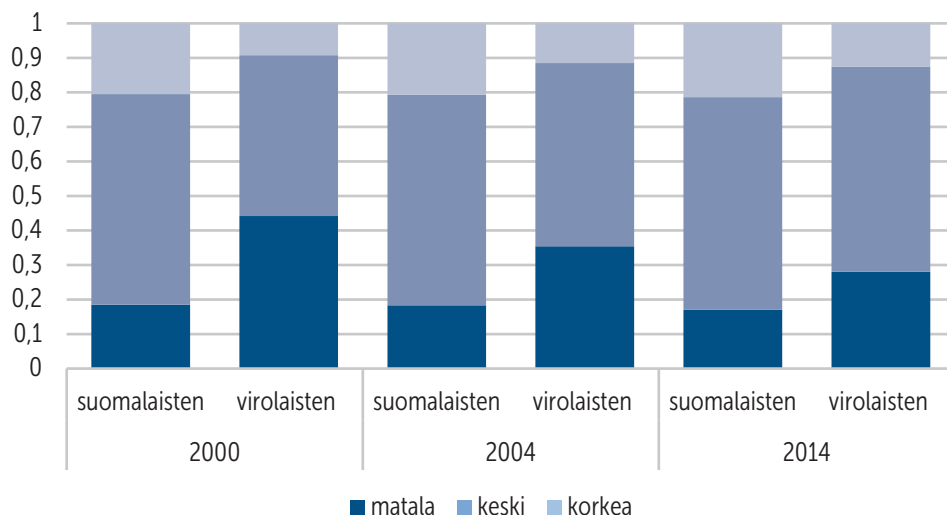
Taulukko 1. Virosta muuttaneiden ammatillisen aseman muuttuminen Suomessa

	Viimeinen työtehtävä Virossa	Ensimmäinen työtehtävä Suomessa	Viimeinen työtehtävä Suomessa	Työtehtävien jakauma Virossa
Erityisasiantuntija	16	8	15	16
Asiantuntija	8	8	9	8
Asiakaspalvelija	17	17	17	11
Ammattityöntekijä	26	29	29	22
Koulutusta edellyttämätön työ	7	25	7	7
Ei työskentele	26	13	23	36
Yhteensä	100	100	100	100

Lähde: Vuonna 2009 Suomessa asuneiden virolaisten keskuudessa toteutettu kyselytutkimus (Anniste & Tammaru 2014)

Verrattaessa pääkaupunkiseudulla asuvien virolaisten ansiotulojakaumaa suomalaisiin ja muihin maahanmuuttajaryhmiin käy ilmi, että virolaisten ansiotulot ovat suomalaisia ja Länsi-Euroopasta muuttaneita alhaisemmat, mutta samalla tasolla muiden Itä-Euroopasta muuttaneiden kanssa. Virolaisten tulot ovat kuitenkin huomattavasti korkeammat kuin kolmansista maista Suomeen saapuneilla. Ansiotuloasteikon mukaan (20 prosenttia matalinta palkkaa saavista muodostaa pienituloisten ryhmän, 20

prosenttia korkeinta palkkaa saavista korkeatuloisten ryhmän) virolaiset ovat vuosien kuluessa lähestyneet suomalaisten palkkatasoa (ks. kuvio 10). Vuonna 2000 virolaisista kuului pienituloisten ryhmään 45 prosenttia (suomalaisista hieman alle 20 prosenttia), vuoteen 2014 mennessä enää alle 30 prosenttia. Etenkin Suomen keskimääräistä ansiotuloa nauttivien virolaisten määrä on kasvanut.

Kuvio 10. Pääkaupunkiseudulla asuvien virolaisten ja suomalaisten ansiotulot vuosina 2000, 2004 ja 2014. Lähde: Tilastokeskus.

12.5. Virolaisten asuinalueet pääkaupunkiseudulla

Maahanmuuttajat asettuvat useimmiten asumaan suuriin kaupunkeihin, ja myös yli puolet Suomeen rekisteröityneistä virolaisista asuu pääkaupunkiseudulla (Helsingissä, Vantaalla, Espoossa ja Kauniaisissa). Länsimaiden kasvavana ongelmana voidaan pitää kantaväestön ja maahanmuuttajien asuinalueiden eriytymistä eli segregaatiota (Tammaru ym. 2016). Maahanmuuttajat asettuvat asumaan edullisempiin asuntoihin, ja koska tällaiset vuokra-asunnot sijaitsevat usein omilla alueillaan, on seurauksena asuinalueiden eriytyminen (Hess ym. 2018). Suomi eroaa monista muista maista siinä, että maan asunto- ja kaupunkipolitiikassa pyritään välttämään tällaisia yhteisöjä ja niiden selkeää kaupunkikuvallista eriytymistä. Segregaation vähentämisessä ja kotoutumisen lisäämisessä on tärkeä rooli paitsi maahanmuuttajien tulotason kasvulla, myös kulttuurisilla tekijöillä, sillä osa vähemmistöistä suosii juuri kulttuurisista kaltaistensa keskellä asumista. Virolaisten segregaatio pääkaupunkiseudulla on verrannollinen muiden itäeurooppalaisten maahanmuuttajien tilanteeseen. Sen sijaan Länsi-Euroopasta muuttaneet asuvat huomattavasti ”suomalaisemmilla” alueilla. Kaikkein eniten kanssuomalaisista eroavat kolmansista maista saapuneiden asuinalueet (ks. taulukko 2).

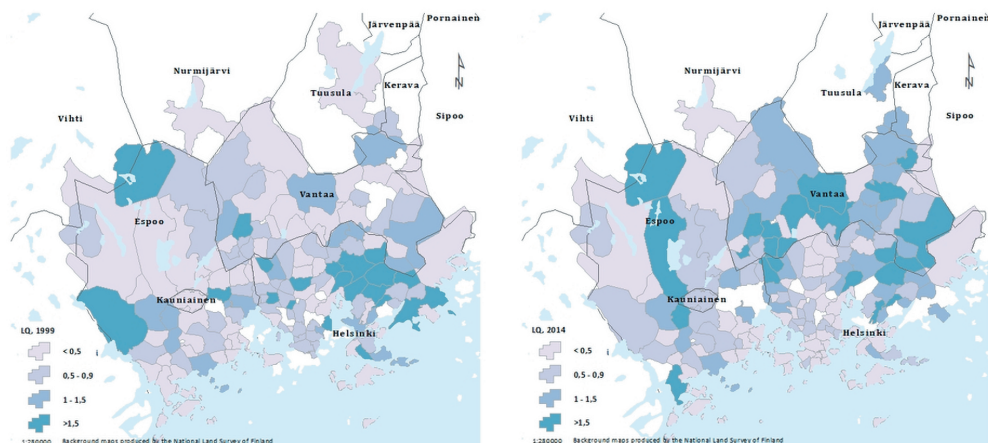
Taulukko 2. Asuinalueiden eriytyminen pääkaupunkiseudulla maahanmuuttajaryhmittäin. Lähde: Tilastokeskus.

	1999	2014
Länsimaat	24	23
Itä-Eurooppa	28	29
Viro	31	30
Somalia	49	51
Kiina	49	40
muu Afrikka	38	39

Taulukon numerot osoittavat, kuinka suuren prosentuaalisen osuuden eri kansallisuusryhmien edustajista pitäisi pääkaupunkiseudulla vaihtaa asuinpaikkaansa, jotta heidän sijoittumisensa eri asuinalueilla olisi kantasuomalaisten kaltainen. Esimerkiksi vuoden 2014 tilanteen mukaan virolaisten kodit sijaitsisivat kantasuomalaisten kanssa samoilla asuinalueilla, jos 30 prosenttia virolaisista vaihtaisi asuinpaikkaansa.

Virolaisten melko korkea alueellinen eriytyminen voi selittyä kahdella seikalla. Ensinnäkin monet virolaiset saattavat harkita Viroon palaamista, minkä vuoksi Helsingin suhteellisen kalliille asuntomarkkinoille ei haluta investoida suuria summia. Sen sijaan keskitytään säästämiseen ja investoidaan säästöt myöhemmin Virossa sijaitsevaan kiinteistöön. Asunnon ostaminen Suomesta ei olekaan virolaisten keskuudessa yleistä, vaan omistusasunnon sijaan suositetaan vuokra-asumista. Pääkaupunkiseudulla asuvista kantasuomalaisista 60 prosenttia asuu omassa asunnossa, kun virolaisista asunnon omistaa vain 20 prosenttia – luku on jopa muita itäeurooppalaisia pienempi. Virolaisten aktiivisuus asunnonostossa ei ole vuosien saatossa myöskään kasvanut, vaan jopa vähentynyt (Kauppinen 2018). Virolaisten monia muita maahanmuuttajaryhmiä parempi taloudellinen tilanne ei näin ollen materialisoidu elinolosuhteiden tai asuinalueen kohentumisena. Toinen syy saattaa olla se, etteivät ansiotulojen kasvu ja paremmalla alueella sijaitsevan kodin osto tapahdu samanaikaisesti – virolaiset eivät siis yksinkertaisesti ole vielä ehtineet muuttaa tulojaan vastaavalle asuinalueelle. Kun huomioidaan Virosta muuttaneiden kantasuomalaisiin verrattuna nuorempi ikärakenne, on loogista ajatella elämänmuutosten (esimerkiksi perheen perustamisen) kenties tulevaisuudessa vaikuttavan myös asuinalueeseen. Toistaiseksi asutaan kuitenkin yhä yksin tai kahdestaan puolison kanssa. Kaikesta huolimatta vaikuttaa siltä, etteivät pääkaupunkiseudulla asuvat virolaiset ole kymmenen vuoden kuluessa Suomeen muuttamisestaan erityisemmin asettuneet kantaväestön suosimille alueille (Kangur & Kährik 2018).

Tarkemmin ottaen virolaisen asuinpaikat ovat jaottuneet pääkaupunkiseudulla seuraavasti (ks. kuvio 11): Vuonna 1999 virolaisia asui määrällisesti eniten Itä-Helsingissä, jossa on runsaasti edullisia vuokra-asuntoja ja joka yleisestikin tunnetaan maahanmuuttajataustaisten asukkaiden korkeammasta osuudesta. Viimeisen vuosikymmenen aikana alueella tapahtuneiden muutosten myötä kuitenkin myös siellä

Kuvio 11. Viroilaisten asuinalueet pääkaupunkiseudulla vuosina 1999 (vasemmalla) ja 2014. Sininen väri osoittaa vahvempaa keskittymää. Lähde: Tilastokeskus.

asuvien kantasuomalaisten määrä on lisääntynyt (Kangur & Kährik 2018). Virolaisten keskittyminen itään on vuoteen 2014 mennessä jonkin verran vähentynyt ja asuinalueet ovat laajentuneet etenkin Helsingin rajojen ulkopuolelle Vantaalle ja Espooseen. Helsingin keskustan kalliimmilta alueilta kodin ovat hankkineet vain harvat virolaiset. Virolaisten voidaankin todeta solahtaneen Suomen työmarkkinoille suhteellisen hyvin, minkä lisäksi kielellinen ja kulttuurinen läheisyys on edesauttanut suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumista (Praagli 2010). Kotoutuminen ei kuitenkaan yhtäläisesti heijastu virolaisten asumisoloihin ja asuinalueiden valinnassa.

12.6. Yhteenveto

Tässä luvussa olemme luoneet yleiskatsauksen Viron ja Suomen välisen muuttoliikkeen rooliin Viron maahan- ja maastamuutossa. Lisäksi olemme käsitelleet vuoden 1991 uudelleenitsenäistymisestä lähtien tapahtuneita muutoksia Viron ja Suomen välisissä muuttoaaltoissa ja muuttajissa sekä tarkastelleet virolaisten kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan niin työmarkkinoiden, ansiotulojen kuin myös asumisolojen ja asuinalueen valinnan näkökulmasta.

1800-luvun puolivälistä alkaen Viron maahan- ja maastamuutto on ollut aalloittaista. Siihen ovat vaikuttaneet kulloinenkin valtiojärjestys sekä yhteiskunnalliset ”shokit”. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen muuttoliike kulki osin itään johtuen ennen kaikkea venäläisten sotilaiden paluumuutosta omaan kotimaahansa. Toisessa, länteen suuntautuneessa muuttoliikkeessä Virosta muuttivat pois virolaiset, ja muuton perusteet olivat pääosin taloudellisia. Taloudellisin perustein Virosta onkin muutettu suurelta

osin Suomeen — Suomeen muutto on muodostanut noin puolet kaikesta maastamuu-
tosta. Muuttoliike Suomeen kasvoi nopeasti Viron liittyttyä EU:hun ja saavutti huippun-
sa vuosina 2012–2013. Myöhemmin maastamuutto on vähentynyt jyrkästi, samoin
on lisääntynyt virolaisten paluumuutto Viroon. Myös suomalaisten muutto Viroon
on jonkin verran lisääntynyt. Silti on vielä varhaista arvioida, onko Viron ja Suomen
välinen muuttoliike saapumassa käännekohtaansa —lähitulevaisuus tuo vastauksen
kysymykseen. Virolaisten vähenemiseen on muiden syiden joukossa vaikuttanut
merkittävästi myös Viron muuttoikäisen väestön yleinen väheneminen.

Koska muuttajat ovat useimmin nuoria ja keski-ikäisiä, tarkoittaa Viron pitkäai-
kainen negatiivinen nettomaahanmuutto muun muassa työikäisen väestön vähene-
mistä. Seikka vaikuttaa välillisesti myös syntyvyyteen, sillä lähtijät ovat useimmiten
perheenperustamisiässä tai sitä edeltävässä elämänvaiheessa, ja synnyttävät ja kas-
vattavat lapsensa Viron sijaan Suomessa. Suomi puolestaan hyötyy työikäisen väestön
maahanmuutosta. Tutkimukset osoittavat, että vaikka Virolaisten Suomeen muuttavat
eivät välttämättä heti sijoitu pätevyyttään vastaaviin työtehtäviin, onnistuvat he ajan
mittaan palaamaan vanhaan ammattiinsa ja siten sijoittumaan hyvin paikallisilla
työmarkkinoilla. Ansiotuloissa virolaiset häviävät suomalaisille jonkin verran ollen
samalla tasolla muiden itäeurooppalaisten kanssa.

Lähes puolet Suomeen muuttaneista virolaisista asuu pääkaupunkiseudulla.
Asuntomarkkinoilla he eivät ole saavuttaneet samaa tilannetta kantasuomalaisten ja
länsieurooppalaisten kanssa. Ostamisen sijaan asunto ennemmin vuokrataan. Lisäksi
virolaiset asuvat alueilla, joilla asuu myös muualta Itä-Euroopasta sekä kolmansista
maista saapuneita maahanmuuttajia. Täten virolaisten asuinalueet eroavat kantasuo-
malaisten ja länsieurooppalaisten maahanmuuttajien asuinpaikoista, mikä näkyy
tilastoissa alueellisena eriytymisenä. Vuosien mittaan asuntojen markkinoilla ei ole
tapahtunut suurempaa kototutustumista. Viime vuosina virolaisasutus on keskittynyt
ennen kaikkea Vantaalle ja Espooseen. Asuinalueiden eriytyminen voi olla jossain mää-
rin seurausta myös maahanmuuttajien ikäjakauman ominaislaadusta ja virolaisten
paluumuuttosuunnitelmista: säästöt halutaan kenties myöhemmin investoida Virossa
sijaitsevaan kiinteistöön. Jos näin on, tarkoittaa se suurempaa paluumuuttopotenti-
aalia takaisin Viroon. Viimeistä edesauttaa myös se, että virolaisten ja suomalaisten
seka-avioliitot ovat harvinaisempia verrattaessa niitä länsieurooppalaistaustaisten
maahanmuuttajien tilanteeseen (Rahnu 2017).

Lähivuosina onkin kiinnostavaa nähdä, kääntyykö Viron ja Suomen välinen muutto-
liike päinvastaiseksi — toisin sanoen ylittääkö Suomesta Viroon muuttavien henkilöiden
määrä Virolaisten Suomeen muuttavien määrän. Haluavatko Suomessa asuvat virolaiset
stabiiliin taloustilanteen säilyessä muuttaa takaisin Viroon? Jatkuuko suomalaisten
kiinnostuksen kasvu Virolaisten, siellä työskentelemistä ja asumista kohtaan ja lisääntyykö
suomalaisten maahanmuutto Viroon?

Tämä luku loi yleiskatsauksen pysyvään muuttoon Viron ja Suomen välillä. Maiden
välistä liikehdintää luonnehtivat pysyvän muuton lisäksi myös monet muut liikku-

vuoden ja oleskelun muodot. Suomessa asuu paljon siellä väliaikaisesti opiskelevia virolaisia (kuten myös Virossa suomalaisia), minkä ohella yleistä on maiden välinen (jokapäiväinen tai lyhytaikainen) pendelöinti eli matkustaminen eri valtioissa sijaitsevien kodin ja työpaikan välillä. Ylirajaisuus ja pendelöinti tulee huomioida erikseen yhä kasvavina Viron ja Suomen välisen liikkuvuuden ja oleskelun muotoina.

Kiitokset

Luvun valmistumista ovat tukeneet Eesti Teadusagentuur (Euroopan aluekehitysrahaston tukema RITA-ohjelma, Infotehnoloogiline Mobiilsusobservatoorium ja institutionaalinen tutkimustuki IUT-2), PUT PRG306 sekä Koneen Säätiön Suomen silta 3.0-tutkimushanke.

Lähteet ja kirjallisuus

- Ahas, Rein, Siiri Silm & Margus Tiru (2017). Eestist lähtuv hargmaisuus mobiilside rändlusandmete alusel. Tiit Tammaru, Raul Eamets & Kristina Kallas (eds.). *Estonian Human Development Report 2016/2017. Estonian at the Age of Migration*. Tallinn: Foundation Estonian Cooperation Assembly.
- Anniste, Kristi (2011). Eestlaste väljaränne Soome. Uuringu kokkuvõte. Tartu: Riigikantselei.
- Anniste, Kristi, Kaja Kumer-Haukanõmm & Tiit Tammaru (2008). *Sõna jõul: diasporaa roll Eesti iseseisvuse taastamisel*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research* 30, 377–412.
- Apsite, Elina, Zaiga Krisjane & Maris Berzins (2012). Emigration from Latvia under economic crisis conditions. *International Proceedings of Economics Development and Research* 31, 134–138.
- Castles, Stephen, Hein de Haas & Mark J. Miller (2014). *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. Fifth Edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Hess, Daniel Baldwin, Tiit Tammaru & Maaten van Ham (eds.) (2018). *Housing Estates in Europe. Poverty, Ethnic Segregation and Policy Challenges*. Springer. eBook, Open Access.
- Ivlevs, Artjoms & Roswitha M. King (2015). Kosovo — Winning its Independence but Losing its People? Recent Evidence on Emigration Intentions and Preparedness to Migrate. *International Migration* 53 (5), 84–103.

- Johnston, Ron, Nabil Khattab & David Manley (2015). East versus West? Over-qualification and Earnings among the UK's European Migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41 (2), 196–218.
- Kangur, Karin & Anneli Kährik (2018). Factors shaping neighbourhoods integration trajectories for ethnic minority groups in Helsinki Region. Presentation at the ENHR 2018 conference.
- Kauppinen, Timo (2018). The descriptive URMI WP 2.4 report. Selected findings. Presentation at the URMI project meeting in Helsinki, 16.03.2018.
- Krusell, Siim (2013). Eesti elanike töötamine välismaal. Anu Tõnurist (koost). *Pilte rahvaloendusest*. Tallinn: Statistikaamet, 129–147.
- Kulu, Hill (1992). *Eestlased maailmas. Ülevaade arvukusest ja paiknemisest*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kulu, Hill, Katrin Metsis & Tiit Tammaru (toim) (1997). *Eestlane olla — eesti keele ja kultuuri perspektiivid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kumer-Haukanõmm, Kaja (2012). *Teisest maailmasõjast tingitud Balti pagulaste probleematika aastatel 1945–1952 Eesti pagulaste näitel*. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kumer-Haukanõmm, Kaja, Tiit Rosenberg & Tiit Tammaru (toim.) (2006). *Suurpõgenemine 1944. Eestlaste lahkumine läände ja selle mõjud*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kynttjä, Eve (1997). Eestlased Soomes: akulturatsioonipsühholoogia ja etniline identiteet. Hill Kulu, Katrin Metsis & Tiit Tammaru (toim), *Eestlane olla — eesti keele ja kultuuri perspektiivid*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 60–70.
- Mansoor, Ali & Bryce Quillin (eds.) (2006). *Migration and Remittances: Eastern Europe and the Former Soviet Union*. World Bank Publications.
- Massey, Douglas S. & J. Edward Taylor (eds.) (2004). *International Migration: Prospects and Policies in a Global Market*. OUP Oxford.
- McCollum, David, Segei Shubin, Elina Apsite & Zaiga Krisjane (2013). Rethinking Labour Migration Channels: The Experience of Latvia from EU Accession to Economic Recession. *Population, Space and Place* 19 (6), 688–702.
- Okólski, Marek (2004). The effects of political and economic transition on international migration in Central and Eastern Europe. Douglas S. Massey & J. Edward Taylor (eds.). *International Migration: Prospects and Policies in a Global Market*. OUP Oxford, 35–58.
- Praakli, Kristiina (2010). Eestlased ja eesti keel Soomes. Kristiina Praakli & Jüri Viikberg (toim.), *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 455–500.
- Praakli, Kristiina & Jüri Viikberg (toim.) (2010). *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Pungas, Enel, Kadri Täht, Anu Realo & Tiit Tammaru (2015). Does ethnicity matter in intentions to study abroad? Analysis of high school students in Estonia. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41 (14), 2376–2395.
- Rahnu, Leen 2017. Where do ethnic couples more likely to meet — at work or in their residential neighbourhoods? URMI blog, 7.12.2017. Saatavilla: <https://urmi.fi/>

where-are-inter-ethnic-couples-more-likely-to-meet-at-work-or-in-their-residential-neighbourhoods/. Luettu 22.08.2018.

Scheffer, Paul (2011). *Immigrant Nations*. Cambridge: Polity Press.

Tammaru, Tiit, Kaja Kumer-Haukanõmm & Kristi Anniste (2010a). Eesti diasporaa kujunemise kolm lainet. Kristiina Praakli & Jüri Viikberg (koost). *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 35–55.

Tammaru, Tiit, Kaja Kumer-Haukanõmm & Kristi Anniste (2010b). The Formation and Development of the Estonian Diaspora. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36 (7), 1157–1174.

Tammaru, Tiit, Szymon Marcińczak, Maarten van Ham & Sako Musterd (eds.) (2016). *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities: East Meets West*. Routledge.

Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland. *Gender, Place & Culture. A Journal of Feminist Geography*. Published online: 15.03.2018.

13.

Arkipäivän oppiminen ja identiteetit:

**siirtolaisten kokemuksia työelämässä
ja yhteiskunnallisessa toiminnassa
ylirajaisessa Suomi–Viro-tilassa**

Pauliina Alenius

13.1. Johdanto

Tarkastelen tässä luvussa Virossa Suomeen muuttaneiden ja maiden välillä liikkuvien siirtolaisten arkipäivän oppimiskokemuksia ja identiteettien muutoksia. Keskityn erityisesti informaaliin oppimiseen, joka tarkoittaa erilaiseen arkipäivän toimintaan liittyviä oppimiskokemuksia esimerkiksi työyhteisöissä, yhdistystoiminnassa ja erilaisissa ylirajaisissa vuorovaikutustilanteissa, kuten Suomeen muuttaneiden virolaisten keskustelut Virossa asuvien ystävien kanssa. Yhdistän tarkastelussa ylirajaisen muutoliiketutkimuksen ja sosiokulttuurisen oppimisteorian näkökulmia. Tarkastelen oppimisympäristönä ylirajaista Suomi–Viro-tilaa, joka on sosiaalisesti rakentunut maahanmuuttajien, liikkuvien siirtolaisten ja ns. kantaväestön välille. Yhteisen toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta siirtolaiset sekä tulo- ja lähtömaassa asuvat henkilöt voivat muodostaa informaaleja, ylirajaisia oppimistiloja, joissa jaetaan ja välitetään käsityksiä ja toimintatapoja yli maiden rajojen.

Ylirajaisuustutkimus on nostanut esiin, miten maahanmuuttajat säilyttävät nykyisin usein tiiviit yhteydet entiseen kotimaahansa (esim. Hannerz 1996; Vertovec 2009). Yhteydenpitoa helpottaa kehittynyt tieto- ja viestintäteknikka, joka mahdollistaa tiiviin yhteydenpidon entiseen kotimaahan esimerkiksi sosiaalisen median kanavien

kautta. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi siirtolaisten yllirajaista liikkuvuutta ja työelämäkokemuksia, yllirajaista hoivaa ja yllirajaisuuden vaikutuksia perhe-elämään, isyyteen ja äitiyden malleihin Suomi–Viro-tilassa (Telve 2018; Hyvönen 2009; Alho 2010; Zechner 2010; Assmuth, Hakkarainen, Lulle & Siim 2018; ks. myös Siim ja Telve tässä teoksessa). Yhteisen vuorovaikutuksen ja maiden välillä liikkuvien ihmisten, tavaroiden ja ideoiden kautta muodostuu yllirajaisia sosiaalisia tiloja (Faist 2000), jotka liittävät yhteen kahdessa tai useammassa maassa asuvat henkilöt, verkostot ja järjestöt. Suomi–Viro-tilasta löytyy esimerkkejä tällaisista yllirajaisista sosiaalisista tiloista. Tiivis, välillä päivittäinen, yhteydenpito sukulaisiin ja ystäviin toisessa maassa mahdollistaa myös kokemusten, käsitysten ja toimintatapojen jakamisen yli maiden rajojen. Näitä prosesseja voidaan tutkia yllirajaisena, informaalina oppimisena: miten kansalliset rajat ylittävän, jaetun toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta sekä siirtolaiset että toisessa maassa asuvat henkilöt omaksuvat uusia käsityksiä ja toimintatapoja. Vaikka siirtolaisten yllirajaista toimintaa on tutkittu paljon (esim. Faist 2000; Vertovec 2009) ja on tehty myös formaaliin oppimiseen ja siirtolaisten koulutuskokemuksiin liittyvää tutkimusta (esim. Assmuth & Siim 2018), yllirajaista, informaalia oppimista on tutkittu vielä melko vähän (esim. Guo 2013; Cuban 2014; Alenius 2015, 2016).

Tutkimusaineistonani oli Suomesta Viroon muuttaneiden ja maiden välillä liikkuvien siirtolaisten haastattelut (78 puolistrukturoitua haastattelua (PH) ja 20 elämänkerrallista teemahaastattelua (TH)). Keräsin tutkimusaineiston Suomessa yhdessä muiden haastattelijoiden kanssa (Elisa Keski-Hirvelä, Petteri Aarnos ja Jaakko Hyytiä) kansainvälisessä Trans-Net-tutkimusprojektissa, jossa vertailtiin neljää erilaista yllirajaista tilaa: Suomi–Viro, Saksa–Turkki, Iso-Britannia–Intia ja Ranska–Marokko (Pitkänen, Icduey & Sert 2012). Projektin johtajana toimi Pirkko Pitkänen. Suomesta Viroon muuttaneiden siirtolaisten haastatteluja analysoivat Trans-Net-projektissa Viron tiimin tutkijat (Mari-Liis Jakobson, Rein Ruutsoo ja Leif Kalev). Tuon tässä luvussa esiin myös muutamia huomioita suomalaissiirtolaisia koskevasta tuloksista (Jakobson ym. 2012.).

Haastateltaviksi (80) valittiin Suomessa sekä naisia että miehiä, joilla oli erilaiset muuttotaustat ja erityyppistä yllirajaista toimintaa. 78 haastateltavaa osallistui puolistrukturoituihin haastatteluihin, 18 heistä haastateltiin uudestaan teemahaastattelussa ja lisäksi teemahaastatteluja varten rekrytoimme vielä kaksi uutta venäjänkielistä haastateltavaa venäjänkielisten osuuden lisäämiseksi. Haastattelujen aikaan henkilöt olivat 19–64-vuotiaita ja he olivat muuttaneet Suomeen tai aloittaneet säännöllisen liikkumisen maiden välillä vuosina 1986–2009. Haastateltavissa oli a) työn, perhesiteiden, opintojen ja suomalaisen sukutaustan (inkerinsuomalaiset) perusteella pysyvämmiin Suomeen muuttaneita ja b) säännöllisesti maiden välillä liikkuvia siirtolaisia (työn, perhesyiden ja opintojen vuoksi liikkuvia henkilöitä). Heidän äidinkieliään olivat viro, venäjä ja suomi (ks. lisää tutkimukseen osallistujista, Alenius 2015). Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Tässä luvussa esittämäni haastattelukatkelmat ovat suoria sitaatteja. Haastattelukatkelmat on anonymisoitu, jotta haastateltavia ei ole mahdollista tunnistaa. Myös esimerkeissä esitetyt nimet on muutettu.

Trans-Net-tutkimusprojektin jälkeen tutkin Suomen tiimin keräämästä aineistosta erityisesti informaalin oppimisen kuvauksia ja tarkastelin ylirajaisia oppimisympäristöjä väitöskirjassani (Alenius 2015). Analysoin aineistoa laadullisen teoriaohjaavan sisällönanalyysin (Tuomi & Sarajärvi 2009; Krippendorff 2013) avulla. Tarkastelin aineistoa ensin aineistolähtöisesti ja myöhemmässä vaiheessa syvensin tulkintaa teoriaohjaavasti valikoitujen käsitteiden ja teorianäkökulmien avulla.

Tarkastelen informaalia eli organisoimatonta ja koulutuksen ulkopuolella tapahtuvaa arkipäivän oppimista sosiokulttuurisen oppimisen teorianäkökulmien avulla. Se on lähestymistapa, joka tuo esiin oppimisen sosiaalista luonnetta (esim. Fuller 2007): ihmiset oppivat koko elämänsä ajan uusia asioita osallistumalla erilaisten ryhmien ja yhteisöjen toimintaan. Perhe ja lähisukulaisyhteisö ovat tärkeitä oppimisympäristöjä lapselle, ja nuoruudessa ystäväpiirin ja harrastusryhmien merkitys kasvaa. Aikuisena uusia käsityksiä ja taitoja omaksutaan työpaikoilla, yhdistyksissä ja samoja kiinnostuksen kohteita jakavien henkilöiden kanssa mm. sosiaalisen median ryhmissä. Sosiokulttuuriseen oppimistraditioon kuuluva situationaalisen (tilannesidonnaisen) oppimisen teoria korostaa tiedon ja osaamiseen kiinnittyvän siihen aikaan ja ympäristöön, jossa se on tuotettu (Brown, Collins & Duguid 1989). Esimerkiksi käsitteet tai toimintatavat eivät välttämättä ole suoraan ymmärrettäviä toisessa kulttuuripiirissä tai eri aikakaudella.

Erilaisten ryhmien ja yhteisöjen toimintaan osallistumalla luodaan samalla myös omaa identiteettiä esimerkiksi työntekijänä, tietyn asian harrastajana ja myös laajemmin esimerkiksi suomenvenäläisenä tai helsinkiläisenä virolaisena. Keskeinen käsite on käytäntöyhteisö (Lave & Wenger 1991; Wenger 1998), joka kuvaa yhteisöä, jossa jäsenet osallistuvat säännöllisesti ja tiiviisti yhteiseen toimintaan, neuvottelevat tavoitteista ja luovat omia, jaettuja resursseja, kuten yhteiset tarinat ja käsitteet. Esimerkiksi tiiviisti yhteistyötä tekevässä työtiimissä voi olla yhteisesti jaettuja toiminta- ja puhetapoja, joita ei välttämättä ymmärretä muissa ryhmissä. Tällaisissa yhteisöissä uudet tulokkaat usein seuraavat ensin toimintaa reuna-alueilta ja vähitellen omaksuvat yhteisön toimintatapoja ja pääsevät kehittämään yhteistä toimintaa (Lave & Wenger 1991).

Tietoa ja osaamista omaksutaan ja jaetaan käytäntöyhteisöissä sekä myös välitetään yhteisöstä toiseen. Yksilöt, jotka ovat osallisina kahden erilaisen yhteisön toiminnassa, voivat toimia käsitysten ja toimintatapojen välittäjinä näiden yhteisöjen välillä (Wenger 1998). Tarkastelen tässä luvussa, miten sekä liikkuvat siirtolaiset että maahanmuuttajat välittävät käsityksiä ja tapoja yli kansallisten rajojen. Aikaisemmin on tutkittu, miten kotimaihinsa palanneet siirtolaiset ovat hyödyntäneet ulkomailla hankkimaansa ammatillista osaamista ja millaisia haasteita on ollut tällaisen tiedon soveltamisessa kotimaan työpaikoilla (mm. Conway, Potter & Godrey 2012; Wang 2015). Siirtolaiset voivat välittää ja tulkita erityisesti kulttuurisesti ja paikallisesti muotoutunutta tietoa, jota voi olla muuten vaikea ymmärtää toisessa kansallisessa ja kulttuurisessa ympäristössä (Williams & Baláz 2008). Esimerkiksi mobiililaitteiden avulla siirtolaisten on helppo jakaa tietoa ja kokemuksia ylirajaisesti läheisten ihmisten kanssa (Cuban 2014).

13.2. Ylirajainen, informaali oppiminen työelämässä

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että ylirajaisessa Suomi–Viro-tilassa siirtolaiset ovat välittäneet ja omaksuneet erilaisia työhön liittyviä toimintatapoja. Osallistumalla työyhteisöjen toimintaan Suomessa tutkimukseen osallistuneet siirtolaiset havainnoivat ja omaksuivat uusia työskentelytapoja. Toisaalta aikaisemmat työkokemukset Virossa ja osalla myös muissa maissa mahdollistivat erilaisten työkäytänteiden vertailun eri maissa. Esimerkiksi Ilmar, jolla oli kansainvälistä työkokemusta, pystyi vertailemaan aikaisempien kokemustensa pohjalta vuorovaikutuskäytänteitä eri maiden työyhteisöissä.

Viron puolella ollaan myös aika konkreettisia asioista ja [pitäisi] päästä heti sopimaan asioista että täällä Suomessa kuitenkin aika usein vielä kohtaa tuollaista, miten tätä nyt sanois, tuota, ruotsalaista lähestymistä, että kaikkien pitää olla samaa mieltä ja keskustella asiasta monta kertaa ja vasta sitten niin kun päästään keskustelemaan siitä lopputuloksesta. Ilmar [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Työskentely toisessa maassa mahdollisti myös lähtömaan työtapojen ja -kulttuurien tarkastelun uudesta näkökulmasta. Esimerkiksi sairaanhoitajana toiminut Grete vertaili hoivakulttuureja Suomessa, Virossa ja entisessä Neuvostoliitossa. Grete toi esiin, miten ne olivat hänen mielestään muuttuneet vuosien aikana. Neuvostoaikana Virossa potilaille ei annettu välttämättä tarkkaa tietoa sairaudesta eikä heillä ollut mahdollista osallistua omaa hoitoaan koskeviin päätöksiin, mutta nykyisin potilaan itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan, eikä lääkäri yksin tee hoitopäätöksiä. Ammatillisia käytänteitä ei siten nähty muuttumattomina, vaan ajan myötä kehittyvinä käytänteinä.

esimerkiks, jos ihmisellä oli syöpä, sitten omaisille siitä sanottiin muttei potilaalle itelleen /.../ ylipäättään oli semmonen ajatus, et sitten se tauti pahenee tai nopeuttaa sitä tai se psyyke ei kestä sitä, et se tuntu ihan absurdilta. Se on semmosta kun lääkäri määrää ja sairaanhoitajan on toteltava, potilas vaan on semmonen "aha" [hämmästynyt]. Se potilaan itsemääräämisoikeus ja ylipäättään semmonen ihmisoikeudet, ne on saanut ihan eri valon [nähdään uudessa valossa], mutta totta kai se on muuttunut Virossakin se on siitä aikakaudesta jo kiinni, et se ei ole pelkästään siitä, onko Suomessa vai Virossa. Grete [TH, haastattelija Pauliina Järvinen-Alenius, suomeksi]

Erityisesti korkeakoulutetut muuttajat pystyivät laajentamaan ammatillista osaamistaan Suomeen muuton myötä. Esimerkiksi Virossa Suomeen muuttaneet lääkärit kertoivat, että Suomen isompi väestöpohja mahdollisti tutustumisen uusiin sairauksiin ja terveydenhuollon parempi välineistö tarjosi tilaisuuksia erilaisten uusien tekniikoiden oppimiseen.

esimerkiksi tietokonekerroskuvaus, magneettikuvaus, ne ovat kyllä sellaisia taitoja tai en minä nyt, minä en ole röntgenlääkäri, mutta jokasen lääkärin on jotain ymmärrettä-

vä, jota minä en Virossa osannut enkä tietänyt esimerkiksi sellaista lääketieteen uutta aluetta, täällä olen kyllä tullut ymmärtämään./.../ Lääketiede on hirveästi muuttunut ja se tekninen kehitys on ehkä tosi iso askel ollut ja kyllä totta sekin, ehkä niitä magneettikuvauslaitteita kaupungissa X [Suomessa] on saman verran kuin Virossa. Eli huomattavasti lähemmälle tätä laitetta pääsee ja se kyllä aiheuttaa sen eli jos laitteita on vähän, niihin perehtyvät vaan asiantuntijat eli röntgenlääkärit, mutta täällä kun laitteita on enemmän on kaikilla pakko tietää jotakin, röntgenlääkärit tietävät runsaasti, mutta muutkin tietävät pikkusen. Virossa mä en olis ehkä tätä pikkustakaan tietänyt eli se ero selvästi on. Edna [PH, haastattelija Pauliina Järvinen-Alenius, suomeksi]

Osa tutkimukseen osallistuneista siirtolaisista oli toiminut ammatillisen osaamisen yllirajaisina välittäjinä (ks. Alenius 2016) eri työntekijöiden ja käytäntöyhteisöjen välillä. Nämä yllirajaiset välittäjät tulkitsivat paikallisia työhön liittyviä toimintatapoja, jakoivat hyviä käytäntöjä ja esittelivät uusia työskentelytapoja lähtö- tai tulomaassa työskenteleville kollegoille. Toimiminen yllirajaisena välittäjänä edellytti heiltä sekä virolaisten että suomalaisten työyhteisöjen työkulttuurien ymmärtämistä sekä myös kykyä tehdä erilaiset työskentelytavat ymmärrettäväksi erilaisessa toimintaympäristössä. Esimerkiksi Helda, joka toimi julkishallinnon tehtävissä Suomessa, oli pyrkinyt edistämään työssään suomalaisten ja virolaisten kollegoiden yhteistyötä. Hän oli selittänyt ja tulkinnut suomalaisia viestintätapoja ja toimintamuotoja Virossa saman alan tehtävissä työskenteleville henkilöille. Kaupallisella alalla työskentelevä Indrek oli tulkinnut virolaisen yrityksen nopeita toimintatavan muutoksia suomalaisille yhteistyökumppaneille ja vakuuttanut heidät uuden strategian toimivuudesta.

Uusia työhön liittyviä käytäntöjä ja malleja voidaan omaksua myös toisessa maassa opiskelun kautta. Esimerkiksi Edna oli tohtoriopintojensa ja lyhyiden työjaksojensa aikana omaksunut Suomessa uusia menetelmiä ja teorianäkökulmia ja soveltanut niitä osaksi omaa opetustyötään Virossa. Yllirajaiset yhteistyöverkostot olivat poikineet myös erilaisia projekteja suomalaisten ja virolaisten organisaatioiden välille, ja tällaisissa projekteissa oli omaksuttu ja jaettu hyviä terveydenhuollon käytäntöjä. Ednan mukaan Suomesta saadut mallit olivat tärkeitä hoitotyön opetuksen kehittämisessä Virossa. Tutkimukseen osallistuneet siirtolaiset olivat myös organisoineet suomalaisten ja virolaisten työyhteisöjen tapaamisia. Niissä oli jaettu tietoa paikallisista työkäytännöistä. Esimerkiksi Piret oli järjestänyt virolaisille kollegoille vierailun omaan yksikköönsä Suomessa. Vierailun aikana oli tutustuttu erityisesti homeongelmien ratkaisutapoihin vanhoissa rakennuksissa. Helle oli järjestänyt suomalaisille hallinnon alaan liittyvissä tehtävissä työskenteleville kollegoille työvierailun Viroon. Hän arvioi, että vierailulla oli vaikutusta rekrytointikäytäntöjen uudistamiseen suomalaisessa organisaatiossa: aikaisemmin miesvaltaiseen organisaatioon haluttiin rekrytoida lisää naisia.

Siirtolaisten rahälähetyskiä ja niiden vaikutuksia siirtolaisten lähtömaihin on tutkittu laajasti (ks. esim. Vertovec 2009). Levitt (2001) on tuonut esiin myös niin sanotut sosiaaliset lähetykset, kuten sosiokulttuuriset toimintatavat ja ideat, joita siirtolaiset

välittävät sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta lähtömaihin. Samaan tapaan voidaan tarkastella myös ns. ammatillisia lähetyksiä: työhön liittyviä käsityksiä ja toimintatapoja, joita siirtolaiset välittävät maasta toiseen (Alenius 2016). Ammatilliset tiedot ja taidot eivät liiku vain yhteen suuntaan (tulomaasta lähtömaahan), vaan työkokemusta omaavat siirtolaiset tuovat mukanaan sekä yleistä että ammattispesifiä osaamistaan. Työhön liittyviä erityistaitoja olivat tuoneet esimerkiksi ikkunalasien valmistukseen jo Virossa erikoistuneet tehdastyöntekijät, jotka olivat jatkaneet saman alan tehtävissä Suomessa. Myös tietoliikennealalla ja terveydenhoidossa työskennelleillä oli työhön liittyviä erityistaitoja ja -tietoja, joita he olivat Suomessa voineet soveltaa. Toisaalta jotkut haastateltavat korostivat, että heidän työpaikallaan ei oltu kiinnostuneita omaksumaan uusia työtapoja, eivätkä he pystyneet sen vuoksi jakamaan toisessa maassa oppimiaan hyviä työkäytäntöjä Suomessa. Osa toi esiin, että Suomessa työnantajat arvostivat erityisesti suomalaisia tutkintoja ja Suomessa hankittua työosaamista.

13.3. Siirtolaisten elämä ylijarajaisessa yhteiskunnallisessa tilassa

Osa tutkimukseen osallistujista kertoi, miten heidän yhteiskunnalliset käsityksensä ja maailmankuvansa oli vähitellen muuttunut Suomeen muuton tai pendelöinnin aloittamisen jälkeen. Osa koki ulkomailla asumisen laajentaneen heidän näkökulmiaan ja kykyään havainnoida eroja (ks. myös henkinen kasvu, Helander tässä teoksessa). Haastatellut olivat huomanneet esimerkiksi tarkastelevansa kriittisemmin virolaisia käsityksiä miesten ja naisten rooleista perheessä ja yhteiskunnassa. Ajattelutapojen muutos havaittiin esimerkiksi keskusteluissa muiden virolaisten kanssa tai havainnoissa elämää toisessa maassa.

Itse asiassa naisein suhtautuminen on todellakin erilainen [naurahtaa], aika erilainen kyllä. Viro on vielä aika patriarkaalinen maa, kyllä mä olin itsekin vähän, se on muuttunut ajan mukaan, olen ruvennut miettimään vähän toisella tavalla, katsomaan asioita. Kun käyn Virossa, näen taas vanhan patriarkaalisen suhtautumisen, sitä on vaikea määritellä, mutta sen tuntee aika selvästi. Romi [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Kokemukset elämisestä kahdessa erilaisessa yhteiskunnassa mahdollistivat siirtolaisille yhteiskunnallisten käsitysten ja sosiaalisten toimintamallien vertailun. Suomalainen yhteiskunta kuvattiin hyvin organisoiduksi, mikä teki arjesta ennustettavampaa ja turvallisempaa. Uudelleen itsenäistynyt Viro nähtiin innovatiivisempänä ja paremmin muutoksiin sopeutuvana maana kuin Suomi. Osa haastateltavista oli elänyt myös Neuvosto-Virossa, joten heidän kertomuksissaan tuli esiin kolmen erilaisen yhteiskuntajärjestelmän vertailu. Ylijarajainen elämä nähtiin pääosin rikastuttavana tekijänä: siirtolaiset saivat seurata tiiviisti elämää ja muutoksia kahdessa erilaisessa yhteiskunnassa.

Toisaalta ajan tasalla pysyminen erityisesti Viron nopeissa muutosprosesseissa koettiin välillä haastavaksi. Osa haastateltavista yhdisti negatiivisiksi koetut asiat virolaisessa yhteiskunnassa erityisesti Neuvostoaajan vaikutuksiin.

kävin X:n luona siellä sen puutarhapalstalla [Suomessa] istuskelemassa, ja yhtäkkiä tuli sellainen jännä tunne, että se X:n puutarhapalsta ja koko se seutu siellä on sellaista, millainen Viro saattoi olla ennen venäläisten tuloa. Pantiin luuta ovea vasten merkiksi, että talon väki on muualla, ketään ei ole kotona, mutteivät ne ole kaukana. Kottikärryt oli kanssa jätetty sinne johonkin. Sanalla sanoen, varastaminen on ihan vieras ajatus, varastaminenkin on tullut Viroon Venäjältä. Oliver [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Trans-Net-tutkimuksessa tarkasteltiin virolaisten lisäksi myös suomalaissiirtolaisia Virossa (ks. Jakobson ym. 2012). Heidän suhtautumisensa valtioon erosi Virosta muutaneiden henkilöiden asennoitumisesta. Suomalaiset siirtolaiset eivät juurikaan korostaneet tuntevansa lojaalisuutta Viron valtiota kohtaan (Jakobson ym. 2012.), kun taas virolaiset halusivat olla ”lakeja noudattavia, kunnollisia veron maksajia” Suomessa (ks. myös Alho & Sippola 2019). Kuvaukset haastelupuheissa ”ahkerista ja sääntöjä noudattavista virolaisista” voi tulkita myös haluksi erottautua muista maahanmuuttajaryhmistä Suomessa. Virosta muuttaneiden identiteettiä kuvasi usein halu sosiaaliseen kansalaisuuteen Suomessa säilyttäen samalla vahvat tunnesiteet omaan kansalliseen ryhmään. Suomalaisille siirtolaisille hyvinvointivaltion (Suomen) kansalaisuus merkitsi turvaa, josta ei haluttu luopua (Jakobson ym. 2012).

13.4. Kansalaisjärjestötoiminta identiteettien rakentajana

Tutkimukseen osallistuneet siirtolaiset olivat toimineet erilaisissa kansalaisjärjestöissä erityisesti Suomessa, mutta osa myös Virossa. Oman vähemmistöryhmän yhdistykseen kuulumisen nähtiin vahvistavan omaa ja perheenjäsenten kielitaitoa, tarjoavan mahdollisuuksia vaalia omaa kulttuuriperintöä sekä vahvistavan yhteenkuuluvuutta tietyn kansallisen ryhmän kanssa. Osallistuminen Suomessa kantaväestön kanssa yhdistystoimintaan taas tuki kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan ja vahvisti kokemusta jäsenyydestä suomalaisessa yhteiskunnassa. Yhdistystoiminta oli siis merkityksellistä erilaisten identiteettien rakentumisen näkökulmasta. Venäjänkielinen Svetlana tuo seuraavassa katkelmassa esiin erilaisten ryhmien merkitystä sekä kotoutumisen että kulttuuristen juurien säilyttämisen näkökulmista.

mie ajattelen että kotoutumista tukevat ja kotoutumiseen auttavat erilaiset järjestöt, yhdistykset ja sellaiset vapaaehtoiset kerhot, ja mie kuulun tosi niinku [nauraa] aika useaan yhdistykseen. Ja sitten harrastukset, minulla on harrastus, mie harrastan X:aa.

Se on tosi tärkeä harrastus minulle ja se on tukenut koko mun elämää ja sellaista liikuntamuodossa että siellä meillä on oma ryhmä, mie käyn suomalaises ryhmässä ja meillä on siellä omat asiat ja se kuuluminen ryhmään, se on ihmisille tosi tärkeä ja maahanmuuttajille se on vielä kaksinkertainen asia ja kuulua sellaiseen ryhmään, missä ei ole muita maahanmuuttajia, ei vain maahanmuuttajien edustajana, vaan kuuluu suomalaisten joukkoon. Mutta se oma venäjänkielinen, se oman äidinkielen, lehdet, media, tukiryhmät, yhteiset juhlat on tosi tärkeät myös, jos on mahdollisuus olla vielä oman kulttuurin edustajana omassa kulttuuriseurassa. Svetlana [TH, haastattelija Pauliina Järvinen-Alenius, suomeksi]

Muutamat siirtolaiset toivat esiin myös Virossa toimivien yhdistysten merkityksen heidän identiteetilleen. Esimerkiksi Suomessa asuva ja työskentelevä Mari-Liis näki Virossa toimivien yhdistysten jäsenyyden olevan edelleen merkityksellistä hänelle.

mä kuulun esimerkiks Virossa semmoseen niinku X:n niinku on Suomessa ja sitten mä kuulun myöski elämän loppuun asti tai ikuisesti sellaseen X:n, että mä oon siellä jäsenenä, että se on niinku semmonen paikka missä Virossa, jos sä haluat pitää yllä sitä patriotismia ja sellasta niin se on niinku paras paikka mihin kuulua et se on niinku tosi tärkeä mulle /.../se toinen juttu se X, niin siellä mä oon toiminut ihan esimiehenä ja se on semmonen yli maapalloa meitä on kahdeksansataa ja paikallisessa X:ssa paikan päällä on tällä hetkellä noin kaksisataa jäsentä /.../ se on niinku se missä mä oon ilmaissut itteeni siltä osalta siellä sitä virolaisuutta ja itsenäisyyttä niinku kauheesti pidetään tärkeänä ja muistutetaan aina muillekin. Mari-Liis [PH, haastattelija Pauliina Järvinen-Alenius, suomeksi]

Trans-Net-tutkimuksessa (Jakobson ym. 2012) tuli esiin, että suomalaiset siirtolaiset Virossa hyödynsivät erityisesti sosiaalisia verkostojaan yhteiskunnallisessa vaikutamisessa pikemmin kuin järjestöjä ja yhdistyksiä. Molemmissa maissa siirtolaiset seurasivat aktiivisesti yhteiskunnallisia tapahtumia (Jakobson ym. 2012). Suomessa siirtolaiset seurasivat tiiviisti Viron ja Suomen tiedotusvälineitä, ja venäjänkieliset haastateltavat lisäksi eri medioita Venäjällä. Maiden välillä liikkuvilla siirtolaisilla oli yleensä vähän aikaa järjestötoimintaan.

13.5. Yhteiskunnallisten käsitysten ja toimintatapojen yllirajainen välittäminen

Muutamat haastateltavat olivat toimineet yllirajaisesti yhteiskunnallisten käsitysten ja toimintatapojen välittäjinä esimerkiksi kansalaisjärjestöjen välillä tai ystäväverkostoissa. Käsityksiä ei kuitenkaan välttämättä omaksuttu suoraan, vaan erilaisia

yhteiskunnallisia malleja, instituutioita (esimerkiksi koulua) ja toimintakäytänteitä arvioitiin ja vertailtiin kriittisesti (ks. myös vertailudiskurssista Assmuth & Siim 2018).

täytyy sanoa, että virolaiset ystävät ovat aika paljon puolustuskannalla, voi on meilläkin, on meilläkin, vaikka mä kerron, että Suomessa on tää ja tää asia paljon paremmin, on meilläkin, on meilläkin. Vähän sellaista puolustuskantaa kyllä tulee, et älä sä nyt väheksy, mutta aika usein, ne kyllä aika paljon kysys niin ku uteliaisuutta, miten se on Suomessa tämä asia, yhteiskunnallinen asia järjestetty, ja kun mä selitän aika paljon, niin, ahaa, voi miksi meillä ei ole näin, sitä on aika paljon, puhutaan aika paljon kahden yhteiskunnan eroista. Romi [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Viestintäalalla työskentelevä Silvi on yksi esimerkki ylijarajaisesta välittäjästä. Hän oli pyrkinyt tukemaan kansalaistoiminnan ja vapaaehtoistyön uudelleen aloitusta Virossa 1990-luvulta lähtien ja välittänyt Suomesta osaamista ja malleja käytännön toiminnasta sekä luonut myös ylijarajaisia verkostoja toiminnan tueksi. Ylijarajaisen yhteistyön kautta muodostui ylijarajainen sosiaalinen tila (Faist 2000), jossa niin ideat, ihmiset kuin tavaratkin liikkuvat yli kansallisten rajojen.

se mistä mä olen kiinnostunut on, miten saada ihmiset toimimaan taas yhdessä, koska Neuvostoliiton aikana se oli poliittisesti kontrolloitua ja sitten mä perustin siihen Vieroon, siihen mistä mä oon kotoisin, kotikylään /.../ sitten kun Viro itsenäistyi mä halusin sinne luoda sellaisen kansalaistoiminnan missä ihmiset itse vapaaehtoisesti tekisivät oman paikkakunnan puolesta ja mä hain kaikki esikuvat ja kontaktit Suomesta ja sain myöskin Suomesta ystävyyskunnan ja sitten se yhteistyö alkoi toimimaan ja sitten mä vapaaehtoistyönä koulutin kaikki meidän kunnan kylänvanhimmat kun sellainen toiminta puuttui sieltä et piti saada joku ihminen kuka sitten on myöskin kenen ympärille tai kuka koordinoi näitä, sitä sellaista vapaaehtoistyötä/.../. Mä tein sitä koko ajan Suomen ja Viron välillä ja tuli ihmisiä myöskin Suomesta ja Viosta ja ihmiset alkoivat tekemään, että siellä syntyi paljon yhteistyötä ja tähän asti se jatkuu siel paikkakunnalla. Nää ihmiset alkoivat, koulut ja kunnat ja jotkut yrittäjät tekemään erilaista ja sitten jotkut kansantanssiryhmät ja lauluryhmät ja erilaista yhteistyötä alettiin tekemään. Silvi [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Kokonaisuudessaan ylijarajainen poliittinen toiminta näyttää olleen Suomi–Viro-tilassa melko vähäistä ja poliittinen vaikuttaminen suuntautunut pääosin siihen maahan, johon oli muutettu. (Jakobson ym. 2012). Poliittisia lähetyksiä (ks. esim. Pérez-Armen-dáriz & Crow 2010) tuli esiin muutamien haastateltavien kuvauksissa, kun he olivat esimerkiksi virolaisessa mediassa tuoneet esiin Suomessa omaksumiaan asioita, kuten esimerkiksi positiivisia näkökulmia pohjoismaisesta hyvinvointivalttiosta ja vähemmistöjen oikeuksien kunnioittamisesta.

13.6. Kansallisten identiteettien rakentuminen ylirajaisessa tilassa

Sosiokulttuurisessa oppimisteoriassa identiteettien rakentuminen erilaisten ryhmien ja yhteisöjen toimintaan osallistumisen kautta nähdään tärkeänä osana informaalia oppimista (Wenger 1998; Wenger-Trayner & Wenger-Trayner 2015). Tutkimukseen osallistuneet siirtolaiset näkivät erityisesti suomalaisiin työyhteisöihin osallistumisen olevan tärkeää integroitumisen kannalta. Tämä loi kokemusta kuulumisesta suomalaiseseen yhteiskuntaan ja tarjosi myös mahdollisuuksia havainnoida suomalaisten arkisia toiminta- ja puhetapoja. Osalle siirtolaisista jäsenyys ja toiminta omankielisissä yhdistyksissä oli merkityksellistä kulttuurisen ja kansallisen identiteetin rakentumisen näkökulmasta. Toisaalta kokemukset sivullisuudesta ja marginaaliin joutumisesta esimerkiksi poliittisissa puolueissa tai kulttuuriyhdistyksissä oli muutamilla tuottanut kokemuksia sivullisuudesta näissä yhteisöissä ja osin laajemmin myös yhteiskunnassa.

Erityisesti hiljattain Suomeen muuttaneet vironkieliset, mutta myös osa pitempään Suomessa asuneista, korostivat vahvaa virolaista identiteettiään ja sidettä Viroon. Vironkielisen kanssa naimisissa olevilla, Suomessa asuvilla siirtolaisilla oli virolainen identiteetti myös pysynyt vahvana, kun taas ne, joilla oli suomalainen puoliso, näkivät usein identiteettinsä muuttuneen vähitellen suomalais–virolaiseksi. Tämä heijastaa lähimmän käytäntöyhteisön, perheen, merkitystä identiteetin rakentumiselle. Kuvitelun (Wenger-Trayner & Wenger-Trayner 2015) kautta siirtolaiset pystyivät näkemään itsensä osana laajempaa virolaisten kansakuntaa, vaikka laajempaa kansallista yhteisöä ei voikaan suoraan kokea. Virolaisuuden nähtiin heijastuvan kotona ja perhepiirissä opituissa tavoissa, mutta myös erilaisissa esineissä tai vaikkapa televisio-ohjelmissa, jotka olivat tulleet tärkeiksi Suomeen muuton myötä. Virolainen identiteetti nähtiin mahdolliseksi myös yhdistää jäsenyyteen suomalaisessa yhteiskunnassa.

no kyllä mä tunnen itseni niin kun täysin, täysin virolaiseksi, sataprosenttisesti, ei missään tapauksessa suomalaiseksi. Mä tunnen itseni täysiveriseksi suomalaisen yhteiskunnan jäseneksi, mutta ei suomalaiseksi. Leif [PH, haastattelija Elisa Keski-Hirvelä, suomeksi]

Ylirajaista identiteettiä kuvasivat erityisesti ne siirtolaiset, jotka olivat asuneet Suomessa pidempään. Identiteetin koettiin olevan jossain suomalaisuuden, inkeriläisyyden, venäläisyyden ja/tai virolaisuuden välissä tai vaihtuvan tilanteen ja ympäristön mukaan. Esimerkiksi Virossa käydessä kokemus suomalaisuudesta vahvistui, kun taas Suomessa virolaisuus koettiin välillä vahvemmaksi. Vähemmistöidentiteetin korostus oli tärkeää niille haastateltaville, jotka halusivat tuoda Suomessa esiin kuulumistaan virolaiseen tai venäläiseen vähemmistöön, kun taas aikaisemmin Virossa asuessaan he olivat korostaneet kuulumistaan suomalaiseen vähemmistöön. Toisaalta Suomessa koettujen syrjintäkokemusten vuoksi muutamat haastateltavat olivat esimerkiksi

julkisilla paikoilla halunneet välillä piilottaa virolaisuuttaan puhumalla tietoisesti virheetöntä suomea ilman virolaista korostusta. Monilla identiteetti kietoutui vahvasti kieleen: pelättiin virolaisuuden häviämistä oman äidinkielen taidon heikentyessä. Myös toisten virolaisuutta tai inkerinsuomalaisuutta arvioitiin heidän kielitaitonsa kautta.

Muutamat haastateltavat kuvasivat identiteettiään muuten kuin kansallisen ryhmän kautta: he kokivat itsensä esimerkiksi ”kosmopoliitiksi tai itämerensuomalaiseksi” tai yhdistivät kansalliseen identiteettiin myös maailmankansalaisuuden: ”olen kosmopoliitti virolainen”.

13.7. Johtopäätökset ja pohdinta

Suomi–Viro-tilassa on monia tekijöitä, jotka tekevät nykyään ylirajaisen toiminnan helpoksi. Esimerkiksi liikkumisen vähäiset rajoitukset EU-maiden välillä, nopeat kulkuyhteydet ja myös yhteiset historialliset, poliittiset ja kulttuuriset juuret tukevat monimuotoista ylirajaista yhteistyötä (ks. Jauhiainen ja Rausmaa tässä teoksessa). Kuitenkin riippuu paljolti vastaanottavista työyhteisöistä ja yhteiskunnista, miten halukkaita ne ovat omaksumaan uusia vaikutteita ja hyödyntämään siirtolaisten osaamista. Ylirajaisissa tiloissa kaikki siirtolaiset eivät ole tasa-arvoisessa asemassa: esimerkiksi ylirajaisessa Ranska–Marokko-tilassa ranskalaiset pystyvät Marokossa hyödyntämään etnistä taustaansa työelämässä, kun taas marokkolaiset Ranskassa kokivat syrjintää taustansa vuoksi (Virkama ym. 2012). Myös suomalaissiirtolaiset Virossa näyttävät olevan jossain määrin etuoikeutetummassa asemassa kuin Virossa muuttaneet Suomessa: esimerkiksi ammatillisen osaamisen hyödyntäminen on ollut Virossa helpompaa ilman tutkintojen tuomaa pätevyyttä toisin kuin Suomessa (Jakobson ym. 2012). Tähän saattaa vaikuttaa myös ammattialat, joilla haastatellut siirtolaiset ovat työskennelleet sekä muuttoajankohdat.

Jauhiainen (tässä teoksessa) tarkastelee transnationaalisuutta erityisesti valtioiden rajat ylittävän henkilöiden liikkuvuuden kautta. Henkilöiden liikkumisen ohella myös ideat ja tavat voivat liikkua yli maiden rajojen. Kuten tässä luvussa on tuotu esiin, siirtolaiset voivat toimia sosiokulttuuristen, ammatillisten ja yhteiskunnallisten käsitysten ja toimintatapojen välittäjinä yli kansallisten rajojen. Sekä fyysinen että virtuaalinen liikkuvuus ja yhteistyö luovat tilaisuuksia ylirajaiselle, informaaliselle oppimiselle. Viron ja Suomen välillä liikkuvat siirtolaiset tarjoavat esimerkin tällaisen transnationaalisuuden tutkimiseen.

Lähteet ja kirjallisuus

- Alenius, Pauliina (2015). *Informal learning in a transnational setting: Exploring learning spaces of people migrating between Estonia and Finland*. Acta Universitatis Tamperensis 2034. Tampere: Tampere University Press.
- Alenius, Pauliina (2016). Exploring the role of migrants in transnational occupational learning processes in Estonia—Finland space. *International Journal of Lifelong Education*, 35 (3), 270—285.
- Alho, Rolle (2010). Maahanmuuttajien kokemukset ja ammattiliittojen näkemykset työehtojen polkemisesta Suomessa. Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.), *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki: Palmenia, Gaudeamus Helsinki University Press, 93—121.
- Alho, Rolle & Markku Sippola, (2019). Estonian Migrants' Aspiration for Social Citizenship in Finland: Embracing the Finnish Welfare State and Distancing from the 'Non-Deserving'. *Journal of International Migration and Integration*, 20 (2), 341—359.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (eds.) (2018). *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Assmuth, Laura & Pihla Maria Siim (2018). School as Institution and as Symbol in Estonian Migrant Families' Lives in Finland. Laura Assmuth, Marina Hakkarainen, Aija Lulle, Pihla Maria Siim (eds.), *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan, 163—187.
- Brown, John, Allans Collins & Paul Duguid (1989). Situated Cognition and the Culture of Learning. *Educational Researcher*, 18 (1), 32—42.
- Conway, Dennis, Robert Potter & Godfrey St. Bernard (2012). Diaspora return of transnational migrants to Trinidad and Tobago: The additional contributions of social remittances. *International Development Planning Review*, 34, 189—209.
- Cuban, Sondra (2014). Transnational families, ICTs and mobile learning. *International Journal of Lifelong Education*, 33 (6), 737—754.
- Faist, Thomas (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Clarendon Press.
- Fuller, Alison (2007). Critiquing Theories of Learning and Communities of Practice. Jason Hughes, Nick Jewson & Lorna Unwin (eds.), *Communities of Practice. Critical Perspectives*. London: Routledge, 17—29.
- Guo, Shibao (ed.) (2013). *Transnational Migration and Lifelong Learning. Global Issues and Perspectives*. London: Routledge.
- Hannerz, Ulf (1996). *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London: Routledge.
- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomeen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 51/2009. Helsinki: Väestöliitto.
- Jakobson, Mari-Liis, Pauliina Järvinen-Alenius, Pirkko Pitkänen, Rein Ruutsoo, Elisa Keski-Hirvelä & Leif Kalev (2012). The Emergence of Estonian-Finnish Transnational

- Space. Pirkko Pitkänen, Ahmet Içduygu & Deniz Sert (eds.), *Migration and Transformation. Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. Dordrecht: Springer, 159–205.
- Krippendorff, Klaus (2013). *Content analysis. An introduction to its methodology*. Los Angeles: Sage.
- Lave, Jean & Etienne Wenger (1991). *Situated Learning. Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levitt, Peggy (2001). *The Transnational Villagers*. Berkeley: University of California Press.
- Pérez-Armendáriz, Clarisa & David Crow (2010). Do Migrants Remit Democracy? International Migration, Political Beliefs, and Behavior in Mexico. *Comparative Political Studies*, 43 (1), 119–148.
- Pitkänen, Pirkko, Ahmet Içduygu & Deniz Sert (eds.) (2012). *Migration and Transformation. Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. Dordrecht: Springer.
- Telve, Keiu (2018). Absent or involved: changes in fathering of Estonian men working in Finland, *Gender, Place & Culture*, doi: 10.1080/0966369X.2018.1450227.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. painos. Helsinki: Tammi.
- Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*. Oxon: Routledge.
- Virkama, Anna, Catherine Therrien, Nouredine Harrami & Aissa Kadri (2012). Franco-Moroccan Transnational Space: Continuity and Transformations. Pirkko Pitkänen, Ahmet Içduygu & Deniz Sert (eds.), *Migration and Transformation. Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism*. Dordrecht: Springer, 63–101.
- Wang, Dan (2015). Activating cross-border brokerage: Inter-organizational knowledge transfer through skilled return migration. *Administrative Science Quarterly*, 60, 133–176.
- Wenger, Etienne (1998). *Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wenger-Trayner, Etienne & Beverly Wenger-Trayner (2015). Learning in a landscape of practice: a framework. Etienne Wenger-Trayner, Mark Fenton-O'Creevy, Steven Hutchinson, Chris Kubiak & Beverly Wenger-Trayner (eds.), *Learning in a landscape of practice: boundaries, identity and knowledgeability in practice-based learning*. London: Routledge, 13–29.
- Williams, Allan & Vladimir Baláz (2008). *International Migration and Knowledge*. London and New York: Routledge.
- Zechnner, Minna (2010). *Informaali hoiva sosiaalipoliittisessa kontekstissa*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.

14.

Viron ja suomen samankaltaisuuden vaikutus lähisukukielen oppimiseen ja virolaisten ja suomalaisten kanssakäymiseen

Annekatriin Kaivapalu

14.1. Suomen ja Viron kielisilta

Suomi-Viro kielisillalla tarkoitetaan yleensä naapurimaan kielen osaamista Suomenlahden molemmin puolin. Viro ja suomi läheisinä sukulaiskielinä ovat sekä sanastoltaan että rakenteeltaan melko samankaltaisia. Kieltenvälinen samankaltaisuus sekä kahden maan kulttuurinen ja maantieteellinen läheisyys helpottavat kielen oppimista. Virolaisten suomen ja suomalaisten viron kielen taito kehittyy siksi yleensä nopeammin kuin indoeurooppalaisten kielten puhujilla. Molemmissa maissa on perinteisesti ollut merkittävä määrä naapurin kielen osaajia.

Ensimmäinen tiedossa oleva viron ja suomen vertailu on peräisin vuodelta 1650 osana Michael Wexioniuksen pääasiassa historiaa ja maantiedettä käsittelevää teosta *Epitome descriptionis Sueciae, Gothiae, Fenningiae et subjectarum provinciarum* (Remes 2009, 23). 1800-luvun alusta lähtien on lähisukukielten vertailu ollut enemmän tai vähemmän olennainen osa viron ja suomen akateemista opetusta ja tutkimista. 1900-luvun alussa yhteydet maiden välillä tiivistyivät entisestään, ja sen mukana naapurin kielen osaaminen yleistyi molempien maiden sivistyneistön piirissä. Viime vuosisadan myöhemmällä puoliskolla sukulaiskieli oli pakollinen osa Suomessa suomen ja Virossa viron pääaineopiskelijoiden opetusohjelmaa. Sukulaiskieltä opiskeltiin laajasti myös

kielikursseilla molemmissa maissa. Suomen televisiosta muodostui 1970–1980-luvulla pohjoisvirolaisille ikkuna ulkomaailmaan, ja siitä syystä sen aikaisen virolaisen sukupolven suomen kielen taito on kaikkien ikäryhmien korkein; lähes neljännes heistä osaa suomea. (Tender & Soosaar 2017)

Viron uudelleen itsenäistymisen jälkeen suomen kielen opetus laajeni vauhdikkaasti Viron peruskouluihin, lukioihin ja ammattikouluihin. Suomen kielen opettamisen huippuaikoina 1990-luvulla opiskeli virolaisissa peruskouluissa ja lukioissa suomea noin 3000 ja ammattikouluissa noin 1500 oppilasta (SKAR 1997). Tämän vuosituhannen alun oppijamäärän vähenemisen jälkeen on suomen kielen opettaminen Virossa taas nousussa: koulutustilastojen visuaalisen tietokannan HaridusSilmin mukaan Viron kouluissa opiskeli lukuvuonna 2019-2020 suomea 1114 oppilasta. Virossa uusi valtakunnallinen opetussuunnitelma (PRÕK 2011) mahdollistaa suomen kielen opettamisen toisena vieraana kielenä eli B-kielenä kuudennelta luokalta lähtien. Opetus- ja tiedeministeriön tietojen mukaan suomea opetetaan jo 12 peruskoulussa. Suomen kielen kolmantena vieraana eli C-kielenä opettamisen perinne on pitempi, ja nyt on se mahdollista useammassa kuin 20 koulussa. Suomea opiskellaan myös valinnaisaineena. (Pärismaa 2018) Virossa ensimmäiset kuudennelta luokalta aloittaneet suomenoppijat ovat nyt jo lukiossa. Suomea opetetaan pää- ja sivuaineena Tarton yliopistossa. Sivuaineena suomea opetetaan Tallinnan yliopistossa. Suomea voi opiskella myös kansalaisopistoissa. Lisäksi erinäisillä kielikursseilla on kiinnostus jatkuvasti suuri. Kasvanut liikkuvuus Suomen ja Viron välillä on puolestaan lisännyt suomen kielen osaajien määrää Virossa: vuonna 2011 suomen kielen taitoisena itseään piti 167 315 henkilöä eli 12,9 % väestöstä. Viron opetus- ja tiedeministeriön selvityksen (Simmul 2017) mukaan suomen osaajia on vieläkin enemmän: 16%. Suomi on siten Virossa venäjän ja englannin jälkeen osaajien määrän perustella kolmas vieras kieli. Työmarkkinoilla tarvitaankin eniten juuri englannin, venäjän ja suomen kielen taitoisia työntekijöitä.

Suomea osaavien lukumäärä Virossa vaihtelee kuitenkin merkittävästi sekä alueellisesti että ikäryhmittäin. Kuten saatamme odottaa, se on korkein Harjumaalla, eli Tallinnan alueella (keskimäärin 19%, Viimsin kunnassa 30%), matalin Itä-Virumaalla (keskimäärin 2%, Narvassa 0,8%). Ikäryhmistä suurin suomentaitoisten osuus löytyy 40–44- (25%) ja 35–39-vuotiaiden (25%) joukosta. Enemmän kuin 20% suomen kielen osaajia on myös ikäryhmissä 30–34 ja 45–49 vuotiaat. Sen sijaan nuorempien suomen taito on nopeasti heikentynyt: ikäryhmässä 25–29 vuotiaat kielitaitoisten osuus on vielä lähes 20 %, kun taas alle 20-vuotiailla jää se alle 15%. (Tender & Soosaar 2017) Suomen kielen oppijoiden motivaatio on tutkimustulosten mukaan (Õis 2014; Tender & Soosaar 2017) kuitenkin korkea. Tärkein syy opiskella suomea on toive osata suomen kieltä. Kysymykseen, mitä hyötyä on nyt ja/tai tulevaisuudessa suomen taidosta, vastattiin, että se mahdollistaa vuorovaikutuksen suomalaisten kanssa. Suomen opinnot valittiin siitäkin syystä, että suomen kieli on mielekästä ja kiinnostavaa ja suomen opiskelu on hauskaa. (Õis 2014) Vastaajat korostivat myös Suomessa asumisen ja työskentelyn mahdollisuutta sekä parempia mahdollisuuksia molempien maiden työmarkkinoilla. Kummankin

tutkimuksen mukaan suunnilleen kolmasosa näki valintaa tukevana tekijänä suomen ja viron samankaltaisuuden, joka helpottaa opiskelua verrattuna saksaan ja venäjään.

Suomen tilastokeskuksen tietojen mukaan Suomessa asui vuonna 2018 51 456 virolaista. Todellisuudessa virolaisten lukumäärä on ilmeisesti paljon isompi, joidenkin tietojen mukaan jopa 75 000. Viroa äidinkielenä opetetaan noin 20 suomalaisessa kunnassa, opettajia on 35.³⁸ Oman äidinkielen opetukseen osallistuvien virolaisten oppilaiden määrä on viime vuosikymmenen aikana huomattavasti noussut: vuonna 2004 opiskeli viroa äidinkielenä 515 oppilasta, mutta vuonna 2014 jo 1214 (Latomaa 2018) ja viime tietojen mukaan jo noin 1500 oppilasta. Helsingissä Latokartanon koulussa opiskelee kaksikielisessä viro-suomi-opetuksessa noin 100 oppilasta. Suurin osa viroa äidinkielenään opiskelevista asuu pääkaupungissa tai sen lähiympäristössä (Helsinki, Hyvinkää, Vantaa, Hämeenlinna, Tampere, Espoo). Vuonna 2015 aloitettiin Helsingin yliopistossa viron kielen opettajien koulutus. Viron kielen opetusta ja vironkielistä koulutusta Suomessa edistää Vironkielisen opetuksen seura (www.eestikeelsehariduseselts.fi). Seuran tavoitteena on taata viron kielen ja kulttuurin jatkuvuus Suomessa sekä edistää, järjestää ja tukea vironkielistä koulutustoimintaa.

Viroa vieraana kielenä opetetaan Helsingissä Vuosaaren ala-asteella ja Varsinais-Suomessa Raisiossa Tahvion koulun 5. ja 6. luokilla sekä Lappeenrannan lukiossa ja Helsingin Sibelius-lukiossa. Helsingin yliopistossa opetetaan viroa pää- ja sivuaineena, Turun, Tampereen ja Oulun yliopistoissa sivuaineena. Viron kielen opiskelu on jatkuvasti suosittua myös kansalaisopistoissa ja kielikursseilla. Aikuisille opettaa viroa vieraana kielenä kansalaisopistoissa ja seuroissa noin parikymmentä opettajaa, 10–40 oppilasta kussakin. Tuglas-Seuran kursseille osallistuu 300–350 viron oppijaa vuodessa. Viron tilastotietoihin verrattavaa tietoa suomalaisten viron taidosta tiedossani ei kuitenkaan valitettavasti ole.

Naapurimaan kielen opettamisen ja oppimisen tärkeyttä Suomenlahden molemmin puolin sekä sen tärkeyttä Suomen ja Viron suhteissa, kulttuurin ymmärtämisessä ja talouden edistämisessä on korostettu kahdessa Viron ja Suomen yhteisraportissa (Jöerüüt & Ollila 2003; Okk & Blomberg 2008). Jatkuvan globalisoitumisen aikana, englannin uhatessa yhä aggressiivisemmin kansalliskielten asemaa, tukee viron ja suomen käyttö suomalaisten ja virolaisten keskinäisessä kommunikaatiossa kummankin kielen säilymistä. Läheisten sukukielten samankaltaisuus, sen havaitseminen ja tiedostaminen tarjoaa muihin kieliin verrattuna suotuisan pohjan helpommalle ja nopeammalle kielen oppimiselle. Tässä kirjoituksessa esitän toteutettuja ja tekeillä olevia tutkimuksia viron ja suomen kielisten keskinäisestä ymmärtämisestä ja kieltenvälisen samankaltaisuuden havaitsemisesta. Lisäksi pohdin, miten viron ja suomen samankaltaisuus vaikuttaa maiden väliseen liikkuvuuteen, maahanmuuttajien integroitumiseen ja kielelliseen identiteettiin sekä suomea ja viroa rinnakkain puhuvien lasten kielelliseen kehitykseen.

³⁸ Tuoreimmat tiedot on saatu Tuglas-Seuran kulttuurisihteeriltä Järvi Lipastilta ja ovat likimääräisiä.

14.2. Viron ja suomen keskinäisestä ymmärtämisestä

Suurlähettiläs Jaakko Kalela, joka Viron uudelleen itsenäistymisen aikana toimi presidentti Mauno Koiviston kansliapäällikkönä, on kertonut Suomen presidentin vastauksesta sen ajan lukuisiin kysymyksiin viron ja suomen samankaltaisuudesta: ”Me ymmärrämme kolmanneksen, kolmanneksen me ymmärrämme väärin ja kolmannesta me emme ymmärrä”. Presidentin silloinen arvio perustui toki vain sukulaiskielen käyttökokemukseen, mutta viime aikojen tutkimukset viron ja suomen puhujien keskinäisestä ymmärtämisestä ovat osoittaneet, että arvio pitää pääpiirteittäin paikkaansa.

Virolaisten suomen ja suomalaisten viron ymmärtämistä on tutkittu sekä yksittäisten sanojen että kokonaisen tekstin tasolla (Kaivapalu 2015). Tutkimuksia on tehty sekä Virossa että Suomessa. Niiden tavoitteena oli selvittää, miten virolaiset ja suomalaiset ymmärtävät äidinkieltänsä pohjalta lähisukukieltä, kun tutkimukseen osallistujilla ei ole kohdekielen oppimis- eikä käyttökokemusta. Toisena tavoitteena oli tutkia, ymmärtävätkö virolaiset ja suomalaiset lähisukukieltä yhtä hyvin. Irtosanojen ymmärtämisen tutkimukseen osallistui 32 suomalaista oppilasta yhdestä Etelä-Savon lukiosta ja 47 virolaista oppilasta yhdestä Pohjois-Viron ja yhdestä Etelä-Viron lukiosta. Kokonaisen tekstin ymmärtämisen tutkimukseen osallistui 39 suomalaista opiskelijaa Jyväskylän ja Itä-Suomen yliopistoista ja 39 virolaista opiskelijaa Tallinnan yliopistosta. Kummankin tutkimuksen kohderyhmät olivat taustatekijöiden osalta hyvin verrattavissa: sekä lukilaiset että yliopisto-opintojen alkuvaiheen opiskelijat olivat kognitiiviselta kehitykseltään nuoria aikuisia. Myös osallistujien koulutus- ja kulttuuri- ja sosiaalinen tausta sekä aikaisempi kielitaito olivat samoja kuten tilanne, jossa testi tehtiin. Irtosanojen ymmärtämistestissä oli neljä ryhmää sanoja, joiden samankaltaisuusaste vaihteli:

1. sanoilla on suomessa ja virossa sama tai läheinen merkitys (esim. *kurssi* – *kurss*, *täti* – *tädi*, *naapuri* – *naaber*);
2. suomen ja viron sanojen kirjoitusasu on sama tai läheinen, mutta testisanat eroavat merkitykseltään, eli ns. petolliset ystävät (esim. *kalju* – *kalju* ’kallio’, *hallitus* – *hallitus* ’home’, *viineri* – *viiner* ’nakki’);
3. sanoilla on virossa ja suomessa sama semanttinen kenttä (esim. viron *vihmavari* ’sateenvarjo’ voisi olla suomalaiselle ymmärrettävä suomen sanan *vihma* ’seenevihm’ kautta, sillä molemmat jakavat samaa merkitystä eli molemmissa tapauksissa on kyse sateesta);
4. jonkun muun kielen avulla tunnistettavissa olevat laina- ja vierasperäiset sanat (esim. suomeksi *historia*, viroksi *kostüüm*).

Tutkimustulosten pohjalta ilmeni, että lähisukukielisistä irtosanoista molemmat osallistujaryhmät ymmärsivät noin kolmanneksen, virolaiset oppilaat hieman enemmän, suomenkieliset oppilaat hieman vähemmän (taulukko 1).

Taulukko 1. Viron ja suomen irtosanojen ymmärtäminen: oikeiden vastausten prosenttiosuus

Osallistujaryhmä	Testisanaryhmä				
	Kirjoitusasu- taan ja mer- kitykseltään samankal- taiset sanat	Kirjoitusasu- taan saman- kaltaiset, mutta mer- kitykseltään erilaiset sanat	Sanoilla on jaettu semanttinen kenttä	Laina- ja vierasperäi- set sanat	Keskiarvo
Virolaiset oppilaat (n = 47)	68,4	2,4	8,0	56,2	33,8
Suomalaiset oppilaat (n = 32)	43,6	4,7	24,2	35,3	27,0

Lähde: Kaivapalu 2015

Sekä virolaiset että suomalaiset oppilaat ymmärsivät parhaiten suomessa ja virossa kirjoitusasultaan samankaltaisia sanoja, joilla on sama merkitys, toiseksi parhaiten lainasanoja ja vierasperäisiä sanoja. Eniten hankaluuksia aiheuttivat kirjoitusasultaan samankaltaiset, mutta merkitykseltään erilaiset sanat (niin sanotut ”petolliset ystävät”). Virolaiset ymmärsivät paremmin virossa ja suomessa kirjoitusasultaan samankaltaisia samamerkityksisisä sanoja sekä laina- ja vierasperäisiä sanoja. Sanoja, jotka jakavat samaa semanttista kenttää ja joiden jokin merkityskomponentti on sama, suomalaiset puolestaan ymmärsivät paremmin.

Kokonaisen tekstin ymmärtämistä käsittelevässä tutkimuksessa pyydettiin osallistujia lukemaan Viron ja Suomen suhteita käsittelevä kohdekielinen teksti (*Silta meren yli, Sild üle mere*), vastaamaan tekstiä koskeviin kysymyksiin, kääntämään tekstiä niin paljon kuin tiedot ja taidot mahdollistivat sekä pohtimaan ja heijastamaan ymmärtämisprosessiaan ja siinä käytettyjä strategioita. Teksti oli käännetty Viron ja Suomen kontakteja käsittelevästä englanninkielisestä tekstistä ”Bridge over the sea” rinnakkain viron ja suomen kielelle siten, että kahden kielen rakenteet olisivat mahdollisimman samankaltaisia: esimerkiksi kun toisessa kielessä ilmaistiin käännöksessä ajatusta lauseenvastikkeen avulla, toimittiin samoin myös toisessa kielessä, tai kun toisessa kielessä käytettiin sivulausetta, tehtiin sama toisessa kielessä (Muikku-Werner 2013, 236).

Tuloksista kävi taas ilmi (taulukko 2), että suunnilleen kolmasosa tai jopa puoletkin lähisukukielisestä tekstistä on virolaisille ja suomalaisille ymmärrettävä vain äidin-kielen, muiden aikaisemmin opittujen kielten ja yleistiedon pohjalta silloinkin, kun kohdekieltä ei ole aikaisemmin opiskeltu eikä asuttu kohdekielisessä ympäristössä.

Taulukko 2. Tekstinymmärtämiskysymysten vastausten kokonaispistemäärä

Osallistujaryhmä	Kysymys						
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	Yhteensä
Virolaiset opiskelijat	43	51	37,5	20	30	33	214,5
Suomalaiset opiskelijat	80	67	43	27,5	57	28,5	305
Mahdollinen maksimipistemäärä	117	78	73	117	117	117	619

Lähde: Kaivapalu 2015

Viron ja suomen keskinäinen ymmärtäminen ei ole kuitenkaan symmetristä. Suomalaiset ymmärtävät lähisukukielistä kokonaista tekstiä virolaisia paremmin ensisijaisesti oman äidinkielen viroa laajemman alueellisen, sosiaalisen ja historiallisen variaation johdosta. Tässä otteita tutkimukseen osallistuneiden vastauksista:

[Yritin ymmärtää viroa kieltä] sitomalla sanoja vanhaan suomeen tai sanontoihin (esim. *Soome lahe mõlemal kaldal* → kaldal → kaidal)

Suomen puhekieli ja Turun murre [auttoivat minua viroa kielen ymmärtämisessä]

Viron ja suomen keskinäisessä ymmärtämisessä nojaututaan siis ensisijaisesti näiden kielten, mutta myös muiden aikaisemmin opittujen kielten ja kohdekielen samankaltaisuuteen, ja yhdistetään se kielitietoisuuteen. Kokonaisessa tekstissä tarkastellaan oletuksia lause-, kappale- ja tekstikontekstissa. Konteksti toimii tavallaan suodattimena, joka valikoi kielenkäyttäjän oletuksia niistä hyväksymällä tai hylkäämällä. (Kaivapalu 2015)

14.3. Kieltenvälinen samankaltaisuus ja sen havaitseminen

Minkä tahansa uuden kielen ymmärtämisen ja oppimisen lähtökohtana on kieltenvälisen samankaltaisuuden havaitseminen. Havaittu kieltenvälinen samankaltaisuus ei välttämättä ole sama kuin kielijärjestelmien todellinen etäisyys, sillä havaitseminen on erittäin henkilökohtaista ja riippuu paljolti kielenkäyttäjän aikaisemmista tiedoista ja kokemuksista (Ringbom 2007, 7–8, 24–26). Tämän vuoksi viroa *kalad* ja suomen *kalat* saattavat olla toiselle kielenkäyttäjälle erittäin samankaltaisia, sillä vain yksi kirjain on erilainen, mutta toiselle erilaisia, sillä näissä on erilaiset kirjaimet.

Sitä, miten virolaiset ja suomalaiset kahden kielen samankaltaisuutta havaitsevat, mikäli heillä on aikaa ja mahdollisuutta sen tiedostamiseen sekä millaiset tekijät havaitsemiseen vaikuttavat, on jo jonkin verran tutkittu (Kaivapalu & Martin 2014; 2015; 2017). Koska tavoitteena oli keskittyä nimenomaan tietoisien samankaltaisuuden havaitsemiseen, käytettiin aineistonkeruumenetelmänä havaitsemistestiä. Testissä oli 48 paria samassa taivutusmuodossa olevia sanoja, joilla on molemmissa kielissä sama tai läheinen merkitys. Testisanojen valinnan perustana oli muotojen todellinen samankaltaisuus (Remes 2009), joka vaihteli samanlaisuudesta satunnaisempaan samankaltaisuuteen seuraavasti:

- 1) sama vartalo, samat tunnukset ja päätteet: *kala+d* — *kala+t*
- 2) sama vartalo, eri tunnukset ja päätteet: *saar+te* — *saar+ien*
- 3) eri vartalo, samat tunnukset ja päätteet: *harrastuse+st* — *harrastukse+sta*

4) eri vartalo, eri tunnukset ja päätteet: *us+te* – *uks+ien*

Testattavan sanaparin ensimmäinen sana oli vastaajien äidinkielellä, eli vironkielisten vastaajien testeissä vironkielinen, suomenkielisten vastaajien testeissä suomenkielinen. Toinen sana oli vironkielisten vastaajien testeissä suomeksi ja suomenkielisten vastaajien testeissä viroksi.

Tutkimusaineisto kerättiin verkkokyselyn avulla. Tutkimukseen osallistui opiskelijoita useista Viron ja Suomen yliopistoista: 109 virolaista ja 115 suomalaista opiskelijaa, jotka eivät olleet asuneet sukulaiskielisessä ympäristössä, eivätkä lukeneet vastaavasti viroa tai suomea. Osallistujia pyydettiin arvioimaan testisanoja kolmiportaisella asteikolla samankaltaisiksi, melko samankaltaisiksi tai erilaisiksi. Osallistujia pyydettiin myös perustelemaan valintojaan sen selvittämiseksi, mitkä tekijät vaikuttavat samankaltaisuuden havaitsemiseen. Havaitun samankaltaisuuden mittaamiseksi kehitettiin samankaltaisuusindeksi: jokaisesta *samankaltainen*-vastauksesta annettiin kaksi pistettä, *melko samankaltainen*-vastauksesta yksi piste ja *erilainen*-vastauksesta nolla pistettä. Sen jälkeen jokaisen sanaparin pisteet laskettiin yhteen samoin kuin kaikkien samankaltaisten, melko samankaltaisten ja erilaisten vastausten pisteet. Toisin sanoin, mitä korkeampi on samankaltaisuusindeksi, sitä samankaltaisemmaksi osallistujat havaitsivat sanaparit. Vastaajien hieman erilaisen määrän takia tulokset on tasapainotettu (taulukko 3).

Taulukko 3. Virolaisten ja suomalaisten vastausten kokonaismäärä kolmiportaisella asteikolla ja havaitun samankaltaisuuden indeksi.

Ryhmä	Vastausten kokonaismäärä (tasapainotettu)			Havaitun samankaltaisuuden indeksi
	Samankaltainen	Melko samankaltainen	Erilainen	
Suomalaiset (n = 115)	1684,3	1631,3	1424,3	5017,4
Virolaiset (n = 109)	1125,7	2027,5	1550,5	4370,6

Lähde: Kaivapalu & Martin 2014

Tuloksista ilmenee, että suomalaiset ovat virolaisia alttiimpia havaitsemaan viron ja suomen taivutusmuotojen samankaltaisuutta. Virolaiset sen sijaan näkevät sanapareja pikemmin melko samankaltaisina kuin samankaltaisina tai erilaisina. Kieltenvälisen samankaltaisuuden tietoisien havaitsemisen tulokset tukevat siis edellä kuvattuja suomen ja viron ymmärtämistä käsittelevän tutkimuksen tuloksia. Osallistujien kommentit osoittavat, että samoin kuin ymmärtämistestissä, suomalaiset tukeutuvat pääasiassa äidinkiellensä laajempaan alueelliseen ja sosiaaliseen variaatioon sekä keskittyvät arvioissaan enemmän kokonaisten sanamuotojen samankaltaisuuteen. Virolaiset puolestaan tukeutuvat useammin sanavartaloitten, taivutuspäätteiden ja monikon tunnusten samankaltaisuuteen. Suomenkielisten osallistujien havaitsemisprosessi näyttää tutkimuksiin osallistuneiden henkilöiden reflektioiden pohjalta olevan pikemmin merkityskeskeinen, vironkielisten osallistujien havaitsemisprosessi pikemminkin

muotoon keskittyvä. Samankaltaisuuden havaitsemisen määrään vaikuttavat tekijät ovat ensisijaisesti äidinkielen liittyviä: tiedot äidinkielen historiallisesta, sosiaalisesta ja alueellisesta variaatiosta, rinnakkaisista taivutusmuodoista sekä esiintymistiheydestä. Nimenomaan nämä tekijät aiheuttavat samankaltaisuuden tietoisien havaitsemisen epäsymmetriaa viron- ja suomenkielisen osallistujaryhmän välillä.

Suomen ja viron samankaltaisuuden tiedostamattoman havaitsemisen tutkimus on vasta alkuvaiheessa. On kuitenkin olennaista tietää, havaitaanko viron ja suomen samankaltaisuutta samalla tavalla myös silloin, kun tietoiseen analyysiin ja vertailuun ei ole aikaa. Pilottitutkimuksessa, johon osallistui kuusi virolaista Tallinnan ja kuusi suomalaista Itä-Suomen yliopistoista, sovellettiin tiedostamattoman havaitsemisen tutkimiseen reaktioaikakoetta. Kokeessa käytettiin tutkimuskohteena samoja sanapareja kuin tietoisien havaitsemisen kokeessa. Niiden lisäksi käytettiin muita viron ja suomen todellisia ja ei-todellisia sanoja, joiden samankaltaisuusaste vaihteli. Suomalaisille oli ärsykkeenä vironkielinen sana ja kohdesanana suomenkielinen sana. Virolaisille ärsykkeenä toimi suomenkielinen sana ja kohdesanana vironkielinen sana.

Koehenkilöille näytettiin kuvaruudulla alussa kuviota XXXXX, sitten lähisukukielistä ärsykettä (esimerkiksi *hambaid* tai *hampaita*) ja sen jälkeen kohdesanaa (esimerkiksi *hampaita* tai *hambaid*). Koehenkilön tehtävänä oli päättää, onko kohdesana todellinen sana vai ei-todellinen sana. Aikaisemmat tutkimukset (esim. Jiang 2012) ovat osoittaneet, että koehenkilöt reagoivat nopeammin sellaisessa tilanteessa, jossa ärsyke ja kohdesana ovat samankaltaisia kuin sellaisessa tilanteessa, jossa ärsyke ja kohdesana ovat erilaisia. Pilottitutkimuksen tulosten pohjalta tämä näyttää pitävänsä paikkaansa suomalaisten, muttei virolaisten osalta (taulukko 4).

Taulukko 4. Suomalaisen ja virolaisten oikeiden vastausten reaktioaikojen keskiarvot samankaltaisuuskategorioittain

Samankaltaisuuskategoria	Oikeiden vastausten reaktioaikojen keskiarvo (millisekuntia)	
	Suomalaiset	Virolaiset
Sama vartalo, samat tunnuksat ja päätteet	786.96	947.84
Sama vartalo, eri tunnuksat ja päätteet	826.96	873.62
Eri vartalo, samat tunnuksat ja päätteet	984.44	978.42
Eri vartalo, eri tunnuksat ja päätteet	896.97	903.35
Yhteensä	889.94	925.43

Lähde: Kaivapalu & Järvis 2017

Vaikka tuloksiin on pienen osallistujamäärän takia syytä suhtautua erittäin varovaisesti, osoittaa suomalaisten lyhyempi reaktioaika parempaa samankaltaisuuden havaitsemista ja vahvistaa siten aikaisempia tietoisien samankaltaisuuden havaitsemisen tuloksia. Saman kokeen hieman kehitetympään versioon ja isomman osallistujaryhmän testaukseen pohjautuvan maisterintutkielmaan (Siilivask 2018) tuloksista ilmenee

myöskin, että suomalaisten reaktioaikojen keskiarvo on virolaisia pienempi. Samalla tavalla vironkielisten suomen kielen oppijoiden ja suomenkielisten vironoppijoiden kirjalliset tekstit osoittavat (Kaivapalu & Eslon 2011), että suomenkieliset oppijat käyttävät vironkielisiä enemmän molemmissa kielissä samankaltaisia taivutusmalleja. Erityyppiset tutkimukset osoittavat siis, että kieltenvälisellä samankaltaisuudella on keskeinen rooli suomalaisten viron ja virolaisten suomen kielen käytössä, mutta suomalaiset ovat virolaisia alttiimpia tukeutumaan viron ja suomen samankaltaisuuteen.

14.4. Viron ja suomen kielten vaihtelevat käyttötilanteet

Muuttoliike ei koskaan ole ilmiö sinänsä, joka on erillään yhteiskunnallisista kehityssuuntauksista, sillä se nivotuu yhteen poliittisten, taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden kanssa (Eamets & Philips 2004). Viron ja Suomen muuttoliikkeen työntö- ja vetotekijät sekä syyt eroavat toisistaan merkittävästi. Virolaisten tärkeimmät Suomen muuton syyt 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa olivat etninen paluumuutto, avioliitto ja perheiden yhdistyminen (Pohjanpää et al. 2003; Liebkind et al. 2004). Euroopan Unioniin liittymisen jälkeen työ- ja opiskeluperäinen muutto lisääntyi (Praagli 2009, 75), kuten myös pendelöinti Viron ja Suomen välillä (Vanala 2012). Suomalaisten Viroon muuton syinä ovat opiskelu, työ ja eläkepäivien vietto, tukevinä tekijöinä arkielämän sujuvuus, byrokratian vähäisyys ja matalampi hintataso verrattuna Suomeen (Moorats 2017, 30).

Viron ja Suomen kielellinen ja kulttuurinen läheisyys on mainittu muuttoliikettä edistävänä tekijänä molempien maiden osalta (ks. esim. Praagli 2009, 75; Moorats 2017, 31). Kielten ja kulttuurien samankaltaisuus mahdollistaa helpommin molemminpuolisten kontaktien luomisen ja tekee naapurimaahan sopeutumisesta ja yhteiskuntaan integroitumisesta verrattuna muihin maihin psykologisesti kivuttomampaa. Kielten samankaltaisuus vaikuttaa samalla lähde- ja kohdekielen käyttövalintoihin, sillä kahden kielen välinen kosketuspinta on isompi verrattuna geneettisesti tai typologisesti etäisempiin kieliin.

Suomeen muuttaneiden virolaisten kielenkäyttöä perheessä, virallisissa instituutioissa ja kommunikaatioverkostoissa on tarkasteltu Tampereen virolaisten kielenkäytön pohjalta (Praagli 2009, 77–86) ja Euroopan Komission rahoittaman kansain- ja tiedealueidenvälisen tutkimushankkeen ”European Language Diversity for All” (EL-DIA) puitteissa (Praagli 2017). Tutkimusten mukaan perheen sisäisiin kielivalintoihin vaikuttaa eniten kansallisuus. Perheissä, joissa molemmat puoliset ovat virolaisia, on keskinäinen pääkommunikaatiokieli viro, lukuun ottamatta tietyissä kommunikaatio-tilanteissa eri syistä tapahtuvaa vaihtamista suomen kieleen. Suomen kielen elementtien siirtoa keskustelun pääkieleen viroon — eli koodinvaihtoa tapahtuu sekä suullisessa (Praagli 2009) että kirjallisessa (Praagli 2016) vuorovaikutuksessa enimmäkseen sanastotasolla, erityisesti siirretään institutionaalisia sanoja (*maistraatti, poliisi*),

kiittämis- ja pyytämis- sekä tervehdys- ja hyvästelyilmaisuja (*heippa, kiitos, moi* jne.) ja kirosanoja (*perkele*) (Praagli 2017, 34).

Virolais-suomalaisissa perheissä on kommunikaatiokielen valinta heterogeenisempää, mutta kommunikaatiovälineenä enemmistökieli suomi kuitenkin hallitsee. Suomessa vähemmistökieli viro toimii kommunikaatiokielenä silloin, kun suomalainen puoliso osaa viroa, hänellä on kokemusta Virosta ja yhteydet sinne ja hän suhtautuu Viroon myönteisesti. Kotona käytettävän kommunikaatiokielen valintaan vaikuttaa myös Suomeen muuttamisen aika: 1990-luvulla saapuneet kallistuvat käyttämään kotikielensä suomea, myöhemmin saapuneet puolestaan viroa.

Kommunikaatiossa seuraavan sukupolven kanssa suurin osa virolaisista vanhemmista käyttää viroa, soveltamalla tietoisesti ”yksi vanhempi – yksi kieli”-periaatetta tai käyttämällä perheensisäisen kommunikaation kielenä viroa myös silloin, kun toinen vanhemmista on suomalainen.

Kaksikielisen lapsen kielellisen kehityksen kulmakivenä on kaksikielisyyden asteittainen tiedostaminen ja sen seurauksena kielten pitäminen erillään (Hassinen 2002; ks. myös Teiss 2006, 2007; Jokela & Paulsen 2009). Tilanteessa, jossa vanhemmat noudattivat lasten kaksikielisyyttä kehittäessään johdonmukaisesti ”yksi vanhempi – yksi kieli”-periaatetta, ilmeni, että viro-suomi sekamuotoja esiintyi lasten puheessa enemmän kuin muiden kieliparien edustajilla (esim. englanti-saksa, englanti-ranska, englanti-norja, englanti-viro), sekamuodot ilmestyivät lasten puheeseen myöhemmin ja niiden käyttöaika oli pitempi. Kolmannen elinvuoden aikana sekamuotojen määrä lasten sanastossa väheni, mutta samana aikana suureni morfofonologisten ja morfosyntaktisten sekamuotojen käyttö. Tämä tarkoittaa, että lapset tiedostivat kaksikielisyytensä alussa sanaston ja sen jälkeen kieliopin tasolla. Kahden kielen koodin yhdistämistä esiintyi sekä viro- että suomenkielisessä kontekstissa, eikä kumpikaan kieli dominoinut. Kahden kielen oppimisen dynamiikkaa luonnehtii sekin, että sekamuotojen määrä vaihteli kielittäin, se oli välillä isompi toisessa ja sitten taas toisessa kielessä. Ensimmäisinä omaksuttiin virossa ja suomessa samankaltaiset ja vasta sen jälkeen erilaiset piirteet. Pisimpään säilyivät sekamuodot ilmauksissa, jotka ovat virossa ja suomessa ulkomuodoltaan samankaltaisia, mutta silti merkitykseltään erilaisia, esim. *mina ajasi-n autoga* ”minä ajoin autolla”, vrt. viroksi *mina sõit-si-n autoga*³⁹ (Hassinen 2002: 169).

Perheensisäiset kielivalinnat saattavat ajan mittaan muuttua, ja viro voidaan korvata suomella ensisijaisesti toisen sukupolven aloitteesta. Mitä nuorempia lapsia on perheessä, sitä todennäköisemmin tulee suomi kotiin koulun ja ystävien kautta (Tarnanen & Suni 2005, 16). Keskenään toinen virolainen sukupolvi Suomessa käyttää enimmäkseen suomea. Suomessa virolaiset käyttävät työpaikallaan pääasiassa suomea, mutta myös viroa sekä virolaisten että suomalaisten työtovereiden tai asiakkaiden kanssa. Näin ollen suomen kielellä on pääasiassa formaali ja virolla informaali rooli. Omassa yrityksessä työskentelevien virolaisten kielivalinnat johtuvat enimmäkseen

³⁹ Viron ajama-verbin merkityksistä ks. <http://www.eki.ee/dict/efi/index.cgi?Q=ajama&F=M&C06=et>

asiakkaiden etnisestä taustasta. Virallisissa instituutioissa kuten työvoimatoimistossa, verotoimistossa, pankissa ja eri palveluissa on kommunikaatiokieli poikkeuksetta suomi. (Praagli 2009, 80–84)

Kommunikaatioverkostoissa ja lähikontakteissa sen sijaan käytetään ensisijaisesti viroa, mutta muut keskustelukumppanit, keskustelutilanne ja -aihe sanelevat usein valinnan viron ja suomen välillä. Esimerkiksi tilanteessa, jossa keskustelukumppaneiden joukossa on sellaisia, jotka eivät osaa viroa, käytetään kohteliaisuudesta suomea. Suomessa virolais-suomalaisille avioliitoille on ominaista pienempi viron- ja suurempi suomenkielisten kontaktien määrä. Suomenkielisempiä ovat myös niiden virolaisten verkostot, jotka osasivat suomea jo ennen muuttoa Suomeen tai omaksuivat suomen kielen Suomessa ilman formaalia opetusta. Monet tutkimukset (Pohjanpää *et al.* 2003; Liebkind *et al.* 2004; Tarnanen & Suni 2005) osoittavat, että vain yksittäisissä tapauksissa Suomen virolaiset eivät ole mukana suomalaisten verkostoissa, ja että puolella virolaisista ovat kaikki – tai suurin osa – ystävistä suomalaisia. Praaglin tutkimuksen mukaan (2009, 86) Suomen virolaiset osoittautuivat siis kielenkäytöltään melko heterogeenisiksi eivätkä muodostaneet yhtenäistä vähemmistöryhmää.

Myös Viroon muuttaneiden suomalaisten osalta todetaan (Moorats 2017, 31), että maahanmuuttajaryhmänä heitä luonnehtii kielten ja kulttuurien samankaltaisuudesta johtuva muita maahanmuuttajia sujuvampi integraatio Viron yhteiskuntaan. Kiinnostus viron kieleen ja kulttuuriin saattaaakin olla Viroon muuton aiheuttaja, ja johtaa lopulta opiskeluun virolaisissa korkeakoulussa. Vaikka kaikki tutkimukseen osallistuneet eivät osanneet viroa, korostettiin vastauksissa viron kielen osaamisen tarpeellisuutta, sekä sitä, että ilman kielitaitoa on vaikeaa löytää läheisiä yhteyksiä virolaisiin, liittyä verkostoihin sekä ymmärtää viron yhteiskuntaa ja kulttuuria. Virossa asuvat viron kielen taitoiset suomalaiset hoitavat arkiasionnin kuten lääkärin vastaanoton, kaupassa ja kirjastossa käynnin ja arkikeskustelut virolaisten kanssa viroksi. Kaikki vastaajat korostivat myöskin, että viron osaaminen vaikuttaa myönteisesti virolaisten suhtautumiseen heihin (Moorats 2017, 33):

”Oli tavallaan pakko oppia (viron) kieltä, koska aluksi mulla ei ollut mitään, sit oli vähän sellainen yksinäinen tunne. Nykyisin puhun hyvin viroa, se helpottaa tosi paljon. Vaikka englannilla pärjäisi, niin ihmisten suhtautuminen on aivan erilainen, kun puhuu viroa. Kaikki on yllättyneitä – suomalainen on muuttanut tänne asumaan ja puhuu viroa.”

Virolaiset eivät siis pidä suomalaisten viron kielen taitoa Virossa yhtä itsestään selvänä kuin suomalaiset pitävät virolaisten suomen taitoa Suomessa. Virossa asuvat suomalaiset käyttävätkin jokapäiväisessä kommunikaatiossa suomea enemmän kuin viroa ja enemmistö heidän tutuistaan ja ystävistään ovat suomalaisia. Osallistuminen suomenkielisiin verkostoihin tarjoaa ryhmään kuulumisen tunteen, joka pohjautuu yhteiseen äidinkieleen sekä siihen, että kaikki osallistujat ovat Virossa maahanmuuttajan asemassa. Kuitenkin nekin vastaajat, jotka eivät käytä viroa aktiivisesti, mainitsivat, että

ymmärtävät viroa. Ne suomalaiset, jotka ovat muuttaneet Viroon omien toiveidensa ja kiinnostuksensa vuoksi, ovat alttiimpia ottamaan yhteyttä virolaisiin ja osallistumaan virolaisiin verkostoihin kuin ne, jotka ovat muuttaneet Viroon työn tai avioliiton takia. Jälkimmäiset tukeutuvat enemmän vanhoihin tuttaviin (Hyvönen 2009, 75) ja saattavat sen takia tuntea itsensä useammin yksinäisiksi (Moorats 2017, 32). Virolaisten kanssa naimisissa olevat vastaajat totesivat, että he ovat juuri avioliiton kautta tutustuneet virolaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan sekä ymmärtävät sitä sen takia paremmin.

Virossa asuvien suomalaisten haastattelujen pohjalta voidaan siis väittää, että ne, jotka osaavat hyvin viroa, näkevät sen Virossa asuessaan olennaisena etuna. Samalla ne, joiden viroon taito on heikompi tai jotka eivät osaa viroa ollenkaan, eivät koe, että se vaikuttaisi heidän elämäänsä kielteisesti, sillä heidän verkostonsa koostuvat pääasiassa muista Virossa ja Suomessa asuvista suomalaisista.

14.5. Viron- ja suomenkielisen vuorovaikutuksen mahdollisuudesta ja tarpeesta

Lähisukukielet ovat sen verran samankaltaisia, että on mahdollista ymmärtää kohdekieltä ainakin osittain ilman opiskelua tai merkittävää kielenkäyttökokemusta. Kieltenväliseen samankaltaisuuteen perustuu Euroopassa monella alueella (esim. ruotsi, tanska, norja ja islanti Skandinaviassa; saksa, hollanti ja friisi; tšekki, slovakki ja sorbi; romaaniset kielet) kommunikaatiossa laajasti käytössä oleva niin sanottu reseptiivinen monikielisyys. Kyseessä on monikielinen kommunikaatiotapa, jolloin keskusteluun osallistujat puhuvat äidinkieltään ja kieltenvälisen samankaltaisuuden nojalla ymmärtävät keskustelukumppanin kieltä (Zeevaert & ten Thije 2007). Keskustelukumppanin kohdekielen produktiivinen taito saattaa tässä tilanteessa olla eritasoinen, erittäin heikko tai puuttua kokonaan. Tutkimustulokset (Hendriks & van Mulken 2015) osoittavat, että sellainen kommunikaatio on tehokkaampi ja tarkempi kuin englannin käyttö *lingua francana* tai kummankin osallistujan puhuminen toisen osallistujan äidinkieltä silloinkin, kun toinen osallistuja osaa kieltä erittäin hyvin.

Vaikka viro ja suomi eivät ole sanastoltaan yhtä samankaltaisia kuin esimerkiksi skandinaaviset kielet⁴⁰, tarjoaa kielijärjestelmien samankaltaisuus hyvän pohjan keskinäiseen ymmärtämiseen silloinkin, kun keskustelukumppanin kieltä ei osata. Vaikka englannin kielen käytön laajeneminen yleisesti hyväksyttynä kommunikaatiokielenä on viime aikoina muokannut nuoremman sukupolven kommunikaatiokäyttäytymistä,

⁴⁰ Wilbert Heeringan toistaiseksi julkaisemattoman tutkimuksen perusteella on sadan frekventimmän sanan joukossa viroon ja suomen samaa alkuperää olevia sanoja yhtä paljon kuin ruotsin ja englannin välillä eli suunnilleen 30 %.

on virolaisten ja suomalaisten jokapäiväisessä kommunikaatiossa reseptiivisen monikielisuuden periaatteita noudattava perinne pitkäaikainen ja tavallinen. Molemmissa kielissä on runsaasti ainesta, jota on mahdollista ymmärtää oman kielen pohjalta, varsinkin kun jokapäiväisessä kommunikaatiossa vuorovaikutus toimii kaikkia yksityiskohtia tarkalleen ymmärtämättäkin. Viron ja suomen keskinäistä ymmärtämistä käsittelevät tutkimukset (Härmävaara 2013; 2014) osoittavatkin, että virolaiset ja suomalaiset rakentavat ryhmäkeskustelussa yhteistä keskustelukoodia yhdistämällä kummankin kielen elementtejä ja käyttämällä vertailuun pohjautuvia tietoja kielen ääntämisestä, muoto-opista ja sanastosta. Kahden kielen sekamuotojen käyttö saman keskusteluvuoron sisällä osoittautui virolais-suomalaisessa keskustelussa laajemmaksi kuin skandinaavisissa kielissä. Sellaisten kompromissimuotojen tavoitteena ei ole vain keskinäinen ymmärtäminen, vaan myös kielellä leikkiminen ja monikielisen ryhmäidentiteetin rakentaminen. Kielten samankaltaisuudesta ollaan siis erittäinkin tietoisia kuten myös mahdollisista riskisanoista, niin sanotuista petollisista ystävisistä, joiden pintapuolisen samankaltaisuuden takana piilee eri merkitys. (Härmävaara 2013, 82) Keskustelussa osallistujat eivät kuitenkaan nojautu välittömästi tietoihinsa kieltenvälisestä samankaltaisuudesta: he tulkitsevat sanottua, ja reagoivat siihen sen pohjalta, miten he samankaltaisuuden havaitsevat sekä mitä he olettavat olevan virossa ja suomessa samankaltaista (Ringbom 2007; Kaivapalu & Muikku-Werner 2010). Jotta reseptiivisen monikielisuuden periaate toteutuisi, on osallistujien oltava tietoisia siitä, ja suostuttava tätä periaatetta käyttämään (Braunmüller & Zeewaert 2001, 2–5; Ribbert & ten Thije 2007, 78). Monikielinen kommunikaatio on ilmiönä huomattavasti laajempi kuin kieltenvälisen samankaltaisuuden havaitseminen, ja keskustelun sujuvuus saattaa lisätä keskinäistä ymmärtämistä merkittävästi. Myös keskustelukumppanin äidinkielen tuottamistaito edisti yksityiskohtien ymmärtämistä huomattavasti (Härmävaara 2014: 239).

14.6. Yhteenveto ja johtopäätökset

Viron ja Suomen kielellinen ja kulttuurinen samankaltaisuus on kummankin maan osalta mainittu muuttoliikettä edistävänä tekijänä: keskinäisten kontaktien luominen ja yhteiskuntaan integroituminen on psykologisesti helpompaa. Virolaisten ja suomalaisten tiiviin kanssakäymisen tukipilari on kieltämättä kielisukulaisuudesta johtuva kielten samankaltaisuus, joka mahdollistaa sen, että merkittävä osa naapurin kielestä voidaan ymmärtää ilman aikaisempaa opiskelua ja kosketusta kieleen. Lähisukukielen ymmärtäminen pohjautuu kieltenvälisen samankaltaisuuden havaitsemiseen: kielenkäyttäjälle ei ole olennaista vain kielellisten ilmiöiden todellinen samankaltaisuus, vaan se, mitä ja miten hän havaitsee ne samankaltaisiksi. Kieltenvälisen samankaltaisuuden havaitseminen on erittäin henkilökohtaista; se riippuu kielenkäyttäjän taustasta ja

aikaisemmista kokemuksista. Tämän vuoksi edellytykset uuden kielen ymmärtämiselle ja tuottamiselle ovat erilaiset. Naapurimaassa asuessa ympäristön kielen taitotaso määrittelee, millaisiksi kommunikaatioverkostot muodostuvat ja miten muuttajan identiteetti säilyy tai muuttuu.

Virolaiset ja suomalaiset eivät havaitse kahden lähisukukielen samankaltaisuutta kuitenkaan ihan samalla tavalla. Suomalaiset ovat virolaisia alttiimpia sekä tietoisesti että tiedostamatta havaitsemaan viro- ja suomen samankaltaisuutta, sillä he ovat tietoisia äidinkielenensä sosiaalisesta, alueellisesta ja historiallisesta variaatiosta. Kieltenvälisen samankaltaisuuden paremman havaitsemisen seurauksena suomalaiset ymmärtävät paremmin virokielistä tekstiä ja käyttävät kirjoitelmissaan enemmän virossa ja suomessa samankaltaisia rakenteita. Kielten samankaltaisuus vaikuttaa myös viro-suomi kaksikielisten lasten kielelliseen kehitykseen: ensimmäisinä omakсутaan virossa ja suomessa samankaltaiset ja sen jälkeen erilaiset piirteet. Kaikkein kauimmin säilyvät sekamuodot kahdessa kielessä osittain päällekkäisissä, muodoltaan samankaltaisissa, mutta merkitykseltään erilaisissa kielenpiirteissä.

Viro- ja suomen samankaltaisuus ja varsinkin sen havaitseminen tarjoavat suotuisan pinnan reseptiiviselle monikielisyydelle eli kommunikaatiotavalle, jossa keskustelun osallistujat käyttävät äidinkieltään ja ymmärtävät sen, muiden aikaisemmin opittujen kielten ja yleistiedon pohjalta keskustelukumppania ilman, että kielentuottamisen taito olisi välttämättä tarpeellinen. Reseptiivisen monikielisyyden periaatteita on syytä tiedostaa ja käyttää jokapäiväisessä viro-suomi vuorovaikutuksessa tähänastista huomattavasti enemmän, sillä ne ovat ensimmäinen askel perehtymisessä naapurimaan kieleen ja kulttuuriin. Käyttämällä keskinäisessä kommunikaatiossa ensi silmäyksellä yksinkertaiselta vaikuttavan *lingua francan* sijasta viroa ja suomea tuemme kahden suomalais-ugrilaisen kansalliskielen säilymistä.

Lähteet ja kirjallisuus

- Braunmüller, Kurt & Ludger Zeveart (2001). *Semikommunikation, rezepitive Mehrsprachigkeit und verwandte Phänomene. Eine bibliographische Bestandaufnahme*. Hamburg: Universität Hamburg, Sonderforschungsbereich Mehrsprachigkeit.
- Eamets, Raul & Kaia Philips (2004). *Tööjõu vaba liikumine Euroopa Liidus ja selle mõju Eesti tööturul*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Hassinen, Sirje (2002). *Simultaaninen kaksikielisyyt. Lähiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Hendriks, Berna & Margot van Mulken (2015). Effective communication modes in multilingual encounters: Comparing alternatives in Computer Mediated Communication. *Multilingua* 36 (1), 89–111.

- Härmävaara, Hanna-Ilona (2013). Kielten samankaltaisuus monikielisen suomalais-virolaisen vuorovaikutuksen resurssina. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 23, 60–88.
- Härmävaara, Hanna-Ilona (2014). Facilitating mutual understanding in everyday interaction between Finns and Estonians. *Applied Linguistics Review* 5 (1), 211–245.
- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.
- Jiang, Nan (2012). *Conducting Reaction Time Research in Second Language Studies*. New York and London: Routledge.
- Jokela, Hanna & Geda Paulsen (2009). Võtke minust eesmärki! Monikielinen lapsi rakenteita yhdistämässä. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 19, 61–75.
- Jõerüüt, Jaak & Esko Ollila (2003). *Eesti ja Soome Euroopa Liidus. Soovitused*. Saatavilla: http://www.vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/437/Eesti_soome_%20ek.pdf. Luettu 05.02.2018.
- Kaivapalu, Annekatrin (2015). Eesti ja soome keele vastastikune mõistmine üksiksõna- ja tekstitasandil: lingvistilised tegurid, mõistmisprotsess ja sümmeetria. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat*, 55–74.
- Kaivapalu, Annekatrin & Pille Eslon (2011). Onko lähisukukielen vaikutus suomen ja viron omaksumiseen symmetristä? Korpuspohjaisen tutkimuksen tuloksia ja haasteita. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 21, 132–153.
- Kaivapalu, Annekatrin & Maisa Martin (2014). Measuring Perceptions of Cross-Linguistic Similarity between Closely Related Languages: Finnish and Estonian Noun Morphology as a Testing Ground. Heli Paulasto, Lea Meriläinen, Helka Riionheimo & Maria Kok (eds.), *Language Contacts at the Crossroads of Disciplines*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 283–318.
- Kaivapalu, Annekatrin & Maisa Martin (2015). Kuidas mõjutab emakeel keeltevahelise sarnasuse tunnetamist. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 60, 74–100.
- Kaivapalu, Annekatrin & Maisa Martin (2017). Percieved similarity between related languages: strings of letters or morphological units? *Nordic Journal of Linguistics* 40 (2), 149–174.
- Kaivapalu, Annekatrin & Pirkko Muikku-Werner (2010). Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkielenä pohjalta? *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 20, 68–96.
- Kaivapalu, Annekatrin & Scott Jarvis (2017). Exploring unconscious perceptions of morphological similarity between Estonian and Finnish Abstracts. 27th Conference of European Second Language Acquisition. Reading: University of Reading, 91.
- Latomaa, Sirkku (2018). *Oman äidinkielen opetus: nykytilanne ja tulevaisuus*. Esitelmä opetus- ja kulttuuriministeriön seminaarissa koskien kielivarannon monipuolisuutta ja kielitaidon kehittämistarpeita 24.08.2017.
- Liebkind, Karmela, Simo Mannila, Inga Jasinskaja-Lahti, Magdalena Jaakkola, Eve Kyntäjä & Anni Reuter (2004). *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.

- Moorats, Laura (2017). *Suomalaisten siirtolaisuudesta uudelleen itsenäistyneeseen Viroon*. Kandidaatin tutkielma. Tallinna: Tallinnan yliopisto.
- Muikku-Werner, Pirkko (2013). Vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen pohjalta. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 23, 210–237.
- Okk, Gunnar & Jaakko Blomberg (2008). *Eesti ja Soome koostöövõimalused*. Saatavilla: http://www.vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/437/Eesti_Soome_koostoo_online.pdf. Luettu 05.02.2018.
- Pohjanpää, Kirsti, Seppo Paananen & Mauri Nieminen (2003). *Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Elinolot 2003: 1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Praakli, Kristiina (2009). *Esimese põlvkonna Soome eestlaste kakskeelne keelekasutus ja koodikopeerimine*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Praakli, Kristiina (2016). Koodivahetuse mitu nägu. — Reili Argus & Anna Verschik (toim), *Keelekontaktide ja mitmekeelsuse keelelised, sotsiaalsed ja kognitiivsed aspektid. Philologia Estonica Tallinnensis* 1. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 126–151.
- Praakli, Kristiina (2017). *Eesti keel Soomes. ELDIA uuringuaruanne*. Studies in European Language Diversity 29.2. Mainz, Wien, Helsinki, Tartu, Mariehamn, Oulu, Maribor. Saatavilla: <https://services.phaidra.univie.ac.at/api/object/o:591057/diss/Content/get>. Luettu 07.06.2018.
- PRÕK (2011). *Põhikooli riiklik õppekava*. Saatavilla: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>. Luettu 15.02.2018.
- Pärismaa, Sirje (2018). Kas paneme Soome silla tugevuse proovile? *Õpetajate Leht* 9.3.2018. Saatavilla: <http://opleht.ee/2018/03/kas-paneme-soome-silla-tugevuse-proovile/>. Luettu 09.03.2018.
- Remes, Hannu (2009). *Muodot kontrastissa. Suomen ja viron vertailevaa taivutusmorfologiaa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Ribbert, Anne & Jan D. ten Thije (2007). Receptive multilingualism in Dutch-German intercultural team cooperation. Jan D. ten Thije & Ludger Zeveaert (eds.), *Receptive Multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*. Amsterdam: John Benjamins, 73–102.
- Ringbom, Håkan (2007). *Cross-linguistic Similarity in Foreign Language Learning*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Siilivask, Kadri (2018). Viron ja suomen taivutusmorfologian samankaltaisuuden tiedostamaton havaitseminen. Maisterintutkielma. Tallinnan yliopisto, humanistinen tiedekunta.
- Simmul, Liis (2017). *Võõrkeelte oskuse roll tööturul*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. Saatavilla: https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/keelteoskuse_roll_tooturul_veebr2018.pdf. Luettu 27.02.2018.
- SKAR (1997). *Soome keele aინeraamat. Rootsi keele aინeraamat*. Tallinn: Haridusministeerium.

- Zeevaert, Ludger & Jan D. ten Thije (2007). Introduction. Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (eds.), *Receptive Multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*. Amsterdam: John Benjamins, 1–21.
- Tarnanen, Mirja & Minna Suni (2005). Maahanmuuttajien kieliympäristö ja kielitaito. Seppo Paananen (toim.), *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 9–21.
- Teiss, Kristiina (2006). Suhtlusstrateegiad eesti-soome kakskeelsust omandava lapse segakoodis. — *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 2, 251–269.
- Teiss, Kristiina (2007). Varhaislapsuuden merkitys oman äidinkielen ylläpitämisessä ja kaksikieliseksi kehittymisessä. — Sirkku Latomaa (toim.), *Oma kieli kullan kallis. Opas oman äidinkielen opetukseen*. Opetushallitus. Helsinki: Edita Prima OY, 16–26.
- Tender, Tõnu & Sven-Erik Soosaar (2017). Eesti-soome keelesild XXI sajandil. *Keel ja Kirjandus* 10, 753–770.
- Vanala, Hanna-Liina (2012). Koti Virossa, työ Suomessa. Tutkimus Suomessa työssäkäyvien virolaisten yllärajoista arjesta kahden maan välillä. Pro-gradu tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Õis, Ülle (2014). 6.–8. klasside õpilaste soome keele õppimise motivatsioon ja soome keele õppes kasutatavad enesemotiveerimise strateegiad. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.

15.

Suomen siltoja pitkin ja poikin. Transnationalismi, Suomi ja Viro.

Jussi S. Jauhiainen

15.1. Johdanto

Tässä kirjoituksessa tarkastelen transnationalismia Suomen ja Viron välillä. Transnationalismi tarkoittaa sitä, että talous, kulttuuri, politiikka ja ihmisten liikkuvuus läpäisevät monin uusin tavoin kansallisvaltioiden rajat. Tämän seurauksena valtiot, rajat ja näihin liittyvät prosessit sekä varsinaiset transnationalismin tuottajat eli matkailijat, maahanmuuttajat ja kantaväestö saavat uusia merkityksiä ja käytäntöjä. Valtio ei pysty enää määrittämään niin voimakkaasti, miten ihmiset liikkuvat yli rajojen, ja miten talous, kulttuuri ja politiikka kehittyvät valtion sisällä (Dahinden 2017; Portes ym. 2017). Kirjoituksen lähtökohtana on kolme näkökulmaa, joiden avulla tarkastelen transnationalismia käsitteellisesti, laadullisesti ja määrällisesti.

Ensimmäinen näkökulmani nojautuu transnationalismin teorioihin. Käsitteellinen tarkastelu on välttämätöntä, jotta ymmärtäisimme, mitä saattaa tapahtua transnationalismiin liittyen seuraavan parin vuosikymmenen aikana ja tästä eteenpäin. Joskus teorioita ja käsitteitä tehdään nykyisistä havaituista ilmiöistä käsin, mutta ne kulkevat usein myös pari vuosikymmentä käytäntöjen edellä.

Toisena näkökulmanani ovat Suomen sillat (ilmiön ja termin syntyajoista 1800-luvulla, ks. Zetterberg 2015). Transnationalismi kytkeytyy näihin Suomen ja Viron välisiin siltoihin monella tapaa. Yhtäältä sillat ovat tuottaneet monenlaista yhteistä, jolla on ylitetty yksilöllinen tai kansallinen. Toisaalta ne ovat toisissa konteksteissaan tuottaneet erojen vahvistamisen kautta itseensä kääntyvää kansallista ajattelua, toimintaa ja materiaa. Suomen siltaa 1.0 alettiin ideoida 1800-luvun puolivälistä lähtien. Se oli aluksi kulttuurinen ja myöhemmin poliittinen yhteys Suomen ja Viron välillä. Kumpikaan maa ei ollut vielä itsenäinen ja väestön liikkuvuus niiden välillä oli niukkaa

(Zetterberg 2015). Suomen silta 2.0 ajoittuu pääosin uudelleen itsenäistyneen Viron alkuvaiheisiin 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa ennen Viron vuonna 2004 alkanutta EU-jäsenyyttä. Yhteen kuroutuminen oli erityisesti taloudellista ja poliittista. Väestön liikkuvuus maiden välillä kasvoi nopeasti turismin myötä ja monet muuttivat maasta toiseen. Tulkitsen näitä siltoja kirjallisuuden ja autoetnografian kautta.

Kolmas näkökulmani on transnationaaliset käytännöt nykyhetkestä 2030-luvulle. Tätä ajanjaksoa kutsun termillä "Suomen silta 3.0". Virolaiset maantieteilijät kehittivät 2000-luvun alussa menetelmän, jolla pystytään tutkimaan matkapuhelinten käyttäjien sijaintitietoja (Ahas ym. 2010). Tunnistan sijaintitietojen avulla suomalaisten ja virolaisten liikkuvuuden rytmejä ja transnationaalisia käytäntöjä. Tarkastelen liikkuvuutta Suomen ja Viron välillä tällä hetkellä, eli sata vuotta maiden itsenäistymisen jälkeen, ja visioin tulevaisuutta tästä eteenpäin.

Transnationalismin kehitykseen Suomen ja Viron välillä vaikuttaa se, että maantieteelle emme voi mitään. Luonto asettaa reunaehdot Suomen ja Viron yhteiselolle, väestön liikkuvuudelle ja transnationalismin muotoutumiselle. Moniulotteinen ja jatkuvasti muuttuva materiaallinen ja immateriaalinen, inhimillinen ja ei-inhimillinen toimijaverkosto liittää Suomen ja Viron yhteen sekä kuroo ja katkaisee näitä Suomen siltoja. Suomen ja Viron välillä ei ole maarajaa, vaikka asummekin yhteisen geologisesti turvallisen Baltian kilven päällä. Jäätä pitkin ei ole vuosikymmeniin pystynyt liikkumaan yhdestä maasta toiseen, ja ilmaston lämpeneminen tekee sen lähitulevaisuudessa vieläkin epätodennäköisemmäksi. Niinpä Suomesta Vieroon tai toisinpäin matkustamiseen liittyy aina erityinen siirtymisen kokemus, mikä on osa transnationaalista välitilaa.

Maalta lähdön jälkeen siirrytään ihmiselle epäluonnolliseen elementtiin, mikä tarkoittaa liikkumista vedessä tai ilmassa. Maa häipyy pian laivamatkustajan näkyvistä, ja kohta ylitetään Suomen aluevedet ja valtion talousvyöhykkeen raja. Tätä aluemerren ulkorajaa ei tosin huomaa meren pinnalla tai ilmassa. Sitten ollaan lyhyen aikaa valtioiden ulkopuolisella vesialueella, jossa liikkumista ei mikään valtio saa yksinään määrätä.

Pian horisontissa näkyy jälleen maata, jonne saavutaan talousvyöhykkeen lyhyen läpäisyn kautta. Valtioiden rajojen ylittämisestä seuraa monenlaisia käytäntöjä, velvollisuuksia ja mahdollisuuksia. Yhtäältä ne rajoittavat kanssakäymistä Suomen ja Viron välillä. Toisaalta ne houkuttelevat hyödyntämään rajan ylityksestä seuraavia myönteisiä mahdollisuuksia. Näin on ollut jo kauan. Lopuksi ollaan vieraalla maalla, vieraan valtion vieraina. Olet joko suomalainen tai virolainen. Asut virallisesti joko Virossa tai Suomessa. Olet kenties tahtomattasikin nationalisti, yhtä valtiota kehollasi ja toiminnallasi muistuttava, ja sitä korostava. Miten Viron ja Suomen transnationaalit sopivat tähän?

15.2. Transnationalismi käsitteenä

Transnationalismin juuret ovat nationalismissa ja siitä irtautumisessa. Nationalismi on yhden kansakunnan erityisyyttä, yhtenäisyyttä ja paremmuutta korostava poliittinen ideologia. Nationalismissa on kyse yhdestä kansakunnan (toivotusta) identiteetistä, johon muiden tähän maahan pyrkivien tulee assimiloitua (Vertovec 2001; Portes ym. 2017). Nationalismista irti kitketyssä transnationalismissa talous, kulttuuri ja politiikka ja ihmisten liikkuvuus ylittävät, läpäisevät ja kyseenalaistavat kansallisvaltioiden rajat. Syntyy uusia yksilöiden, ryhmien, instituutioiden ja toimintojen yhdistelmiä.

Transnationalismin käsitteellistämisen alkuvaiheen keskeinen tutkija Alejandro Portes ei pidä transnationalismia ainakaan vielä ensisijaisesti teoreettisena näkökulmana. Sen sijaan se on käsite, joka kannustaa ja ohjaa uuden ilmiön tutkimista yhteiskunnassa (Portes ym. 2017). Toisaalta Janine Dahinden (2017) väittää transnationalismin osoittavan syvällisempää paradigman muutosta ja uutta näkökulmaa muuttoliiketutkimuksessa. Se vaatii irtautumista valtiokeskeisistä epistemologisista ja metodologisista lähtökohdista. Portesin ja Dahindenin näkökulmien erojen taustalla on myös se, millä tavalla transnationalismin esiintyminen tulee tutkimuksellisesti osoittaa. Ensimmäinen edellyttää tutkijoilta transnationalismin järjestelmällistä ja määrällistä osoittamista ja toinen puolestaan laadullisia havaintoja ja ymmärrystä transnationalismista. Transnationalismin tutkimuksen edistämiseksi tuleekin molemmat vaatimukset huomioida samanaikaisesti.

Transnationalismi liittyy laajempaan murrokseen, jossa aiemmin selkeät jaot yhteiskunnassa, kulttuurissa, taloudessa ja politiikassa kyseenalaistetaan. Tieteen tekemisessä korostettiin monitieteisyyden tarpeellisuutta 1990-luvulta lähtien, kunnes sen ylitti tieteenalarajat läpäisevä transdisiplinäarisuus. Taiteessa trans-etuliite on ollut pitempään läsnä, ja voimakkaammin esillä postmodernismin vahvistuessa 1970-luvulta lähtien, jolloin monenlaiset liikkuvuudet tulivat päämääräksi (Urry 2007). Tästä esimerkkinä käy vaikkapa tuolloiseen aikakauteen kytkeytyvä, tietokoneistumiseen jo liittyvä, mutta digitaalisuutta vielä edeltävä Kraftwerkin monumentaalinen teos *Trans-Europe Express*. Yhteiskunnassa ja kulttuurissa sukupuolisuuden jäykkä kahtiajako miesten ja naisten välillä on osoittautumassa vääristymäksi. Enää eivät pelkästään intersektionaaliset feministit aja oikeuksia henkilöille, jotka ylittävät tällaiset vastakkaisiksi mielletyt jaot. Transsukupuolisuus on laillistettu monissa maissa viralliseksi osaksi yhteiskuntaa. Monikulttuurisuus, kulttuurien sekoittuminen ja hybridit kulttuurit etääntyvät etnisiin samankaltaisuuksiin määritellyistä kokonaisuuksista, joiden perustana on yleensä ollut valtio. Sen viereen ovat nousseet monipaikallisuus ja valtion rajat ylittävät verkostot (Vertovec 2001).

Kulttuurin, yhteiskunnan ja talouden jo jakautuessa monisävyisempiin elementteihin on edelleen yksi jäänne, joka sinnittelee tällaisia ”transulottuvuuksia” vastaan. Se on valtio hallinto-, politiikka- ja lakikäytäntöineen. Ne jakavat ihmisiä tiukasti kansalaisiin ja ei-kansalaisiin, luvallisiin ja luvattomiin maassa asujiin, verovelvolli-

siin ja verosta vapautettuihin, kantaväestöön ja maahanmuuttajiin. Portes ym. (1999) kritisoivat transnationalismin liian löyhää käyttöä ilman, että olisi osoitettu kiinteä yhteys transnationalismin teorian ja käytännön välillä. Portes ym. (2017) hyväksyvät toki havainnot siitä, että ihmisiä on liikkunut ja liikkuu lähtömaan ja tulomaan välillä. He eivät kuitenkaan pidä tätä vielä varsinaisena transnationalismina, joka muokkasi oleellisesti laajojen yhteisöjen identiteettejä. Entä mitä Suomen ja Viron tutkimus voi transnationalismin tutkimukselle antaa?

Suomi ja Viro sijaitsevat maantieteellisesti lähellä toisiaan Euroopan unionissa, mikä helpottaa ihmisten, pääoman ja toiminnan liikkumista maasta toiseen ja maiden välillä. Tästä huolimatta monet valtiokeskeiset periaatteet ja käytännöt erottavat Suomen ja Viron toisistaan. Suomi ei voi sekaantua Viron asioihin, eikä Viro Suomen – niin hallinnollisesti kuin poliittisestikaan. Isoveljellisiä neuvoja voidaan antaa ja pikkuveljellisiä välistävetoja tehdä, mutta erillään eläminen on tosiasia.

Valtiot ovat itsenäisiä yksiköjä ja määrittelevät tarkkaan, ketkä niihin kuuluvat ja ketkä niiden alueella saavat toimia. Toki valtioiden välisin sopimuksin voidaan laajentaa kansalaisten oikeuksia muuttoon ja asumiseen toisissa maissa, kuten esimerkiksi muissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa. Samaan aikaan talouden, kulttuurin ja yhteiskunnan käytäntöjä on entistä vaikeampi jakaa valtion rajojen mukaisesti. Transnationalismi valtioiden yksiselitteisiä oikeuksia purkavana käytäntönä ei sovi perinteiseen ymmärrykseen valtiosta ja sen kansalaisista. Niinpä transnationalismilla ei ole virallista asemaa Suomen ja Viron välisissä valtiollisissa suhteissa. Tästä huolimatta se on yhä arkipäiväisempää entistä useammalle ihmiselle Suomessa ja Virossa. Ihmiset eivät pelkästään muuta Virosta Suomeen tai Suomesta Viroon. Osa alkaa elää ja toimia aktiivisesti molemmissa maissa transnationaaleina. Tällaiset ihmiset ovat esimerkiksi opiskelijoita ja määrättyjen alojen työntekijöitä, kuten vaikkapa osa rakennusalan työntekijöistä (Alho 2013).

15.3. Transnationalismi käytäntönä Suomen ja Viron välillä

Ihmiselämään liittyy rakkautta, vihaa, ystävyyttä, työtä ja rahaa. Henkinen ja materiaallinen ”silta” on kuroutunut joitakin kertoja Suomen ja Viron välillä kaupankäynnin, kulttuurivaihdon ja ystävyyssuhteiden myötä. Yhteiselo on ollut pääosin myönteistä. Vihollisuuksia pohjoisen ja eteläisen naapurin välillä on ollut harvoin, mutta itään ja länteen niitä on ollut senkin edestä. Tämä silta on usein myös katkennut, yleensä ihmisten institutionaalisen toiminnan tuloksena ja useimmin idän ja lännen kiistoissa. Sillanrakentamiseen ei ole liittynyt pelkästään Suomenlahdenylitys henkisesti ja fyysisesti vaan myös irtautuminen yksittäisestä valtiosta kohti jotain yhteisesti jaettavaa, transnationaalia.

Kalevipoeg ja Väinämöinen eivät määritelleet itseään transnationaaleiksi. Heidän ajatuksissaan, puheissaan ja toimissaan on kuitenkin rajat ylittäviä ja kyseenalaistavia

toimia (Krull 2016). He seikkailivat maailmassa, jossa valtio ja valtion rajat eivät vielä olleet olemassa. Toisaalta Friedrich Reinhold Kreutzwald ja Elias Lönnrot pyrkivät edellä mainituilla kokoamillaan eepoksillaan rakentamaan myyttiä yhteen alueeseen kiinnittyvästä yhdestä kansakunnasta. Näin myöhemmin Viro ja Suomi valtioina saivat historiallis-kulttuurisen oikeutuksen kiinnittyä alueeseen ja kansainvälisen yhteisön oli mahdollista tämä kiinnittyminen hyväksyä. Näin tapahtuikin sata vuotta sitten.

Toisaalta ajatus laajemmasta yhteydestä virolaisten ja suomalaisten välillä vilahtelee jo näissäkin eepoksissa. Nykypäivän geenitutkijat ovat entistä tarkemmin ajoittaneet ja sijoittaneet yhteisen pre-transnationaalisen kotimme. Uusimman tieteen tulosten myötä se on siirretty Volgan mutkasta Pohjois-Viron seuduille. Pre-transnationaalit elivät yhdessä, kunnes osa lähti tai lähetettiin yli meren pohjoiseen (Maran 2018). Vähitellen vuosisatojen ja vuosituhansien kulussa meri pikemminkin erotti kuin yhdisti. Polut erkanivat kohden nationalismia ja itseensä katsomista. Toisaalta jotkut aikoinaan alueille annetut nimet jäivät muistuttamaan tästä yhteisestä kodista. Tätä tutkii nykyään poikkitieteellinen kielitieteen, genetiikan, arkeologian, biologian ja maantieteen yhdistelmä.

15.4. Suomen silta 1.0

Ensimmäiset tietoisesti esille nostetut ja kirjatut ajatukset Suomen sillasta kehittyivät 1800-luvun puolivälin jälkeen (Zetterberg 2015). Niistä mainitsivat kirjailija Kreutzwald kansalliseepoksessaan *Kalevipoeg* ja hieman myöhemmin runoilija Lydia Koidula ensimmäisen Laulujuhlan yhteydessä vuonna 1869. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 50-vuotisjuhliin Koidula laati vuonna 1881 runon Suomen sillasta. Siinä hän kertoi miten yhteisen sillan päät kantavat yhtä isänmaata, joka kulkee yhtä tietä eteenpäin (Zetterberg 2017). Vapaasti ajattelevaa tieteen ja taiteen älymystöä on aina ollut vaikea vangita valtion rajoihin.

Suomen sillan kautta 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa virolaiset, erityisesti taiteilijat, kurottivat Suomen läpi kohti uutta ja Eurooppaa samalla Suomeen vaikuttaen. Eino Leino ja muut suomalaiset taiteilijat hakivat ja saivat niin ikään vaikutteita matkoiltaan Virossa. Hyvin merkittävä oli suomalaisten tieteilijöiden panos. Professorit Arno Cederberg, Johannes Gabriel Granö, Lauri Kettunen, Ilmari Manninen ja Aarne Tallgren veivät Suomen ja Viron yhteyttä eteenpäin tieteellisin keinoin vuonna 1918 uudelleen avatussa Tarton yliopistossa ja toivat sieltä ajatuksia takaisin Suomeen. Älymystö liikkui, mutta rahvas oli enimmälti paikoillaan.

Suomen ja Viron itsenäisyyden tuntumassa Viron tuleva presidentti Konstantin Päts visioi vuonna 1909 Suomen ja Viron välistä kulttuurispoliittista siltaa, joka tiivistäisi Suomen ja Viron väliset kulttuuri- ja taloussuhteet. Yhteinen pankki, uutistoimisto, laulujuhlat ja raittiusseurat veisivät kohti yhteisesti jaettua kulttuurillista ja poliit-

tista tilaa. Kirjailija Gustav Suits ehti ehdottaa yhteisen valtion perustamista juuri ennen Suomen ja Viron itsenäistymistä (Zetterberg 2017). Pian maiden itsenäistymisen jälkeen virolainen kirjailijaharrastelija Hendrik Prants kuvaili teoksessaan *Soome Sild* suomalaisten ja virolaisten yhteisiä polkuja aikojen saatossa. Pääpaino oli toisiinsa tutustumisessa, ystävystymisessä, viron ja suomen kielten oppimisessa ja tätä kautta toistensa syvässä ymmärtämisessä (Prants 1919).

Alkoholi on ollut suomalaisvirolaisen transnationaalisen kokemuksen ytimessä ja käytännöissä. Kieltolain aikaan Viron alueelta salakuljetettiin pirtua Suomeen. Tätä ennen, kuten edellä todettiin, Konstantin Päts oli esittänyt tuloksetta Viron ja Suomen yhteisten transnationaalisten raittiusseurojen perustamista. Oliko edellä mainittu Suomen silta 1.0, vai pitäisikö se pikemminkin nimetä Viron Suomen sillaksi tai Viron ja Suomen sillaksi, on kysymys, johon tulee etsiä uusia vastauksia ajan hengen uudelleentulkinnasta.

15.5. Suomen silta 2.0

Jos varhaisemman Suomen sillan rakentajina olivat korkeakulttuurin, taiteen ja tieteen edustajat, niin tämän uudemman sillan — Suomen silta 2.0:n — tekivät käytännössä tavalliset maiden välistä hintaeroa hyödyntävät kansalaiset, taloudellisista eroista ja yhdentymisestä hyötyä hakevat yritykset ja julkishallinto sekä monenlaisiin talouden kiemuroihin sotkeutuneet ”liikemiehet” ja rehelliset yrittäjät. Suomalaiset turistit ja tuotemerkit tulivat tutuiksi Virossa. Taloudellisen ulkoistamisen myötä suomalaista lähiruokaa alettiin valmistaa Virossa. Suomalaisia opiskelijoita ja yrittäjiä lähti Viroon ja virolaisia opiskelijoita ja työntekijöitä tuli Suomeen.

Toisen sillan yhteen kuroutuminen tapahtui pääosin 1990-luvulla. Viro sai jälleen itsenäisen valtion aseman, ja ihmisten, tavaroiden ja asioiden liikkuminen maiden välillä muuttui oleellisesti vapaammaksi. Liike ja liikkuvuus Suomen ja Viron välillä kasvoi nopeasti kymmenistä tuhansista satoihin tuhansiin vuosittaisiin matkoihin Suomen ja Viron välillä. Myös tuona aikana alkoholi liikkutti ihmisiä. Ilman sitä miljoonat matkat Suomen ja Viron välillä olisivat jääneet toteutumatta ja sadat miljoonat markat ja kruunut siirtymättä paikasta toiseen.

Tämän sillan kuroutumista olivat auttaneet kahdenlaiset aallot, jotka olivat kuljettaneet jo joitakin vuosikymmeniä Georg Ots-laivaa sekä televisiolähetystyksiä maiden välillä. Taustalla olivat suomalaisten ja virolaisten institutionaalisten suhteiden kehittämisen päälinjat. Niitä alettiin uudistaa Suomen presidentti Kekkosen Viroon kohdistuneen vierailun tuloksena 1960-luvun puolivälistä eteenpäin. Suhteita alettiin luoda suoraan Viroon, eikä virolaisuuteen Tukholman tai Lundin kautta (Rausmaa sd.).

Siltaa taustoittavassa vaiheessa transnationalismia ei juuri ollut Suomen ja Viron välillä. Jonkin verran suomalaisia keikkatyöläisiä kävi rakentamassa Tallinnaa, muun

muassa Viru-hotellia. Sen seurauksena syntyi tulevia transnationaaleja, joista yksi esimerkki on kirjailija Sofi Oksanen. Hän on monella tavoin purkanut teksteissään valtiokeskeisiä rakennelmia yhteisestä ja erillisestä lähihistoriastamme. Virolaisten vierailut Suomeen olivat tuolloin kovin valikoituja ja valvottuja (Rausmaa sd.). Ihmisiä yhdistivät monet muoti-ilmiöt, joiden välittäjinä televisio, radio ja popmusiikki olivat olennaisia.

Tämän sillan rakentumiseen ja toteutumiseen yltävät myös omat kokemukseni. Muistikuviini nuoruusajoilta ovat piirtyneet mustavalkoisen rakeiset, todella tylsiltä vaikuttavat Viron sosialistisen neuvostotasavallan ajankohtaisohjelmat, joita tadin televisiosta Helsingissä aika ajoin seurasin. Vakavaa asiaa, josta virnuilua tuottivat tuolloiselle teinipojalle ainoastaan muutamit villit kielellis-kuvitteelliset assosiaatiot luonto-ohjelmista, esimerkiksi mieleen jäänyt jakso nimeltä ”Öökulli lend”.

Suomen sillan vahvistumisen ja Neuvostoliiton romahtamisen muutti itselleni vain ajan kysymykseksi ensimmäinen vierailuni Viroon vuonna 1990. Suomalaisten ja virolaisten maantieteen opiskelijoiden yhteisen retken yhtenä kohteena oli Saaremaa. Sinne vierailuun tarvittiin vielä tuolloin erillinen lupa ja henkilötodistus. Yhdeltä seurueemme virolaisopiskelijalta tämä todistus oli jäänyt kotiin. Saarelle menoa valvomaan asetettu venäläinen aseistettu sotilas, tuskin meitä vanhempi, tivasi tuolloin henkilötodistusta tältä opiskelijalta, venäjäksi. Opiskelija näytti keskisormea sotilaille, tiuskaisi ”Käi persse!”, ja jatkoi matkaansa kanssamme saarelle. Suomalaisopiskelijat kalpenivat, mutta sotilas jäi posket punottaen katselemaan virolaisopiskelijan perään. Näin saimme tietää imperiumin jo luhistuneen sisältäpäin. Silta oli kuroutumassa.

Varmuus sillan kuroutumisesta tuli itselleni ilmi viimeistään vuonna 1994, ja hyvin groteskilla tavalla. Lokakuun alussa matkustin jälleen kerran Viroon Georg Otsilla. Hyisestä syysmyrskystä huolimatta kymmeniä eläkeläisiä seisoi ulkona kannella koko matkan Helsingistä Tallinnaan. He olivat peloissaan, mutta määränpään merkityksestä vakuuttuneita. Pian satoja eläkeläisiä, työläisiä, opiskelijoita ja juoppoja ja edellisten yhdistelmiä puristui tiiviiksi ihmismassaksi laivan ulko-ovien tuntumaan. Heistä nopeimmat pinkkaisivat ulos mailerivauhtia jäädäkseen passitarkastukseen puoleksi tunniksi odottamaan pakollista leimaa passin sivuille.

15.6. Suomen silta 3.0

Suomen silta alkoi rakentua kohti seuraavaa vaihettaan Viron Euroopan unioniin liittymisen myötä vuonna 2004 (Jauhiainen 2004a). Suomalaisia ja virolaisia kuljettava Tallink nousi maailmanluokan yritykseksi ja laivojen matkustajamäärät Helsingin ja Tallinnan välillä kasvoivat Itämeren suurimmiksi. Edelleen jaksetaan kantaa alkoholisäältäisiä kuormia Virosta Suomeen, joskin Viron uudistuneen alkoholipolitiikan myötä tämä virta on kuivumassa. Nykyiset reimasalosmaiset käynnit megastareilta pitkän

terminaaliputken läpi ovat aiempaan verrattuna sanan mukaisesti kuin toiselta vuosituhannelta. Itse olen edelleen usein pistesijoilla, koska reitti, oikotiet ja askelmerkit ovat vähintäänkin tuttuja. Minuuttien varaan rakennettu logistinen ketju ei katkea, vaikka useita kulkuvälineitä käytänkin.

Mentäessä kohti Suomen siltaa 3.0 ovat virolaiset löytäneet pysyvämmän Suomen ja suomalaiset Viron. Toki matkustelu ja turismi ovat edelleen määrältään kaikkein suurimpia maiden välisiä ihmisvirtoja tarkastellen. Määrät ovat jatkaneet kasvuaan Euroopan unioniin kuulumisen aikakautena miljooniin vuosittaisiin matkoihin Suomen ja Viron välillä. Samalla merkittävä määrä virolaisia on jäänyt asumaan toistaiseksi Suomeen, erityisesti pääkaupunkiseudulle. Vironkielisiä oli Suomessa vuonna 1999 10 000, vuonna 2005 15 000 ja vuonna 2017 50 000. Viimeksi mainituista kaksi kolmesta asui Uudenmaan maakunnassa. Suomessa elää noin 4 000 vironkielistä, jotka eivät ole syntyneet Virossa (Tilastokeskus 2018). Paljon harvemmat, mutta kuitenkin sadat suomalaiset ovat löytäneet pysyväisluonteisen kodin Virosta. Matkaa ei tehdä pelkästään kesämökeille vaan elämään Virossa. Suomalaisen eläkeläisen elintila on siellä hiukan laajempi, sillä päivittäiset elinkustannukset ovat edelleen 30–70 prosenttia Suomen kuluja pienemmät. Vuonna 2017 Virossa asui 4 700 Suomessa syntynyttä, joista 4 000 oli Suomen kansalaisia. Heistä osalla äidinkielenä on viro. Näistä ryhmistä kaksi kolmesta asui Harjumaan maakunnassa (Statistikaamet 2018). Muuttoliike Suomen ja Viron välillä on tasaantunut viime vuosina, ainakin väliaikaisesti. Aivan viime vuosina on jopa käynyt niin, että Suomesta muuttaa enemmän asukkaita Viroon kuin Virosta Suomeen. Merkittävä osa Viroon muuttavista on vironkielisiä.

Ylirajainen ”shoppailu” on tunnettu ja tutkittu ilmiö monien elintasoltaan erilaisten maiden välillä. Sen sijaan maailmanlaajuisesti vähemmän tarkasti on pystytty tutkimaan maasta toiseen liikkuvien ihmisten rytmejä ja erityisesti sellaisten ihmisten, jotka jakavat aikansa kahden maan välillä. Heitä voidaan ajankäytön perusteella kutsua transnationaaleiksi. En tarkastele tässä kirjoituksessa heidän motiiveitaan tai sitä, missä määrin he ovat sisäistäneet transnationalismiin yhdistettyjä piirteitä. Transnationaalit kuitenkin hyödyntävät maiden välisiä eroja ja välttelevät niistä aiheutuvia haittoja.

Aineistona transnationaalien tunnistamiseksi ovat kaikki henkilöt, jotka ovat vuosina 2014–2016 lähteneet Suomesta Viroon ja palanneet takaisin tai lähteneet Virosta Suomeen ja palanneet takaisin. Tiedot ovat peräisin Suomen ja Viron välillä liikkuvien matkapuhelinten käyttäjien sijaintitietoja kokoavasta tietokannasta (Ahas ym. 2010). Vuosittain noin 850 000 suomalaista tekee noin 1,5 miljoonaa matkaa Suomesta Viroon. Tämä tarkoittaa keskimäärin vajaan kaksi matkaa matkan tehnyttä henkilöä kohden ja 0,27 matkaa Suomessa asuvaa kohden. Suomalaisista keskimäärin vajaa joka kuu-des (16 %) tekee matkan vuosittain Viroon. Virolaisista noin 200 000 henkilöä tekee vuosittain noin miljoona matkaa Virosta Suomeen. Tämä tarkoittaa keskimäärin noin viisi matkaa matkan tehnyttä henkilöä kohden ja 0,77 matkaa Virossa asuvaa kohden. Virolaisista keskimäärin vajaa joka viides (19 %) tekee matkan vuosittain Suomeen.

Suomen ja Viron välillä matkustavista turisteja ovat henkilöt, jotka ovat olleet vuoden sisällä ulkomailla (tässä tapauksessa suomalaiset Virossa ja virolaiset Suomessa) korkeintaan kolme kuukautta tai ovat tehneet Suomen ja Viron välillä korkeintaan neljä matkaa. Suomalaisista Viroon matkustavista lähes kaikki eli 99 prosenttia ovat turisteja. Virolaisista Suomeen matkustavista 94 prosenttia on turisteja.

Suomen ja Viron välillä liikkuvista ensimmäinen ryhmä koostuu valtaenemmistöstä turisteja, jotka viettävät kohdemaassaan eli Virossa tai Suomessa lyhyen aikaa, kunnes palaavat takaisin lähtömaahansa. Usein he ovat päiväturisteja. Useimmin he matkustavat Helsingin ja Tallinnan välillä yhden vuorokauden sisällä. Heidän rytmiään luonnehtii edestakaisuus, eli useimmat ovat menossa ja tulossa heti takaisin.

Toisen ryhmän muodostavat turistit, jotka viettävät kohdemaassaan Suomessa tai Virossa pitemmän aikaa eli useita päiviä tai viikkoja. Joissain harvoissa tapauksissa matkan kesto on kuukausia. Heidän rytmiään luonnehtii kiinnittyminen paikallisiin käytäntöihin ilman välitöntä paluuta takaisin lähtömaahan. Osa juurtuu säännöllisiin vierailurutiineihin toisessa maassa. Vierailut ovat yleensä toiminnallisesti erilaisia eli lähtömaassa työskennellään ja tulomaassa lomaillaan.

Kolmannen ryhmän muodostavat rajapendelöijät. He tekevät Suomen ja Viron välillä yli 52 matkaa vuodessa. Käytännössä juuri kukaan suomalaisista ei pendelöi Viroon. Virolaisista matkustajista noin yksi prosentti eli reilut kaksituhatta henkilöä pendelöi Suomeen. Keskimäärin he tekevät vuodessa 70–80 lyhytkestoista matkaa Viron ja Suomen välillä. Pendelöinnin syynä on hyvin usein työ, mutta joillakin myös opiskelu.

Neljännän ryhmän muodostavat transnationaalit. Heitä ovat henkilöt, jotka vuoden kuluessa tekevät 5–52 matkaa Suomen ja Viron välillä ja viettävät ulkomailla (tässä tapauksessa suomalaiset Virossa ja virolaiset Suomessa) 3–9 kuukautta eli tarkemmin 92–273 päivää. Viroon matkustavista suomalaisista transnationaaleja on alle yksi prosentti eli noin kuusituhatta henkilöä. Hieman yli promille Suomen väestöstä on Suomen ja Viron välisiä transnationaaleja. Virolaisista Suomeen matkustavista transnationaaleja on viisi prosenttia eli joka kahdeskymmenes virolainen matkustaja, yhteensä noin 12 000 henkilöä. Hieman alle prosentti Viron väestöstä on Suomen ja Viron välisiä transnationaaleja.

Edellä mainitun perusteella Suomen ja Viron välillä toimii hieman alle 20 000 transnationaalia, jotka siis tekevät useita matkoja maiden välillä ja viipyvät vuoden aikana kuukausia molemmissa maissa. Parikymmentä tuhatta ei ole suuri määrä ajateltaessa maiden kokonaisväestöä, mutta se on kasvussa. Lisäksi transnationaaleilla on perhe, sukulaisia ja ystäviä, joihin transnationaalin elämä on kytköksissä. Suomesta Viroon lähtevät transnationaalit tekevät yleensä 10–15 matkaa vuodessa ja viettävät Virossa keskimäärin 140–160 päivää vuodessa. Tavanomaiset matkat kestävät hieman yli viikon verran. Itsekin useina vuosina päädyin tekemään yli kymmenen matkaa Viroon ja viettämään yli sata päivää Virossa. Pelkkiin matkoihin Suomesta Viroon kului tuolloin 1990-luvulla vuodessa työvuorokauden verran, mutta matkoilla ehti ajatella. Virosta Suomeen lähtevät transnationaalit tekevät yleensä 15–20 matkaa vuodessa

ja viettävät Suomessa hieman pitempään eli keskimäärin 150–170 päivää vuodessa. Tavanomaiset matkat kestävät myös heillä hieman yli viikon verran. On myös erilaisia ja eripituisia rytmejä, jotka riippuvat transnationaalien tehtävien luonteesta. Monet heistä siis työskentelevät kohdemaissa tai jopa molemmissa maissa. Useat Virossa tulevat transnationaalit viettävätkin vuoden mittaan enemmän aikaa Suomessa kuin Virossa. Tästä saattaa aiheutua ainakin osalle heistä valtiosidonnaisia seuraamuksia verojen ja sosiaaliturvan suhteen.

Viidennen ryhmän muodostavat siirtolaiset, jotka ovat vähintään 9 kuukautta vuoden aikana ulkomailla, eli tässä tapauksessa suomalaiset Virossa ja virolaiset Suomessa. Siirtolaiset lähtevät yhtenä vuotena kotimaastaan, eikä kenelläkään ole tuolloin tietoa siitä, milloin he palaavat takaisin, jos he yleensäkin palaavat. Virossa asuu satoja suomalaisia maahanmuuttajina. Suomessa asuu kymmeniä tuhansia virolaisia maahanmuuttajina. Osa heistä palaa myöhemmin alkuperäiseen kotimaahansa, mutta osa jää pysyvästi muuttokohteeseensa. Suomi on vauraampi maa, mikä on pääsyy siihen, että virolaisia maahanmuuttajia on enemmän Suomessa kuin suomalaisia maahanmuuttajia Virossa.

15.7. Johtopäätökset

Suomen siltöjen kuroutuminen yhteen ja niiden repeytyminen erilleen osoittavat monenlaisia muuttuvia toimijaverkostoja Suomen ja Viron välillä ja Suomen ja Viron välisissä yhteyksissä. Materiaaliset verkostot ovat sekä luonnon muovaamia että ihmisen tekemiä. Sen sijaan immateriaaliset verkostot liittyvät usein ihmisten ja instituutioiden toimiin Suomen ja Viron välillä ja vaikuttavat molempiin maihin.

Suomen ja Viron juhliessa satavuotista itsenäisyyttään transnationaalit ovat useimmin talouden transnationalismia hyödyntäviä ja hyväksi käyttäviä virolaisia ja suomalaisia. Endel, joka asentaa keittiökalusteita ja laatoittaa kylpyhuoneita Helsingissä ja Pekka, joka viuhtoo edestakaisin Helsingin ja Tallinnan väliä uuden teknologian firmassaan eivät julistaudu transnationaaleiksi. He elävät tavallista elämää valtioiden välisessä tilassa kiinnittyneinä molempiin valtioihin mutta samalla kummastakin valtiosäiliöstä irtautuneina. Heissä on transnationaalien piirteitä ja käytäntöjä. Historiallisen sattuman johdosta kansallishymnin sävel on kaikille yhteinen. Se on suomalaiset, virolaiset ja rajoja ylittävät transnationaalit yhteen liittävä seikka. Hymnin kuulleessaan he mielessään liittyvät johonkin valtioon, paikkaan tai yhteisöön usein eri tavoin.

Entä tulevaisuus, mitä se tuo tullessaan Suomen ja Viron välille? Kymmenistä, sadoista — kuka näitä jaksaa laskea — matkoistani on jäänyt vavahduttavana mieleeni yksi ja ainoa helikopterimatka Helsingin ja Tallinnan välillä. Nopea, lyhyt kävely koneeseen Helsingissä, istuminen, jyrinä, vain minuutteja kestänyt nopea matala lento ja olinkin

jo perillä ja sitten muutamassa sekunnissa Tallinnan kaduilla. Tämä ”esihyperloopillinen” kokemus on olennaista kuvitellessani 2030-lukua, jolloin digitalisaatio, tunneli ja vuorovaikutus ovat Suomen silta 3.0:n aineksia. Taivaallinen Talsinki ja helvetillinen Hellinn ovat käsien ulottuvilla (Jauhiainen 2004b).

Ilmastonmuutoksen vuoksi Viron ja Suomen välille muodostuu lähivuosikymmeninä jäätä entistä harvemmin, kiinteästä jääyhteydestä puhumattakaan. Toisaalta kauempana tulevaisuudessa Golf-virran muutokset voivat viilentää ilmastoa niin, että osan vuodesta Suomen ja Viron välillä pääsee liikennevälineellä nopeasti jäätä pitkin. Kenties maan alle on kaivettu tunneli, jota pitkin junalla tai sitä nopeammalla liikkumismuodolla pääsee fyysisesti Suomesta Viroon tai toisinpäin. Huimempiin telesiiirtymisiin päästään, kun aika ja teknologinen kehitys kulkevat vuosikymmeniä eteenpäin. Tuolloin ihmiset jakavat erilaisia todellisuuksia ja halutessaan pistäytyvät virtuaalisesti Kalevipojan ja Väinämöisen, Pätsin ja Kekkonen ja tulevien hahmojen aikakausilla Suomen siltojen maisemissa.

Transnationalismi haastaa ensisijaisesti valtioiden kautta määrittyvät identiteetit ja käytännöt Suomen ja Viron aloitettaessa toista vuosisataa. On syytä muistaa, että itsenäinen valtio eli itsenäisyyttä itse haluava ja toisten itsenäisten valtioiden tunnustama alueyksikkö on ollut olemassa alle pari prosenttia ajasta, jolloin ihmisiä on nykyisen Viron ja Suomen alueella elänyt. Tuskinpa tähän viimeaikaiseen valtiokeskeisyyteen historian kaari näillä leveysasteilla päättyy.

Historia ei ole loppunut, vaikka näin julistettiin suurten imperiumien romahtaessa 1990-luvulla. Ovatko Suomi ja Viro valtioina olemassa vielä sadan vuoden kuluttua? Tuskinpa ovat, ainakaan nykymuodossaan erillisinä valtiohallinnollisina säiliöinä. Kenties transnationalismi vaihtuu postnationalismiksi, ja ihmisten liikkuvuus jatkuu. Elämä Baltian kilven päällä on vakaata, ja vain jään määrä vaihtelee.

Kiitokset

Kirjoitus on osa Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvoston tutkimushanketta URMI (Urbanization, Mobilities and Immigration) sekä Koneen säätiön tutkimushanketta Suomen silta 3.0. Molempia tutkimushankkeita johtaa Jussi S. Jauhiainen. Karin Torpan ja Siiri Silm ovat tuottaneet aineistoa tämän kirjoituksen taulukoihin sekä transnationaalien liikkuvuutta koskevaan osuuteen. Transnationaalien määrittelyyn osallistuivat kirjoittajan lisäksi Rein Ahas, Siiri Silm ja Margus Tiru.

Lähteet ja kirjallisuus

- Ahas, Rein, Siiri Silm, Olle Järv, Erki Saluveer & Margus Tiru (2010). Using mobile positioning data to model locations meaningful to users of mobile phones. *Journal of Urban Technology*, 17 (1), 3–27.
- Alho, Rolle (2013). Trade union responses to transnational labour mobility in the Finnish-Estonian context. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 3 (3), 133–153.
- Dahinden, Janine (2017). Transnationalism reloaded: The historical trajectory of a concept. *Ethnic and Racial Studies*, 40 (9), 1474–1485.
- Jauhiainen, Jussi S. (2004a). Viro vuonna nolla. *Terra* 116 (1), 25–31.
- Jauhiainen, Jussi S. (2004b). Linnalised võrgustikud Tallinna ja Helsingi vahel – Talsinki või Helsingi? *Maja – Estonian Architectural Review* 40 (1–2), 70–73.
- Krull, Hasso (2016). Soome sild. *Sirp* 17.06.2016.
- Maran, Kaur (2018). SUUR LUGU: Postimees esitleb - kolme teadusharu koostöös sündis uus pilt eestlaste kujunemisest. *Postimees* 18.02.2018.
- Prants, Hendrik (1919). *Soome Sild. Eesti-Soome ühtlus aastatuhandete jooksul. Riikluse mõtte arenemine Soomesugu rahwaste juures*. J. Reimanni kirjastus, Tallinn.
- Portes, Alejandro, Luis Eduardo Guarnizo & Patricia Landolt (2017). Commentary of the study of transnationalism: Pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 40 (9), 1486–1491.
- Rausmaa, Heikki (2018). Katsaus Suomen ja Viron suhteisiin kansallisesta heräämisestä 1990-luvulle. Tuglas-seura. Saatavilla: https://www.tuglas.fi/katsaus-suomen_ja_viron_suhteisiin_kansallisesta_heraamisesta_1990_luvulle. Luettu 15.05.2018.
- Statistikaamet (2018). Rahvastik 1. Jaanuar – aasta, vanusrühm, maakond, riik, sugu ning sünniriik/kodakondsus. Saatavilla: www.stat.ee. Luettu 22.09.2018
- Tilastokeskus (2018). Väestö 31.12. muuttujina alue, kieli, sukupuoli, tiedot ja vuosi. Saatavilla: www.stat.fi Luettu 22.09.2018
- Urry, John (2007). *Mobilities*. Polity Press, Cambridge.
- Vertovec, Steven (2001). Transnationalism and identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27 (4), 572–582.
- Zetterberg, Seppo (2015). *Suomen sillan kulkijoita. Yhteyksiä yli Suomenlahden 1800-luvulla*. Siltala, Helsinki.
- Zetterberg, Seppo (2017). Mõte Soome ja Eesti kaksikriigist. *Postimees* 08.04.2017.

Mobility, Migration, and Transnational Connections between Estonia and Finland

Appendix: Preface and the Introduction chapter in English

Preface

The aim of this book anthology is to present multidisciplinary research about mobility, migration, and transnational connections between Estonia and Finland. The project has united nineteen researchers from the respective countries who have conducted research on the subject matter. They represent various fields of science: sociology, history, political history, ethnology, folkloristics, education, media studies, linguistics, geography, and economics.

People at, and associated with, the Migration Institute of Finland, had for several years held discussions about the need to unite scholars to a book project such as this one. However, it was not until the Immigration to the Nordic-Baltic Region: New Challenges to the Nation States at the Age of Migration conference in Tallinn in March 2017 that the final decision to launch the project was reached.

The editors of the book want to thank the Migration Institute of Finland for making the book project possible. We thank especially Tuomas Martikainen, the Director of the Institute, and Kirsi Sainio, the Administrative Director of the Institute, for their support throughout the project. We also want to thank Professor Laura Assmuth for acting as a reviewer for the book chapters written in Finnish and for her comments on the book's Introduction chapter. Thank you also to Eve Kyntäjä, Kristiina Praakli and Epp Lauk for commenting the book chapters written in Estonian. We also thank Professor Mikko Lagerpetz and Director Tuomas Martikainen for their comments on the Introduction chapter of the book. In addition, we thank all the book chapter writers who have commented each other's chapters -especially those who attended the one-day writers' seminar at Villa Tammekann in Tartu in April 2018. Outi Lepola and Johanna

Leinonen assisted in gathering a preliminary list of relevant publications that was of help in Kristel Edelman's and Miika Tervonen's literature review chapter. Many thanks for their contribution too! Thank you also to Järvi Lipasti from the Tuglas Society who assisted in the data gathering for Mikko Lagerspetz' book chapter.

The Estonian-Finnish context has always been multi-lingual. So has this book project. The authors of the book—which has been published both in Estonian and Finnish—have communicated with each other—depending on the context—in English, Estonian, Finnish, and Swedish. We hope that as little as possible has been 'lost in translation'. Instead, we believe that new insights have been made as we have been forced to think and re-think the concepts over the language borders.

Terhi Pääskylä-Malmström, Arja Korhonen, and Hannu Oittinen translated the chapters written in Estonian to Finnish. The chapters that were written in Finnish were translated to Estonian by Ramona Lepik. Annekatrin Kaivapalu, however, translated her own chapter from Estonian to Finnish. Finnish language editing support was given by Anna Niilekselä, Estonian editing support by Ivi Tammaru. The Foreword and the Introduction of the book were also published in English and Veera Supinen was in charge of the language editing of the English version of the book's Introduction chapter. We thank all the translators and language editors. Thank you also to *A. and T. Mattila Foundation* (*A. ja T. Mattilan Säätiö*) for assisting in covering the translation costs.

Rolle Alho thanks the Academy of Finland for his postdoctoral grant (decision nr. 310470) that has made it possible to participate in this project. In addition, we thank all the people who have agreed to be interviewed for the studies that the book chapters present.

The book editors, Rolle Alho and Kaja Kumer-Haukanõmm
4 December 2019

Introduction

Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanõmm

Changing Migration Patterns

Migration is high on the political agenda all over the world, and Finland and Estonia are no exceptions. Contemporary migration—facilitated by improved transport and communication technologies—has led to migrants having more consecutive stays between countries (e.g. Penninx et al. 2006; Castles et al. 2014). Free mobility within the EU countries has further increased such possibilities. Migration between Finland and Estonia is a case in point of this development: in the Finnish-Estonian context, it is not easy to distinguish between “short-term” mobility and “permanent” migration. In addition, people who are mobile between Finland and Estonia cannot always easily be categorized into fixed groups such as work-based migrants, family migrants, temporary migrants, tourists, etc. For example, an Estonian grandparent who spends time in Finland taking care of their grandchildren could, in broad terms, fall into any or all of those categories due to the nature of their stay, which involves care work, family matters, and possible touristic activities. The overlap of such categories is notable in the lived experiences of many Estonians and Finns who are or have been mobile between the countries, as several chapters in this book will illustrate. The aim of the book is to shed light on different types of short-term mobility and migration between Estonia and Finland. We also shed light on the transnational connections between the countries, which link people on both sides of the border and which are often related to mobility and migration.

Different Eras of Mobility and Migration between Finland and Estonia

There has been commercial exchange between the coasts of Finland and Estonia for centuries (Zetterberg 2005; Jakobson et al. 2012). Mobility to promote cultural and intellectual exchange (sometimes referred to as *Suomen silta*, *the Bridge of Finland*) existed already in the 19th century and in the early 20th century. Cultural personalities such as Estonia's Lydia Koidula (1843-1886) and Finland's Elias Lönnrot (1802-1884) paved

the way for increased connections over the Gulf of Finland during the era of national awakening in both countries. In addition, for example, Finnish architects were active in Estonia in the beginning of the 20th century. In the late 19th and early 20th century, Finnish pastors and teachers worked in the Swedish-speaking parishes in Estonia, and young Estonian Swedes studied in Finland in Swedish-speaking schools of agricultural economy (Aman 2017).

In the early 20th century there were according to “different estimates” up to “3000 Estonians in Helsinki.” (Zetterberg 2013, 9) They were artisans, trades people, servants, and laborers—people who have received much less attention in the history books than the cultural personalities and intellectuals. The exact figures remained unknown because mobility between Estonia and Finland—both then part of the Russian empire—was free “of further formalities”. In other words, the era of (more or less) free mobility we have witnessed lately, is not new as such, but rather the norm that was interrupted by the Soviet occupation of Estonia. (ibid.)

It is also noteworthy that mobility between the two countries was already in the 19th century a multicultural and multilingual phenomenon that involved Finnish- and Swedish-speaking Finns, ethnic Estonians, Swedish speaking Estonians, Russians, and Baltic Germans (Aman 1992; Zetterberg 2013). However, despite regular maritime routes between Finland and Estonia already in the 19th century, peoples’ mobility between the (not yet independent) countries remained relatively scarce (Zetterberg 2015).

International politics of the 20th and 21st century have strongly shaped the Finnish-Estonian relations, mobility and migration between the countries. During the Soviet era, after the annexation of Estonia, tourism, mobility, and migration between the countries, was heavily controlled and restricted within the bilateral state relations between Finland and the Soviet Union (Jakobson et al. 2012, 162). This was a dark era in Estonian history, well-documented, for example, in Sofi Oksanen and Imbi Paju’s book anthology *Kaikena takana oli pelko* [*Fear Behind It All*] (2009).

The Iron Curtain severely limited contact between the Finns and Estonians. From 1944 until 1964 there was no ferry route between Finland and Estonia, and in the early 1960s only a few hundred Finns a year visited Tallinn. Travel from Finland to Estonia was burdensome as the route went through Leningrad and required a visa and dealing with Soviet customs bureaucracy. In those days, a trip to Tallinn required determination and would not be undertaken lightly (Nupponen 2007, 16). Mobility from Soviet Estonia was even more restricted: migration and travel of citizens of the USSR to Finland was allowed only in very exceptional cases (see, e.g. Laurén 2014, 1130).

The opening of a ferry route between Helsinki and Tallinn in 1965 improved Finnish citizens’ possibilities to visit Estonia and drastically decreased travel time between Helsinki and Tallinn. By 1967, 15,000 Finns had visited Tallinn. That was a high number then, but these days equivalent to the number of ferry tourists on a single summer day. (Nupponen 2007, 16-18) Some work-based mobility between Finland and Estonia existed already in the Soviet-era. Finnish construction workers, for example, built Viru hotel in

Tallinn in the late 1960s and early 1970s (see, e.g., Nupponen 2007). During that era of high unemployment in Finland, the building of the Viru hotel gave jobs to hundreds of Finnish builders (*ibid.*).

The restoration of the Estonian independence in 1991 rapidly removed political and practical barriers for mobility, migration, and all types of interconnectedness between the two countries. The connections were further eased when both countries joined the European Union (Finland in 1995 and Estonia in 2004), the Schengen Area (Finland 2001, Estonia 2003), and the Eurozone (Finland 2002, Estonia 2011). In 2006, work-based mobility was eased as Finland abolished the transition period act that restricted the mobility from the new EU countries to its labor market. Closeness and to some degree mutual understandability of the Finnish and Estonian languages has always lowered practical barriers to mobility. This is nowadays further enhanced by the quick, reliable, and affordable ferry routes that connect the two countries throughout the year.

Work, studies, family, and an emotional attachment and cultural interest have been the motives behind emigration from Estonia since the 1990s (Jakobson et al. 2012, 168). It is, however, evident that higher wages and living standards, including Finland's comprehensive welfare state in comparison to Estonia, have been important factors for migration from Estonia to Finland since the 1990s (e.g. Alho & Sippola 2019). From that perspective, Estonian migration has been primarily prompted by the Estonians' willingness to improve their economic living standards. On the other hand, in the 1990s and early 2000s, before Estonia's membership in the EU, the motives for emigration were more related to Ingrian Finns' "return migration" to Finland and marriages between Estonians and Finns (Pohjanpää et al. 2003; Liebkind et al. 2004). On the other hand, the so-called return migration of Ingrian Finns from Estonia to Finland was also influenced to economic factors, i.e. the unstable economic situation in Russia in the 1990s (Kyntäjä 1997).

Cultural Similarities and Dissimilarities

Some studies highlight cultural similarities between Finland and Estonia sometimes as a factor that facilitates migration between the countries (e.g. Anniste & Tammaru 2014, 388). While it is certainly justifiable to speak of "cultural similarities," other studies have emphasized that ethnic Estonians of various ages who have migrated from Estonia to Finland have experienced substantial cultural differences: Assmuth & Siim (2018) study shows that even if "Finnish" and "Estonian" cultures seem similar from the outside, the issue is not straightforward. Assmuth and Siim call the assumption of the cultural closeness "an illusion of similarity." In their study on Estonian children and parents' experiences of living in Finland (and moving between Estonia and Finland), Assmuth and Siim found that children are quick to notice differences

between Estonian and Finnish educational systems and school cultures, and that their social adaptation to Finland is not always a socially and emotionally easy or straightforward process. Indeed, some Estonian children do experience problems in emotionally and socially adapting to new settings in Finland despite the hopes of their parents (ibid. 182-184). Other studies (Alho 2010, 105; Alenius 2015, 150-152) point to the cultural differences at the workplace level between Finland and Estonia as experienced by Estonian workers in Finland who have found Finnish working life less authoritarian. In a similar vein, Finnish mothers living in Estonia have experienced cultural differences in the expectations towards motherhood and children (Hyvönen 2009). In other words, experienced cultural differences that are relevant for those people who are mobile between “the Estonian” and “the Finnish” society do exist. Therefore, we wanted to include several chapters based on qualitative research that seek to investigate subjective experiences of the role of culture in the mobility and migration between the two countries.

Hellinna/Talsinki, the Tunnel, Digitalization

Despite centuries of connections over the Gulf of Finland, the interconnectedness of Finland and Estonia is nowadays more profound than ever before. This was witnessed in the 100-year independence celebrations of both countries in 2017 (Finland) and 2018 (Estonia): Estonian independence was celebrated in many events in Finland throughout 2018, and, similarly, Finnish independence celebrations in Estonia were prominent in 2017. The mass media of both countries paid much attention to the neighboring country's celebrations. What happens in Finland is of interest in Estonia —and vice versa.

If the plans to build a tunnel between the countries becomes a reality in the upcoming decades, the estimated travel time between Tallinn and Helsinki would decrease to only half an hour, which would imply an even deepening connectedness of the two countries. Time will tell if we will witness a similar twin city development between the Finnish and Estonian capital areas as has developed in the Malmö-Copenhagen area after the opening of the Öresund Bridge in 2000. This is not impossible, because the total population of the Helsinki and Tallinn regions is already around two million, which makes the region a significant economic area. Irrespective of whether the tunnel becomes a reality, the digital interconnectedness of the two states is proceeding: In 2017, Finland and Estonia established the Nordic Institute for Interoperability Solutions (NIIS) with the goal of “developing and maintaining a software environment enabling secure connectivity, searches and data transfers between various governmental and private databases” (NIIS Website 16.08.2019).

The increased connectedness is illustrated by the semi-serious “twin city” portmanteaus “Hellinna” and “Talsinki” and by the increase in the number of trips between the

countries in the 2010s; these days, the annual number of trips made for touristic or work reasons between Finland and Estonia is counted in millions.

The type of consecutive and back and forth mobility and migration we are witnessing between Finland and Estonia challenge the binary and crude identity categories of “Finns” and “Estonians” and the concepts of “here” and “there,” or “home” and “abroad.” There are signs of a new “transnational” identity emerging among Estonians who are active in one way or another in both countries as, for example, Pauliina Alenius describes in her chapter.

The Statistics Lag Behind

The statistics illustrate the rapid increase of migration between the countries: in 1991 less than one thousand Estonian citizens lived in Finland; in 2018, there were approximately 50,000 Estonian citizens officially living in Finland. This makes Estonians the largest group of foreign citizens in Finland. In addition, there are several thousand Estonians who have obtained Finnish citizenship. The estimated size of the Estonian population is significantly higher than the official statistics (see Lagerspetz’ chapter in this book). Due to the continuous mobility over the Finnish-Estonian border, it is not easy to give an exhaustive answer to how many Estonians in reality live in Finland—or how many Finns live in Estonia. Not all Estonians in Finland register as residents in the country (same applies for Finns in Estonia), and the official statistics do not grasp this. The highest estimate of Estonians living in Finland was given in 2012 by Rain Ots, from the Finnish Estonians’ association (*Soome Eestlaste Liit*), according to whom the number of “Estonian speakers” in Finland could be as high as 100,000. As the Estonians who have migrated to Finland have family members, relatives, and friends in Estonia, migration to Finland affects a large share of the Estonian population (ca. 1.3 million) directly and indirectly.

Migration from Estonia to Finland consists not only of ethnic Estonians: people of Ingrian descent have also migrated from Estonia to Finland throughout the years. In addition, people of Russian descent have migrated from Estonia to Finland since the 1990s. People of Russian descent in Estonia may—or may not—consider themselves as “Estonians” as the Estonian poet and writer of Russian heritage Igor Kotjuh describes in his chapter in Oksanen & Paju (2009) anthology. This further points to the diversity of migration from Estonia to Finland. Much depends of course on how to define “Estonians” and what accounts as “living in a country.”

The Finnish population in Estonia is a heterogeneous population consisting of students, posted workers, entrepreneurs, pensioners, people with Estonian partners, and their children. In the population census of 2000 in Estonia, the number of Finnish citizens living in Estonia was only 900; in 2011 the number was 1,500. However, there has been a significant increase in the number of Finnish citizens living in Estonia in the

2010s; there are now 8,800 Finnish citizens who have registered Estonia as their country of residence. The majority of Finns in Estonia live in Tallinn or the Tallinn area. There is also a small, historical minority of Ingrian Finns who live in Estonia and enjoy certain statutory cultural rights. (Embassy of Finland, Tallinn, 2019)

Asymmetric Migration Patterns

Despite the increase in the number of Finns living in Estonia, the numbers are small compared to the number of Estonians living in Finland and in relation to the size of the Finnish population (ca. 5.5 million). Even though there is an asymmetry in the direction of migration, thousands of Finnish enterprises are registered in Estonia, which—together with the large-scale tourism from Finland to Estonia—further connects the countries' economies and labor markets.

There seems to exist, however, also qualitative differences in the mobility and migration pattern between the countries since the 1990s: Estonia has primarily been a country of tourism for Finns, whereas Finland has attracted Estonians mainly due to its higher living standards, in the form of wages and social security (Anniste et al. 2017; Alho & Sippola 2019). Anniste et al. (2012) have remarked that Estonian emigration in the period of 2000–2008 was explained with higher incomes in the old EU member states in comparison to Estonia. Here we find historical similarities with the extensive migration of Finns to Sweden in the 1950s and the 1960s, as the Finns' emigration was primarily prompted by higher standards of living in Sweden (Korkiasaari & Tarkiainen 2000). In the 1970s, however, as the living standards between Finland and Sweden had leveled out, Sweden became less attractive for Finns. There are some signs that a similar shift is taking place in Estonian migration patterns due to the rising living standards in Estonia (see, e.g. Helander's and Tammaru et al. chapters in this book). After all, 2018 was the fourth consecutive year when Estonian net migration was positive, which means that more people moved to Estonia than moved out (this figure includes both Estonian and non-Estonian citizens (Statistics Estonia, 2019).

As a country, Finland has benefitted from the Estonians' input in its labour market: companies have received workforce and the state has received tax revenues (Alho & Sippola 2019). Likewise, Finnish companies operating in Estonia have profited from the lower taxes and wage costs in Estonia (Holm 2013). From an Estonian point of view, emigration to Finland (and other countries) has raised national level political concerns in Estonia as a significant number of Estonian citizens of working age live abroad (mainly in Finland) (Kaska 2012). There have been some state initiatives to attract emigrants back to Estonia, but it seems that the effect of such initiatives has been quite modest (ibid.)—as in many other countries that have applied such initiatives. Despite the challenges that emigration poses for Estonia, Estonian state representatives have also acknowl-

edged the positive impact of work-based emigration: economic remittances and the enhancement of emigrants' knowledge and skills, which would benefit Estonia in case of return migration (ibid. 37-38). Similarly, Estonian trade union representatives have hoped that Estonian migrants would be more supportive towards trade unionism on their return to Estonia after potentially positive experiences of trade unions in Finland (Alho 2013). The emigration of Finnish citizens and Estonian return migrants to Estonia, in contrast, has been—at least so far—of such a small scale in terms of the general Finnish population, that its impact on Finland's national economy is probably very low.

The asymmetry in the migration patterns is visible in the academic research, too: the focus has been on migration *from Estonia to Finland* and in the integration of Estonians *in Finland* as Edelman and Tervonen's literature review chapter illustrates in detail. Heli Hyvönen's research (2006; 2008; 2009) on Finnish women's experiences of living in Estonia makes an exception (see the literature review chapter). Another exception is Sakari Nupponen's (2007) history of the famous Viru hotel in Tallinn, which touches upon the histories of posted Finnish construction workers who were in charge of building the hotel, a symbol of Finnish tourism to Estonia from the 1970s to the end of the Soviet era. Jari Havia's book anthology *Meidän Viro* (Our Estonia) (2018)—although not focusing on migration—describes the experiences of Finns who had cultural, commercial, and intellectual contacts with ethnic Estonians between the 1960s and the 1990s.

Timewise, the emphasis of this book is on the developments after the 1990s, when the collapse of the Soviet Union paved way for the re-independence of Estonia and fundamentally changed the Finnish-Estonian setting. Some of the chapters, however, take a longer historical perspective. The main focus of the book is not on the state relations between Finland and Estonia. Instead the focus is on different forms of short-term mobility, migration, and transnational connections of people between the two countries. That said, to a degree, the book also tackles the state relations (primarily Purju's, Kähönen's and Rausmaa's chapters) because the state relations, including the supranational context (the EU and the Soviet Union in the past) have influenced and continue to influence the movements of people between the countries either as constraining or enabling factors.

Transnationalism

A central theme of the book is "transnationalism" ("ylirajaisuus"/"transnationalismi" in Finnish, "hargmaisuus" in Estonian), although not all chapters explicitly apply this term. Transnationalism refers to state border crossing flows of people, ideas, and goods where the key actors are *non-state actors* (see Hannerz 1996; Bryceson & Vuorela 2002; Vertovec 2009; Recchi & Favell 2019). State-level relations are better grasped by the term 'international' (Vertovec 2009). As mobility and migration across nation-state borders

has increased and diversified, the research agenda has increasingly shifted towards the study of people, networks, and actors who maintain connections across the borders of two—or more than two—nation-states (Hannerz 1996; Basch et al. 2000; Vertovec 2009; Garcés-Mascareñas & Penninx 2016, 4-5). The transnational approach also emphasizes how transnational migration and mobility affects those *who are not mobile* over the nation-state borders (see, e.g., Körber & Merkel 2012). Obviously, the global increase and deepening of transnational connections is related to the rapid improvement in electronic communication technologies: it is now possible for migrants to maintain close and frequent contact with their countries of origin and those “left behind.”

The increased focus on the transnational does not mean that the nation-states have become obsolete—or that they have lost their power. However, we argue that the transnational lens is needed to understand the contemporary Finnish-Estonian setting. Companies active in both countries, trade unions maintain cross-border contacts to fellow unions, families with members in both countries, Finnish and Estonian journalists who follow and report on the neighboring country's media, and Finnish and Estonian researchers who co-operate in a joint book project such as this one—are all non-state actors, who in their everyday decisions and practices, shape the relations over the Gulf of Finland. It is also noteworthy that a transnational actor, the Tuglas Society in Finland, actively supported Estonia's re-independence at the turn of the 1980s and the 1990s (Rausmaa 2013). A transnational Finnish-Estonian space has emerged, and it spills into all spheres of life of the actors affected by it, and those actors in turn take part in continuously reshaping it in their everyday lives.

There has been much scholarly interest in whether transnational connections impede or improve migrants' integration in the country of destination, and this question has gained increased attention as immigrant populations have increased throughout the world. Policy-makers sometimes see migrants' close linkages to their countries of origin as a sign of societal detachment (see, e.g. Ren & Liu 2015). However, a multitude of recent studies conclude that this is not necessarily the case: migrants' transnational connections to their country of origin can reinforce their efforts to gain economic and social resources in both countries (ibid.; Snel 2006). Likewise, the results of our book's chapters do not point to transnational connections necessarily impeding Estonians' motivation to integrate into the Finnish society. In a similar vein, Heli Hyvönen's PhD thesis (2009) on Finnish women living in Estonia and Estonian women living in Finland showed that those who were “better integrated” into the receiving country also maintained strong social ties to their country of origin. On the other hand, it is evident that a considerable share of Estonians living in Finland and Finns living in Estonia do not have long-term plans to integrate into the country of destination (e.g. Anniste et al. 2017). This is especially the case with commuters who, instead of seeking to integrate into the country of destination, make use of the “transnational space” that has emerged between the countries (and especially their capital areas) since the 1990s. This phenomenon has been observed by several authors (e.g. Jakobson et al. 2012; Alho 2013;

Alenius 2015; Telve 2019). In broad terms, a transnational space refers to a space where the sense of belonging, networks, affiliations, and actions of people or non-state actors cross nation-state borders (ibid.). From this perspective, the closeness of the two countries can also weaken the motivation of Finns to integrate into Estonia (and vice versa), at least if we interpret integration in the “traditional” way (e.g. becoming involved in the destination country’s institutions or learning the local language).

The transnational space that has emerged offers possibilities and gains for those actors involved in it as this book’s chapters will illustrate. Despite the gains, the Estonian-Finnish transnational space has also raised concerns among national authorities and actors. The Finnish Construction Union and the Finnish labour inspectors, for example, have had problems with Finnish and Estonian owned construction companies located in Estonia who have posted Estonian workers to Finland in order to undercut Finnish standard wages and working conditions (Alho 2015). Finnish authorities have also raised concerns about smuggling and other types of transnational crime that the transnational space makes possible. The emergence of such transnational spaces forces national actors to react in a way that surpasses the state’s current territorial limits (e.g. Collyer & King 2015). Consequently, the Finnish trade unions, for example, have co-operated with Estonian trade unions and increased their efforts to organize Estonian workers as trade union members and activists (Alho 2015; Kall et al. 2018). Another interesting case of an emerging transnational space was when Estonian political parties campaigned in Finland, targeting Estonian voters leading up to the 2015 and 2019 parliamentary elections. The emergence of a transnational space does not mean that “traditional” concerns of integration of Estonians in Finland or Finns in Estonia would have lost their importance. By traditional concerns we mean questions of housing, language acquisition, and participation in the civic institutions of the receiving country. Several of the book’s chapters comment on such questions, which continue to be relevant to many migrants on both sides of the border. As has become clear, we have not wanted to make a distinction from the outset between mobility for short time and more permanent migration. Instead, the focus of many of the book chapters has been on people’s subjective understandings of what it means to be more or less mobile between the two countries—in one way or another—and how people take part in shaping a new setting such as the one that has emerged in the Finnish-Estonian context.

Methodological Nationalism

Another important and relatively recent turn in migration studies is an increasing awareness of “methodological nationalism,” which is understood as a taken-for-granted assumption that the nation/state/society is the natural order of things (see, e.g. Wim-

mer & Glick-Schiller 2002). Scholars have become increasingly aware of the conceptual limitations of taking the nation-state and its population as an unquestioned and homogeneous entity. Methodological nationalism steers not only everyday thinking but also scholars and research agendas. After all, the nation-state and nationalism are very recent inventions in the history of the humankind and there are endless of other social formations and identities that exist in parallel with the nation-state or national categories. The awareness of methodological nationalism can help us question nationally bounded societies as natural entities that we should study.

The turn to “transnationalism” in migration studies is a strive to go beyond methodological nationalism by expanding the scope of study of the nation-state to border crossing practices. On the other hand, the transnational approach still to some degree reproduces the “natural order of things” as the focus is by large still on the nation(s). (ibid) By taking this into account, we want to emphasize that what we in this book call “Finland” and “Estonia,” or “Finns” and “Estonians,” or “migrants” are not natural categories but social and historical constructs that have different meanings in different contexts. We should also keep in mind that these categories are under constant negotiation and re-negotiation, which is also something that many of our book’s chapters illustrate.

The Book Chapters

This book brings together an interdisciplinary group of Finnish and Estonian scholars who have conducted academic research related to migration and mobility between the two countries and/or the relationships between the countries. The authors of the book’s 15 chapters represent different disciplines: sociology, political history, history, ethnology, folkloristics, education, media studies, linguistics, geography, and economics. The goal of the book is to shed light on the various forms of mobility, migration, and transnational connections between Finland and Estonia. The focus of several chapters is on the subjective experiences of those people who are involved in these processes. The chapters seek to answer what are the reasons, motives, and effects of such processes for the individual, and the types of new social formations that emerge. Other chapters focus more on the role of institutions that are relevant to mobility, migration, and transnational Finnish-Estonian connections: families, labor markets, non-governmental organizations, border and customs authorities, and, finally, state and supranational actors. We have also included chapters on the mass media because the way the media frames mobility, migration, and non-natives has concrete consequences for how Estonians are perceived in Finland and Finns in Estonia.

The second chapter of the book, by Kristel Edelman and Miika Tervonen, explores how migration and mobility between Finland and Estonia has been approached in earlier research. Chapter three, by Heikki Rausmaa, sheds light on the historical, cultural,

and political relationships between the countries in the 19th and 20th century and how those relationships influenced “the national awakening” and mobility patterns between Finland and Estonia. Aappo Kähönen’s chapter looks into the Finnish-Estonian state relationships in 1991–2017 analyzing how Finnish and Estonian authorities, including customs and border authorities, have tried to control the mobility of people and goods from Estonia to Finland. Kähönen argues that the control of the movement of people and goods has to be understood in the context of their EU membership, Estonia’s membership in the NATO, the Russian context, and Finland’s military non-alignment. The fifth chapter, written by Alari Purju, investigates the economic relations between Finland and Estonia in the post-Soviet era from 1991 onwards. The economic relations are not symmetric: although Estonia is an important trading partner for Finland, the role of Finland for Estonia is more important because Finland is a larger economy. In addition, the Estonian economic model is also of relevance in terms of mobility. It builds on a lean welfare state (in comparison to Finland), which leaves the Estonian workers exposed to economic fluctuations and has made Finland an attractive country of labor migration for Estonians especially during times of economic turmoil.

Sigrid Kaasik-Krogerus writes in chapter six how the Finnish and the Estonian print media frames the Finnish-Estonian relations via the metaphors of little/bigger sister/brother, Finland being the “bigger” and “older” sibling. There is much interest in Estonia in the Finnish media—and vice versa. Kaasik-Krogerus argues that the attitude of Finnish print media towards Estonia is today less patronizing and arrogant than it was in the 1990s. Kaasik also argues that the print media on both sides of the Gulf of Finland still, despite increased mobility between the two countries, tends to differentiate “Finns” and “Estonians” as clear cut groups without acknowledging that people who actively move between the countries might in the long run form new identities beyond the simplistic “Finnish”/“Estonian” distinction. Mats Nylund continues with a media topic in chapter seven, which is a reprint of his essay published in 2008. It analyzes how in the beginning of the 2000s the Finnish mass media portrayed the Estonian EU membership—due to the consequent free mobility of Estonians to Finland—as a threat to the Finnish labor market. There were fears among some Finnish trade unions and the media that a “mass immigration” of Estonian workers would decrease the high standards of wages and working conditions in Finland. As a response, Finland (like most other “old” EU countries) restricted the free mobility of the citizens of the new EU countries to its labor market between 2004 and 2006. In the postscript written in 2019 Nylund concludes that the fears in Finland were exaggerated—to say the least—and that the Finnish media nowadays finds its threats from elsewhere than Estonia. This brings us to Mikko Lagerspetz’s chapter. Lagerspetz argues that despite the rapid growth in the number of Estonians living in Finland, the Estonians remain an “invisible” minority in Finland. Unlike many smaller migrant groups, they are no longer a topic of heated political debate. The relatively easy integration of Estonians into the Finnish have, Lagerspetz argues, made Estonians a favored group of migrants in the eyes of the Finnish majority population. However,

the “invisibility” also means that Estonians have not actively tried to build strong non-governmental institutions to serve their cultural and linguistic needs.

Pihla Maria Siim writes in chapter nine about how Estonian families speak about their experiences of mobility between Estonia and Finland and how questions of care affect their decisions to be mobile/non-mobile. Siim also looks at how inter-generational and gender relations shape the lives of transnational families. Keiu Telve writes in chapter 10 about Estonians who commute for work reasons between Estonia and Finland. She argues that although commuting is not always easy from a social standpoint, the issue is much more multifaceted than the negative picture portrayed in the media and in much of the earlier scholarship. Estonian families are active and innovative users of social media and other new communication technologies that can keep families together despite the geographical distance. The economic gains that working in Finland bring can also have positive effects on Estonian families in the long run. In chapter 11, Mika Helander writes about the experiences of Estonian workers who have returned to Estonia after living in Finland. The Estonians he interviewed valued working in Finland where wages and working conditions were better than in Estonia. However, times have changed and wages in Estonia have significantly increased, and unlike back in the 1990s, Finland no longer offers clearly better wages or standards of living.

In chapter 12 Tiit Tammaru, Anneli Kährik and Karin Torpan write about the demographics of migration from Estonia to Finland and the return migration to Estonia and ask whether the “traditional” direction of migration from Estonia to Finland is diverting to the other direction. Their chapter also investigates the socioeconomic position of Estonians who live in Finland. Pauliina Alenius’ chapter looks at how Estonians who live and work in Finland informally transmit work-related skills and knowledge between the countries. For example, Estonian factory workers who in Estonia had specialized in window production, transmitted their skills to the Finnish industry. According to Alenius, the Finnish-Estonian transnational context is an excellent framework to study how migrants are agents of transnational, informal learning. Annekatrin Kaivapalu writes in chapter 14 about the linguistic issues, which are of key importance in understanding all types of relations between Finland and Estonia as the linguistic closeness of Finnish and Estonian facilitates contacts and integration on both sides of the Gulf. She also investigates the everyday language choices of Estonians in Finland—and Finns in Estonia. In addition, according to Kaivapalu, in an era of globalization and English as a lingua franca, Finns and Estonians can help preserve their national languages by using them in mutual contacts. In the last chapter of the book, Jussi Jauhiainen divides the eras of mobility between Finland and Estonia into three historically different phases by using the concept of the Bridge of Finland (*Suomen sillat*). Jauhiainen interprets these phases using both research literature and the method of autoethnography, which involves self-observation, including reflexive investigation in the context of ethnographic fieldwork and writing. Jauhiainen’s chapter ends the book by speculating on

what the transnational connections between Finland and Estonia might look like in the coming decades.

As a whole, the book aims to show from different standpoints how the mobility and migration between the countries has rapidly become an everyday phenomenon. However, the technical easiness of mobility between the countries does not mean that Estonian migrants would not have experienced negative stereotypification in Finland (e.g. Kytäjä 2005; Nylund's chapter in this book). In Estonia, the negative stereotypes towards Finns have been mainly linked to Finnish tourists' alcohol consumption and inappropriate behavior in Tallinn (e.g. Nupponen 2007, 121).

The migration of Finns to Estonia —or Estonians to Finland— no longer seems to raise political concerns or cause 'media panics' to any significant extent. This book illustrates that while migration and all types of cross-border mobility have become some of the most contentious issues globally, mobility and migration between Finland and Estonia has, in a relatively short timespan, become an undramatic phenomenon in the public sphere of both countries despite the rapid increase of various types of mobility and migration between the countries. Future research might look into questions such as: will the Estonians in Finland start to make more claims on group rights? What form will the growing Finnish migration to Estonia take? To what extent will return migration to Estonia continue to attract Estonians? Will Estonians who have lived in Finland and return to Estonia start to make more claims for a stronger welfare state, one that guarantees labor protection, including trade union rights, due to their —often positive— experiences of working in Finland? Will Finns who work in Estonia transmit some of their learnings from Estonia back to Finland?

References

- Alho, Rolle & Markku Sippola (2019). Estonian Migrants' Aspiration for Social Citizenship in Finland: Embracing the Finnish Welfare State and Distancing from the 'Non-Deserving'. *Journal of International Migration and Integration*, 20 (2), 341–359.
- Alho, Rolle (2015). *Inclusion or Exclusion? Trade Union Strategies and Labor Migration*. Doctoral dissertation. Migration Studies C 27. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Aman, Viktor (1992). *En bok om Estlands svenskar 4. Kulturhistorisk översikt*. Stockholm: Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner.
- Aman, Viktor (2017). *Raamat Eestimaa rootslastest. Kultuurilooline ülevaade*. Tallinn: Argo Kirjastus.
- Anniste, Kristi & Tiit Tammaru, (2014). Ethnic differences in integration levels and return migration intentions: A study of Estonian migrants in Finland. *Demographic Research*, 30, 377–412.

- Anniste, Kristi, Tiit Tammaru, Enel Pungas & Tiiu Paas, (2012). Emigration after EU Enlargement: Was There a Brain Drain Effect in the Case of Estonia?. *University of Tartu-Faculty of Economics & Business Administration Working Paper Series*, (87).
- Anniste, Kristi, Lee Pukkonen & Tiiu Paas (2017). Towards Incomplete Migration: Estonian Migration to Finland. *Trames: A Journal of the Humanities & Social Sciences*, 21 (2).
- Assmuth, Laura & Pihla Maria Siim (2018). School as Institution and as Symbol in Estonian Migrant Families' Lives in Finland. Assmuth, L. Hakkarainen, M. Lulle, A. & Siim, P.M. (toim.), *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Assmuth, Laura, Marina Hakkarainen, Aija Lulle & Pihla Maria Siim (2018) (eds.) *Translocal Childhoods and Family Mobility in East and North Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Basch, Linda, Nina Glick Schiller & Christina Szanton Blanc (eds.) (2000). *Nation Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. London, New York: Routledge.
- Castles, Stephen, Hein de Haas & Mark J. Miller (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 5th edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Collyer, Michael & Russell King (2015). Producing transnational space: International migration and the extra-territorial reach of state power. *Progress in Human Geography*, 39 (2), 185-204.
- Estonian Embassy in Helsinki. Available: <https://helsinki.mfa.ee/en/> Accessed 21.08.2019.
- Embassy of Finland, Tallinn. Available: <https://finlandabroad.fi/web/est/kahdenvaliset-suhteet> Accessed 20.9.2019.
- Garcés-Mascreñas, Blanca, & Rinus Penninx (eds.) (2016). *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*. Cham: Springer International Publishing.
- Hannerz, Ulf (1996). *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London: Routledge.
- Holm, Pasi (2013). Suomalaisomisteiset yrityksen Virossa. *PTT työpapereita* 146.
- Hyvönen, Heli (2009). *Lähellä, mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jakobson, Mari-Liis, Pauliina Järvinen-Alenius, Pirkko Pitkänen, Rein Ruutsoo, Elisa Keski-Hirvelä & Leif Kalev (2012). The Emergence of Estonian-Finnish Transnational Space. Pauliina Pitkänen, Ahmet Icduygu & Deniz Sert (toim.), *Migration and Transformation: Multi-Level Analysis of Migrant Transnationalism. International Perspectives on Migration*. Dordrecht: Springer, 159–205.
- Jääskeläinen, Anni (2003). Inter-marriage and Segmented Integration into Finnish Society: Immigrant Women from the Former Soviet Union. *Yearbook of Population Research in Finland* 39, 33–54.
- Kall, Kairit, Nathan Lillie, Markku Sippola & Laura Mankki (2018). Overcoming barriers to transnational organizing through identity work: Finnish–Estonian Trade Union Cooperation. *Work, Employment and Society*, 33 (2), 208–225.

- Kaska, Veronika (2013). Emigration from Estonia: Recent trends and economic impact. *Coping with Emigration in Baltic and East European Countries*. Paris: OECD Publishing, 29–44.
- Kyntäjä, Eve (1997). Ethnic remigration from the former Soviet Union to Finland patterns of ethnic identity and acculturation among the Ingrian Finns. *Yearbook of Population Research in Finland* 34, 102–113.
- Kyntäjä, Eve (2005). Venäläisten ja virolaisten leimautumiskokemuksia. Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 137–156.
- Laurén, Kirsi (2014). Facing the otherness: Crossing the Finnish-Soviet Estonian border as narrated by Finnish tourists. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research*, 6, 1123–1143.
- Nordic Institute for Interoperability Solutions (NIIS) Available: <https://www.niis.org/> Accessed 16.08.2019.
- Ots, Rain (2012). Raportti kielilainsäädännön noudattamisesta vuonna 2012. Viroa äidinkielenään puhuvat. Available: <https://eestlasedsoomes.wordpress.com/aruanne-eestlaste-keelelise-oigused-soomes-soome-keeles/> Accessed 17.10.2016.
- Penninx, Rinus, Maria Berger & Karen Kraal, (eds.) (2006). *The dynamics of international migration and settlement in Europe*. A State of the Art, AUP, IMISCOE Joint Studies series. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ren, Na & Hong Liu (2015). Traversing between transnationalism and integration: Dual embeddedness of new Chinese immigrant entrepreneurs in Singapore. *Asian and Pacific Migration Journal*, 24 (3), 298–326.
- Snel, Erik, Godfried Engbersen & Arjen Leerkes (2006). Transnational involvement and social integration. *Global Networks*, 6 (3), 285–308.
- Telve, Keiu (2019). Family Life Across the Gulf: Cross-Border Commuters' Transnational Families Between Estonia and Finland. *Dissertationes Ethnologiae Universitatis Tartuensis* 10. Tartu: University of Tartu Press.
- Vertovec, Steven (2009). *Transnationalism*. London, New York: Routledge.
- Wimmer, Andreas & Nina Glick Schiller (2002). Methodological nationalism and beyond: nation—state building, migration and the social sciences. *Global networks* 2 (4), 301–334.
- Zetterberg, Seppo (2007). *Viron historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Zetterberg, Seppo (2013). *Kulttuuria ja kumouspuuhia. Helsingin virolaisyhteisö 1900-luvun alussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hakemisto

A

Ahlqvist, August 44
Akateeminen Karjala –seura 49
Alkoholi 64, 66, 67, 242, 243
Ammattiliitot 21, 110-121
Avoliitto 15, 128, 134, 228

B

Baltian maat 14, 29, 46, 48, 51, 62, 65-73

C

Cederberg, Arno 48, 241

E

Eesti Ekspress –lehti 104
Elintaso 121, 158, 171, 173-174, 184-185, 188, 191-192, 194, 198, 244
Ensimmäinen maailmansota 30, 190, 192
Etnisyys 14, 16-17, 30-31, 33, 65, 104, 123, 127-131, 136-137
Euroopan unioni 77, 182, 191-192, 217, 230, 239

G

Granö, Johannes Gabriel 48, 241

H

Helsingin Sanomat 100-105
Helsingin yliopisto 45, 48, 53, 222
Hoiva 13, 24, 141-153

I

Identiteetti 31, 36, 44, 128, 137, 182, 207, 213, 216-217, 222, 233
Inkerinsuomalaiset 15, 17-18, 31-32, 128, 178, 191, 194, 208, 216-217
Isovanhemmat 142-143, 146, 148-153

K

Kansainvälinen kauppa 76-95
Kansalaisjärjestöt 126-134, 208, 213-214
Kansallislaulu 45, 246
Kekkonen, Urho 50, 53, 56, 58
Kieli, kielenkäyttö 3, 14, 17, 30, 37, 220-233
Koidula, Lydia 14, 241
Kommunikaatio 133, 222, 228-233
Koulu 16, 48, 50, 57
Kreutzwald, Friedrich Reinhold 241
Kulttuuriset erot 33-34, 153, 210-211, 216-217

L

Laivayhteydet 15, 29, 48, 53, 71, 79, 98, 148, 158, 242
Lapset 13, 16, 37, 51, 142-153, 159-162, 203, 209, 229
Lehdistö 23, 29, 97, 100-105
Lempinimi 103-104
Leningrad 14, 56, 78
Lindgren, Armas 45
Lönnrot, Elias 14, 44, 241

M

Media 23-25, 33, 96-98, 105
Meri, Lennart 56-58
Metodologinen nationalismi 22

N

NATO 23, 62, 65-66, 69, 73, 100
Neuvostoliitto 14, 19, 51-54, 65-66, 69, 73, 78, 190-192, 194, 202, 210, 215

O

Oleskelulupa 56, 128, 175

P

Pakolaisuus, pakolaistet 52-53, 112, 128, 184

Palkkataso 14, 18, 24, 35, 149, 152, 157-158, 164, 165-166, 173-174, 176, 183, 192, 194, 199-200

Pendelöiminen 36, 38, 141, 153, 157, 167, 173, 178-179, 185

Perhe-elämä, perhe 13, 17, 20, 24, 34, 36-37, 52, 126, 128

Pohjoismaat 30, 36, 67, 70, 77, 93, 121, 215

Postimees —lehti 96-97, 99, 100-101

R

Rajavartiosto 69-74

Rakennusala 19, 21, 35, 45, 158, 198

S

Salakuljetus 49, 64-65, 68, 72

Schengenin sopimus 15, 64-68, 70-73

Siirtymäaikalaki (liittyen vapaaseen liikkuvuuteen) 35, 83, 110, 119

Suits, Gustav 242

Sukupuoli 34, 36, 141-145

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK 110-121

Suomen Markka 79, 82

Suomen silta 14, 237, 238, 241-247

Suomen televisio 54, 79, 97, 103, 177, 221, 242

Suomen virolaisten liitto ry. 130-131

T

Talouselämä 30-32, 35, 81-82, 84, 157, 196

Talsinki/Hellinna 17, 34, 194, 247

Tarton yliopisto 45, 48, 53, 241

Teknologia 13, 20, 34, 93

Toinen maailmansota 30, 76, 192

Transit-liikenne 67

Tuglas -seura ry. 20, 56, 58, 129, 130-131, 136, 222

Tulli 14, 23, 61, 63-68, 72-74, 175

Turismi 14, 17, 18, 25, 29, 48, 53-54, 56, 67, 68, 194, 238, 242, 244, 245

Työmarkkinat, työperusteinen muuttoliike 13-15, 18-19, 21, 23, 30, 25, 83, 110-121, 196

V

Valtionraja 14-15, 23, 63-65, 175, 189

Venäjä, Venäjän keisarikunta 14, 23, 45-57, 62, 65, 67-74

Viisumi 14, 48, 55

Viron kielen ystävät 45

Viron ylioppilaiden yhdistys 49

Viru-hotelli 15, 19, 79, 242-243

Vähemmistö 30-31, 35, 103-105, 123-137

Y

Ylirajaisuus/transnationalismi 20-21, 34, 37, 148-153,

Rolle Alho & Kaja Kumer-Haukanömm (toim.)

LIKKUVUUS, MUUTTOLIIKE JA YLIRAJA- JAISET SUHTEET SUOMEN JA VIRON VÄLILLÄ

Liikkuvuus, muuttoliike ja ylirajaiset suhteet Suomen ja Viron välillä on ensimmäinen kirja-antologia, joka käsittelee Suomen ja Viron välistä muuttoliikettä ja liikkuvuutta sekä näiden maiden välisiä ylirajaisia suhteita. Kirjan 15 lukua käsittelevät aihepiiriä eri yhteiskunnallisten ja humanististen tieteenalojen näkökulmasta. Teos on 19 suomalaisen ja virolaisen tutkijan yhteistyön tulos. Kirjan fokus on 1990-luvulta alkaneessa kehityksessä, jolloin rautaesiripun kaatuminen ja Viron uudelleen itsenäistyminen muuttivat perusteellisesti liikkuvuuden edellytyksiä maiden välillä. Joissakin kirjan luvuissa on kuitenkin pidempi historiallinen perspektiivi. Kirja on julkaistu myös viron kielellä. Tämän lisäksi kirjan johdantokappale on käännetty englannin kielelle. Kirja on suunnattu sekä akateemiselle että laajemmalle yleisölle.